Societat Catalana d'Economia

ESTUDI ECONÒMIC I SOCIAL DE LA CLASSE MITJANA

Manuel Reventós Bordoy

Les condicions perquè la diferenciació de classes es produeix són a més d'una diferenciació dels diversos individus, una jerarquia entre ells. Per la diversificació dels individus es produeix un cercar-se dels iguals, i l'afinitat d'interessos, sentiments o idees, desbordant de cada consciència particular lliga a tots en una comunitat psicològica.

El sentiment de l'honor de la tasca, l'estima que ens tinguin els col·legues del propi ofici és l'arrel primera de la classe, de la qual l'home rep escalf moral i àdhuc ajuda material. Es un lligam psicològic, reduit originàriament a cercles molt estrets, després a àmbits cada volta més amples, i que bo i començant com a sentiment vague i quasi inconscient, en estadis avençats, e a pressió d'altres estaments, la coacció dels s- sos i la més fina consciència de cada subje i- tiu clar i tan sòlid, que arriba a exclusiv intransigència.

Abans d'arribar-hi trobem però el fet a: cal a l'home valorar, és a dir, ordenar, se cia a tots els qui amb ell formen una classe. L'infant ja ens dóna judicis de esfera restr

Institut d'Estudis Catalans

Col·lecció
TEXTOS RETROBATS

SOCIETAT CATALANA D'ECONOMIA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

ESTUDI ECONÒMIC I SOCIAL DE LA CLASSE MITJANA

Manuel Reventós Bordoy

Barcelona
2022

Estudi econòmic i social de la classe mitjana
Autor: Manuel Reventós Bordoy
Edició i notes: Laia Reventós Rovira
Edició a cura de la Societat Catalana d'Economia
Compost per Kit-Book Serveis Editorials, S.C.P

© Societat Catalana d'Economia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, 2022

Primera edició: juliol de 2022

ISBN: 978-84-9965-665-6

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca.

ÍNDEX

NOTA INICIAL 5

EXPLICAR LA CLASSE MITJANA 7
Francesc Roca Rossell

NOTA SOBRE L'EDICIÓ 11
Laia Reventós Rovira

NOTA SOBRE LA PUBLICACIÓ 17
Família Reventós Carner

CARTES PATXOT 19

ESTUDI ECONÒMIC I SOCIAL DE LA CLASSE MITJANA 23
Manuel Reventós Bordoy

LA VALUOSA APORTACIÓ DE MANUEL REVENTÓS BORDOY 229
Xavier Farriols Solà

MANUSCRIT ORIGINAL
ESTUDI ECONÒMIC I SOCIAL DE LA CLASSE MITJANA 235
Manuel Reventós Bordoy

NOTA INICIAL

Xavier Farriols Solà

Secretari de la Societat Catalana d'Economia

Em plau presentar aquesta nova obra publicada per l'IEC, en aquest cas el text guanyador del Premi Patxot 1935 escrit per Manuel Reventós Bordoy, un altre economista català rellevant del primer terç del segle XX. Tal com s'explica a la nota sobre l'edició, la casualitat i la curiositat estan a l'origen de la iniciativa que va partir de la pròpia neta, Laia Reventós Rovira, i se'ns va transmetre a través del nostre consoci Francesc Roca Rosell que introdueix el text.

Conjuntament amb l'edició anotada de l'assaig elaborada per Laia Reventós, on s'amplia la informació i les referències bibliogràfiques, la SCE oferirà a través del seu blog a internet el text original digitalitzat.

S'ha cregut oportú incorporar un comentari personal amb la idea d'animar a d'altres socis a fer-ne també i incloure'ls tots a la web dins l'apartat de Textos Retrobats.

Barcelona, 13 de juny de 2022

EXPLICAR LA CLASSE MITJANA

Francesc Roca Rossell

Al món occidental, disposem de molt bons estudis —i d'excel·lents monografies— sobre la classe burgesa i sobre la classe obrera, i, en canvi, ben pocs sobre la classe mitjana. Els autors d'aquests estudis són —pràcticament tots— «intel·lectuals», o «experts», que hi han nascut, o que han esdevingut membres de la classe mitjana. Així, curiosament, la classe mitjana estudia els clarobscurs de la burgesia i del proletariat, però no s'estudia a si mateixa. No es vol conèixer?

En el cas català, passa exactament el mateix: l'interès per les burgesies —les pròpies i les foranies— i pels moviments obrers —el català i els altres— s'ha traduït en recerques, en llibres, que han estat confegits —habitualment— per autors de classe mitjana. Ara bé: tot i el seu pes històric, i el seu protagonisme present, la classe mitjana (la pròpia, i les d'altres països), no ha estat —ni és— gaire estudiada pels analistes catalans.

Probablement, una argumentació semblant és la que va motivar que, al 1935, el 16è Premi Patxot i Ferrer es dediqués a un assaig científic sobre la classe mitjana. El Premi el va guanyar l'economista Manuel Reventós, professor de Teoria Econòmica de la Universitat Autònoma de Barcelona. El seu títol —inequívoc— fou: *Estudi econòmic i social de la classe mitja.* L'any abans, el premi (dedicat en aquella convocatòria a la qüestió immigratòria) l'havia guanyat *La immigració a Catalunya*, de Josep A. Vandellòs, un altre professor de la Universitat Autònoma de Barcelona. Publicat, a Barcelona, el 1935, esdevindrà una referència. L'*Estudi* de Reventós, en canvi, tot i el gran interès del tema, no fou publicat. Ni aleshores, ni uns anys més tard, ni mai. Ni a l'interior del país, ni a l'exili. Aquesta (vuitanta-cinc anys després) és la primera edició.

Els lectors de l'*Estudi* de Reventós es deuen poder comptar amb els dits d'una mà. De fet, quan, a l'inici dels anys 1970, un grup de tres llicenciats i una llicenciada en Econòmiques per la Universitat de Barcelona va decidir conèixer/llegir-se els economistes catalans dels anys 1930 (vegeu: *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1936-1939)*. Barcelona, Edicions 62, 1976), un dels autors descoberts per aquest grup més destacats fou Manuel Reventós i Bordoy (1888-1942). Reventós havia estat *el* professor d'Economia Teòrica de la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques i Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona. De Reventós, al llibre de 1976, es presentava: «Una visió liberal de "la mort del liberalisme"», la seva contribució a una història del món co-dirigida per ell, editada per l'Institut Gallach. Aquell grup de quatre joves llicenciats donava notícia de l'estudi de 1936 de Reventós sobre la classe mitjana. Indicant, que era un treball inèdit, i, no llegit. En canvi, un llibre anterior, també pioner —deien— havia estat editat. Era: *Els moviments socials a Barcelona al segle XIX*. Barcelona, La Revista, 1925.

A la veu «Manuel Reventós» d'*Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*. Barcelona, Edicions 62, 1979, succeïa el mateix. Hi podem llegir: «*un estudi sobre les classes mitjanes ha romàs inèdit. Tampoc ha estat publicat un diari personal del període 1936-1939*». Reventós, a més de la veu que se li dedica, és citat a les entrades: «austromarxisme» (Francesc Roca), «classes socials» (Carlota Solé), «cooperativisme» (Jordi Estivill), «Economia Política» (Francesc Artal i Francesc Roca), «ensenyament professional» (Enriqueta Fontquerni i Mariona Ribalta), «Escola històrica» (Francesc Artal), «georgisme» (Antoni Castells), «imperialisme» (Lluís Argemí), «marxisme» (Emili Gasch i Francesc Roca), «proteccionisme/lliurecanvisme» (Francesc Artal), «Joan Sardà» (Muriel Casals), «Josep M. Tallada» (Francesc Artal). Però, cap d'ells havia vist l'*Estudi econòmic i social de la classe mitja*.

Entre l'article «Manuel Reventós» de 1978 del vol. 12 de *Gran enciclopèdia catalana*, i l'article dedicat a Reventós al *Diccionari d'economistes catalans* de 2020 de la Societat Catalana d'Economia de l'Institut d'Estudis Catalans han passat 42 anys. Pel camí, hi ha les presentacions de dos importants articles de Reventós («Política i petroli»

i «Els principals fets de l'Economia pura en els últims vint-i-cinc anys») inclosos, el 1994 i el 1996, a l'antologia editada per la Universitat de Barcelona: *El pensament econòmic català, 1900-1970*. O, la veu «Manuel Reventós» del *Diccionari d'historiografia catalana* de 2003 dirigit per Antoni Simon, i editat per Enciclopèdia catalana. I, també, a *Teories de Catalunya* (Barcelona, Pòrtic, 2000), llegim: «*la societat catalana contemporània no s'entendria sense els èxits i els fracassos del moviment obrer, i Manuel Reventós és dels primers que s'ocupen d'explicar-ho*».

Finalment, aquest «donar notícia» d'un text no editat —i no llegit— és a punt de desaparèixer. A partir d'ara, l'*Estudi econòmic i social de la classe mitja* serà a l'abast de qualsevol persona. Finalment, algú del món acadèmic de la classe mitjana (una classe que ha generat moltes pàgines sobre les altres classes, especialment, sobre les burgesies i sobre les classes obreres, i ben poques pàgines sobre ella mateixa), assaja l'autoretrat.

És difícil, és clar. En part, perquè la classe mitjana ha estat considerada o bé «petita burgesia» (i, doncs, quasiburgesia), o bé «treballadors intel·lectuals», o de coll-i-corbata (i, doncs, una «variant» del proletariat). També (i, ja es deia al 1935-36, quan escriu —i ho recull— Reventós) es diu que la classe mitjana s'ha anat proletaritzant. O, de vegades, que la classe obrera s'ha aburgesat, o *trumpisat*. En qualsevol cas, l'*Estudi* —que Laia Reventós ha re-descobert— hi entra molt a fons. No tenim altre opció: l'hem de llegir i rellegir. Haurem de recuperar el terreny perdut...

Reventós, per exemple, comença a parlar —al 1936! — de la *nova classe mitja.* Explica que la *vella classe mitja*, (la formada per: 1) l'*artesanat* o *menestralia*, 2) el *petit comerç,* i 3) la *petita pagesia*), es manté, tot i els embats del *capitalisme* per a fagocitar-la. Però, descobreix que ha anat emergint una nova classe mitjana, amb, també, 3 sectors: 1) els *professionals lliures* (*metges i advocats, escriptors i artistes*), 2) la *dependència privada*, els tècnics de les grans empreses, i 3) la *burocràcia,* els funcionaris. Segons Reventós, «*el capitalisme oprimeix la classe mitja, la qual per no caure en la proletària ha de sostenir i defensar el sistema capitalista. Aquesta és la paradoxa*».

Però, no és la única paradoxa: l'estudi de Reventós en descobreix moltes altres. Com, per exemple: «*l'antiga classe mitjana lloga obrers... la*

nova classe mitja es lloga al gran capitalisme». Per tant, pot afirmar que «*la classe mitja nova, i, especialment, els dependents i els professionals lliures, és anti-capitalista».* Ara, Reventós subratlla, també, que «*la Teoria Econòmica no s'ha curat encara de la obsessió urbana i manufacturera que tingueren els escriptors* (=economistes) *Clàssics».*

Amb els —nombrosos— instruments analítics de l'estudi de Reventós hauríem d'entendre les fórmules de la reconstrucció catalana de després de 1939. Perquè, per exemple, el 1961, un grup de *burgesos* posa en marxa una entitat amb un nom curiós: Òmnium Cultural. O, com, el 1965, un grup de mestres crea una associació amb nom de dona: Rosa Sensat. O, qui s'inventa la *Gran enciclopèdia catalana* que es comença a publicar el 1968 (i de la que fins 1989 se'n venen 250.000). O, amb quines complicitats, l'any 1969, comencen, a Prada, els cursos de la innovadora Universitat Catalana d'Estiu.

El 1974, es crea, a Pontons, un «sindicat del camp»: la *Unió de Pagesos.* Al mateix any (i fins al 77) es publiquen els 4 volums de l'enciclopèdia *Salvat Català*. L'any 1975, els col·legis dels *professionals* organitzen un Congrés de *cultura* catalana amb milers de participants, on la cultura inclou: la medicina, l'economia, l'ordenació del territori. L'any 1976 (i fins 1985) van apareixent els 12 volums de *Ulisses. Enciclopèdia de la recerca i la descoberta*. A partir del 1980, amb el retorn de la Generalitat, el nombre de funcionaris, i, doncs, la nova classe mitjana, creix.

En alguns moments del seu text, Reventós obre molt les portes: «*és un cert to social, un cert standard de vida, no sols econòmic, sinó social i intel·lectual el que fa la classe mitja».* I, suggereix que, per a conèixer «*el nucli de la classe mitja i els professionals lliures»,* cal analitzar-ne «*el tenor de vida més elevat en el vestir i en la casa, en la tria dels aliments i, especialment en la de les diversions».* Una proposta que cal combinar amb aquesta altra: la classe mitjana és «*gent (que) viu en condicions modestes però apacibles que serveixen de fonament als seus austers comportaments morals*». Diversions i austeritat?

NOTA SOBRE L'EDICIÓ

Laia Reventós Rovira

La capsa és gran, rectangular i pesa força. L'obro amb infinita curiositat inconscient que m'acompanyarà els pròxims anys: a l'interior hi ha les coses que el pare conservava de l'avi.

Encara no fa un any que la tieta ha mort i la seva filla ha començat a trobar manuscrits de l'economista Manuel Reventós Bordoy (Barcelona, 1888-1942), integrant d'una generació brillant, la fornada de Lluís Nicolau d'Olwer, Pere Bosch i Gimpera, Agustí Calvet, *Gaziel*, Jordi Rubió Balaguer, Ferran Valls Taberner, Ramon d'Abadal i de Vinyals, Rafael Campalans, Eugeni Xammar…

A la capsa hi ha molt material: cartes, escrits, documents personals, llibres, traduccions, una dotzena de textos mecanografiats, entre ells L*'estudi econòmic i social de la classe mitja* amb correccions autògrafes. A la portada l'àvia Maria va escriure «Premi Patxot 1935/6». A casa no en teníem ni idea d'aquest premi!

També trobem una carta del pare a la tieta, de Joan a Maria Victòria Reventós Carner, de 1985. Aleshores l'editorial Crítica treballa en la reedició d'*Història dels moviments socials a Barcelona en el segle XIX* per la qual Manuel Reventós és considerat iniciador de la disciplina a Catalunya. Ell creu que ja ha arribat el moment de publicar les obres completes, fa anys que ho desitja, contracta al llarg del temps a dos historiadors per impulsar el projecte, però ella discrepa.

La lectura em retorna al primer dia de classe de Moviments Socials quan el seu nom aparegué en primera posició al llistat de bibliografia de l'assignatura, precisament per aquesta obra premiada el 1923 per la

Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Aleshores tampoc en sabia res! Intueixo que a la meva cosina Anna i a mi —això ha estat, és i serà un preciós projecte compartit— se'ns ha girat una feinada si volem preservar l'obra de l'avi i, per què no, fer-la pública. Tenim el diari de la guerra, el premi Patxot i les seves memòries de la Barcelona de principis de segle, entre altres obres inèdites.

Començo a estirar fils, a rebuscar entre els arxius, les biblioteques i els llibres per, de mica en mica, anar lligant caps i traçar una vida i una obra que ha quedat enterrada en l'oblit.

Manuel Reventós havia guanyat amb l'*Estudi econòmic i social de la classe mitja* el XVI concurs Patxot i Ferrer. El mecenes Rafael Patxot i Jubert implantà el certamen en memòria del seu avi i el meu és el guanyador en la convocatòria de 1935; l'any anterior fou Josep A. Vandellòs amb *La immigració a Catalunya*, que ha esdevingut un clàssic. Paradoxalment, «*la tesi de Vandellòs s'ha demostrat equivocada mentre la del teu avi és correcta*», observarà temps després Francesc Roca.

L'assaig consta com a document inèdit a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Per què no es va publicar aleshores? La tasca del jurat (Patxot, Josep Maria Gich i Ferran Soldevila) es va entrebancar per malaltia del darrer, les deliberacions es feren per carta, i no es va resoldre el concurs fins al 28 d'abril de 1936.

Deu dies després, a principis de maig de 1936, el guanyador va visitar el mecenes. «*Li he confessat ben francament que trobava el seu treball una mica massa abstracte i que, aprofitant la indicació que posa al començament, li pregava que el completés, arrelant-lo més a casa nostra. Ha respost que, tal com igualment hi feia constar, el treball havia estat presentat quelcom precipitadament per falla de temps, però que estava disposat a completar-lo*», escriu Patxot en el dietari.

Manuel Reventós probablement enllestia la redacció del seu estudi premiat quan es produí el cop d'estat dels militars revoltats. A conseqüència del conflicte bèl·lic Patxot s'exilià a Suïssa i l'autor moria a Barcelona, l'1 de març de 1942. Tenia cinquanta-tres anys i deixà viuda a Maria Carner, filla de l'advocat, industrial i polític Jaume Carner i

Romeu, ministre d'Hisenda amb Azaña, i dos fills, Joan i Maria Victòria, que aleshores tenien 14 i 12 anys.

Llavors, els seus hereus considerem que aquest document hauria de ser conservat a l'IEC si la institució ho accepta, és clar. Algú hi haurà que tingui interès a consultar-lo, encara que faci vuitanta anys que està guardat en una capsa.

Poc després descobreixo que el Monestir de Montserrat conserva una còpia del premi Patxot, però el té mal indexat perquè consta com a tesi doctoral. Qui l'ha dipositat? La bibliotecària m'envia la portada del document i és la lletra del pare! Probablement, no sabré mai quan ho va fer perquè els meus candidats a saber-ne quelcom són ja morts: Ernest Raguer, el pare Hilari; Joan Rion i Jordi Taxonera, el pare Marc.

El temps va passant i no ens atrevim a bellugar massa el material inèdit fins que un dia de febrer del primer any de la pandèmia s'obre la porta de *L'Avenç*. El director, Josep Maria Muñoz, ha acceptat llegir el dietari i jo, tossuda de mena, adjunto també en aquell correu electrònic les memòries de la Barcelona de principis de segle, escrites durant la guerra, on la prosa de l'avi brilla amb potència. En Muñoz manifesta la voluntat d'editar els dos textos «amb una introducció i les anotacions que calguin». Aquell dia l'emoció m'omple els ulls de llàgrimes.

El *Diari de la Guerra i Barcelona viscuda* es publica el març de 2021. Mai no hauria pogut imaginar l'acollida de l'obra i molt menys que sis o set mesos després l'IEC m'anunciés que Francesc Roca, professor de Política Econòmica de la Universitat de Barcelona, la institució aleshores autònoma on Manuel Reventós havia impartit docència fins a la tardor de 1938, estigués interessat en el premi Patxot. Jo encara no l'he llegit. Un estudi sobre la classe mitjana de 236 folis escrit per un economista, per molt que sigui l'avi, no és la meva lectura preferida. Tanmateix, ara cal fer-ne la transcripció literal i, abans, comparar les dues còpies mecanografiades (dipositades a l'IEC i Montserrat) per comprovar que no hi ha diferències, excepte la lletra de les portades i l'any del premi, una escrita per l'àvia Maria i l'altra pel pare, perquè la Societat Catalana d'Economia ha mostrat interès a publicar l'assaig.

La filial de l'IEC aprova la decisió en junta aquest desembre de 2021 mentre treballo en la transcripció literal del text, eliminant el paràgraf que ell encercla i escriu «fora» al damunt, incorporant les esmenes autògrafes, l'anotació i la correcció ortogràfica segons la normativa actual tot conservant algunes construccions poc ortodoxes i castellanismes encara avui habituals com «vivenda» o «promig» per preservar al màxim el text i l'estil original. Aleshores m'adono de la potència intel·lectual de la monografia sobre la classe mitjana; de la sensibilitat social de l'autor.

La vida de Manuel Reventós ha estat relativament breu —marcada per una tuberculosi que l'allunya de Barcelona durant tres anys a la «muntanya màgica» de Thomas Mann— però intensa: primer director general de Comerç i Política Aranzelària quan es proclama la Segona República, un dels fundadors d'Acció Catalana, funcionari de la Mancomunitat, la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona, directiu de la Banca Arnús i de Crédito & Docks, catedràtic de l'Escola Social i l'Escola d'Administració Local fundades per Enric Prat de la Riba, professor de la Universitat de Barcelona republicana…

Fill del mestre d'obres Isidre Reventós Amiguet i de Concepció Bordoy Tuyet, neix al carrer de Claris de Barcelona el 19 de desembre de 1888, cinquè de nou germans, dies després de closa l'Exposició Universal. Advocat de formació, Manuel és un lletraferit enamorat de l'economia i l'estadística, format en Administració i Finances a Düsseldorf i Berlín, ciutat on comparteix dispesa amb Bosch i Gimpera i Campalans abans de la Gran Guerra, becat per la Junta de Ampliación de Estudios. També és un intel·lectual poliglot, llicenciat en Filosofia i Lletres, integrant de la primera promoció dels Estudis Universitaris Catalans, analista polític i econòmic, expert en romanticisme alemany, crític literari i traductor de Goethe, Lessing, Novalis, Schiller o Shakespeare.

Pel que fa a l'anotació de l'assaig, excepte les marcades entre claudàtors com a nota de l'autor que són lògicament de Manuel Reventós, he intentat assolir tres objectius: identificar qui són els personatges citats, donar la referència bibliogràfica per la qual són esmentats i, com moltes de les obres són de domini públic, afegir l'enllaç a Internet del document si l'he

localitzat, pensant en una hipotètica edició digital. Tot i que molts autors eren autèntics desconeguts per a mi, la tasca ha estat relativament fàcil malgrat el meu desconeixement de l'alemany —gràcies, estimat Jordi, per les traduccions i la paciència— perquè la majoria de la bibliografia era a casa els pares.

Aquest gener de 2022, a la biblioteca on mai trobo res, ha aparegut dins un llibre de Rudolf Küstermeier (autor citat en l'estudi) la carta del mecenes anunciant el premi i un rebut per matricular un Packard del novembre de 1935, l'any de la convocatòria del 16è premi Patxot i Ferrer, cotxe que les patrulles de control els requisaren mesos després com explica en el *Diari de la guerra*. Aquell dia la mare recorda que Patxot envià aliments a la família des de Suïssa durant el conflicte bèl·lic i conservem una altra carta, del 10 de juliol de 1937, en la qual demana a l'autor que inclogui els «esdeveniments» en la monografia que revisa. A l'apèndix Possibilitats actuals d'una economia socialista, la part del mecanografiat més corregit manualment per l'autor, escriu «en els dies de confusió política i de diletantisme de la violència».

Quant a la portada, m'he basat en l'exemplar de l'anterior premi Patxot i Ferrer, *La immigració a Catalunya*, de Josep A. Vandellòs, que també he trobat dedicat per l'autor. No ho sabré mai, però potser l'*Estudi econòmic i social de la classe mitja* s'hauria publicat en un format similar si els fets haguessin estat uns altres.

En aquesta tasca he comptat amb l'ajut imprescindible de l'Anna, en Jordi, en Manel, el meu economista de capçalera i, especialment, d'en Francesc Roca, Xavier Farriols i Joaquim Perramon, així com de la Societat Catalana d'Economia, impulsora d'aquesta edició. A l'amic Lluís Romeu, de Tiana, li agrairé sempre que hagi conservat durant tant temps les cartes i postals rebudes per l'avi, que han permès entre altres coses resoldre un error d'inventari del fons de l'historiador Francesc Martorell Trabal, perquè s'havia assignat la seva correspondència a Manuel Raventós Domènech.

A tots ells i a la família, que m'ha deixat fer i desfer, la meva gratitud.

Per acabar, he afegit notes a peu de pàgina on m'ha semblat que faciliten o contextualitzen la lectura d'un assaig escrit als anys trenta del segle passat i, sobretot, m'he permès recuperar de l'oblit una part de l'obra de l'economista Manuel Reventós Bordoy conservada en una capsa.

NOTA SOBRE LA PUBLICACIÓ

Família Reventós Carner

L'economista Manuel Reventós Bordoy va guanyar amb l'*Estudi econòmic i social de la classe mitja* el setzè concurs Patxot i Ferrer convocat l'any 1935. L'obra no es va publicar aleshores, desconeixem el motiu, però intuïm que la guerra ho va estroncar, perquè l'autor es comprometé amb el mecenes a completar l'assaig premiat dos mesos abans del cop d'estat dels militars revoltats. El veredicte del certamen no s'havia fet públic fins al 28 d'abril de 1936.

La monografia sobre la classe mitjana de Manuel Reventós Bordoy ha romàs en possessió de la família des d'aleshores. Ara fa tres anys els seus hereus vam decidir donar-la a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), dipositari de part del fons documental i la memòria del mecenes, Rafael Patxot i Jubert, perquè el preservés i posés a disposició de la ciutadania. Aleshores no sabíem —ho vam descobrir després— que hi havia dipositada una còpia a la biblioteca del Monestir de Montserrat.

Avui, després de la digitalització del document duta a terme per l'arxiu de l'IEC, es publica l'assaig a la pàgina web de la Societat Catalana d'Economia, a l'apartat de «textos retrobats».

Aquesta publicació d'un assaig inèdit escrit a mitjans dels anys trenta del segle passat s'acompanya d'una introducció de Francesc Roca Rossell i un comentari de Xavier Farriols Solà, tots dos doctors per la Universitat de Barcelona, la institució on Manuel Reventós Bordoy, considerat un dels economistes catalans més rellevants del primer terç del segle XX, impartí docència fins a la tardor de 1938.

A tots els que ho han fet possible, el nostre agraïment.

Barcelona, març 2022

RAFEL PATXOT
BARCELONA

Au Sr Manuel Reventós i Bordoy
A/c.

Preat Senyor:

La premsa us havia enterat de que ha estat premiat el vtre. treball presentat als Concursos Patxot i Ferrer, per la qual cosa us felicito.

D'ençà de la publicació del veredicte, el premi està a la vtre. disposició

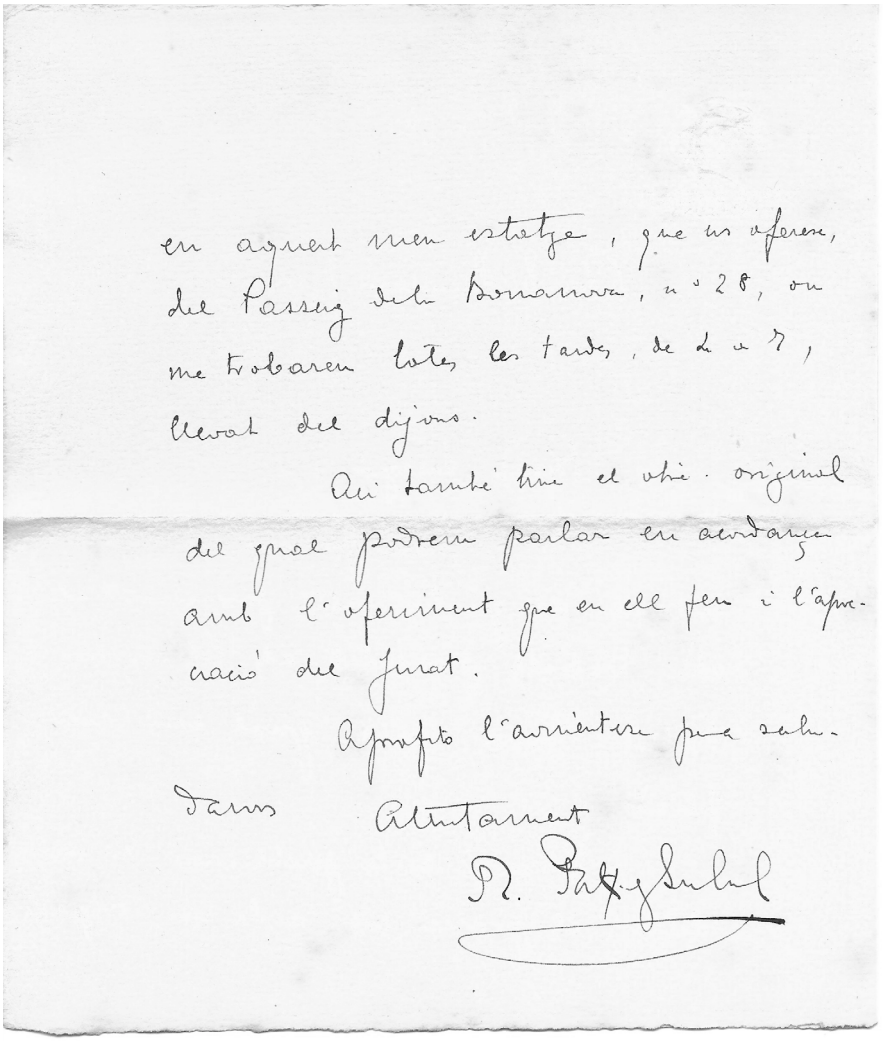

en aquest meu estatge, que us oferesc,
del Passeig de la Bonanova, n.º 28, on
me trobaren totes les tardes, de 4 a 7,
llevat del dijous.

Aci també tine el otre original
del qual podrem parlar en acordança
amb l'oferiment que en ell feu i l'apre-
ciació del Jurat.

Aprofito l'avinentesa per a salu-
dar-vos Atentament

R. Patxot Sulul

Manuel Raventós
e
Barna.

Preat Ciutadà:

Desitjo que aquestes ratlles us trobin bé, amb tota la familia.

Amb referencia al treball que esteu revisant, premiat en els "Concurso Patxot i Ferrer", no us esteu d'incloure-hi, d'una

manera temàtica, els ensenyaments dels derrers esdeveniments, el quals no fan sinó reforçar les motivacions de l'esmentat Concurs, puix que la historia, tractada en calent, serva la vibració del factor humà que impulsa els moviments socials.

Amb salutacions a la coneixença, reben la meva consideració i bona recordança

R. Patxot Sulul

10/VII/937.

CONCURSOS PATXOT I FERRER

ESTUDIS HISTÒRICS POLÍTICS I SOCIALS

ESTUDI ECONÒMIC I SOCIAL DE LA CLASSE MITJANA

MANUEL REVENTÓS BORDOY

OBRA PREMIADA EN EL XVI CONCURS,
CORRESPONENT A L'ANY 1935

ÍNDEX

SUMARI DE L'AUTOR

I. EL CONCEPTE DE CLASSE MITJANA

1. Causes de la confusió sobre el concepte de classe mitjana
2. Definició i extensió de l'estament mitjà
3. a) Definició del proletariat
   b) L'aristocràcia

II. ANÀLISI DE LA CLASSE MITJANA EN ELS SEUS ELEMENTS

1. Artesanat
2. Petit comerç
3. La petita pagesia
4. La classe mitjana nova
5. L'esperit de la classe mitjana

III. L'EVOLUCIÓ DE L'ESTAMENT

1. La lluita de classes
2. El fet de la proletarització

IV. LA SITUACIÓ PRESENT DE LA CLASSE

l. Classe mitjana i socialisme
2. Classe mitjana i capitalisme
3. Protecció legal de la classe mitjana

Apèndix: Possibilitats actuals d'una economia socialista

V. CONCLUSIÓ

Aquest estudi es podria resumir en les següents tesis:

I. No hi ha una classe mitjana unitària. Cal distingir avui, almenys una classe mitjana antiga (artesans, petits botiguers, petits pagesos) i una classe mitjana nova (professions lliures, burócrates, dependents). A totes dues és comú, i això constitueix l'única lligada entre ells la seva voluntat de no degradar a proletariat.

II. La classe mitjana és portadora dels valors intel·lectual i moral en major proporció que les altres classes.

III. Conseqüència de la tesi II, la classe mitjana és imprescindible garantia del manteniment i acreixement de l'ordre i de la millora de les relacions humanes, tant en l'esfera de la producció, com en l'esfera política.

IV. La classe mitjana antiga ha perdut influència en l'esfera econòmica. S'ha tingut de reduir a tasques de reparació i muntatge. El procés d'afebliment de la classe mitjana no s'ha aturat encara.

V. La classe mitjana nova augmenta en nombre i en influència, dintre de l'estament i en la total vida col·lectiva. En augmentar, perd o afebleix certes característiques pròpies (individualisme).

VI. L'afebliment econòmic de la classe mitjana antiga, l'afebliment de certs caràcters socials de la classe mitjana nova, acosten tot l'estament al proletariat. La classe mitjana es proletaritza.

VII. El socialisme va perdent la intransigència que contra la classe mitjana havia mostrat. Sense renunciar al dogma de la lluita de classes com a llei del progrés, en la política quotidiana tracta de captar la classe mitjana.

VIII. El capitalisme també, usa de la classe mitjana, com a aliat i àdhuc com a aliat de xoc, contra el socialisme.

IX. Les realitzacions polítiques del nacionalisme anti democràtic (dictadures) es pretenen inspirades en ideals de menestralia.

El sistema de corporacions és oposat per diàmetre a totes les concepcions sociològica i econòmica de l'estament mitjà.

X. Malgrat tanta inclinació de les forces polítiques vers la classe mitjana les seves aspiracions no han tingut l'empar legal que ha obtingut el capitalisme de manera tàcita, i el socialisme de manera pública.

XI. La perduració i enfortiment de la classe mitjana té un interès polític indubtable, que si fos precís justificarà els sacrificis econòmics en pro de la dita classe.

I

EL CONCEPTE DE CLASSE MITJANA

1. Causes de la confusió sobre el concepte de classe mitjana

Qui es proposi escatir els termes en què es plantegen avui els problemes de la classe mitjana, discutir-ne les possibles solucions, i proposar els mitjans per a dur a la pràctica les que semblin satisfer a un major nombre d'exigències o convenir a major suma d'elements afectats, topa, com a primera dificultat amb la més completa imprecisió dels conceptes fonamentals.

Què és la classe mitjana? Fins a quin punt hi ha una classe mitjana? O dit amb més precisió l'estament social mitjà té unitat? Forma un tot orgànic i diferenciat cap a fora? La massa de persones que la constitueixen creix o minva? Quines són les seves possibilitats? És cada dia més gran la influència en la vida col·lectiva o al contrari?

Les organitzacions sindicals que pretenen actuar en el seu nom tenen legítimament motius per a dir-se representatives d'aquest estament mitjà? Heus aquí altres tantes qüestions que obtenen en els diversos escriptors, respostes no ja distintes sinó francament contradictòries, perquè com —tantes altres vegades— l'investigador més que analitzar i descriure imparcialment la realitat, té —conscientment o no— el propòsit de demostrar una tesi predeterminada. Llavors en interrogar els fets, registra només els positius, vull dir els que convenen al seu propòsit, elimina els altres, i deforma, àdhuc contra el seu voler, part de la totalitat de fenòmens que li dóna l'experiència.

Resulta del dit, que si en algun cas és necessari recomençar la investigació des dels orígens; i no deixar sense revisió cap anella de l'experiència per admesa i natural que ens sembli és segurament en aquest cas de l'estament mitjà. Àdhuc l'extensió del concepte «classe mitjana» és incerta, i justament en aquesta indefinició dels límits, hi ha un dels elements primaris i essencials

de la confusió. Amb raó s'ha dit que el concepte de classe mitjana és d'aquells que tenen la canviant vitalitat de les coses orgàniques. És un camp molt vast el de la classe mitjana, i és, encara, en certa manera elàstic car el desig de veure més puixant l'estament ens porta a integrar dins ell certs elements que, en canvi, un altre escriptor de tendència política distinta englobarà sense vacil·lar amb el proletariat, o bé adscriurà a l'òrbita i trajectòria dels estaments superiors. Tan freqüent és aquesta confusió que per explicar-la no és prou la passió política dels escriptors, cal, a més, que la matèria tractada s'hi presti, perquè, quan les coses són a bastament clares les opinions que en tinguin els homes, no les poden obscurir totalment, ni sobretot durant tantes hores.

La raó de la confusió dels conceptes es desprèn clarament de la lectura d'uns quants escriptors que han tractat de la formació de classes i especialment de la mitjana. En general els escriptors posen en primer lloc, entre les causes del fenomen, formació de classes, esdeveniments i raons d'ordre econòmic. Ara bé, si la formació de classes té una causa econòmica, la classe ja formada no és un mer fenomen econòmic, sinó una cosa molt més complexa, és a dir, un fet social, causat en l'esfera de l'economia, però que té caires molt variats de naturalesa política, moral, sentimental, educacional, etc. La classe social, l'estament al qual cadascú pertany per naixença i educació, encunya l'íntegra personalitat de l'home. Hi ha una psicologia de classe, hi ha una moral de classe. Ésser d'un estament és cosa molt més complexa i extensa que la senzilla comunitat de producció o de consum, altrament dit, el mer contacte d'interessos, encara que en tal comunitat i contacte hi hagi l'origen de la classe social.

Però el concepte genètic de la classe social perdura àdhuc després d'ésser aquesta totalment constituïda amb tota la seva complexitat d'aspectes, i els escriptors continuen tractant com un mer fet de l'economia el que és un fet de la sociologia, per bé que causat en l'esfera de lo econòmic.

Tan constant és aquesta confusió que imposa la revisió completa del concepte genètic de classe social, com a camí per a obtenir-ne un clar concepte actual.

La formació de les classes socials i en especial la de la classe mitjana

Formació de classes socials —diu Schmoller[1]— és el destriar-se que fa la societat, en un cert nombre de grans grups d'estament o classes, en cadascuna de les quals els individus i les famílies, iguals o semblants, constitueixen un cos conjunt, d'unitat, més o menys estricta, no pas segons llurs relacions de parentela, ni segons pertinença a tal o tal altra localitat, ans segons llur professió, gènere de treball, propietat, grau de cultura, de vegades segons llurs drets polítics; i això, no per explotar una empresa sinó per reforçar el sentiment de la seva comunitat, curar de llur vida social, perseguir els interessos comuns, etc.

Aquesta diferenciació del cos social, no manca en cap societat que hagi assolit un mínim de cultura expressat en la divisió del treball. Més o menys rigorosa segons els pobles i les èpoques la pertinença a una classe donada era hereditària i el pas entre elles difícil sempre, i sovint vedat per llei. La rigorosa distinció de classes perdura encara avui allí on té per causa i característica, la diferència de raça, mes àdhuc en pobles de perfecta unitat etnogràfica, es produeix un destriament prou sòlid per a subsistir quan ja han desaparegut els privilegis, regna igualtat de drets entre els estaments, i és possible i fins relativament freqüent, el matrimoni entre individus d'una classe i l'altra.

Les condicions perquè la diferenciació de classes es produeix són a més d'una diferenciació dels diversos individus, una jerarquia entre ells. Per la diversificació dels individus es produeix un cercar-se dels iguals, i l'afinitat

[1] Gustav Schmoller (Heilbronn,1838- Bad Harzburg, 1917). Economista. Reformador social. Líder de la Jove escola de l'historicisme econòmic alemany, el corrent de pensament econòmic per al qual el context històric, social i cultural té influència sobre el sistema econòmic. És el corrent dominant a Alemanya i bona part de l'Europa continental fins passat el primer terç del segle XX. Es contraposa a l'Escola clàssica de l'Economia, dominant al món anglosaxó, que creu que les lleis de l'economia són universals i independents del context històric i social. Reventós en feu una semblança: Gustav Schmoller, *La Revista*, any 3, número 45 (1 agost 1917) pàgines 281-283.

d'interessos, sentiments o idees, desbordant de cada consciència particular lliga a tots en una comunitat psicològica.

El sentiment de l'honor de la tasca, l'estima que ens tinguin els col·legues del mateix ofici és l'arrel primera de la classe, de la qual l'home rep escalf moral i àdhuc ajuda material. És un lligam psicològic, reduït originàriament a cercles molt estrets, després a àmbits cada volta més amples, i que bo i començant com a sentiment vague i quasi inconscient, en estadis avançats, es torna, per la pressió d'altres estaments, la coacció dels comuns interessos i la més fina consciència de cada subjecte, un fet unitiu clar i tan sòlid, que arriba a exclusivisme i fins a intransigència.

Abans d'arribar-hi trobem però el fet de la jerarquia: cal a l'home valorar, és a dir, ordenar, segons preferència a tots els qui amb ell formen una classe. L'infant ja ens dóna judicis de valor en l'esfera restreta dels seus coneixements; l'home estén a majors esferes aquesta tasca de judicar, i alhora és objecte de judicis de valor dintre la família, la professió, el poble on viu, segons la seva personalitat, les seves capacitats, riquesa, obres, etc. En igual forma la consciència col·lectiva, valora els grups funcionals del poble segons la utilitat que tenen per a la vida social. Tot això és condicionat per les idees de cada època, amb criteris que ara ens semblen justos o injustos, congruents o no amb els fets, sempre variats, sovint còmicament contradictoris.

S'ha procurat trobar la llei d'aquesta jerarquia, d'aquesta taula de valors que donem a les classes socials, i Nesfield[2] (citat per Schmoller) diu que en l'organització de castes de l'Índia, la jerarquia correspon a l'edat de les tasques, en termes que les professions aparegudes més tard, tenen generalment una major estimació. Similarment en la vida occidental apareix com a preferida en començar la classe sacerdotal i successivament la dels guerrers, la dels cortesans i magistrats amb oficis públics, després coetànies la menestralia gremial i els terratinents, els grans comerciants, els

[2] El pedagog anglès John Collinson Nesfield (Swindon 1836 - Brentford 1919), va exercir d'educador a l'Índia britànica. És autor de llibres sobre gramàtica anglesa i també de *Brief view on the caste system of the North-Western Provinces and Oudh*, Allahabad: [s.n.], 1885, obra a la qual probablement fa referència Reventós.
https://www.indianculture.gov.in/flipbook/7664

banquers, els grans industrials... sovint la posició difícilment guanyada en la jerarquia es manté quan ja han perdut tota eficàcia les raons del bon afecte, en què la col·lectivitat tenia a un grup social determinat. El descendent del gran feudal procura, servint en la diplomàcia o l'exèrcit, mantenir-se en un lloc no massa llunyà del poder, o tracta d'assegurar pel casament amb la rica burgesa l'instrument de dominació social, que és el diner. L'essencial és servar lloc en la jerarquia, no restar fora del temps, com un figurí passat de moda, en l'apreciació social. Inversament tasques un temps menys preuades, es prenen en consideració àdhuc excessiva. En organitzacions petites i tancades, com les petites corts del segle XVIII, la complicació de reglaments, l'atorgament de títols, l'etiqueta classificadora de les precedències podia fer més encarcarada la jerarquia social que restava sempre sotmesa a la llei psicològica, de cercar aquella posició social que té en major estima l'opinió pública. El mateix passa en l'organització més democràtica i n'és prova l'expressió: «aquest home val x … dòlars» xifra i compendi del més ordinari judici de valor dels americans.

[eliminat el paràgraf que ell encercla i escriu al damunt fora]

En resum, a Amèrica com a tot arreu impera un sentit anivellador, mes és lícit de suposar que per molt que rendeixi l'esforç d'igualació entre les diverses classes socials que avui triomfa en els pobles de la nostra civilització occidental, mai no arribarà el cas, que un gran ministre i un porter, un bracer i un enginyer creador, tinguin la mateixa estimació, siguin col·locats en un mateix pla. Dins l'estament dels treballadors manuals, els judicis sobre la qualitat de feina d'altri, es donen tot justament amb una violència i una cruesa sense pietat, i pocs sentiments i tendències de grup o classe són tan arrelades com aquesta vanitat de la tasca, d'ésser bo en el mateix ofici manual, que anomenem «l'orgull del gec»[3].

La formació de classes s'ha volgut explicar —tesi de Gobineau[4] i de la seva escola— per diferències de raça: totes les aristocràcies són indogermàniques;

[3] *Don Gonçalo o l'orgull del gec* (189?) és una comèdia de costums d'Albert de Sicília Llanas i Castells (Barcelona, 1841-1915), que descriu els canvis socials i generacionals de la societat barcelonina de l'època.

[4] Joseph-Arthur de Gobineau (Ville d'Avray, 1816 - Torino, 1882). Diplomàtic i filòsof francès. En *Essai sur l'inegalité des races humaines*, Paris: Librairie de Paris, [1853] desenvolupa la teoria racial de l'antisemitisme. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k650519.texteImage

les classes inferiors tenen mescla de sang semítica o negra. Les exageracions francament grotesques a què han arribat en aquesta doctrina homes tan subtils i cultes com Chamberlain[5] són prou conegudes, i eximeixen de major anàlisi de la tendència.

Els fets econòmics. Origen de la classe social

No així la que posa en fets econòmics l'arrel de la diferenciació social. Aquesta doctrina té alguna cosa d'evident. Mes en precisar-la s'assenyalen dues tendències. La de Schmoller, que atribueix decisiva importància a la divisió del treball i la formació de les professions, en l'obra de la diferenciació social en classes, i la tendència de Bücher[6], que basa la formació de classes en diferències de renda i de patrimoni. Amb una simplificació grollera i per tant inexacta com totes les simplificacions, podríem dir que Schmoller i Bücher coincideixen en l'encert de desplaçar el fet diferenciador de les despeses, als guanys, però dissenteixen en què per Schmoller és la qualitat i per Bücher la quantitat dels guanys el que determina la classe social. Quant guanyes? Com ho guanyes? En respondre a tals qüestions hom es classifica dintre o fora l'estament mitjà.

És clar que una polèmica així plantejada té interès per la condició dels polemitzants i pel tema tractat. Aturem-nos-hi doncs un moment.

En els assaigs de joventut de Schmoller s'arriba a afirmar terminantment que tota organització social superior, complexa, es basa en una diferenciació de classes i grups socials, progressiva, creixent i nascuda de la divisió del treball. Les castes, l'aristocràcia dels sacerdots, dels guerrers, dels marxants, el gremialisme, tota la constitució actual en classes, no són sinó formes diferents de diferenciació social que ha encunyat la divisió del treball i cadascuna arriba a la seva funció pròpia no sols pel seu destí i la seva fortuna, sinó per la seva constitució moral i física, pels seus nervis i els

[5] Houston Stewart Chamberlain (Portsmouth, 1855 - Bayreuth, 1927). Escriptor anglès nacionalitzat alemany. A *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*, München: F. Bruckmann (1899), exalta la superioritat racial ària en la cultura europea. https://www.deutschestextarchiv.de/book/view/chamberlain_grundlagen02_1899?p=10

[6] Karl Wilhelm Bücher (Kirberg, 1847 - Leipzig, 1930). Antropòleg, economista, historiador i sociòleg alemany. Membre de la Jove escola de l'historicisme econòmic alemany. Reventós fa referència a *Die Entstehung der Volkswirtschaft. Sechs Vorträge*. Tübingen, 1893. (La formació de l'economia nacional) i *Arbeit und Rhythmus*, Leipzig 1899 (Treball i Ritme).

seus músculs, condició que recolza en una disposició hereditària, per una cadena causal determinada al llarg de moltes generacions. La diversitat del rang social i de la propietat, dels honors i dels profits, no són més que una conseqüència secundària de la diferenciació social.

La divisió del treball. La crítica de K. Bücher

En redactar el seu tractat d'Economia, Schmoller cedí moltíssimes d'aquestes afirmacions terminants, i abandonà el copiós material etnogràfic i històric que en aquesta com en totes les qüestions havia acumulat per a recolzar-la. La seva discreta rectificació fou oportuníssima, perquè el bon nom i àdhuc el sentit crític de Schmoller haurien sortit malament de la prova.

Vegem ara la posició de Karl Bücher. Ens cal donar una petita explicació per a delinear-la clarament. La polèmica entre els dos escriptors gira entorn de dos conceptes: classe social i divisió del treball, millor dit entorn de la relació de causa a efecte entre aquests conceptes, mentre Schmoller s'atén principalment al de classe social, Bücher analitza els fenòmens de divisió del treball.

Per això s'emprengué la revisió del concepte clàssic de la divisió del treball tal com el donà Ad. Smith[7], amb l'exemple famosíssim mil vegades repetit i divulgat de la fabricació d'agulles. El millor coneixement de quina cosa sigui la divisió del treball, permetrà de veure la seva influència en la formació de classes.

Després d'anàlisis molt subtils, proposa Bücher substituir l'antic i vagarós concepte de divisió del treball, per tot un sistema de fenòmens, que anomena «Articulació» o «membratura» del treball («Arbeitsgliederung»). Aquest sistema és exposat en el quadre següent:

[7] Adam Smith (Kirkcaldy, 1723 - Edimburg,1790). Economista escocès, «pare» del liberalisme econòmic. Autor de La riquesa de les Nacions (1776), obra en la qual exposa les «lleis naturals» de producció i canvi davant el mercantilisme regulador i monopolístic de l'Antic Règim.

Articulació del treball

A) Reunió de tasques (en un home sol)

B) Comunitat de treball que comprèn
   l) Treball en societat
   2) Acumulació de treball
      (a) acumulació simple
      (b) encadenament de treball
   3) Unions de treball

C) Divisió del treball que comprèn
   1) Formació d'oficis
   2) Especialització dins l'ofici
   3) Divisió de la producció
   4) Descomposició del treball
   5) Desplaçament del treball

• • •

Heus aquí ara, com sobre la base d'una tan rica noció de la divisió del treball, planteja Bücher el problema de la seva influència en la formació de les classes socials.

L'articulació del treball, en diversitat d'oficis, produeix adaptació de les capacitats a les tasques que és clar influeix en els homes individuals. Primer, cal vèncer la *torpesa* natural, i un cop això assolit, l'exercici constant, la virtut educadora de l'hàbit, converteix aquell fet negatiu, la *torpesa* natural, en una força positiva. L'home entès es fa hàbil en la seva tasca, les qualitats físiques i morals que són bones per a tal feina són en ell excitades, en un mot es diferència dels altres homes. Es tracta ara d'esbrinar si això que per als individus és inequívocament cert, ho és també per les classes socials, si a una diversificació del treball, correspon una diversificació de la societat.

El raonament ens portaria a la ploma una resposta afirmativa, i així ho feu Schmoller, mes quan examinem els fets, la ploma s'atura i la resposta resta sense formular.

Res tan fàcil com referir a l'hereditària professió i per tant a la divisió del treball, a la formació de les professions, l'ordre social més tancat en classes que coneixem, ço és, el sistema de castes indostànic. Mes sabem de les diverses castes, que llur origen ètnic és divers, i mant indici permetria creure, que la diferència racial s'ha agreujat amb la residència en determinat indret, i amb el fruir o ésser privades de propietat. En suma la puresa de sang fa la casta, no l'ofici heretat, i així, ésser de classe distinta, impedirà que mengin junts, però no que es trobin a l'espona d'un malalt en qualitat de metges, dos homes de diversa classe. I si d'aquest exemple volem passar a una consideració general, cal tenir en compte que en sociologia és difícil separar acció i reacció, causa i contra causa, i per tant és possible que l'articulació del treball produeixi la diferenciació del tipus social, però és segur que els tipus socials diferenciats produiran com a conseqüència necessària i indubtable la diferència del treballar. Per Bücher el que sembla cert és que donades formes socials engendren cert tipus de treball. L'esclavitud facilita les 'unions de treball' que figuren en l'esquema copiat sota la lletra B. nº 3) i la prova la subministren els relleus dels monuments egipcis que mostren l'esforç de mils d'homes per una tasca feta rítmicament, a toc de trompeta, i animada pel fuet dels caporals, o ens la porten també centenars de cançons de remar, de batre i de collir, de negres i de blancs, que en el seu conegut llibre sobre *Treball i ritme* ha recollit el mateix Bücher. Igualment cal l'existència de proletariat, despossseït de tota propietat perquè es produeixi el fenomen de la descomposició del treball en operacions simples i mecanitzables (la clàssica divisió del treball segons Smith C. 4 de l'esquema); en fi, només una nova màquina, un nou invent, desplaça els homes i la feina d'una producció, a la nova que el temps i la moda canviant posen en primer pla.

Examinem ara en anàlisi rigorosa el fenomen «formació de classes» en relació amb cadascuna de les rúbriques de l'esquema de Bücher. És segur que ni la reunió de tasques (A) del dit esquema, ni el treball en societat (B) 1) poden engendrar diferències de classe. La reunió de tasques és la

manera de treballar els febles i mal dotats, de la qual l'aforística catalana diu: «Home de molts oficis pobre segur». La tasca feta en societat: Cambres de filadores d'Alemanya, o tria de panotxes al nord d'Espanya, són treballs episòdics, no massa duradors i en els que tothom fa el mateix. Per això no donen lloc a diferències.

Altra cosa són les acumulacions de treball (B) 2) a) i b) de l'esquema), per exemple les brigades d'empedradors, colles de segadors, o les tasques rítmiques dels remitgers i el timoner, dels forjadors batent per torn el ferro, dels que estiren un cable o posen un raïl, perquè en aquesta manera de treballar grups diferents, neixen relacions de mútua dependència. Amb més raó encara en les unions de treball (B) 3) nascudes gairebé sempre de la imperfecció dels instruments, que obliga el treballador a formar grups com els ferrers i els manxaires, cuiner, ajudants, mosso de taula, *sommeiller* i àdhuc tirador de cervesa i maître en el restaurant, remer i timoner en el bot de regates, una companyia de teatre, un quintet o orquestra, tot lo qual produeix cooperació i disciplina i dóna lloc a jerarquia.

En la comunitat de treball i la jerarquia que hi ha en ella es donen les condicions, si no la naixença, almenys la perduració de l'esclavitud. Perquè els historiadors havien cridat l'atenció reiteradament sobre certs caràcters de la institució almenys en els seus inicis: senyor i esclau tenen un tenor de vida i consum molt semblants, la xifra d'esclaus tot just sobrepuja i a voltes és francament inferior a la dels *sui juris*. A poc a poc l'esclavitud es transforma. Els *alieni juris* creixen en xifra tant per natural augment com per guerres de submissió i rapte d'homes, mal ús de la força contra els lliures més febles, comerç d'esclaus i d'infants. A mesura que la institució va madurant es fan distints el consum i la cultura del senyor i de l'esclau, el tenor de vida és sobretot distint, perquè la feina manual, l'agricultura, lluny d'ésser un honor és per al lliure un oprobi i per a l'esclau una càrrega ben insuportable.

Ara bé, aquesta gradació, aquest evolucionar de les formes d'una comunitat de treball depèn de certs moments tècnics, sobretot de la simplicitat, és a dir la imperfecció dels instruments, que exigeix l'ús, el mal ús de masses ingents de força i treballs humans per a obtenir els poderosos

resultats de l'Egipte, d'Orient i de Roma. Achille Loria[8] ha observat la repetició d'aquest fenomen en l'esclavitud dels negres americans. Ací com en les edats clàssiques paganes, tot progrés de les classes senyorejants ve lligat amb una enorme destrucció i mal ús del material humà i amb una disciplina més que de caserna de penal, imposada als treballadors forçats.

La comunitat de treball que és en l'esquema de Bücher, la rúbrica sota la qual cal col·locar l'esclavitud, almenys als començos de la institució, ha tingut doncs influència sobre la diferenciació social donant als obrers forçats, no sols educació tècnica i unitat juridicosocial, sinó àdhuc sentiment de classe i homogeneïtat de pensar. Dels pagesos alemanys del XVII encara no emancipats ni de bon tros, observava un escriptor, Christian Garve[9], que «viuen més units entre ells que no pas els veïns de ciutat. Es veuen cada dia en les tasques casolanes, a l'estiu en les tasques del camp, a l'hivern a les sales de filar, formen com els soldats un exèrcit, i tenen com ells esperit de corps»[10]. En suma totes les relacions basades en la negació de la llibertat tenen igual conseqüència: la disciplina rigorosa suscita un esperit gregari, indolent i mesell, que només treballa el que se li exigeix per coacció. La classe dominant se separa cada cop més materialment i espiritualment de la classe dominada. Esbrinar més detalladament el joc de causes i efectes, d'accions i reaccions econòmiques i socials en el fenomen de separació de les classes entre esclaus i senyors, és impossible i és a més inútil.

---

[8] Achille Loria (Mantua, 1857 - Luserna San Giovanni, 1943). Economista i sociòleg italià, teòric del socialisme agrari. Va estudiar el problema de la distribució de la riquesa i de la propietat de la terra. Divulgador de l'obra i de la ideologia de Marx, crític amb el marxisme ortodox. Deixeble D'Adolph Wagner a Berlín i professor d'economia política a Siena, Pàdua i Torí. Autor de *Las bases económicas de la constitución social*. Barcelona: El Consultor Bibliográfico, 1931.

[9] Christian Garve (Breslau, 1742 - 1798). Filòsof il·lustrat alemany, coetani de Kant i Mendelssohn. Traductor i divulgador dels clàssics moralistes i d'autors de l'Il·lustració anglesa i escocesa, entre ells l'economista Adam Smith.

[10] La cita correspon a l'obra de Garve *Über den Charakter der Bauern und ihr Verhältniss gegen die Gutsherrn und gegen die Regierung*: *drey Vorlesungen in der Schlesischen Oekonomischen Gesellschaft gehalten:* Breslau: Korn, 1786. Pàgines 14-15. La traducció ve a dir: *Sobre el caràcter dels camperols i la seva relació amb els terratinents i amb el govern*: https://play.google.com/books/reader?id=u1TzY2k0HfwC&pg=GBS.PA14&hl=es

Més interessant i més planera és la tasca si convertim l'atenció al que Bücher anomena pròpiament la divisió del treball (C) Del seu esquema) En aquest punt no s'atura la fecunditat creadora de l'home. Com que per a no ésser un membre parasitari de la societat és forçós junyir-se a una tasca especial, el que millor sap complir aquesta llei de la nostra convivència, més intensament col·labora a la diferenciació dels homes. Pensem ara en les nombroses activitats que un fet de la tècnica, automobilisme, cinematografia, o sueroteràpia, han fet néixer i que certes prediccions com de la literatura satírica, com és ara que els homes rebessin cada matí amb el desdejuni un cert cabdal d'idees per a l'ús del dia, són avui exacta realitat en forma de fulla política diària. L'esfera del general humà es redueix, en la mateixa proporció en què innombrables esferes de vida particular es diferencien.

Les diferències entre uns homes i altres —siguin filles de la naturalesa o producte de la civilització— fan més fàcil l'escampar-se tots i cadascú en direccions diverses, àdhuc fugint els límits estrets de la seva classe nadiua. Mes aquesta facilitat de dispersió és potser menor del que sembla. Evidentment els dots innats o adquirits exclouen de certs camps del treball, i qui és bo per *jockey* per raó del seu poc pes, no serà un bon hèrcules de fira o bastaix de ribera, un cantant té condicions distintes d'un boxador i un poeta d'un comerciant. Però que condicions personals facin més apte per a estanquer que per quincallaire, per a químic o per a rellotger, ningú no gosarà sostenir-ho.

Lo més que podem admetre és això: Tot treball llargament exercit, produeix diferenciació del treballador; uns òrgans especialment s'afinen, d'altres s'atrofien o debiliten, l'home adquireix un to no sols físic, sinó ètic i intel·lectual i quan ens trobem davant d'un desconegut en un vagó de tren o en un restaurant, cerquem instintivament si el seu aire i tipus són el d'un militar, un notari o un esportista... Aquesta diferenciació i paral·lela amb ella la unió entre homes de la mateixa tasca produeix el grup professional, d'interessos, la influència del qual s'estén fins a arribar a les més subtils ramificacions de l'ofici i arriba a superar les distincions de naixença.

Això ens explica que els sociòlegs s'hagin preocupat d'esbrinar fins a quin punt les aptituds diferenciades per la professió i divisió del treball es fan hereditàries. No es tracta ben entès d'aptituds naturals aprofitables del punt de mira professional, en les quals s'admet sense més la condició de transmissibles per herència. Es tracta de l'adaptació a una tasca precisa, de l'habilitat i traça especials, del nivell espiritual, de l'orientació de la voluntat i que una posició professional determinen. La literatura s'ha apoderat sovint d'aquest tema per exemple en el *Conte d'hivern* de Shakespeare[11], i en *Les trois duchesses* d'Arsène Houssaye[12], inclinant-se ara pel predomini de l'hereditari temperament, ara pel de l'educació. Els estadístics han volgut també esbrinar l'eficàcia hereditària en la concreció d'un tipus social. Galton[13] (citat per Schmoller[14]) assegura que a Anglaterra més de la meitat dels homes influents es troben ésser descendents d'homes igualment influents i situats tots ells en classes superiors, el que naturalment voldria dir un percentatge major de gent capaç de manar en certs grups i un caràcter heretat en els mateixos grups. Altres escriptors asseguren que en els bancs universitaris és sensible la diferència entre l'estudiant mediocre fill de pagès i el fill cultivat de l'home cultivat, però sense atrevir-se a res més que a aquesta vaga afirmació.

[11] William Shakespeare (Stratford upon Avon, 1564 - 1616), és l'escriptor més universal de la llengua anglesa. De 1907 a 1910 la col·lecció Biblioteca Popular dels Grans Mestres ambiciona publicar les seves obres completes en català. Finalment, se n'editen setze, tres de les quals són traduïdes per Josep Carner. El *Conte d'hivern* (*The Winter tale*) és una traducció de Vicenç Caldés (1909). L'any anterior Manuel Reventós havia traduït *Treball d'amor endebades* (*Love's labour lost*) Vol 9. Barcelona: Estampa d'E. Domenech, 1908.

[12] Arsène Houssaye (Bruyères-et-Montbérault, 1815 - Paris, 1896). Escriptor francès. *Les trois duchesses* va ser publicada a Paris el 1878 per Dentu.

[13] Francis Galton (Birmingham,1822 - Haslemere, 1911). Erudit anglès. Autor prolífic. Pioner en aplicar mètodes estadístics per estudiar les diferències humanes i en l'ús de qüestionaris i enquestes per recollir dades sobre comunitats. Cosí de Charles Darwin. Entre la seva obra: *Hereditary genius: an inquiry into its laws and consequences*. London: MacMillan and Co., 1869 i 1892 i *Natural inheritance*. London: Macmillan, 1889.

[14] La referència a Galton és a la pàgina 155 del llibre de Schmoller *Grundriß der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre.* Leipzig: Duncker & Humblot, 1900. https://www.deutschestextarchiv.de/book/show/schmoller_grundriss01_1900

Patrimoni i educació determinen la pertanyença a un estament

És clara la diferència que hi ha entre aquestes afirmacions tan parsimonioses i la tesi que en la seva joventut sostingué Schmoller i que més amunt he resumit. La condició del savi fundador del *Verein für Sozialpolitik*[15] que li feu tenir sempre en directa observació i contacte la vida múltiple, i que imposà a la seva obra tantes rectificacions com sol haver-hi en la vida d'un polític, però no en la d'un investigador, el feu desprendre's de teories radicals i fou oportuníssim perquè com diu Bücher si prescindim d'èpoques molt remotes que de fet escapen a la nostra coneixença, podríem sense dificultats girar del revés la sorprenent frase final de Schmoller i dir que la distinció de la propietat «i dels guanys no és conseqüència de la divisió del treball, sinó la seva causa principal».

Això és inqüestionable per l'antiguitat en quant la coneixem amb precisió. La quantitat de terra posseïda, i gairebé no hi havia altra font d'ingressos, és la base de l'adscripció a un estament o l'altre, el de diferenciació àdhuc política. Així són les coses en la constitució de Soló[16] i en les primeres institucions de Roma.

En l'edat mitjana la formació dels oficis, depèn de les condicions de propietat: els servents del castell, els fills de servos sense propietat, aprenen un ofici i treballen per salari, ben entès pur salari, ja que l'ofici s'exerceix en abundància segons comanda i proporcionant el comprador la matèria primera (sastre, ferrer, etc.). Més tard se separa l'artesà del pagès, quan l'operari té arraconat un mínim de capital per la seva instal·lació. No cal però creure's que aquesta instal·lació sigui costosa, és tosca, i en la producció el factor dominant és encara el treball. Únicament es treballa per encàrrec i un sol home fa totes les transformacions industrials des del producte brut fins a l'objecte afinat propi per al consum. On una vasta clientela (ciutats de certa importància) hauria fet necessària una instal·lació més costosa, no

[15] L'Associació per la Política Social o Associació Alemanya d'Economia, *Verein für Socialpolitik*, va néixer per donar resposta a «qüestions socials» l'any 1872. Schmoller, Lujo Brentano i Adolph Wagner van ser-ne membres destacats. També el sociòleg Max Weber, de gran influència en el pensament social. Actualment, té més de 4.000 associats. Schmoller també era l'editor de l'anuari de legislació administrativa i economia, *Jahrbuch fur Gesetzgebung Verwaltung, und Volkswirtschaft*.

[16] Soló (Atenes, 640 a.C. - 560 a.C.). Poeta, filòsof i estadista. Elaborà una constitució que reduïa les diferències econòmiques i socials entre els habitants de l'Àtica, i que és considerada l'origen de la tradició democràtica d'Atenes.

es fa la divisió del treball segons l'exemple d'Adam Smith i els agullers, ço és, producció a l'engròs amb descomposició i mecanització de les tasques, sinó que es fa l'especialització que no exigeix augment de capital, és a dir que un ferrer per exemple es dedica a la producció de claus i un altre a la de reixes.

També en el comerç és decisiu el factor patrimoni o propietat dels que s'hi consagren. Els comerciants són originàriament propietaris de cases, censos o rendes, que en transformar-se els mitjans de producció aporten el capital i es converteixen en propietaris de les fàbriques: llavors neixen la divisió del treball tal com la descriu Smith i els desplaçaments de treball, fills d'un nou invent, és a dir els últims graons de l'escala (C) 3, 4 i 5 segons l'esquema de Bücher). La fàbrica dona la circulació en massa de semiproductes i la percepció d'interessos en cada empresa, però la fàbrica, la divisió del treball capitalista, requereix una massa de proletariat que la integren fadrins de l'artesanat i emigrats del camp. En resum, si la manca de capital característica de l'edat mitjana crea els oficis i l'especialització (C) 1 i C) 2) l'abundor de capitals pròpia de l'edat moderna dona naixença a l'articulació del treball (C) 4 i C) 5).

Com a última conclusió podem establir que en cada moment de la història un ofici és font de guanys i que qui té posició econòmica independent pot triar entre els oficis els de major rendiment deixant per al pobre els menys productius. Si les classes socials són també estaments professionals, no és perquè cada ofici o carrera doni naixença a determinades relacions de patrimoni i propietat sinó a la inversa; la propietat condiciona l'elecció d'ofici i els guanys són proporcionats a la dificultat i consideració social de l'ofici que els produeix.

Contra aquestes afirmacions poca cosa representa l'anomenada llibertat del treball, l'elecció de professió. En la immensa majoria dels casos el fill del jornaler és jornaler, i això no per raons d'adaptació professional hereditària, sinó per raó de pobresa. L'elecció d'ofici és efectiva únicament dintre una determinada categoria social de professions, i a cadascuna d'aquestes categories, correspon si fa o no fa una mateixa consideració pública i un tipus d'ingressos proporcionats. En general els homes es casen i tenen

tracte social en una determinada esfera que correspon a la seva cultura i a la seva riquesa i així mateix trien ofici entre certs límits: és freqüent que el fill del metge, sigui comerciant, i el de l'alt funcionari arquitecte, o el del comerciant jurista... Com és fàcil que el noi del paleta sigui *chauffeur* i el del contramestre electricista, perquè tots aquests canvis per diverses que siguin les tasques, per allunyats que estiguin en lo professional un pare diplomàtic i un fill sacerdot, són socialment molt pròximes o equivalents. I quan a un fabricant o un metge el continua un fill fabricant o metge precisament, pensem que l'elecció d'ofici s'ha fet per raons d'existir un patrimoni i una posició que inclinaven en cert sentit, no perquè l'individu tingués dots personals i qualitats hereditàries que el fessin especialment apte per a seguir la tasca paterna. La demostració més clara ens la dona precisament el cas dels homes que pel propi esforç professional assoleixen canviar de classe. No podríem imaginar un cas de categoria social més inequívocament derivada de la professió. I nogensmenys tots tenim idea del tipus del pervingut al qual les més grans excel·lències professionals i tècniques no són prou per a donar-li el to i posar-lo al nivell moral i de vegades material de la classe superior a què per raó del seu èxit com a treballador s'incorporava.

Sota una aparent generositat la teoria que fa de la divisió del treball i dels caràcters amb què hereditàriament marca als homes font de la diferenciació social, és terriblement depressiva. ¡La carrera oberta als talents! Aquest principi passà per una de les conquestes per un dels profits que porta el món el liberalisme triomfant. Les institucions que serveixen per a guiar als humils fins als més alts i costosos llocs de preparació i estudi científic en forma de pensions, beques o premis, serien inútils contra una herència professional tan carregada; concedir preponderància a l'herència té entre altres inconvenients el de presentar-se com una filosofia social per ús i justificació dels *beati possidentes*. Sembla que digui als humils de naixença, però dotats de força per ascendir a una millor esfera professional: «No t'il·lusionis! Les teves dots físiques i espirituals, la cadena causal de moltes generacions et lliga a una sort modesta. Segles foren servos els teus antecessors, jornalers el teu pare i el teu avi, cal que segueixis un semblant ofici». És inútil de dir fins a quin punt contradiu aquesta teoria les normes

més primàries de la justícia. Afortunadament tota classe amb vitalitat lluny de rebutjar s'incorpora als elements més vius i actius de les altres. Tota aristocràcia devé encarcarada i inútil si és closa, si no sap cridar a ella forces noves cada dia.

En resum la revisió de la idea de formació de classes porta a aquesta conclusió. La classe social té origen predominantment econòmic, es basa en les condicions de patrimoni i renda, conseqüència de les quals és la possibilitat d'elecció de tasques de les que a una classe social determinada corresponen.

2. Definició i extensió de l'estament mitjà

Convé, ara, davallar de la discussió teòrica sobre la formació de la classe mitjana a l'estudi directe del fet d'aquest estament mitjà, precisant la seva extensió, definint-la en un mot pels seus límits.

Intents de caracteritzar l'estament mitjà

La tasca no té res de més fàcil, i sobretot, els seus resultats són forçosament incerts. Comprèn la classe mitjana diversos grups econòmics, amb característiques comuns, però també amb essencials diferenciacions. La seva caracterització més fàcil és la negativa: classe mitjana és la que no és ni el proletariat, agrícola o fabril, ni l'aristocràcia.

És obvi que aquesta definició negativa és poc satisfactòria però succeeix que les definicions positives, ultra no deixar-nos satisfets perquè tenen molts elements convencionals, han canviat d'un temps a l'altre. Per ventura, com un eco de la lluita política per l'accés de la burgesia al govern, és a dir, paral·lelament a l'evolució que va de l'absolutisme al liberalisme, durant el segle passat, classe mitjana ve a ésser un sinònim de burgesia; designà un temps la part més rica, il·lustrada i poderosa de la burgesia, amb exclusió terminant de tot artesanat, petita indústria, petit comerç i àdhuc d'aquella petita propietat rústica, que no exclou un cert treball mecànic directe, per part del terratinent. Però a fi de segle el concepte es precisa en un sentit patrimonial, i hom agrupa sota la rúbrica classe mitjana, a tots els que disposen d'una certa xifra d'ingressos. Potser la necessitat estadística de valorar i xifrar els fenòmens, potser la introducció de formes més afinades de tributació personal directa (import sobre la renda), potser l'hàbit cada dia més estès de portar un mínim de comptabilitat, fa que siguin presos els guanys anyals de tota mena, el *revenu* de cada home o família, per a adscriure'l a una determinada classe.

La renda anyal

Amb això no hem precisat gaire el concepte de l'estament. Els seus límits són numèrics, és cert, però cada escriptor o estadístic els fixa com vol. En països que de bastant temps tenen establert l'impost sobre la renda, era lògic i còmode acceptar com a límit que separa el proletariat de la classe mitjana, el mínim de renda exempta, és a dir: el moment en què neix l'obligació de contribuir. És sabut que aquest límit era el de 900 marcs l'any en la llei prussiana i el de 160 lliures esterlines en l'*income-tax* anglès, és a dir una xifra sensiblement triple de la primera. Un i altre límits molt convencionals, però encara ho són més els que serveixen per destriar els estrats superiors de la classe mitjana del capitalisme o gran burgesia. Aquest límit superior segons els diversos llocs i escriptors s'ha fixat en 16, 18, 20 mil francs, marcs o xílings l'any. És evident, però, que tal distinció per quotes d'ingressos no serveix de res. Cap artifici estadístic, cap convenció pot donar unitat al que no en té i és clar com l'aigua que les condicions d'existència de l'estament mitjà no són iguals, ans fortament diferenciades. Cal cercar en altra nota característica que no sigui el patrimoni o els ingressos, per a diferenciar l'estament mitjà.

• • •

En el *Manifest Comunista*, famosa obra dels discursos Marx i Engels[17] que porta data 1848, llegim «Nostre temps, l'època de la burgesia, es caracteritza per això; que ha simplificat les contradiccions de classe. La societat entera es reparteix més i més, en dues grans cledes hostils, en dues grans classes directament contraposades...». Aquest dogma marxista que en son lloc comentaré amb més detall, ha tingut acceptació constant. El programa socialista d'Erfurt[18] constata: «Pas a pas amb el monopoli dels mitjans de producció va l'acorralament dels petits tallers escampats, per part de les grans explotacions capitalistes, va l'evolució de l'eina a la màquina, i la gegantina crescuda de la productivitat del treball humà. Però tots aquests avantatges són monopolitzats per capitalistes i grans propietaris. Per al

[17] Els alemanys Karl Marx (Triers, 1818 - London, 1883) i Friedrich Engels (Barmen, 1820 - London, 1895) són els autors del *Manifest del Partit Comunista*, publicat a Londres el 1848, i de *Das Kapital* (1867) en les quals exposen les seves teories econòmiques, polítiques i socials. Considerats els «pares» del materialisme històric i del marxisme.

[18] El Programa d'Erfurt fixa la ideologia del Partit Socialdemòcrata (SPD) el 1891.

proletariat i les classes mitjanes —petita burgesia, cultivadors— significa això la creixent incertitud de llurs existències, la major misèria, l'opressió, servatge, depressió i espoliació progressives».

Els 90 anys que ens separen del *Manifest*, els 45 que ens allunyen del programa d'Erfurt, haurien d'haver convertit la profètica sentència en comprovada realitat i sebollit en els estrats proletaris els homes de l'estament mitjà. La força sobirana, incontrastable, del capital deriva de la facultat que té de domini, del dret de disposició sobre tota la màquina econòmica. La significació i capacitat de durada del proletariat neix del fet que és necessari per a moure aquella màquina. Però l'estament mitjà ni pot manar, ni és imprescindible. Tal és la tesi socialista.

I no obstant la més simple observació permet comprovar que l'estament no ha desaparegut totalment. Entre el capitalisme dominador i el proletariat en estat de latent revolta, que el socialisme diagnosticà, no ha desaparegut la gent mitjana, sinó que dura encara nombrosa i visible en l'artesanat, en el petit comerç, sense fondre's en la grisor proletària. És més: en els últims temps la classe mitjana i certs grups dins ella, han afinat la seva organització, es fan escoltar del poder públic, manifesten inequívoca voluntat de durar. I no obstant, les investigacions estadístiques concretes confirmen una i cent vegades que si la significació i pes de la classe mitjana són intactes, no passa el mateix amb la seva existència econòmica. Però per escatir la funció i la influència de l'estament mitjà en la societat, ço és, per a reconèixer en què es funda la seva perduració malgrat la tendència a proletaritzar-se del món contemporani, ens cal esbrinar la naturalesa de la classe, que és l'arrel de la seva resistència.

Les notes econòmiques

La classe mitjana cal diferenciar-la del proletariat i del capitalisme. La caracterització tractant-se d'una diferenciació en grups econòmics, és cercada, naturalment en l'esfera econòmica. Heus aquí les notes típiques de la classe mitjana usualment proposades: A). Independència en l'obrar econòmic, dit en termes més crus, ésser amo o patró, que regula, dirigeix i censura la tasca mecànica dels altres; B). Posseir un mínim de capital: No d'estalvis, de capital; és a dir, no diner líquid en compte o llibreta d'estalvi, sinó de riquesa invertida ja, en mitjans de producció; C). Formació

intel·lectual i (especialment professional) superior a la que dona l'escola primària, la qual es suposa (gratuïtament de vegades) proporcionarà tothom un mínim de coneixements. A la classe que reuneix tals característiques pertanyen els artesans, els industrials petits, els modestos comerciants, els pagesos de patrimoni no massa extens, per a convertir-se en senyors terratinents o hisendats poderosos. Així i tot s'ha d'admetre que no basta cap d'aquestes característiques isolada, ni la combinació entre elles amb desigual intensitat per a definir segurament la classe. La possessió de capital, per exemple, manca totalment en certs individus que nogensmenys són inequívocament de la classe mitjana. És més aviat un cert to social, un cert estàndard de vida, no sols econòmica, sinó moral i intel·lectual el que fa la classe mitjana. En el llibret de Müffelmann[19] *Orientació de la classe mitjana* trobem aquesta definició atribuïda a un literat del segle XVIII. «Cal incloure en aquesta classe els moradors de petites ciutats, funcionaris i empleats, artesans, fabricants i també les mullers i fills de tots ells i el clergat rural. Tota aquesta gent viu en condicions modestes, però plàcides, que serveixen de fonament al seu auster comportament moral».[20]

[19] Leopold Müffelmann (1881 - 1934). Jurista alemany. Autor de *Orientación de la clase media.* Barcelona: Labor, 1926.

[20] [Nota de l'autor] Fora de la més gran importància saber com ha evolucionat la composició de la classe mitjana. Wernicke, en el seu estudi, bo i lamentant-se que l'estadística de les professions a Alemanya, s'atura el 1907, dona els següents resultats per l'antic imperi:

En 1917 la classe mitjana= pagesia, indústria, comerç i comunicacions, més professions liberals i burocràcia comprenia en 1882, 1895 i 1907 = 6'7 milions, 8'7 milions i 11'9 milions respectivament, o sigui un creixement en cada un dels dos períodes del 28'8 % i del 36'9% sobre l'any base, i descompost l'augment per grups d'empresaris independents, empleats i auxiliars, els augments relatius són de 13'2 i 16'8% per als patrons; de 102'5 (!) per cent i 107'7 % per als empleats; de 21'44 i 30'6 per als auxiliars, és a dir que l'empíria comprova àmpliament el que d'una manera instintiva ja sabíem, ço és: el creixent de l'estament mitjà nou més de pressa que la classe mitjana antiga. En xifres absolutes doncs i en relatives l'estament mitjà augmenta amb el temps, més de pressa que el proletariat especialment en petit comerç, indústria hotelera, empleats particulars i públics, i professions liberals lliurement exercides.

En l'artesanat *strictu sensu*, la composició social era aproximadament estacionària fins que la guerra, atraient la majoria dels homes en edat militar pertorbà l'estat de coses preexistent. Ni la petita indústria ni el petit comerç especialment el d'adrogueria, lliguen massa amb l'economia coercitiva del temps de guerra, i a la desmobilització el desordre en tots els camps, la caiguda del diner i el fantàstic augment paral·lel de salaris i preus que és en milers de la xifra base, havien de perjudicar a l'artesanat en gran manera, però

Fesomia moral de l'estament

Aquí, en aquesta qualificació moral radica el nervi i l'interès social de la classe mitjana. La superior, l'aristocràcia, acostumada al privilegi, emmotllada per l'hàbit hereditari del comandament degrada per una mena de fatalitat en l'arbitrari, en lo capriciós moral i naufraga en aquesta inferioritat. És el que descriu la famosa dita de Chateaubriand, sobre els tres períodes de la noblesa, el dels serveis, el dels privilegis, el dels abusos. I encara que un Nietzsche[21] volgués cercar una justificació a aquesta sordera, a aquesta opacitat moral, en la seva doctrina dels forts, dels que estan més enllà del bé i del mal, poques coses han envellit més de pressa que la lírica, exaltada i anarquitzant de l'autor del Zaratustra.

A l'altre cap de l'escala, el proletariat, les característiques i contextura ètica del qual examinarem de seguida. Basti ara registrar que ací per manca es produeixen els mateixos resultats que en l'aristocràcia, per passa, ço és, absència de les normes més fines i rigoroses d'obrar.

(sempre segons Wernicke) el dany a judicar per impressions de conjunt no ha tingut les proporcions que hom judicava inevitables. Ha succeït que en la lluita i supervivència de certs elements de l'estament mitjà s'ha produït en els països excombatents un canvi. L'economia de guerra desapareix totalment i les seves regulacions onerosíssimes del consum són cosa antiga, però llavors sorgeix un enemic més jove i perillós a esquerra el socialisme governamental que és enemic de les petites existències econòmiques. Ara bé, mentre l'antiga classe mitjana combat totes les restriccions del lliure consumir (el racionament i del lliure produir (tendències socialitzants que impliquen alts costos de producció) la classe mitjana nova, la burocràcia i la dependència mercantil es mou amb satisfacció dintre de la política socialitzant a la qual dona suport. Ja en altres camps, tal com la qüestió de les cooperatives, les aspiracions dels dos grups són francament antagòniques. I d'aquesta diferència n'ha sofert la política de classe que no té la unitat que en la resistència tenia la classe mitjana antiga.

[21] Friedrich Nietzsche (Röcken, 1844 - Weimar, 1900). Filòsof alemany, un dels més influents de l'època contemporània. Autor de *Así hablaba Zaratustra* (1881) i *Más allá del bien y del mal: preludio de una filosofía del futuro* (1886), dues obres representatives del seu pensament.

Ara bé, aquesta classe mitjana que tan alt interès ofereix per a la cultura i per a la moral de la nostra època, ha estat víctima d'una aspra compressió durant el segle XIX. De fet del 1850 ençà la importància econòmica, social —si encara no la política— de l'estament ha minvat sense interrupció. Cresqué d'una manera insospitada la puixança del capitalisme industrial fins a dominar el món, i a l'altre cap de l'escala social, augmentà la puixança del proletariat, no sols per la major xifra de les seves masses, sinó per l'extensió creixent dels seus drets polítics, i la democratització de totes les esferes de l'Estat. Mes, abans que el nou segle comencés, a l'afirmació acceptada sense reserves de l'enfonsament de la classe mitjana calgué fer-hi uns retocs o correccions per a donar-li exactitud que fins ara perdura.

Una definició descriptiva

Per explicar aquesta correcció em recolzaré en les paraules de Wernicke[22] (*Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, vol. IV, pàg. 594, 5ª edició) que diuen: «En conjunt i a l'engròs, comprèn la classe mitjana la burgesia més o menys culta, inclusiu la burocràcia i les professions liberals en contradicció amb els estrats més opulents de la població que tenen ingressos més quantiosos d'una part, i, amb els treballadors, desposseïts de propietat, i que presten treballs mecànics a les altres classes, de l'altra part. O dit d'una manera diferent: la classe mitjana és la formada per aquells ciutadans que per llurs prestacions, cultura o propietat, per llur posició social dins la col·lectivitat, pel caient burgès de llur tenor de vida, destaquen per damunt de les grans masses de la classe treballadora, sense figurar però per llur gran renda o gran propietat entre les classes de major capital».

La definició que precedeix és llarga i confusa, acumula elements definitoris de valor molt desigual, perquè triem —sembla dir-nos— el que més ens plagui i l'apliquem al cas que se'ns presenti.

[22] Reventós fa referència a l'article *Mittelstandbewegung* de Johannes Wernicke publicat al diccionari de ciències polítiques *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* IV vol., pàg. 594, segons consta al llibre de Leo Müffelmann. Wernicke és autor de *Kapitalismus und Mittelstandspolitik*: Jena, 1907; *Die wirtschaftliche und sozial bedeutung der Warenhäusrt in der modernen Volkswirtschaft:* Berlin, 1904 i *Der kampf um den wirtschaftlichen Fortschritt:* Jena 1910.

Començant pels elements econòmics es consigna en la definició de Wernicke, i com a característica principal, la possessió de cert capital o certs ingressos.

La neta possessió d'un cert capital o patrimoni no és satisfactòria. Així que un autor proposa un límit numèric s'aixeca la crítica amb una quantitat aclaparadora de casos, que desborden del compte proposat i no obstant són classe mitjana. Nombrosos són els membres de l'estament que no tenen el menor patrimoni, i per contra hi ha obrers qualificats, inequívocament proletaris, i que han estalviat i posseeixen. Artesans de classe mitjana, un rellotger de botigueta, per exemple, tenen ingressos inferiors als d'un bastaix de ribera, i no ja casos isolats que podríem sempre sospitar d'atípics, sinó grups nombrosos de la classe mitjana, no posseeixen patrimoni, com ara els dependents, i tenen guanys no superiors als de mant obrer del seu lloc i temps.

La autarquia econòmica

Independència, seguretat en el tenor de vida, són coses que no valen per definir la classe mitjana. Independència, tenor de vida assegurat només poden néixer del domini sobre el capital, del poder disposar de riqueses ni els petits comerciants tenen la seguretat de l'existència econòmica garantida, ni els empleats particulars frueixen d'independència (tampoc de certitud). I com més, segons el lloc que dins la classe ocupi l'home que examinem, ens allunyem de la gran burgesia, més aniran acusant-se dins el nostre personatge les línies del proletari.

Es refugia Wernicke en la vaga expressió «caient burgès de llur tenor de vida», però en quant això és alguna cosa concreta —menjar, allotjar-se i vestir més ordenadament i millor, depèn només del major patrimoni o dels més quantiosos guanys. Inclusiu la major cultura —el que per Schmoller constitueix el tret més acusat i essencial de la classe mitjana—, tampoc pot deslligar-se de l'econòmic. Cultura és filla de l'estudi i estudiar costa diners; més cultura, costa més diner. El diner sol no farà el savi, l'erudit, però sense una certa despesa no es pot fer l'erudit ni el savi. I resulta que tot just en riquesa es diferencien les dues classes, per tant no es podran diferenciar a la llarga molt en cultura. És un problema de temps i esmorteïment de l'impuls anterior. De fet amb l'escola única, i el sistema de premis

i beques, proletariat i estament mitjà s'acosten moltíssim, i entre el noi de l'estanquer o del tenedor de llibres, i el noi del maquinista, hi haurà nul·la diferència. Coneixements professionals, base teòrica de tals coneixements, no manca a mant proletari. La cultura, doncs, exclouria algú que tenim per classe mitjana, d'aquesta classificació.

Schmoller proposà també la seguretat en la feina, la inamovibilitat en el lloc de treball com a característic de la classe. Això era més exacte en 1897 quan Schmoller redactava el seu estudi *Was verstehen wir unter den Mittelstande*[23] que no pas avui. La tasca de l'empleat s'ha automatitzat, s'ha fet molt més regular i mancat de solucions originals, sense possibilitat d'aplicar-hi iniciatives; amb això la seguretat en els càrrecs ha desaparegut, car en un mecanisme, tota peça pot ésser recanviada. I en efecte la difusió de l'atur forçós entre empleats demostra d'una manera prou dolorosa com ha avançat aquesta evolució vers l'automatisme de les tasques, la intercanviabilitat dels homes.

Pesl[24] diu: El resultat d'aquesta exposició és que no hi ha de fet cap nota que basti per a una caracterització general de la classe mitjana, és a dir cap concepte que n'agafi tots els individus. Ni dependència ni independència; ni possessió de patrimoni ni privació de patrimoni; ni cap altra nota o moment són generals i característics de tots els que usualment comprenem sota la rúbrica classe mitjana. Aquests caràcters poden faltar en classes senceres o en classes o en individus solts que compten dins l'estament mitjà.

Quan un escriptor teòric renúncia a definir l'objecte de la seva teorització, és evident que es tanca el camí per a conèixer la veritable natura. Reconeix que hi ha una classe mitjana que és encara nombrosa,

---

[23] Gustav Schmoller. *Was verstehen wir unter den Mittelstande?* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1897. Què entenem per classe mitjana?, en alemany.

[24] [Nota de l'autor] *Mittelstand fragen* - Tubingen 1927, pàgina, 77.

[Nota de l'editora] Referència al jurista i economista alemany Ludwig Daniel Pesl (München, 1877 - 1934) i a l'entrada d'aquest autor en *Grundiss der Sozialökonomik*, IX Abteilung, *Das Sozial System des Kapitalismus*. Tübingen J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1927, segons consta a la pàgina 42 de la tesi de Rosi Karfiol i Benedikt Schmittmann, *Mittelstands-Probleme: Das Mittelstands-Problem im Dritten Reich: ein Nachwort.* Köln: Reich und Heimat, 1934.

que té certa vitalitat important per a la complexa vida social, que resisteix als fets de la concentració d'empreses… En què radica la seva evolució? La teoria ho ignora, afirma uns dogmes i prou.

I com que l'estament és una realitat, ha d'ésser possible descobrir els seus trets essencials, allò que de comú tenen tots els que l'integren.

De moment sabem que aquest tret comú no és econòmic. La situació econòmica de la classe mitjana no és unitària, comprèn artesans i empleats humils, mísers, i comprèn alts funcionaris i comerciants que s'aixequen molt per damunt del nivell mitjà de vida, comprèn l'acadèmic de reputació universal i l'auxiliar de comerç semianalfabet. Com més s'examina la classe mitjana per cercar una definició, més clara i esclatant apareix la seva diversitat.

La nova classe mitjana

En fi, de tant cercar analíticament què podria donar-nos la seva llei, hom ha vingut en coneixement que existeix una nova classe mitjana, més ben dit, un grup mitjà, en part igual a l'antic estament, en part diferenciat, que creix i és ple de vitalitat que coloreja ja tot l'estament que possiblement serà el seu continuador i hereu.

La classe mitjana nova l'integren els cada dia més nombrosos empleats, funcionaris, dependents i professionals lliures que fora errat incorporar al proletariat, malgrat que els manqui quasi sempre la possessió de capital, i sempre l'autarquia econòmica, però quant a educació, ingressos i tenor de vida es diferencien de l'obrer manual.

La societat antiga es descomponia en noblesa, braç eclesiàstic, ciutadans, i les classes inferiors especialment rústiques. Amb la superació dels privilegis de classe a Europa Occidental, d'ençà del triomf del sistema constitucional no hi ha políticament més que una classe: la dels ciutadans. Les constitucions democràtiques de postguerra han abolit encara els títols nobiliaris i no es coneix ni àdhuc en les filiacions i definicions d'estat civil, altra classe que la ciutadania. Econòmicament i socialment, cal reconèixer l'existència d'una gran burgesia i d'una petita burgesia a més del proletariat, com en la vida pagesa al costat de la gran propietat té existència una petita propietat o pagesia pròpiament dita, i una classe jornalera o proletariat rural. Dins la gran burgesia són compresos els grans propietaris rurals (sovint d'origen

noble i de propietat, fins que les lleis ho han permès, vinculada) grans industrials i comerciants, especialment del comerç exterior, banquers, alts funcionaris i capitalistes o rendistes. La burgesia mitjana és el nucli de l'anomenada classe mitjana i els professionals lliures. La petita burgesia són els artesans, petits industrials, marxants, petits empleats i dependents, etc.

Tots aquests grups, però, es diferencien de l'obrer manual, del proletariat, i són «portadors dels valors ètics i culturals» en els quals honor, i alhora feixuga càrrega, escau una bella participació a la classe mitjana nova.

La concentració de les empreses que Marx vaticinà, sembla no produir-se en l'agricultura, i en la indústria, portar un ritme més lent, ésser més defensiva que agressiva, i més tècnica que econòmica. De manera que unes vegades perquè l'explotació mitjana o petita resisteixen a la gran, altres perquè la gran explotació és propietat de molts accionistes, hi ha al costat del corrent que debilita la classe mitjana antiga un altre que frena la seva davallada: quant a la classe mitjana nova, augmenta inequívocament. Una i altra són enaltides per polítics i sociòlegs com a instruments per suavitzar asperitats i compensar contradiccions de les classes extremes. Singularment la classe mitjana nova, ofereix als millors dotats dels cercles proletaris ocasions freqüents d'emancipació. Fills de proletaris entren més cada dia en les fileres de la burocràcia i dels empleats privats. La nova classe mitjana ultra allistar sempre forces noves, les millors i més ben dotades de l'estament inferior, presenta en el seu si un complex sistema d'enfilament social. Veritablement model en aquest punt és l'artifici de l'avançament per antiguitat combinat amb els premis al mèrit de la burocràcia, on tothom que tingui assiduïtat i zel, té en perspectiva millores. En els empleats particulars s'està formant en alguna manera un esperit semblable.

No gaire diverses s'han anat posant les coses en estament dels empleats i dependents. També ací es formen estrats de diversa categoria, mentre que en el proletariat predomina una certa massa amorfa, observem que en el ram de dependents especialment, les diferències de sous són visibles i sabudes, i malgrat elles, empleats que cobren deu, quinze vegades més que un altre, no donen, ni tenen, la sensació de pertànyer a una classe diferent.

Àdhuc dins del que anomenem l'antiga classe mitjana, s'ha produït una certa separació d'elements. De la més baixa a la més alta de les rendes que considerem pertanyents a la classe mitjana hi ha molta diferència. Poca cosa separa el viure del petit artesà o al terrassà humil, del que menen l'assalariat, industrial o agrícola, i, en canvi, a l'altre extrem el pas dels comerciants i fabricants a les més altes classes, és més llis i planer que el dels grans buròcrates.

Definició de l'estament per exclusió

Mes malgrat de les diferències que hom pugui trobar entre els diversos grups de classe mitjana és evident que tenen alguna cosa de comú i és precisament la seva separació del proletariat. Classe mitjana ho serà per un concepte o l'altre tothom que no viu rigorosament al dia, tothom que és alguna cosa millor que la massa treballadora, expressat aquest millor en el tenor de vida més elevat en el vestir i en la casa, en la tria dels aliments, i especialment en la de les diversions, que ja són satisfacció de necessitats de cultura. No és rar que en aquest rengle caigui la classe mitjana en caricaturals imitacions de les habituds de l'aristocràcia.

Després de tot el que s'ha consignat, la classe mitjana ja es dibuixa amb suficient precisió. Per a cada home de les professions esmentades podrà dubtar-se de si cal esborrar-lo de la classe i passar-lo ara a la superior ara a la inferior. D'aquest pas a la classe inferior reiteradament registrat, alguns n'han deduït la «proletarització» de la classe mitjana, és a dir la davallada de la classe en conjunt cap a formes inferiors de vida. Això és el veritable i greu problema de les classes mitjanes. Però per la manca d'unitat de l'estament, aquest problema està mal plantejat. L'anomenada proletarització no és en bona part sinó un predomini dels caràcters de la classe mitjana nova, o més exactament la consciència de pertànyer a la classe mitjana recolza més que en la realitat d'una donada existència economicosocial en una mentalitat heretada, rebuda i que no correspon exactament a una situació present. L'antiga classe mitjana feia de la propietat i independència econòmica el centre de gravetat de l'estament. La nova, el posa en la cultura, la formació professional, el tenor de vida, la voluntat d'ésser en un estament. Però la privació d'independència i la de patrimoni és allò que caracteritza el proletari... Vegem amb més detall en el següent capítol.

3. a) Definició del proletariat[25]

Definició

Per a definir el proletariat la tasca és molt més planera. Emmanllevo a Werner Sombart[26] aquesta definició: «Proletariat és la classe social formada per treballadors assalariats i sense propietat, ço és per aquells homes que mancats de mitjans d'independència econòmica, es veuen en la necessitat de cedir la utilització de la seva força de treball a un empresari capitalista, a canvi d'una compensació pactada en el lliure contracte de salari»[27]. L'existència del proletariat pressuposa, doncs, l'existència d'un sistema capitalista, és a dir, un sistema econòmic, tal, que supedita tots els processos de producció, circulació i repartiment a la finalitat d'augmentar una donada xifra de diner (capital).

El que ens interessa ara no és el sistema capitalista sinó la seva conseqüència social: el proletariat, i en aquest no tant les seves variants històriques o geogràfiques, ans al contrari el substràtum comú a tota existència proletària. El primer punt dubtós que es suscita és aquest. És proletari qui treballa per a una empresa no capitalista, per exemple, el fill o conco de la nostra pagesia, l'associat en la cooperativa de producció. Del punt de mira sociològic que ara, ací, ens interessa, englobem amb el proletariat aquestes existències, malgrat que tingui matisos si no burgesos,

[25] Reventós publicà el primer estudi acadèmic sobre el moviment obrer català el 1925: *Els moviments socials a Barcelona durant el segle XIX*. La revista MCMXXV i Casa Editorial Estudio, obra amb la qual havia guanyat el premi d'assaig convocat per la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País l'any 1923. L'editorial Crítica el va reeditar amb pròleg de Pere Gabriel: M. Reventós. *Els moviments socials a Barcelona en el segle XIX*, Barcelona: Crítica, 1987.

[26] Werner Sombart (Ermsleben, 1863 - Berlin, 1941). Economista i sociòleg alemany. Els seus directors de tesi foren Schmoller i Wagner. Va investigar el capitalisme com a fenomen social i històric seguint l'enfoc de Max Weber i els problemes de la mobilitat i l'estratificació social.

[27] [Nota de l'autor] *Das Proletariat: Bilder und studien* —en la col·lecció Die Gesellschaft. Frankfurt am Main - Rutten & Lonig—. 1906.

burgesoides segons l'expressió del mateix Werner Sombart. Assalariat, proletari, és el peó o l'obrer d'un gran «trust», i assalariat és el fadrí que treballa, única força llogada, amb un fusteret de veïnat o un sabater de portal. Tot just del seu «patró» podríem assegurar que socialment és proletari, té amb el proletariat necessària coincidència d'idees, afectes i interessos.

Extensió i límits de l'estament proletari

Determinar la xifra del proletariat presa la paraula en el sentit que precedeix és una tasca difícil. Les estadístiques tributàries donen en certs països les dades primeres, per a deduir mitjançant una elaboració més o menys artificiosa, la suma de proletaris. Aquesta és molt variable segons la major o menor industrialització del país, d'un costat, segons la constitució de la seva propietat rústica, de l'altre.

Werner Sombart ha assajat amb major o menor traça l'anàlisi i elaboració de l'estadística alemanya en diverses èpoques (totes anteriors a la guerra). I arriba a la conclusió que els proletaris «pura sang» i llurs famílies eren a Alemanya del 1913, 25,5 milions d'homes als quals calia afegir existències proletaroides (criats, sotsoficials i sergents de l'exèrcit i personal mecànic de l'administració, oficials sense patró, empreses d'una sola persona i pagesos propietaris de menys de 2 ha., tots ells amb llurs famílies) sumant 9,5 milions més en total 35,1 milions, és a dir, un xic més de dues terceres parts de la població total. Si reduíem als proletaris strictu sensu la xifra és menys del 50% de la població del país. De manera que presa la paraula en el sentit restrictiu en què Marx volia fos emprada, la seva dita que el moviment proletari «és el moviment de la immensa majoria en profit de la immensa majoria», resulta una exactitud palesa i sobretot ho era quan aquests mots foren escrits (1847!) en època que la industrialització era un fenomen que s'iniciava tot just al continent, i que només a Anglaterra podia estimar-se considerable. D'ençà de llavors que la població urbana era una minoria dins cada país, i el proletariat una minoria en cada ciutat, la massa d'existències proletaroidees ha crescut amb ritme que mai s'alenteix excepte la crisi de postguerra que en el seu moment examinarem. De manera que l'examen de les particularitats del viure proletari, i en especial la formació de la *psiquis* obrera, ofereix per al

caràcter de tota la societat un interès cada dia més gran, i l'ofereix també per al nostre problema de la proletarització de la classe mitjana.

Caràcters del proletariat

Si volem esbrinar quina és la fesomia moral del proletariat el més senzill és començar per veure allò que ja no és, o sigui, inventariar el que ha perdut de riqueses espirituals o físiques en el curs de l'evolució social que l'ha creat com avui és. (Perquè, les ha perdudes, ja no correspon a la teoria del proletariat sinó a la del capitalisme: acontentem-nos ací, amb esmentar el problema).

Artificialitat de la vida / divorci de la naturalesa

En aquest inventari figura, en primer lloc, el fet monstruós d'ésser el proletari industrial un home que ha perdut el contacte amb la naturalesa. Em refereixo al proletariat industrial urbà, al proletariat «pura sang» segons l'expressió de W. Sombart. L'infant proletari no sap res dels encisos que la natura ofereix en mil variades lliçons al xicotet rústec. No coneix el cant dels ocells, n'hi ha desniuat cap cria. No coneix les herbes del bosc, ni els animals que guarda i els seus costums. El pas dels núvols no l'avisa de res, i li manca aquell obrar amb la certitud de l'instint, que en mil atzars del viure troba solució i sortida a una necessitat. Fora del que l'escola o els llibres li han mostrat, no sap res del món: la seva única experiència són les malifetes que el carrer i l'escola li han permès. El ritme de la seva vida és artificial, no el marquen una successió de fenòmens naturals: dia i nit, estiu i hivern, sinó que té un ritme artificial que no nodreix l'impuls vital, ans una complicada combinació d'instrucció escolar, campanades de rellotge, diaris, empedrats, política, llum elèctrica... I no sols li manca la unió amb la natura en general; tampoc coneix la unió amb un fragment, amb un racó de naturalesa on jugués de menut, on hagués enterrat els seus pares, festejat la promesa i fundat una llar. L'anarquisme barceloní llançà un dels seus tracts més famosos amb el títol: «On és la pàtria del pobre?» en la coberta del qual, una esfera terrestre era mig tapada per un signe insolent d'interrogació[28]. La part inqüestionable de veritat que aquell tract incloïa, seria més just formular-la dient: «el proletari no té llar». Li

[28] Referència al document *Patriotismo y colonización. ¿Cuál es la patria del pobre?* Publicaciones de la Escuela Moderna, 1904, dipositat a la biblioteca Ferrer i Guàrdia: https://biblioteca.ferrerguardia.org/es/fondos/archivo-digital-ffg/publicacions-i-documents/3-editorial-publicaciones-de-la-escuela-moderna/584-patriotismo-y-colonizacion-cual-es-la-patria-del-pobre

manca el racó al qual es converteixin involuntàriament els seus desigs i els seus records, i, per tant, són afeblits o li manquen trets sentimentals que trobem en altres estaments. El proletari no té llar. Qui gosaria donar aquest nom i aquesta estima al carreró de suburbi i al quart pis obrint sobre l'obscur celobert en què l'organització capitalista el confina amb milers dels seus iguals? És la cambra amb la cuina, esquifida, fosca, que manca de simpatia, de recolliment i comoditat. I àdhuc aquest mínim en què l'hàbit crearia adhesió, no es té gaire temps. Sovint canvien de pis. En una ciutat com Barcelona canvien d'habitatge cada any unes 60.000 persones, segons la recaptació de l'arbitri de trasllat de mobles, i a judicar pel tipus de lloguer que declaren són proletàries. I el canvi és també, sovint, de ciutat a ciutat. Ho era sobretot quan el capitalisme no havia trobat en els nacionalismes de postguerra un obstacle imprevist. L'emigració de temporada dels polonesos a l'Oest d'Alemanya dels italians a l'Argentina, l'abundor d'italians manobres i paletes a Suïssa, França i Nord-amèrica, dels catalans també dedicats a l'art de la construcció a Madrid, dels peons d'Almeria i Múrcia, per tot el llevant espanyol, i la costa nord-africana, són exemples que sense esforç venen a la ploma. Del 1880 ençà cada any els transatlàntics llençaven a les platges nord-americanes més de mig milió de proletaris, per terme mitjà, ¡la més gran emigració de la història! El proletari perquè no té llar, no té pàtria, i perd de pressa aquell color local que només la permanència en un tros de terra pot donar. Perquè (recordem l'arrel econòmica del fenomen) el llaç més íntim i segur que lliga a l'home amb la terra, la propietat s'ha perdut. El més míser, tenia un temps un bocí de conreu, quatre parets, una dotzena d'ovelles que eren seves, a les quals s'adheria amb aquella passió que hem vist en els pagesos vells, creadora de tot el dret romà, creadora de totes les revolucions. El proletari no té avui res en la immensa majoria dels casos, un carretó porta quan es canvia tot el seu patrimoni, un munt de trastos vells és tot el que té per completar la seva existència.

Solidaritat social abans i ara

No sols ha perdut l'antiga relació amb la naturalesa, en què es fonamenta la cultura amb esforç mil·lenari, les relacions d'home a home tampoc s'han salvat. El liberalisme, instrument ací del capitalisme, ha desfet totes les antigues unions, la de la família i el gremi, la nissaga i el poble; l'obrer

industrial és un subjecte sindicable, gra de sorra vora el gra de sorra en una pila immensa. Les antigues unions del poblet, del gremi lliguen, ofeguen a l'home, però també l'ajuden, el sostenen, del naixement fins a la mort. Les cançons que canta i els vestits que porta, les festes que celebra i el Déu a qui prega, relliguen l'home a la seva *gens*; la comunitat pensa per ell i per ell estalvia o pledeja; la comunitat resol molts dels seus problemes, i l'esperit dels pares i dels avis, el segueix, allí on vagi, amb l'idioma i les habituds de la infantesa.

Res d'això viu en el proletari. No té veïns d'igual caràcter i educació que ell, no sap cançons populars, ni té vestits típics, ni coneix menjars tradicionals en diades escaients. Els seus costums són universals, també ací és cosmopolita.

Les relacions de parentesc i autoritat rudes però patriarcals de la família pagesa li manquen, però àdhuc l'íntim enllaç de la família individual manca sovint. Aturem-nos un moment en aquest fenomen: La família individual, avui a Europa Occidental és una comunitat de vivenda, una comunitat de consum (alimentació), una comunitat d'educació.

Crisi de la casolaneria

Una comunitat de vivenda! Tots els bells sentiments, totes les virtuts domèstiques i obscures radiquen en aquest fet: En el que amb felicíssima expressió anomenem «casolaneria». Les cambres de la casa fan segons llur especial destinació un tot orgànic. Hi ha el dormitori dels pares i el del fill menut, els dels nois, el dels germans més crescuts, i el de les germanes, el menjador, l'estudi del pare, l'habitació on es passen en comú les vetlles. Amb les seves parets, es relacionen tots els sentiments nobles, els dolors i les alegries, la vetlla anguniosa del nen malalt, les lectures apassionades d'adolescència, els triomfs del cap de casa; tots els records s'entreteixeixen amb les ombres dels mobles familiars, damunt de les parets en què es recolzen. Només una casa que realitzi el mínim de condicions de la vivenda burgesa, permet que la individualitat de l'home es desplegui feliçment, i perquè tals condicions li manquen, la llar proletària fracassa com a comunitat de vivenda.

La comunitat de consum és ja una rebaixa de l'antiga unitat patrimonial que era la família, comunitat alhora de consum i de producció. Quan la

gran casa de pagès decau, i els ramats minven, i els camps es reparteixen, la comunitat es va reduint al mer consum.

No es mata bestiar ni es pasta a casa, no es fila el lli ni es teixeix el fil de casa. De la casa a ciutat, del pis urbà, han desaparegut fa temps el fer-se el sabó i els vestits, els plats dolços i la beguda. Però resta, nucli material de la família, la «cuina» amb l'orgull de la mestressa que té les seves receptes, i els menjars de casa, més estimats que els requisits artificiosos del *restaurateur*; per mor de la cuina tots els de la casa es reuneixen al voltant de la taula i la vida familiar té ritme i regularitat. No féssim burla d'aquesta base de la llar, tan grollera, però que dona fermesa a la comunitat familiar. És cosa que manca al servatge, és cosa que avui encara ordena la vida de la ciutat en unes hores, i un sistema de consumir.

Finalment, la família és comunitat d'educació. Sense la família no podem pensar què ens mancaria de noble, de generós, d'altruista, d'afectiu, en la vida. L'amor paternal, la més fina i desinteressada florida del sentiment, troba ací el seu expandiment. D'un home sense tacte, diem que fou criat amb bolquers poc fins, i sabem veure perfectament en el «fill de bona casa», l'home jove que en l'harmonia de pares i fills, de marit i muller, de germans i germanes, ha après l'honor i la tendresa, la confiança mútua i el sentit del deure, en fi tot el que constitueix l'home bo, criat i format en la vida de família. Cert, un home destacat pot fer el seu camí sol, sense l'empara i ajut de la família. Però una moral, una cultura de la massa, sense la influència de la família, és difícil de suposar.

Tot això és més vell que l'anar a peu i no tinc pas la pretensió d'haver dit res de nou, ans d'haver refrescat nocions oblidades de tan indiscutibles com són. Però serveix la llarga explicació que precedeix per valorar la immensa i tràgica significació d'aquest fet. Amb el proletariat es forma una classe social en què la família es fon ràpidament, i els homes d'aquesta classe perden aquest lligam que ha durat segles i àdhuc mil·lennis.

Manca en la casa, en el pis de lloguer del proletari, aquell mínim d'una cuina-menjador, un lloc per rentar-se, un dormitori per als pares, un per als fills i un per a les filles, en fi una habitació de reserva on poder refugiar-se amb la seva tasca, o el seu humor, o la seva malaltia, l'enfeinat, el

melancòlic o el malalt. No és estètic, no és moral, no és tolerable, que en un mateix lloc i àdhuc a la mateixa hora, els homes hagin de dormir i cuinar, rentar-se i menjar, treballar i fins a néixer o morir. I bé, a la majoria de les grans ciutats d'Europa Occidental, les habitacions obreres són tals que una vida de família moral és gairebé impossible. I sortosa encara la ciutat com la nostra, que té un clima que permet deixar al sol i a l'aire la tasca de caldejar, desinfectar i donar joia, al pobre habitatge. Quin tornar a casa, per a la treballadora que surt de la fàbrica i troba en el quarto la bugada que s'asseca, les criatures que ploren o juguen amoïnoses, els pares que potser s'han barallat, el llit que cal compartir amb una germana!... És cap raresa que el fadrí corri a la taverna i la noia entri en un local que ens sembla lleig, ple de fum, sorollós, però on ella troba llum, animació, escalfor, conversa, un bon cafè amb llet, i potser la mirada afectuosa i els mots amorosos d'un ballador?

La convivència en grans cases de molts pisos que imposen la barreja de sorolls i olors, la intrusió forçada en la vida aliena, porta a més una alta mortalitat, sobretot infantil. Hans Kurella[29] retreu que la vida en grans cases de veïns mata els sentiments primaris que alimenten la vida moral, ço és: el pudor sexual, i el respecte a la majestat de la mort. La naixença i la mort es presenten massa aviat, i massa sovint, a la vista dels infants proletaris.

Atomisme social

No és sols la insuficiència de la llar proletària el que rosega i arruïna la casolaneria. Les condicions mateixes del treball hi ajuden força. Hi ha els obrers de nit, els d'emigració, els de transports, absents una o dues nits per setmana, que només excepcionalment poden omplir les funcions del cap de casa. La mare sol·licitada per l'afany d'afegir al guany del pare, la seva part, deixa en les feines a domicili, o en el servei com interina, les forces que caldria prestar a la casa, a la cuina i a la roba de la família. Darrera resta de la família, els infants junts viuen al carrer, i es poden donar per feliços si un jardí públic no cau massa lluny o si un solar obert en el suburbi els

[29] Hans Georg Kurella (Mainz, 1858 - Dresden, 1916). Psiquiatre i prolífic autor alemany. *Wohnungsnot und Wohnungsjammer, ihr Einfluß auf die Sittlichkeit, ihr Ursprung aus dem Bodenwucher und ihre Bekämpfung durch demokratische Städteverwaltung* Frankfurt a. M. 1900 és l'obra a la qual probablement fa referència Reventós. El títol diu: L'escassetat d'habitatges i la misèria de l'habitatge, la seva influència en la moral, el seu origen en l'excés de terra i la seva lluita contra les ciutats democràtiques i l'administració de la ciutat.

serveix de camp d'esport. En general qui neix i creix en l'atmosfera espessa dels barris populars és intoxicat moralment i sovint també en el cos. Manca la protecció de les parets de casa que emparen la innocència del nen, i l'onada de fang arriba al cor de la joventut en l'edat més tendra. Si l'extraordinari és que de tal ambient surtin encara tants homes honrats, tantes dones honestes!

I encara quin immens progrés! Pensem que a tots aquests danys s'hi ha afegit durant decennis d'ençà que el maquinisme i el cavall-de-vapor condicionen la producció, la infàmia del treball dels infants i de les dones. Costa de creure els documents oficials anglesos que registraren infants de 8, 7, 6 i fins a 4 anys!, treballant en les mines o recollint borra sota dels telers. Serà mèrit i és servei inqüestionable del socialisme haver fet impossible aquest horror que l'altruisme denunciava, però que el liberalisme deixava passar. L'educació escolar cada dia millorada ha compensat un xic la manca d'educació domèstica; sempre resulta emperò fluix el ressort moral, i justament en una classe en què a setze o divuit anys s'és econòmicament capaç d'independència, i amb guanys que representen un bon tant per cent del jornal màxim que podrà arribar-se a guanyar.

Altra greu falla del proletariat enfront i en comparació dels treballadors d'altres èpoques, és l'absència del llaç que hi havia entre els directors i els servidors de la producció. La comunitat de treball donava a l'obrer una doble ajuda: moral i econòmica. Àdhuc l'esclavitud tingué originàriament un caràcter patriarcal, bondadós. El senyor es sentia responsable envers l'esclau, l'esclau era fidel al senyor. La implantació de principis capitalistes destruí l'antiga relació, restà però l'interès econòmic del senyor en la conservació de l'esclau. No parlem del gremialisme en què fadrí i aprenent són interns de la llar i casa del mestre, conviuen amb la família, són inclosos en ella en tota la complexitat de la vida. I encara tot el gremi és com una major família que assisteix al seu membre, l'honora a l'hora de la mort, li assegura privilegis i profits. De ciutat en ciutat, els gremis es recomanen als fadrins que fan el viatge i els companyons es presten ajuda, o faciliten feina i diversió al company d'ofici. Mai està sol del tot l'obrer de gremi. No parlem del comerç i la indústria. La literatura ens

ha donat descripcions perfectes de l'especial romanticisme de les ciutats mercantils com ara *Soll und Haben* de G. Freytag[30].

Per contra el proletari, avui no té cap lligam ideal amb el seu patró, no se sent agraït ni obligat, no rep cap consell ni testimoni d'afecte, no sent l'empara d'una voluntat més poderosa damunt la seva vida. Materialment està deslligat d'ell. I si la legislació moderníssima sota la pressió sindical ha evitat els acomiadaments sense motiu, amb això més que canviar l'essència de la relació de patró a assalariat, el que s'ha fet és encarir el cost del treball, i, per tant, estimular l'augment de maquinisme, de capital fix en les explotacions.

L'espectre de l'atur forçós avui ingent, acrescut per les follies del nacionalisme econòmic, i per la crisi de superproducció, fou de sempre el corc que rosega l'organització capitalista, i de tota la crítica de Marx, potser l'únic capítol que es sosté és la doctrina de les crisis.

L'amor a la tasca

En fi, ha perdut el proletari el segell que la consagració a una tasca li donava. S'ha perdut així l'orgull de la feina ben feta, que relligava als homes d'un ram més sòlidament que la comunitat d'ambicions i de desigs. Per múltiples raons el proletari canvia sovint de col·locació i àdhuc d'ofici. Totes les enquestes de sociologia ofereixen casos extremats d'homes que han passat de brunyidors d'argenteria a una fàbrica de gas, d'una lleteria, a un taller de caldereria. Com pot sentir-se home d'ofici qui passa per tan diverses tasques? I això no és sols per lliure, i diguem el mot, viciosa, mobilitat del proletari. Sovint ho imposen les novetats que la tècnica o la moda posen com a exigència del mercat i tasca principal d'una fàbrica. Per altra banda, l'activitat no és ja com un efluvi total de la persona, sinó que és externa i regular com un procés mecànic. Un sastre, un manyà, un pastisser, tenen unes certes maneres, unes faisons de moure's, de resoldre coses que donen sentit a la vida, que els fan orgullosos de la seva traça. Això no és possible en la indústria química, o en qui vigila i alimenta la màquina de cosir botons a les sabates. La tècnica antiga era personalment exercida i ensenyada. La tècnica moderna es basa en coneixements segurs, objectius

[30] Gustav Freytag (Kreuzburg, 1816 - Wiesbaden,1895). Autor alemany del Biedermeier, famós per la teoria sobre l'estructura dramàtica. *Soll und Haben*, publicada el 1855, fou un èxit de vendes del XIX.

que tothom pot tenir. No hi ha secrets de producció, i encara si això no fos prou, el sistema Taylor[31] codifica i mesura els gestos de cada operació.

En un dels primers fulletons de Lenin[32], dictador, es deia que el treball de governar i administrar seria cada dia més regular i mecànic, treball de registre i control, d'encasellament i distribució… El cert és que sota el capitalisme l'obrer no està interessat en l'èxit de la seva tasca. No és el seu ofici el que fa, és l'ofici del patró. Entre el que dirigeix i el que serveix la producció s'ha obert l'abisme de l'oposició de classe. I el profeta del proletariat, K. Marx, ha fet d'aquesta lluita la llei del progrés.

Per coronament d'aquest examen examinem les conseqüències i resum de tot ell en la psique proletària. La primera característica és la buidor moral. Un cinisme salvatge que degrada en brutal indiferència, i que ha descoratjat a tants homes sensibles i benintencionats que s'acostaven al poble per a generosament ajudar-lo. Però naturalment en aquest descens aviat s'arriba al fons i comença una millora. I les noves generacions proletàries, en les que s'ha encès una espurna de cultura, trobem una psicologia específica, encara no ben formada, però que obra l'esperit a belles esperances.

L'intel·lectualitat i el sentiment polític dels proletaris

En primer lloc, s'acusen en el nou proletariat les funcions d'intel·ligència. És lògic que així sigui: Hem vist com l'evolució social havia destruït les relacions els lligams de l'assalariat amb la natura, la llar, la família, la feina, l'autoritat i la comunitat del treball. Tots els prejudicis cauen. L'home és lliure, ço és, deslligat de tot, àdhuc d'escrúpols i temors. Aquest deslligament i llibertat, l'obliguen per a adaptar-se a les condicions forçoses de vida, a judicis, reflexions, ponderacions... el fet de viure en centres de població, l'inclina a la consideració racional de les coses. L'obrar instintiu i les normes heretades del rústec, fan lloc a la racionalitat en les decisions. Perquè canvia de lloc i de feina, compara, critica i s'adona que formant classe amb ell hi ha homes que en el treball exerceixen una part de les seves facultats

[31] Sistema de producció basat en la descomposició dels fluxos de treball en mínimes tasques elementals, amb la finalitat d'augmentar la productivitat i eficiència del treball, també anomenat producció en cadena en les fàbriques. Creat per l'enginyer nord-americà Frederick Taylor (1856 - 1915).

[32] Vladímir Ílitx Uliànov, *Lenin*, (Simbirsk, 1870 - Gorki, 1924). Polític rus. Fundador del partit comunista, inspirador i líder de la revolució bolxevic de 1917 i primer cap de l'extinta Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS), desapareguda el 1991.

racionals. El pagès que llaura i espia en el tomb del cel el pas de les hores, o en el color dels núvols el presagi de pluges, són cosa distinta del muntador de màquines, el polidor de lents a la casa Zeiss[33], o el linotipista d'un gran diari. Tots ells tenen l'afany de saber i de saber desinteressat i genèric per conceptes no l'aprensió interessada de realitats particulars. Els interessa, no els animals, la zoologia; no les plantes, la botànica; no les anècdotes, la història. L'obrer és a més irritable, nerviós, com tot home de ciutat, i això fa que els seus coneixements incerts portin a un mal contentament, a una amargura, crítica fundada en raons i arguments.

Però com tota cultura nova, aquest afany de saber no arriba al final en el camp de la crítica i l'anàlisi; l'obrer modern, com més lliure de pensament creu ésser, més cau en la tendència a embolicar la lliure raó en una xarxa de prejudicis petrificats, en conceptes escairats, en supersticions intel·lectuals. Ateisme o Lluita de classes, Antisemitisme o Sindicació, internacionalisme o repartidora, fan igual servei: Repòs de la ment. Els proletaris són malgrat llur tirada racional, malgrat llur esforç crític, dogmàtics per naturalesa.

Tenen a més consciència de llur massa. La consciència de classe, és quasi un fenomen físic que la convivència de tantes hores en tallers i fàbriques, havia de desvetllar. El proletari està isolat, però no és solitari, al revés del pagès que és un solitari però no un isolat. Per això ha nascut aquesta creació de la quantitat que és el sindicalisme, expressió de pertànyer a una massa, a una gran quantitat.

I així es comprèn per què el proletariat és polític. És la classe política per excel·lència, avui. Tot l'hi empeny. La seva vida privada és trista, la família i la feina no són per a ell joia ni consol, està descontent amb la seva sort, és intel·lectual, té sentit crític, creu en uns dogmes de reforma social, no ha manat mai encara. No ha influït les lleis. La seva cultura incompleta li facilita el mot sonor, la frase convencional, sense la qual no viuria la política. És radical perquè cap lligam no té amb l'herència del passat i pel seu doctrinarisme. El resultat de totes aquestes notes que engendren l'aptitud política té un nom, ample, comprensiu de mil matisos: socialisme.

[33] Fundada per l'òptic Carl Zeiss a Jena, Alemanya, el 1846, l'empresa encara avui fabrica equips òptics, mesuradors industrials i aparells mèdics.

3. b) L'aristocràcia

En la feina de delimitar la classe mitjana hem descrit amb certa minúcia la vida psíquica i material del proletariat i ara ens escau de fer el mateix per l'estrat superior, és a dir l'aristocràcia. La tasca és menys necessària i més fàcil a més. Perquè la diferència entre l'estament mitjà i el superior és menys tallada i pel nostre objecte concret menys important a establir.

El mot aristocràcia és d'encuny aristotèlic, i ve amb la famosa divisió tripartita de les formes de govern individuals i col·legials. Ara no ens interessa analitzar aquest sentit històric-doctrinal del mot, ni tampoc les seves realitzacions positives en les edats clàssiques: Orient, Grècia, Roma.

Sabem que llavors, en la teoria i en la realitat el fet de l'aristocràcia implicava diferències ètniques sostingudes i agreujades per raons econòmiques. Val a dir que aquest motiu de diferenciació social és el més corrent i que els estats moderns, en quant les nostres noticies abasten, són fills, o derivats de la violència conqueridora. Una nissaga bel·licosa domina les gents de pagesia assentades en una contrada. Anglosaxons i normands a Anglaterra; longobards i ostrogots a Itàlia, francs, normands i burguinyons a França, visigots i francs a Espanya, frisis i francs de la banda d'ençà de l'Elba i cavallers teutònics de la banda d'enllà, han fundat, recolzant-se en la protecció (i de vegades en espoliació) del pagès, les aristocràcies terratinents i amb elles l'estat.

Aquestes aristocràcies tenen a més de llur origen certes característiques comunes. Basant-se en la naixença dins un cert grup social, en l'estat civil que del fet de la naixença deriva, en la propietat de la terra que en subsegueix i que certes regles de vinculació hereditària asseguren, es forma una classe governant, rústica i guerrera, que té contacte immediat amb la pagesia, i en la que les virtuts militars, supleixen la formació intel·lectual. En manta contrada algunes famílies aristocràtiques, per llur capacitat

militar, són cridades a manar dins la ciutat, i venen a exercir-hi el poder, sovint contra el seu franc voler, però arrossegades per l'esperit de classe, pel gust de la dominació i la lluita.

Al costat d'aquesta noblesa n'hi ha una altra que específicament és anomenada patriciat, basada en formes més variables i fecundes de la riquesa, ço és: el comerç i la possessió de valors mobiliaris, tal és el patriciat mercantil, que regí els destins de Venècia o d'Holanda, i del qual hi ha encara supervivències en certes ciutats de Suïssa i d'Holanda mateix. Aquest patriciat és, més que l'aristocràcia típica de guerrers-terratinents, permeable a elements nous, absorbeix més fàcilment les millors capacitats dels estrats inferiors i el tancament i unitat de classe no hi són tan forts com en l'aristocràcia guerrera, són més temperats per la cultura i àdhuc per la simple riquesa. Entre una i altra, entre aristocràcia feudal i patriciat mercantil, hi ha del punt de mira de la seva vàlua moral, certes diferències. Tota aristocràcia és durant molt de temps una classe governant, l'aristocràcia fa les lleis; l'aristocràcia investeix del poder; el rei és el primer dels nobles, en un mot la unitat de l'estat és l'emanació de l'aristocràcia. Però en la realització d'aquesta funció rectora, el patriciat fa les lleis i a més, designa els magistrats (els *doge* venecians sortien en suma d'unes quantes famílies) i després els assisteix i els dirigeix, com a cos, com a corporació. Governa col·lectivament.

En canvi, l'aristocràcia rural, si fa les lleis, si en un cert moment i en certs països tria el monarca, si és en fi un ordre polític, no constitueix una corporació. A l'hora d'aplicar les lleis, d'exercir el poder, cadascú a casa seva, en les seves terres, sol, i possiblement contra els altres, sense l'especial cooperació, i, per tant, multiplicació de poder que és característica del patriciat. D'ací la tendència de l'aristòcrata de sang a preponderar, a pujar dins l'ordre de la seva naixença, fins a ésser príncep elector en el sacre imperi, lord a Anglaterra, Grande a Espanya. Cal destacar-se dintre els homes de la classe. Ni en l'esfera política ni en la militar, l'aristòcrata no és capaç de col·laboració en una feina de govern, com ho foren els patricis, i també els burgesos de les ciutats lliures. I quan el noble davalla a la ciutat, sol·licitat per les banderies i arriba a pesar en el seu govern, és violent i cruel com la més aspra democràcia, i lluita en bandositats sense policia, al revés

del patriciat, que si coneix odis hereditaris, intrigues i fins crims, rara volta davalla a la lluita sagnant sostinguda damunt l'enllosat de la vila.

Tot això s'acaba amb el predomini de la vida de cort. Durant un poc temps, exèrcit i diplomàcia són encara el refugi dels descendents dels senyors. L'aristocràcia francesa i espanyola són desnodrides per les càrregues i jerarquies de l'absolutisme. El privilegi tributari única reminiscència de l'ordre antic, desapareix amb la Revolució Francesa. A Anglaterra de 1689 (segona revolució) a 1832 governa de fet l'aristocràcia. Avui encara, el privilegi de la Cambra dels Lords, per a Europa incomprensible, és un avantatge conferit a la classe. Però en general aristocràcia, el mot i la cosa, si tenen un cert valor social, són políticament passades i perdudes, i més després de la crisi greu, que la idea monàrquica ha patit l'endemà de la guerra gran, arreu d'Europa. L'aristocràcia és una categoria històrica sense deus de renovació, llevat per ventura d'Anglaterra. L'essència de l'aristocràcia és l'hàbit hereditari del comandament, i en quant això és cosa controlada pel mateix fet d'exercir-se col·lectivament, la seva excel·lència és òbvia i indiscutida. Cap règim, com una aristocràcia no assegura la continuïtat de directives, un to donat en el govern, una normalitat en el traspàs dels llocs i les tasques, en un mot eficàcia i igualtat en les tasques públiques. Els exemples són infinits, des del patriciat venecià a la jerarquia de l'Església romana. Però el règim d'aristocràcia que proporciona tots aquests avantatges és inferior al despotisme i a la democràcia per a facilitar l'eclosió de la humana genialitat, que vingui a marcar tendències noves.

Més encara: aquest do de persistència en la normalitat de govern que és una aristocràcia i que representa com he dit una excel·lència patent, per tal com és superació de punts de mira efímers o individuals, és mirada, pel revers, la tara de tota aristocràcia, el germen de la seva necessària destrucció. El mal de l'aristocràcia és en efecte el seu necessari conservadorisme: Tota aristocràcia, i com més tancada més, resulta incapaç d'adaptació; la millor novetat pugna amb les directives tradicionals, i li cal o renunciar al clima polític propi, o veurem com es deslliga de la pròpia nació i del propi segle. Per això quan aquest divorci entre la classe, i el seu temps esclata, vull dir quan l'aristocràcia degrada, degrada més ràpidament que els altres grups socials.

Cosa indiscutible la importància, que per una classe rectora, i que posa en el govern una llei de continuïtat, té el dret d'herència. La crítica de l'aristocràtic és la crítica del dret successori en les seves manifestacions més agudes. Paral·lelament de la permanència de l'Estat i de la política, confonent-se àdhuc amb ella, hi ha una idea d'unitat patrimonial de la família, successivament personificada en el primogènit de cada generació i sempre depassant la iniciativa i responsabilitat del titular de la casa. El seu deure és mantenir el nom i la nissaga, en la jerarquia lentament assolida, i assegurada i per això trametre el fideïcomís a l'home nou que les regles del dret designen.

Aquesta unitat de la casa no deixa mai a l'home, ni àdhuc al que s'incorpora a l'exèrcit o al monestir. Damunt de tota la nissaga té el cap de la casa una autoritat, i un prestigi que depassen els graus més pròxims del parentesc. No ve a l'esperit de ningú el propòsit d'escrostonar el patrimoni que és la base econòmica de la duració de la família. Quan d'una banda la possessió creix, i neixen impulsos individuals comencen les reclamacions de parts iguals d'herència, pugnant amb el fill privilegiat. De la lluita entre els dos neix el sistema legitimari, sàvia poda de branques excessives que salva la institució. Així és indubtable que, avui encara el dret hereditari dels fills, a més d'una cosa justa i natural, és considerat un mitjà poderós de prosperitat econòmica, car és incontestable que els pares més capaços i en la plenitud de la força i de l'edat, són estimulats al més eficaç esmerçament d'esforços per la idea de que llurs infants heretaran d'una millor situació. Els estímuls d'estalvi, activitat, especulació, acumulació de capitals, serien anul·lats si el dret d'herència desaparegués.

Però la propietat heretada és avui molt distinta de la propietat aristocràtica. La successió hereditària, si és cert que és molt més deslligada, no comporta en canvi els deures i les càrregues d'altre temps. I d'aquest alliberar-se de serveis, quan es formaren els estats moderns, i la funció social de l'aristocràcia es reduí a la vida de cort, deriva el greu dany de la seva decadència.

Quan cessà la guerra dels 30 anys i amb la pau de Westfalia s'estableix la convivència de protestants i catòlics, els monarques heretaren d'aquella

lluita, dos instruments de poder: la burocràcia i els exèrcits permanents, que permeten prescindir de la noblesa i de la burgesia de les viles. Els mercenaris que el rei paga, els «soldats», són més forts que l'exèrcit feudal i els senyors mateixos accepten votar i donar subsidis al rei perquè els deslliuri de serveis militars. Amb «soldats» que només l'estímul de la paga allista, es fa la Unitat de França, en aixafar Richelieu i Mazarin les reviviscències dels poders particulars (protestants i nobles) combaten els reis d'Espanya les revoltes de Nàpols, Flandes, Portugal i Catalunya i els Habsburg sotmeten Bohèmia i Hongria. En aquest moment les places d'oficial són reservades encara als homes de noble naixença, però en canvi s'admeten soldats de tota altra nació que aquella on són allistats. Record d'aquests dies en els anuaris militars de tot Europa han figurat i figuren encara cognoms suïssos i irlandesos, és a dir noms originaris dels països exportadors d'homes de guerra.

A mesura que les portes de l'exèrcit es tanquen als estrangers, la naixença aristocràtica rendeix menys i les famílies burgeses comencen a nodrir el cos d'oficials fins al punt de fer desaparèixer l'últim servei positiu de la classe —alta— que ara ja no és la de serveis sinó la dels privilegis.

Quan la burgesia i la intel·lectualitat, és a dir, la classe mitjana, comencen d'adquirir riquesa i consciència, que són les arrels del poder, l'aferrament de l'aristocràcia als seus privilegis econòmics, vinculacions i franquícies, tanquen el període dels privilegis i obre el dels abusos, segons la dita de Chateaubriand.

La vella aristocràcia sense servir a l'Estat, amb l'acumulació de riquesa que produeix l'amortització i l'extingir-se de certs cognoms, cau en els vicis de plutocràcia, ostentació, solemnitat, oci, i si conserva llocs de comandament no sap tenir-hi iniciatives ni impulsos de renovació, sense els quals manar és cosa buida. Cedeixen primer els pitjors, més febles i mal dotats, i per expressar llur divorci del nou ordre segueixen tots els altres. Justament alhora que són menys i per tant més rics.

Les disposicions personals de l'aristocràcia decadent són la causa dels moviments revolucionaris, i els nobles tocats de degeneració social en dues

o tres generacions retomben en les classes inferiors, és a dir que certes famílies desapareixen com a classe. Mes, com assenyala Schmoller, aquest procés natural de purificació no basta a les impaciències de la democràcia. I és que l'atzar que pot pesar en els destins de l'home en forma de malaltia o salut, de vida o mort, sense escàndol de ningú, perquè aquestes són derivacions del joc cec de les forces naturals, ens sembla insuportablement injust quan en forma d'institució humana, com el dret successori, atribueix a homes moralment inferiors l'instrument de poder que representa la riquesa. Per a l'aristocràcia actual, el nombre d'aquells que amb llurs grans patrimonis han conservat capacitats per a servir a l'Estat, és una quantitat matemàticament despreciable i ho serà més el dia per ventura no llunyà que l'exèrcit permanent no pesi damunt els pressupostos i la diplomàcia secreta sigui un record històric. L'aristocràcia quan es defensa i allí on es defensa ho fa incorporant-se a la classe mitjana en mant aspecte de la seva vida. Aquesta classe mor sense lluita, mor sense deixar una doctrina i un pla d'acció. Allí on l'aristocràcia viu, com a Anglaterra, s'adapta cada dia [a] forces noves; allí on s'extingeix no deixa res. La classe mitjana hereta la tasca d'estudiar, la tasca de manar, hereta en els seus estrats més alts, àdhuc la missió de crear la moda, o de servar la tradició de certs plaers refinats. L'aristocràcia no resisteix, s'extingeix ben diferent en això del proletariat que com hem vist, funda el progrés en la lluita de classes.

II

ANÀLISI DE LA CLASSE MITJANA EN ELS SEUS ELEMENTS

1. Artesanat

Per a l'estudi i exposició sistemàtics dels problemes de l'artesanat, és condició indispensable fixar-ne el concepte, però en la pràctica, i com tan sovint succeeix en matèries economicosocials, això no és precisament una tasca fàcil.

Definició legal i específica de l'artesanat o com deien els nostres pares de la menestralia, no n'hi ha: ni franca en un text peculiar, ni mig recòndita en texts tributaris. Per a separar-lo de la fàbrica no serveix considerar el volum de l'explotació, ja que la massa de la producció, la xifra d'operaris, i l'extensió local del negoci poden ésser majors en un negoci de naturalesa artesana que en una fàbrica. La divisió del treball, entre la feina directiva de l'empresari, i l'activitat productora dels empleats no són tampoc distinció suficient. En molts casos de taller artesà, prou extens, tal distinció ja existeix. És propietari un home que no és de l'ofici, un comerciant que el té com a font d'ingressos, però al qual per la tasca que en el seu negoci és duta a cap, cal allistar en els rengles de la menestralia. Aquest menestral és tan estrany a la tasca material com ho pugui ésser el gran accionista ciutadà d'una empresa, posem per cas, de producció d'energia en uns salts d'aigua, a la muntanya. En un taller d'artesans, la divisió del treball pot dur-se a extrems perfectament equiparables als de la indústria, i a proporció del volum de l'empresa, no hi són menys usades les màquines.

S'ha proposat també com a senyal d'artesanat l'existència d'aprenents en l'art mecànic, que es practica, però el més simple examen fa veure que són dues coses deslligades. Justament la gran indústria s'ha preocupat de la formació no purament rutinària i mecànica, sinó teòrica dels futurs obrers, a l'hora mateixa que la menestralia en decadència, abandonava el costum de donar aprenentatge.

També s'ha cercat de fixar la distinció dient que l'artesà treballa sobre comanda, i la indústria per al mercat. Tant és inexacte aquest criteri, que aplicar-lo a ultrança ens duria a conseqüències grotesques. Locomotores, vaixells, ponts, productes típics de la indústria dita pesada, de la gran indústria per antonomàsia es fan exclusivament per encàrrec i en la menestralia, en canvi, la producció per al magatzem, per al mercat és cada cop més freqüent; més encara: la producció en sèrie, d'articles que tenen consums de moda o temporada és cosa que no manca en rams com la fusteria de blanc, o els treballs del sastre, el baster i el sabater.

Pesl ha proposat com a característica de l'artesanat la mena de treballadors que lloga. Quan en una producció són utilitzades principalment forces de treball qualificades, perquè és decisiva la qualitat del treball i no l'ús de màquines, per a l'èxit de la producció, llavors estem en un cas típic d'artesanat. És la producció que en certa manera vol satisfer a exigències personals de necessitat, desig o gust, cosa que no pot obtenir-se amb una producció de massa, mecanitzada totalment.

La confusió és manifesta, com ho palesa l'anàlisi de les definicions fins ara criticades, i no es millora pas la darrera. En quin punt de la mecanització, direm que la tècnica deixa d'ésser artesana, per a tornar-se fabril? Si la tècnica fos immutable per sempre i tinguessin a l'un cap, l'ofici de l'artesà, a l'altre la complicació maquinista de la gran indústria, podria acceptar-se aquest criteri; però succeeix que la tècnica es renova, que la indústria amb les màquines-útils estrafà els procediments de l'artesà manual, i la menestralia en canvi procura annexar-se les màquines inventades per la gran indústria. Qui negarà que no sigui demà mecanitzada i automatitzada l'operació que avui ens sembla més lluny de tal contingència, i que per contra, en aquest o aquell altre moment de producció, reparació o acabat, la mà de l'home resisteix i amb èxit, tots els invents dels enginyers-projectistes?

L'edat de les màquines, va reduir a un pla d'inferioritat a l'artesanat, no pas perquè la fàbrica tenia superioritat tècnica, sinó perquè implicava superioritat econòmica. La màquina vol dir molt capital, que només l'empresari ric pot esmerçar, i la seva superioritat tècnica, és per aquesta condició i no per cap altra acrescuda: l'artesà es veu allunyat de la producció.

Més tard la menestralia també posa màquines, posa capital fix, però en el lapse de temps passat, l'acumulació de capital de la gran indústria és tal, que l'artesanat no pot recuperar l'avantatge. No és doncs que la màquina faci inútil la traça o l'educació professional. Una maquineta elèctrica de tallar cabells, ajuda, però no supleix l'art del perruquer-barber; posada en la seva mà educada, representa capital-fix, acreix la productivitat del treball, relleva d'una part de la tasca, i permet fer-la tota més de pressa i més bé. D'on es dedueix que la naturalesa del treball que ens semblà una característica econòmica suficient per a definir l'artesanat, tampoc serveix a tal objecte.

La confusió observada fins ara, en retreure les diverses definicions proposades per al concepte d'artesanat, indueix a creure que el mètode emprat per a definir tal concepte no era el més adequat. Les definicions adduïdes consideren la menestralia tal com és ara, i volen fer-nos-la conèixer, descobrint-ne diverses característiques més o menys importants. Però precisament aquesta consideració estàtica del fenomen, fa difícil destriar, que hi és essencial i que hi és accessori. L'única manera d'aclarir el concepte d'artesanat, seria arrencar de la noció històrica d'artesanat, ben definida perquè un temps era la forma essencial, i gairebé única de la producció, i notar les transformacions que ha sofert al llarg de la seva evolució. Ensems, aquesta manera de considerar la qüestió, ens farà veure les forces i tendències que han obrat sobre l'artesanat mateix, ens donarà punt de referència per a una definició satisfactòria, i sobretot ens ajudarà a comprendre i judicar l'actual situació de l'artesanat.

En l'època anterior al capitalisme tota la producció (llevat de certs processos d'extracció i producció primitiva) la duia a compliment l'artesanat. La menestralia era la principal classe econòmicament activa; en l'ordre sociològic era la classe normal; per damunt d'ella s'alçaven només els rars cimals d'algunes grans concentracions de riquesa.

Econòmicament, la menestralia històrica significa la producció per clients, és a dir per un mercat local i limitat, però segur i gairebé sempre sobre comanda d'algú que no revenia l'article fabricat sinó que era consumidor directe.

El petit volum de la producció fa que hom no necessiti grans masses de capital fix. L'obrador amb poques eines, basta, i quan cal implantar alguna instal·lació de gran tamany i cost, acostuma a ésser propietat col·lectiva del gremi. Però com que la producció és poc voluminosa i la rapidesa del procés comercial considerable, tampoc es necessita molt de capital circulant. El treball prepondera sobre el capital, en la vida de la indústria i això fa una diferència —qualitativa i quantitativa— entre l'artesanat i la gran indústria.

Les condicions de l'economia artesana determinen que no s'allunyi massa del que és objecte essencial de la producció; mera satisfacció de necessitats. Diríem que en l'artesanat manca l'impuls especulador, l'afany de major guany del capitalista; guanyar-se la vida, segons l'expressió encunyada antany, és el fi de treballar, no l'intent i propòsit d'un major guany, en abstracte d'un major profit numèric, deslligat de tota humana necessitat. El resultat era l'absència de crisi de superproducció, l'absència del risc de mercat; mancava totalment la concurrència tal com avui, o millor dit, en els dies de l'economia liberal, es produí; els gremis l'impedien igual com impedien l'alçar-se d'uns productors per damunt dels altres. L'estàtica social n'era millorada, ja que d'una banda cessava l'acreixement de la productivitat, l'augment del volum de comerç, la millora de les mercaderies classe per classe, i al contrari es formava un cert tradicionalisme mercantil; i d'altre cantó a base de la menor importància del capital, sobretot del capital fix, la distinció entre mestre, fadrí i aprenent era només la de graons successius d'una comunitat, és a dir: la condició social de tots tres era la mateixa. La relació patriarcal entre els tres graus de treballadors tan lloada i enyorada tenia per origen la insignificança relativa del capital d'establiment. El pas d'aprenent a mestre, depenia essencialment del pas dels anys i de la capacitat per a les tasques de cadascú.

La successiva ampliació del mercat, ultra els límits locals, de satisfacció directa, el pas d'una clientela nacional o fins mundial, porta la mort a aquesta manera de treballar. L'artesanat no podia satisfer les exigències de massa, de quantitat que el mercat llunyà presentava, ni reunir el capital precís per a transformar aquella massa de productes, o per a cobrir el cicle sencer de la producció. Aquesta és la bretxa per on el capitalisme envaeix la indústria, al

començament en la forma del «treball a mans». Qui fa treballar a mans, ja és un capitalista, amb numerari per a reunir moltes mercaderies, *stockar-les* el temps que calgui, i aprofitar la conjuntura favorable, no sols en el temps sinó en l'espai, fugint del mercat local. Ben aviat aquest intermediari és propietari de les instal·lacions, que en la història econòmica es designen amb el nom de manufactures, ço és l'organització, en el fet que l'artesà perd àdhuc l'ombra o il·lusió d'independència que per ventura servava, i produeix per un capitalista que centralitza les feines i les comandes, que compra a l'engròs les matèries i reparteix els productes. La tècnica és encara manual, és encara artesana, però l'organització comercial ja és del nou ordre de coses, ja és francament capitalista. Per tant, i això és important de repetir-ho, l'artesanat no és vençut per la màquina, sinó pel diner, per la forma primària del capital. No la tècnica, sinó la pobresa, ha encadenat els menestrals al carro del capitalisme. «Amb referència a la manera de produir mateix, la manufactura en els seus orígens, no es diferencia de la indústria artesana gremial, sinó per la major xifra dels obrers, empleats al mateix temps per un capital igual. El taller gremial és merament ampliat no modificat. La diferència de producció és només quantitativa». (Marx. *Das Kapital*, ed. pop. 270).

En el procés productiu comença llavors un incessant desplaçament de les relacions de capital i treball, sempre a favor del capital. Més amunt del nivell que la menestralia assolí, el capitalisme n'estableix un altre el de la gran fàbrica. L'espai entre aquests dos plans no pervenen a envair-lo sinó unes poques empreses menestrales, que s'han transformat a temps. Els nous negocis, majors en volum, són menys en nombre. La concurrència entre ells és violenta i el feble no està protegit contra el fort, pel gremi amb les seves ordenances i privilegis, taxa de preus i qualitats de la producció. Els mercats llunyans i extensos, en tancar-se o reduir-se de cop, posen en perill de mort les empreses: la crisi esdevé un fenomen cíclic, que cada decenni si fa o no fa, retorna, i en lo social la fàcil ascensió al grau econòmic superior que el major nombre de treballadors realitzava, passa a ésser fortuna o destí d'una xifra petitíssima d'homes.

És clar que la menestralia resisteix uns quants lustres o decennis, tants com pot, que tracta de guanyar darrerament el terreny perdut per mitjà de

la protecció legal, però una cosa és clara i inequívoca, ço és: que ha cessat d'ésser la forma dominant de la producció la qual serà d'ara endavant la indústria capitalista.

Aquesta forma nova de produir imposa les seves lleis i en especial la competència sense traves, que té per conseqüència forçosa la ininterrompuda millora i ampliació de les explotacions. En l'ordre social, la nova llei de la indústria, té també una conseqüència: la menestralia deixa d'ésser la classe-tipus dedicada a la indústria, i es converteix en classe mitjana. Per damunt d'ella hi ha el capitalista; per dessota el proletariat no pas nascut per degradació de la menestralia mateixa, sinó emigrat del camp a la ciutat en el moment en què els drets polítics desvinculen a l'home de la terra, i la llibertat industrial ofereix ocupació a tots els emigrats: El que vol dir: la misèria del proletari no es rebaixa del menestral sinó en la major part, elevació del jornaler pagès.

Naturalment, aquesta evolució com totes no es compleix totalment d'avui a demà. Les èpoques econòmiques tenen certa duració comparades amb la vida humana, àdhuc les èpoques que per llei immanent tendeixen a una evolució ràpida. La supervivència d'aquest o aquell animal en vies de desaparèixer, ni encara que sigui supervivència en nombrosos exemplars, no diu res en contra del fet de la desaparició de l'espècie, perquè el que la decideix aquesta desaparició, no és tant la destrucció implacable de fins al darrer individu de l'ordre, com el canvi d'ambient i condicions biològiques que transforma o anul·la la raça antiga. La perduració de certs exemplars no demostra una resurrecció de llur antiga força vital i així com el fet de que hi hagi cocodrils no significa que avui tinguem condicions de vida com el triàsic o eàssic en què visqueren els grans sauris, tampoc el que hagin continuat adaptant-se als temps certes formes de treball artesà no garanteix la seva vitalitat ni la seva indefinida perduració.

Altrament el capitalisme no s'ha annexionat d'un cop tots els rams de la producció; el que realitzà de seguida fou estendre's per tota l'esfera de la indústria i transformar-ne les condicions generals fent-les inaptes per a la menestralia. En els primers temps d'aquesta invasió tumultuosa s'incorpora dels principals rams, fundant sobre aquestes conquestes la seva preponderància.

La construcció de màquines, l'obtenció de primeres matèries (carbó, ferro) per a la indústria pesant, i la indústria tèxtil (en aquell moment, de decisiva significació en el nom) són les primeres posicions ocupades pel capitalisme. D'aquestes branques només la tèxtil l'havia dominat la menestralia, i fou de seguida desallotjada de les seves posicions.

Però el capitalisme no s'acontenta amb envair uns quants rams en què la menestralia treballava millorant-ne la producció i destruint les empreses artesanes. El capitalisme cerca nous camps on instal·lar-se i fructificar i en aquestes esferes a què successivament s'estén va destruint la indústria casolana que n'era senyora, o que els servia, i va confinant la menestralia en el camp de les reparacions i reajustos (treball de vell). És clar que segons la tècnica i les perspectives de guany que s'ofereixen el capitalisme té un interès més o menys acusat en apoderar-se de cada ram del treball artesà. Tal especialitat, que fins avui no oferia interès potser demà passarà en primera línia. Per exemple el sistema de cases a múltiples sucursals, ha obert al capitalisme, un camp que semblava reservat al petit comerç coneixedor de les necessitats locals. Un simple sistema d'administració descentralitzada, ha donat un altre èxit al capitalisme sobre la menestralia.

Els escriptors, en llur simpatia envers la classe mitjana en general i la menestralia, en especial, s'il·lusionen tot sovint sobre les capacitats de resistència i situació present de la menestralia, i asseguren que els greus pronòstics llençats fa cinquanta anys sobre el seu avenir, no es compleixen. Malauradament, les proves i el testimoni de la realitat es giren contra aquesta afirmació.

En la informació que a 1930 reuní i publicà el Consell Econòmic Alemany amb el títol *Das Deutsche Handwerk* es registren certes indústries que sota la influència del capitalisme desapareixen totalment. Els terrissaires, per exemple han desaparegut davant la concurrència de les fàbriques especialment en la postguerra. Els fonedors de plom i estany indústria domèstica característica de Turíngia passen a la història. Els artesans que fabricaven sabó en abundància a cada casa de pagès, no resisteixen la competència de les fàbriques, amb la multiplicitat de tipus i formes de preparació dels sabons. Els cerers i candelers, desapareixen

derrotats per l'electricitat i el gas àdhuc en les esglésies no diguem en els salons particulars. Els tornejadors amb els nous estils de superfícies planes i llises en mobles i decoració veuen reduïda la demanda del seu ram. Els plombistes i courers per a teulades estan reduïts a reparació; la construcció nova usa materials de ciment-amiant i són llogats obrers no especialistes per a col·locar-los. La racionalització, l'ús de subrogats i la moda, desplacen necessàriament del camp dels seus profits als artesans. En l'esfera dels subrogats no sols és la de materials sinó la subrogació de procediments el que origina conseqüències inopinades. La pintura per pulveritzadors i pistoles d'aire comprimit ha fet cessar en activitat als fabricants de brotxes i pinzells. La pintura amb aire comprimit i nitrocel·lulosa, ha derrocat l'usual envernissat dels cotxes que avui es fa en poques hores i que les cases d'automòbils realitzen en tallers propis.

Quant a la moda, potser seria gosat afirmar que el capitalisme ha trobat el seu estil en les superfícies planes, les línies rectes, sense caragolaments ni ornamentació. Però alguna cosa significa que, en la «*neue Sachlichkeit*»[34] que caracteritza l'estil nou, tot just si resta camp a la iniciativa i a l'expressió individual, al cop de mà hàbil, al rar, preciós, o inèdit. Tot és pla i corrent, tot adequat a fins concrets, tot susceptible de repetició, de producció estàndard. Si això és caprici d'una moda, o manifestació d'una interna i més durable tendència, fa de mal asseverar, però és segur que l'ornamentació de les coses útils, el capitalisme no la reprendrà, sinó quan es pugui realitzar en massa, sense esmerçar-hi un treball qualificat. Mentrestant ens atendrem a la simplicitat, mai no mancaran teoritzants de l'estètica per a dir-nos la gràcia de lo útil i lo racional.

També en el camp del treball de vell de les reparacions ha començat la lluita entre el capitalisme i l'artesanat, i l'èxit del capitalisme, sigui per centralització, sigui per incorporació de tallers a la producció pròpia, sigui consagrant-hi sucursals. Werner Sombart en el seu estudi sobre «l'Apogeu del capitalisme» pronostica l'èxit de la indústria artesana sobre la gran indústria en el camp de la reparació que el capitalista «se garde bien de disputer a l'artesan» (Vol. II pàgina 470, traducció francesa de S. Jankélévitch). L'obra cabdal de W. Sombart porta la data 1929, i de

[34] Nova objectivitat, en alemany.

llavors ençà sembla que tanmateix el capital ha envaït aquell clos reservat a l'artesà, àdhuc abans ja ho havia fet. La neteja de vestits i llur tenyit ha passat gairebé exclusivament a mans d'empreses industrials, cases amb múltiples sucursals. Cases relacionades amb una marca famosa s'emprenen la reparació i ajust dels seus articles (autos, màquines de cosir, rellotges, aparells musicals i de ràdio, etc.). Àdhuc grans cases de confecció (impermeables) o de calçat reparen els articles propis, en sistema també de filials. Aquesta extensió de la gran indústria a la feina de reparacions és sempre un xic tardana. La indústria capitalista, ja sigui nova de trinca ja vingui a lluitar amb l'artesanat, al començament es limita a la producció, i deixa a l'artesanat les feines de reparació, ajust, rentat, etc. Això s'explica perquè les indústries noves en general, donen bon profit als seus iniciadors, els quals no han de davallar a guanys accessoris. Altrament l'organització industrial és encara petita, nuclear si puc així expressar-me: no conté les derivacions o excrescències que signifiquen l'organització de vendes, reparació etc. Mentre la indústria obté els grossos beneficis del començament no té interès a muntar un aparell complicat per a obtenir-ne de menors, deixa, per tant, obert el camp a la menestralia. Ací es produeix entre menestrals una ruda competència. Schmoller en els seus estudis de jovenesa, descrigué l'aparició d'una quantitat de petites existències, botigues de roba, nascudes de la concentració de la indústria tèxtil quan els menestrals foren derrotats per la fàbrica. Molts que menaven una petita existència com a productors o fadrins, vivien després com a comerciants del mateix article. El fenomen paral·lel s'ha produït segurament a Catalunya, i fora curiós de comprovar-ho.

Ben aviat però desaparegueren els guanys dels industrials de la primera hora; reduïts per la concurrència a una proporció moderada, tal esdeveniment els portà a explotar tota possibilitat de profit que ofereixen llurs articles. I d'ací neixen les filials, els tallers de reparació, els subministraments de recanvis, tot en organitzacions capitalistes, grans, voluminoses. P. ex. sabateria de vell, tintoreria, basars, magatzems de preus únics, cases de filials, sucursals múltiples, etc. La importància d'aquesta nova compressió que sofreix la menestralia, justifica la petició que la unió d'artesans austríacs formula al seu govern demanant que fos prohibida la reparació de sabates, vestits i barrets a les fàbriques productores.

Schmoller en 1870 escrivia que mai la concentració industrial arribaria a triomfar definitivament en les indústries del vestit i calçat, perquè el gust personal no s'acontentaria d'uns models fets segons escala gradual, i sempre hi hauria qui voldrà portar sabates, guants o vestits fets a mida. Això en certa mesura, mantindrà els negocis petits i locals vora dels grossos. També en aquest punt l'evolució ha produït que el gust més rar i personal es vagi acontentant amb els models fets segons escala gradual —això, sí!— amb una multiplicitat de tipus que no haurien gosat a somiar en 1870, els lectors de Schmoller. Qui és que es fa fer guants a mida, avui? Qui desconeixerà que el calçat fet és cada dia més el que gasten la immensa majoria dels homes àdhuc els que ocupen els llocs més elevats de l'escala social? No és evident que certs rams de la confecció gavanys, impermeables agafa ràpidament igual camí? La sabata feta ha donat lloc a la formidable organització industrial dels germans Bata. La confecció a l'engròs és una de les fortes indústries exportadores de París, per exemple. El gust personal, què diré? Ni la mateixa extravagància no són prou defensa perquè cap branca de l'artesanat es trobi protegida contra la competència capitalista.

• • •

A més de la lluita directa contra l'artesanat que el fa desaparèixer totalment del ram de producció respectiu, hi ha doncs una altra compressió que consisteix a reduir-lo al comerç en detall de l'article en qüestió i a les tasques de reparació. El ferrer rústec avui gairebé no fa sinó les tasques de ferrar bèsties i reparar carros i eines i el mecànic ven peces soltes i adoba, màquines de cosir, bicicletes i fonògrafs, o màquines d'oficina d'escriure i copiar. Els rellotgers s'ocupen en l'entreteniment i reparació de rellotges, en l'acoblament de màquines o peces noves als exemplars de valor arqueològic familiar o simplement d'argenteria. Igualment, els òptics són comerciants i només ocupats en reposar vidres trencats o substituir els existents per altres de prescripció mèdica sense però fabricar ni polir els cristalls, els basters s'especialitzen per a donar caràcter industrial a la seva producció fent-la estàndard, els flequers, batuts per les cooperatives i les fàbriques, es refugien en la pastisseria, el servei de cafè o de llimonada, l'explotació annexa de lleteria o el comerç de farines i despulles, això a

part de la vasta protecció que la política d'aquest article (sobre el qual arreu del món s'exerceix com en cap altre control de preus i qualitats) ve a garantir-los. Aquesta enumeració és presa a l'enquesta alemanya *Das Deutsche Handwerk* i de tota ella es treu aquesta conclusió: El camp de l'artesanat va reduint-se constantment.

Vol dir l'exposat fins ací que l'artesanat forma predominant, per no dir única de la producció, passa a ésser la forma subordinada. Les seves possibilitats són reduïdes, la seva capacitat de crear noves possibilitats és anul·lada. La manera capitalista s'estén a tot, sota el pes de la concurrència, i de l'amplitud del mercat. En la concurrència oberta, el productor menestral no lluita pas, únicament amb el gran industrial, lluita també —i amb quina violència— amb l'altre menestral que té la tenda dues portes més avall. Conseqüència: també el menestral ha d'augmentar el seu rendiment, apujar el seu capital fix, reorganitzar l'explotació, canviar les proporcions en què capital i treball són empleats sempre en benefici del capital. Llavors la menestralia ja no és diferència en qualitat sinó merament en quantitat de la indústria fabril, tal com una poma gran i una poma xica són distints en pes i volum però totes dues són pomes.

La màquina no és l'única forma de capital fix acrescut que imposa la concurrència. Els majors mitjans de producció fan créixer el volum del negoci. La incorporació d'activitats comercials fa obrir botigues i en les botigues cal posar-hi gèneres, instal·lació, luxe, és a dir, sempre més capital. El pastisser ha de fer atractívol, higiènic el seu local. Tots els negocis de queviures segueix aquest camí i qui hagi tractat botiguers, sap que no paren de lamentar les exigències de la clientela. En això hi ha un error de perspectiva, ja que el pobre comprador, no té pas tals exigències, i rarament li hauria acudit que la carnisseria s'ha d'instal·lar amb plaques de marbre, o de ferro esmaltat i que el pa s'ha d'oferir embolicat en paper nou en lloc de trossos de diari, mentre que un comerciant eixerit va trobar aquesta i mil altres ofertes per tal de guanyar-se clients. Una vegada llençada una millora, llavors sí que el client la demana i se'n va a casa del competidor a cercar-la, però això no és impertinència del comprador, sinó llei de la competència, només evitable suprimint la competència mateixa i retornant a les condicions rígides del gremi en la circulació i comerç de les coses.

El sastre per tenir la ratlla, cal que presenti varietat de robes, sales adequades per a rebre al client, cabines per emprovar, la seva instal·lació l'ha de fer en un barri *chic*... i així, tot, l'article de confecció millora, es fa en bo, en costós, en rar... No tothom té capital per sostenir la carrera, i qui perd el pas, es redueix a tasques de replanxat i girar del revés en el suburbi. El perruquer que presta servei personal i per tant segons la idea de Werner Sombart està més ben situat per a lluitar, ha d'instal·lar-se també segons les exigències del dia. No és pas llunyà que els salons de barberia no tenien aigua corrent en cada lavabo, butaques especials, miralls, aparells de massatge, ondulació permanent, maquinetes elèctriques de tallar, un estoc important de productes cosmètics... i si no perd la categoria, degrada lentament, és vençut per la divulgació de novetats que un temps només les tenien les primeres figures.

El capitalisme i la seva llei s'imposen i si hom pot servir-se d'una comparació, diríem que la gran indústria, ultra haver derrotat a l'exèrcit artesà, ha enrolat els soldats vençuts en les seves pròpies files, els obliga a canviar d'armament i a seguir la nova disciplina. El taller menestral, la humil botiga, tendeixen a produir en gros, lluiten pel mercat llunyà, són envaïts d'esperit especulatiu, de fretures de guany abandonant el conservadorisme de la producció, en un mot: la menestralia ajusta la seva manera de produir a les condicions generals del temps que vivim. Empra més capital, i segons la llei tendencial de la baixa del profit, aquesta menor suma de treball provoca novament el desplaçament vers l'ús de més capital de les normes de producció. Creixent l'ús de capital, es fa menor l'elasticitat, la capacitat d'adaptació, del negoci, i donat un cert moviment de gir, també és més reduïda la seva rendibilitat. L'artesà no tenia crisi de producció. S'entén crisis endògenes per superproducció. Si bé passava anys que les guerres, la mala collita i altres causes exògenes, i ocasionals produïen una depressió de les activitats, com que mancaven les causes endògenes, no sofria com a fenomen cíclic les crisis de sobreproducció. La sobreproducció és impossible treballant per encàrrec, l'infraconsum fàcil de vèncer amb l'adaptabilitat de la producció, les relacions monetàries i creditícies de l'economia moderna que poden per si soles esdevenir esquer de la crisi, són estranyes al sistema artesà.

Un sistema tan regular i planer de producció, podia descurar el caire mercantil de l'empresa, fiant-se de l'experiència de la tradició per a saber que hi hauria guanys a capdavall de la tasca. És clar que avui no es pot treballar tant a les palpentes i que el taller modest i en la humil botiga han de tenir previsió, tenidoria de llibres, estadística de la producció, càlcul de cost i balanç, informes sobre la clientela i el mercat, relacions amb el banquer, per no perdre interessos.

L'evolució que he descrit porta com a necessària conseqüència que desaparegui l'articulació social de l'antiga menestralia, i en son lloc es formi un tipus francament capitalista en el qual es treballa com a assalariat de la indústria artesana, no en una etapa de la vida de l'obrer, aprenent i després fadrí i a la fi patró o mestre, sinó com un estat que dura tota la vida. Res hi fa que la llei i els reglaments moderns regulin el tracte dels aprenents i llur condició o nombre. L'aprenent no és com abans, el futur mestre, vull dir patró independent. L'aprenent és un assalariat i ho serà —parlant en tesi general— tota la seva vida.

I si les característiques socials de la menestralia s'han esvaït, és clar que no hi ha fàcil i vivent un concepte unitari de l'artesanat. És la forma unida d'una noció morta. Per raons polítiques, d'organització de corporacions, de creació d'interessos electorals o tributaris s'ha muntat la ficció d'una branca o sector de l'economia amb el nom i l'herència de l'antic artesanat, però li falta la unitat que només l'impuls vital pot donar. Principalment hi ha dues categories d'artesans: la dels que tenen encara capacitat d'adaptar-se i créixer, i la dels que no són capaços d'una racionalització garantia de perdurabilitat i creixença. W. Sombart ha proposat per als primers el nom de «petit capitalista» però en la confessió que aquest nom implica, hi ha un reconeixement del fet que l'artesanat no és una categoria closa i unida. I per tant la política que es fa en nom de l'artesanat, les demandes que hom dirigeix als parlaments i a l'opinió, de lleis que assegurin la perduració de certes formes històriques del treball artesà són condemnades al fracàs, ja que es basen en estadístiques, consideracions, i documents on les dues cledes —diverses i sovint hostils— de l'artesanat són presentades com a cosa única. No fos així i és clar que ningú gosaria demanar privilegis i exempcions, per a certs grups o entitats que són per definició incapaços d'adaptar-se,

de créixer, d'afermar-se. Però l'error no pot mai ésser font de benaurança i la política social inspirada en la falsa idea d'unitat de l'estament, resulta absolutament inútil per a protegir els elements més febles. El tornejador de baldufes i peus de llum no obtindrà més encàrrecs perquè la llei el cridi a constituir un comitè amb un cap d'uns grans magatzems en nom de la unitat de la menestralia.

• • •

L'artesanat no mor en silenci. El prestigi de la producció gremial és tan sòlid, que una vegada i una altra, esperits benintencionats han cercat amb l'instrument de la llei, i la col·laboració de tots els afectats de fer reviure aquella tradició. La producció descentralitzada no ha d'ésser necessàriament inferior a la unitària que té característiques d'igualtat i massa. La diferència és deguda a la major disponibilitat en capital de la indústria. Per a proporcionar-se aquest plus de capital l'artesanat apel·la a l'associació.

L'artesanat té més fàcil i planer aquest associar-se i obtenir capital allí on la llei el defineix i organitza agrupant-lo en unions per oficis o per rams. Els anys de postguerra amb l'esforç d'adaptació que anomenem racionalització de la indústria, l'agressió contra la menestralia ha sigut més intensa i ha semblat molt pròxim i amenaçador el compliment d'aquella pronòstiga de desaparició de l'artesanat que feien els programes socialistes. La creixença de les grans explotacions era major i més ràpida que les petites, més un cop passada la ratxada de la racionalització (1925) a Alemanya la menestralia industrial i mercantil representava encara 1.240,000 empreses, és a dir que sostenia 1/6 de la població alemanya i era 2/3 dels contribuents per l'impost industrial (dades de H. Lübbering[35] - Staats lexikon article Handwerk). Les unions artesanes, lliures o forçoses realitzen una tasca complexa de formació professional, evitació del mal ús de les forces i matèries, vigilància i intervenció dels preus, regularitat dels proveïments, arbitratge en les diferències socials. Federades totes les d'una

[35] Heinrich Lübbering: *Der Kleinhandel nach dem Frieden, M.-Gladbach*, 1919. El títol en català ve a dir: *El petit comerç després de la pau*. L'obra està disponible a: https://portal.dnb.de/bookviewer/view/1110899467#page/n1/mode/thumb.

província o estat, posseeixen caixes d'assegurances, fixen tarifes, bases de treball, estableixen cooperatives de crèdit.

Finalment la llei industrial en establir si no l'examen de passantia per a exercir una indústria com a mestre un cert examen públic que dona entre altres qualificacions, el dret d'ensenyar aprenents, ha fet una revifalla a l'organització clàssica de l'artesanat. Darrere l'estat i sobretot uns quants parlamentaris influents muntaven la guàrdia (tot això en els dies anteriors a Hitler).

Curiós és entre aquestes formacions la d'un *Werkbund* (unió artesana) de Munic, Dresden que té per missió procurar la bona qualitat en el treball, accentuar en lliçons i propagandes la importància de la noblesa i qualitat dels materials, servar en la tasca l'esperit creador i artístic, procurar la millora de les formes, i dels procediments, ennoblir i dignificar els oficis. Bella tasca en què s'ha esmerçat abans d'ara molts d'homes intel·ligents i generosos i que sense desconèixer els resultats assolits, cal reconèixer que tot just coloren un xic en clar el fenomen essencial i dominant de la menor importància que va tenint cada dia en la total producció la tasca de la menestralia.

2. Petit comerç

Que el comerç de detall és un dels camps o sectors econòmics on domina la classe mitjana, és una veritat axiomàtica. Tothom ho sap. El que ja no sap tothom, és que aquest importantíssim sector de la classe mitjana, és de recent naixença. En l'economia de la ciutat tancada que és la típica de l'alta edat mitjana i dels temps del renaixement, amb la zona agrícola que circumval·la la vila formant un tot isolat el comerç de detall, tal com avui el veiem, hi és desconegut. Els tractes es lliguen directament de productor (artesà) a consumidor, sense intermediari que es governi per les lleis de la competència, essent l'única excepció certs articles exòtics, orientals, o procedents d'Amèrica, i també certs fabricats de gran cost, que importaven els marxants de *Levante* o de les flotes colonials i que escampaven per Europa les fires, i unes poques grans cases de mercaders patricis prematurament saturats de capitalisme i que aviat derivaven cap a la banca. D'aquestes grans cases n'hi ha nombroses monografies i és curiós en llegir-les veure la durada d'algun dels corrents de comerç així creades. (1)[36]

El comerç ambulant entre ciutats creix amb la major política i regularitat dels costums, amb la formació dels Estats territorials moderns, amb els serveis regulars de viabilitat i transport que portà la monarquia absoluta i llavors neixen les botigues amb dipòsit d'articles en què el comprador coneix per primera vegada l'encís de triar. No es tracta encara de botigues especialitzades en un article o ram, sinó de magatzems dels quals perduren en els pobles i caracteritzen els primers passos de les fundacions colonials, i que hom anomena a la italiana «merceria», en castellà «abaceria» o alhondiga. Tals mercaders detallistes, que en el sistema gremial de Barcelona són dits «revenedors» es reuneixen en gremi i practiquen llur negoci segons normes de menestralia. A poc a poc es destrien en les botigues, els articles a

[36] Reventós escriu (1) com si volgués afegir alguna referència bibliogràfica.

què hom es dedicarà, i les transaccions i negocis de tota mena en una sola empresa esdevenen cosa reservada als firaires, que es presenten al mercat periòdicament cada setmana, mes, trimestre o any.

La transformació de la tècnica tant en la manufactura, com en els transports, modifica el comerç. Els antics revenedors són emprats per les fàbriques per a col·locar la producció, per a establir el contacte amb la clientela i les fàbriques com que reben instruccions i directives dels revenedors en contacte amb el consum es dediquen a la producció de massa, ço és en quantitat creixent d'articles de consum ordinari sense cercar noves solucions de gust i tècnica ni tampoc normes de venda o concessió de crèdit. La producció es fa sobre tipus clàssics en cada ram que evolucionen molt a poc a poc i en els quals desapareix fins el rastre de la iniciativa o gust individual del productor. El guany dels comerciants és molt xic en cada unitat venuda, i això fa que el sortit d'articles s'estengui, però sempre dins una certa unitat —articles de parament, queviures, llibreteria i paper, roba blanca, cristall, porcellana i terrissa, etc.

Altra característica del comerç nou, és la minva de la qualitat, boi servant una externa aparença de sumptuositat i riquesa. La creixença de la població en les ciutats fa perdre en el vestir i altres consums, àdhuc els darrers residus del típic i casolà: el vestit dels poderosos i els humils no és diferent en dibuix i color sinó en qualitat, i com que les classes més nombroses són les inferiors, tota la demanda i tota la producció s'orienten vers l'article de confecció, fabricat segons escala gradual, de poc preu i de durada prou curta, perquè puguin repercutir en ell les variacions de la moda. En definitiva, a imitació i seguiment dels rics, també els pobres sacrifiquen a aquesta folla coerció la moda que no té força de llei, però és més que cap llei obeïda.

Amb la clientela ciutadana que vol sobretot en els rams de vestir i calçar proveir-se de pressa, segons moda amb aparences de luxe, tenim els supòsits econòmics convenients per a la institució dels «basars» forma moderna del comerç de detall. El basar és una creació francesa deguda al geni comercial d'Aristide Boucicaut, que en 1852 adquirí la botiga de robes fetes dita «*Au bon marché*» a la rue du Bac a París. No és per atzar que el basar

que avui forneix tota mena d'articles començés pels del vestit. Boucicaut, descobrí en una genial intuïció la fórmula de negoci que els temps i el gust reclamaven, i l'assajà coratjosament. En primer lloc, fou suprimit el regateig o discussió sobre el preu que es fixava a ull, segons l'aspecte del comprador per a poder-lo després afinar; i implanta el preu fix que avui és l'usat en el comerç de detall. Aquest preu fix, era a més públicament anunciat en grans rètols per a cada secció o prestatge del magatzem, sense signes convencionals que només pot llegir el venedor i que pel mateix inspiren recel al client, i al contrari posant la informació als ulls del tímid o de l'irresolut. S'admetia que uns pocs dies —tres o quatre dies— després de feta la venda l'interessat la pogués desfer convertint, el preu en altre article de la mateixa casa i en fi el personal venedor de la dependència era interessat en la prosperitat del negoci retribuint-lo amb un petit sou fix, i un tant per cent de les vendes hagudes en la seva secció. En moments de feina per a cada ram, segons l'estació, una secció donava o prenia local i dependència a la qual travessava la *morte saison* o moment de calma. Aquestes eren les idees que Boucicaut realitzà i que el temps ha afinat i arrodonit sense afegir-hi res d'essencial. El resultat fou magnífic i rapidíssim i el fundador veritable Napoleó de la venda al detall, en lloc de retirar els fàcils guanys de la seva idea, esmerça durant molts anys tots els quantiosos beneficis en enriquir l'empresa amb més sortit amb més varietat d'articles. Boucicaut s'adonà que del pressupost de cada casa la muller n'esmerça una bona part i proporciona a la psicologia femenina el goig de triar i assajar i il·lusionar-se, abans de comprar. La història dels grans magatzems ha estat narrada mil vegades en formes variades entre elles en una novel·la famosa en son temps, d'Emile Zola[37]. A imitació del Bon Marché, nasqueren el Louvre i combinant les característiques del gran magatzem amb la venda a terminis La Samaritaine. William Whiteley, Selfridges i les Harrod-Stores de Londres, repeteixen el fenomen com Tietz i Wertheim a Berlín. Una derivació moderna del basar són els magatzems dits de preus únics. El primer fou creat en 1879 per un dependent de comerç. Woolworth a New-York de la seva fundació ençà, la societat d'aquest nom, ha arribat a aplegar 800 societats de preus únics

[37] Cita de l'obra d'Émile Zola *Au bonheur des dames*. Paris: G. Charpentier, 1883.

amb 8.200 sucursals i un gir anyal de l.600 milions de dòlars. L'extensió d'aquesta mena d'establiment a Europa és un fenomen recent de crisi, que sense la minva de poder adquisitiu del públic per ventura no hauria arribat al punt que ha arribat. Caracteritza a aquests magatzems, la seva localització en poblacions de gran importància en les vies més cèntriques i en locals a peu pla o fàcilment accessibles. Segons el principi del basar el marcatge de preus és molt aparent facilitat encara per l'agrupació en cada vitrina de múltiples articles, sense altra unitat que el preu. A més tot està organitzat amb el fi de reduir les despeses generals i sobretot les de control i inspecció. Els proveïments es fan només en articles de consum regular que permetin una rotació ràpida del capital, evitin la formació d'estocs i el perill d'haver de saldar elements desvalorats. Es pot en certs rams fer donar deu vegades la volta al capital per any i en articles alimentaris alguns magatzems alemanys han arribat a doblar la xifra abans consignada amb l'estalvi consegüent de despeses de magatzem i conservació. Les fluctuacions de la venda, permeten ordenar periòdicament les compres amb el qual la càrrega de produir per a l'estoc es trasllada a les espatlles del fabricant o productor. La venda és racionalitzada, no cal pensar ni empaquetar ni lliurar a domicili estalviant-se el greu cost d'aquestes operacions. No hi ha complicacions de comptabilitat. Cada venedor és caixer, pocs preus i senzills faciliten les operacions. Acabada la jornada la «registradora» assenyala la minva de l'estoc i la suma de caixa.

Els defectes del sistema són greus i la crítica no ha tardat a revelar-los. En primer lloc rebaixen la qualitat del treball prestat; el venedor és gairebé una màquina; fora del venedor no hi ha sinó personal directiu o baix personal per la neteja i la freqüent remoció de les mercaderies. El magatzem de preus únics disfressa sovint amb envasats o capses de gran aparença la qualitat de l'article. El ven en paquets que no són d'un pes clar i específic (100, 200 grams) sinó arbitrari 118 grams p. ex. desorientant al públic que no s'adona de l'artifici ni pot establir la proporció de preus entre l'article que li és ofert i el mateix article en el mercat corrent. El resultat de la crítica, i del clam alçat pels interessos ferits (petit comerç, artesanat proveïdor) han estat les lleis dictades a diverses nacions (Alemanya, Suïssa, Àustria, Txecoslovàquia) adés prohibint, adés

restringint la implantació dels magatzems a preus únics, reglamentant la seva manera d'operar i imposant-los tributs específics.

Al mateix temps que aquesta estructuració quantitativa del comerç, vull dir l'aparició i creixença del basar, hi ha contra el petit comerç d'un cantó la venda directa al públic de fabricants, suprimint l'intermediari, però sobretot hi ha en aquest camí de suprimir l'intermediari la «cooperativa» de consum[38], és a dir l'associació de consumidors per a adquirir els articles que es necessiten de majoristes o fabricants i repartir-los en detall, assegurant-se d'una banda qualitat i pes de l'article, de l'altre fent-se propi el guany que n'havia el botiguer. Ningú ignora que la primera creació d'aquesta mena fou la dels teixidors de franel·la de Rochdale els «*equitable pioneers*»[39] que amb llurs magres estalvis, obriren botiga, i dedicaren els guanys a constituir les necessàries reserves de capital a obres socials, i en fi a retorn del plus percebut als cooperadors, és a dir que el profit repartit als socis ho fou en proporció de la despesa feta a la botiga, no de la participació en el capital social. Les cooperatives de consum han crescut arreu del món, han estés a moltíssims articles no mai a tots, el seu camp d'acció i constitueixen junt amb el basar la forma moderna típica del comerç detallista.

• • •

La importància de l'activitat del comerç no pot ésser desconeguda, especialment en països d'antiga riquesa com Holanda, França o Anglaterra on arriba a ocupar el 14 per cent del proletariat. La concentració en opinió de W. Sombart és afavorida dins el comerç per les causes naturals que produeixen la concentració en tots els rams i esferes de l'economia, per la major extensió que permet donar als crèdits dels clients i perquè suprimeix més que en les empreses petites les oscil·lacions violentes de preus, comprant bé en general i permetent espaiar l'escolament dels articles en el públic consumidor. En canvi la concentració té l'inconvenient de derivar

[38] Reventós tradueix l'obra del pedagog i filòsol alemany Franz Staudinger (Wallerstätten, 1849 - Darmstadt, 1921). *Cooperativas de consumo*, Barcelona: Labor, 1925 i la segona edició, Barcelona,1930, completada amb un pròleg i la part referent a Espanya.

[39] La *Rochdale Society of Equitable Pioneers*, fundada a Anglaterra el 1844, és la primera cooperativa de consum els principis de gestió de la qual són la base del moviment cooperativista.

sumes considerables de capital vers empreses secundàries (exportació, transports, dipòsit) i pateix de la facilitat que per a instal·lar-se tenen les empreses xiques, presumptes competidores del gran magatzem. De fet en el comerç de detall, i fins a l'any 1912, l'augment dels grans magatzems cases de múltiples sucursals, i basars a preus únics era cosa comprovada. Expliquen aquest fenomen el menor guany que cal donar a grosistes i intermediaris, la major experiència de la clientela i per tant la possibilitat d'orientar-la, millor ús, que pot, en grans organitzacions, fer-se de la mà d'obra, la relativa independència en què es troben del capitalista i la major eficàcia per tant menor despesa a proporció dels anuncis i reclams. Malgrat tot no s'han eliminat les botiguetes, al contrari, han augmentat en termes que evidentment són desproporcionats a l'augment del consum. La xifra de botigues per cada mil habitants augmenta en totes les estadístiques conegudes. Obrir una botiga sense cap preparació de cultura mercantil, ni general, ni especial del ram, i, en tot cas, sense el capital necessari, és cosa que veiem cada dia, la gent pensa que és possible guanyar diners fàcilment per aquest mitjà. Aquesta abundor de comerços al detall, explica la freqüència de les fallides, ja que són establiments bastits sobre el crèdit que fabricants i majoristes els han fet quals gracioses concessions, arriben en algunes ciutats alemanyes a cedir per un cert temps l'ús de locals nous en barriades que es tracta d'animar. L'efecte nociu d'una competència tan desesperada com poden fer-la aquestes botigues efímeres, és indubtable.

En resum aquesta concurrència corrosiva dels més febles i la concurrència aixafadora dels grans magatzems restringeix cada dia la possibilitat de vida del comerç detallista. La defensa natural ha estat dirigir-se al poder demanant la limitació de grans magatzems, o almenys que fossin pregravats amb un impost específic. Cal dir que la finalitat perseguida amb aquest impost no ha sigut assolida. Els grans basars sòlidament assentats han suportat l'impost específic, i han trobat al contrari en aquest impost l'estímul per a ampliar la xifra de vendes recuperant la quota de beneficis absorbida per l'impost mateix o traslladant a proveïdors i fabricants el pes de l'exacció. Més difícil encara la lluita contra la cooperativa en la qual l'Estat no presta ajuda, al contrari orienta tota la seva legislació en sentit de protegir la cooperació. Aprofitant moments d'incertitud legal (la llei de cooperatives espanyola és

del 1934) i tenint en compte que tota cooperativa de consum acostuma a treballar amb el públic, per lo qual té certs aspectes de botiga oberta, els gremis i classificadors de quotes d'industrial procuraven fer-los sentir el pes de la seva hostilitat en forma de sobreestimació de la seva força tributària. En general aquesta mesquina política ha resultat ineficaç ací com arreu del món, i més aviat els comerciants al detall s'han convençut que calia lluitar amb la cooperativa amb les seves mateixes armes, ço és d'una banda associar-se per a les compres, i altre concedint primes per instrument de tiquets o segells que equivalen als reintegraments de la cooperativa.

Tal és avui la condició del comerç a la menuda, important sector de la classe mitjana que evidentment està en perill de desaparició o almenys de transformació. No existirà el comerç de petites unitats econòmiques independents, li caldrà cercar en la cooperativa i el mutualisme solució a mantes exigències. Els seus propietaris passaran als llocs i rengles de l'anomenada classe mitjana nova on trobaran una compensació. Més, com més s'accentuïn les institucions capitalistes de l'Estat. Perquè amb la inamovibilitat, pes sobre el poder, i relativa garantia dels ingressos la burocràcia ocuparà sempre un lloc mitjà en la condició social.

El pervindre de la classe mitjana, en quant la humana previsió abasta, és assegurat que li permetrà seguir essent la capdavantera de la societat en l'ordre intel·lectual i moral.

Però aquest predomini no l'exercirà la classe mitjana d'ara i dins d'ella la dels comerciants a la menuda. Arreu on l'extensió del mercat ho permet —i amb l'auto de repartiment, el gir postal, el paquet postal, i les bones comunicacions els mercats són cada dia més extensos i unitaris— el petit comerç és condemnat a desaparició. Res val a favor seu i l'escriptor que examina la qüestió, només pot deplorar que desapareguin tantes petites existències respectables i tradicionals. Però els fets són els fets i la llei de la causalitat de res serveix negar-la.

3. La petita pagesia

De tots els grups que constitueixen la classe mitjana, potser és el més interessant, l'agrari, de petits propietaris cultivadors. La teoria econòmica no s'ha curat encara de l'obsessió urbana i manufacturera que tingueren els escriptors clàssics, sense exceptuar l'escola fisiocràtica. L'«*homo aeconomicus*» és un personatge eminentment urbà, i únicament damunt els problemes de la ciutat i dels seus suburbis fabrils es projectà la mirada dels escriptors socialistes. La concentració d'empreses que és un dels pilars de la concepció socialista i que per a la classe mitjana té una importància vital, no la veiem en la vida rústica. La producció agrària està condicionada per certs fenòmens biològics de germinació, creixença i maduració, que l'home no pot descompondre ni sobretot accelerar i la divisió del treball, la mecanització de les operacions, el taylorisme tenen una aplicació molt migrada per no dir nul·la en l'agricultura, per tant el gran capitalisme no s'hi troba per la naturalesa mateixa de les coses en un pla d'avantatge i la classe mitjana resisteix infinitament millor que la industrial i mercantil l'evolució econòmica. Delbrück[40] (citat per Müffelmann) estima que la classe mitjana rural no té motius fonamentals de queixa... «El pagès ha progressat considerablement en la tècnica dels seus afers, per les disposicions del govern i pel major grau de cultura, fins a tal punt que en els països més pròspers d'Europa gairebé no hi cap una major intervenció de l'Estat que millorés la seva situació».

Per classe mitjana rústica entenem les explotacions de cultiu d'unes 2 hectàrees com a mínim i 12 com a màxim. Aquests límits són tan arbitraris i convencionals com els d'ingressos per a definir la classe mitjana que hem vist en un anterior capítol. Segons la seva qualitat i emplaçament, més

[40] Referència al discurs del ministre d'Estat alemany Clemens von Delbrück (Halle, 1856 - Jena, 1921) al Reichstag el 5 de març de 1912, segons consta a *Orientación de la clase media*.

o menys extensió de terra convenen a un mateix tipus social. El que a Europa és considerat sense dubte gran propietat, en un país nou, a Amèrica ja es consideraria petita propietat. El concepte és més doncs sociològic que no geomètric i per a caracteritzar la mitjana propietat cal prendre en consideració, el rendiment d'una finca o la quantitat de treball que demana el seu conreu ordenat. Llavors definiríem la mitjana propietat com aquella en què viuen el propietari i els seus familiars, sense altra font d'ingressos, i emprant en certs moments forces de treball estranyes. En canvi, la petita propietat no basta a mantenir al propietari que la major part de l'any treballa per compte i utilitat d'altri com a jornaler; mentre que la gran, pertany a persones sovint de noblesa heretada, sempre de condició econòmica superior, que exploten d'una manera capitalista, i sovint amb absència del propietari mateix les terres i ramats.

La classe mitjana rural ha sigut amb justícia lloada per tots els teòrics de la política i la sociologia, com l'element més sa i resistent d'una nació. Una forta pagesia una classe rural ben acomodada, serà potser dura i egoista, però té en canvi virtuts de resistència i capacitat de durar més que cap altre grup social. És físicament sana —encara que en aquest punt la major higiene i cultura de la ciutat vagi escurçant les distàncies— i disciplinada; no canvia fàcilment d'orientació política, resisteix, fidel a la producció tradicional, una crisi de mercat o de gust del consumidor, representa una suma de virtuts militars almenys per la defensa nacional. Vinculada al sòl, s'hi aferra amb tenacitat quasi vegetal i la seva concepció del dret i especialment del dret de domini, resisteix les crítiques dels escriptors teòrics i les propagandes dels agitadors polítics. Allí on les institucions familiars afirmen la unitat patrimonial, la permanència territorial de la casa i del nom, assenyalant al fill major per a continuar-lo, aquesta classe mitjana nodreix la ciutat d'una saba vigorosa de fadristerns que hi porten la seva capacitat de treball i el mínim de cultura i de riquesa que els permetrà de fer-la valer. Molts dels primers noms del comerç, de la política, de les professions liberals a Catalunya són els dels fills menors de la classe mitjana pagesa, com són els dels fills més joves de grans famílies angleses els que han format la grandesa colonial i marítima del seu país.

La classe mitjana rural és com la mercantil i com la nova classe mitjana un fenomen relativament modern, nascut a l'escalf de la llibertat política. En suprimir-se les servituds i càrregues rurals en caure la relació de vassallatge i establir-se la llibertat d'emigració dels rústecs, i la facultat de parcel·lar i disposar de les finques per supressió de vinculacions i fideïcomisos perpetus, nasqué la classe mitjana rústega. La seva prosperitat no ha sigut una línia contínua sinó més aviat una línia de fortes ondulacions. Generalment tota millora de la vida social dels productors rurals, tota fàcil accessió a la terra, tota reforma agrària, comporta una reacció política que demana i obté el pagament d'indemnitzacions als senyors reformats i tal indemnització consisteix generalment a retornar-los una part de les finques expropiades. El que no se'ls torna és el caràcter tradicional patriarcal que llur propietat tenia: la finca, un cop sortida de la vella unitat patrimonial, és merament una font de renda, i la seva manera d'ésser explotada esdevé netament capitalista perseguint únicament el guany.

Al mateix temps que es produeix aquesta recrudescència de capitalisme s'aboquen sobtadament al mercat, les finques desamortitzades, de mà morta, tant les dels emprius[41], com les dels convents i fundacions eclesiàstiques. La sobreoferta de terrenys, produí com és lògic l'acumulació en mans dels més forts especuladors, i produí a la llarga, a volta de dilapidacions considerables en l'ordre administratiu el triomf del capitalisme agrari. En un mot les primeres temptatives liberals més que alliberar la terra, l'endogalaren.

Per a l'alliberació calia la concurrència de circumstàncies subjectives en el pagès i objectives en el conreu: les circumstàncies subjectives vingueren amb la major consciència que els agricultors anaren adquirint de la seva posició; les condicions objectives les proporcionà en no poca part de l'evolució de la tècnica que permeté al petit propietari millorar el rendiment i enfortir la seva situació.

La tècnica agrícola fins al segle XVIII coneixia tres remeis per al natural empobriment de la terra: el guaret, l'adob amb fems i la rotació de cultius. El més eficaç, racional és a dir: femar la terra, tenia un límit molt aviat

[41] Dret d'aprofitament comunal de certs béns rústics per als veïns d'un poble o comunitat rural.

assolit en la possibilitat de criar bestiar, ja que la manca d'aliments obligava a sacrificar molt de caps en arribar l'hivern. El conreu de certes plantes de farratge i tubèrculs d'hivern, marca un canvi important, ja que permeté conservar el bestiar durant la mala estació i amb això a més d'augmentar el rendiment en carn, llets i productes de l'explotació pagesa, augmenta la quantitat d'adobs orgànics disponible. Major importància encara, revesteixen els estudis de Justus von Liebig[42], que daten d'una manera decisiva en la història de l'agronomia. La conclusió d'aquests estudis és, que cal anar restablint en el sòl les dosis de fosfats, potassa i nitrogen que requereixen els fenòmens de la nutrició vegetal. Els fosfats els donen la molta dels ossos i certs residus de minerals fosforosos que proporciona la siderúrgia; les sals potàssiques les donava el famós jaciment de Stassfurt a Alsàcia[43], avui concurrenciat pels nombrosos que s'han anat descobrint a Espanya en primer terme. Els nitrats venen de Xile. La dependència dels adobs orgànics, és a dir de la ramaderia, és molt menor i el ritme de crescuda del consum dels adobs minerals tal, que un escriptor anglès pronosticava la més greu de les crisis per allà l'any 1950 quan els nitrats de Xile s'acabessin. Afortunadament la demanda de nitrats, no sols l'exerceix l'agricultura sinó també la química dels explosius i aquesta durant la guerra ha resolt tècnicament i industrialment el problema de la fixació del nitrogen atmosfèric.

La nova tècnica agrària fou en general profitosa a l'estament mitjà, perquè implicant una unió més estreta entre agricultura i ramaderia, resultava més apropiada a la petita propietat, deixant a la gran el conreu de sembradura que es fa millor en extenses superfícies, vol més capital circulant d'adobs i llavor, obrers en cert nombre i en fi usa més de màquines, raons totes que determinen la superioritat del gran conreu en aquest ram. A mesura que

[42] Justus von Liebig (Darmstadt, 1803 - München, 1873). Químic alemany, pioner de la química orgànica. Autor de *Die organische Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie*. Braunschweig: F. Vieweg und Sohn, 1840. És a dir, la química orgànica en la seva aplicació a l'agricultura i la fisiologia.

[43] Els jaciments potàssics de Stassfurt, a l'actual Saxònia-Anhalt foren descoberts el 1857. Quatre anys després s'hi creà la primera factoria que produí potassa mineral. El 1904 es descobriren els jaciments d'Alsàcia, aleshores territori alemany, segons l'article de A. Fàbrega. Notes històriques sobre l'ús de la potassa com adob. *Quaderns Agraris* 35. Desembre 2013 (pàgines 76-77)

la superfície de les finques creix la proporció de la ramaderia cedeix en elles. La resistència econòmica d'aquesta menestralia pagesa ha augmentat darrerament pel desenvolupament de sistemes de cooperació agrícola tant en formes de caixes d'estalvis i crèdit principalment crèdit pignoratici dels fruits o crèdit amb garantia de la collita pendent. A més dels crèdits personals estrictament vigilats i consentits amb solidaritats. La sindicació agrícola per altre cantó ha fet miracles. Els sindicats han proporcionat als seus membres llavors seleccionades, adobs a preu de majorista i amb terminis per al pagament, consells i peritatges tècnics, anàlisis de productes, control de qualitats, lloguer de màquines, ensenyança de com cal defensar-se contra plagues, venda en comú i sense intermediaris dels productes. En la tasca de dirigir sindicats s'han especialitzat alguns homes i han nascut cellers cooperatius, lleteries, molins, fasines i sitges del sindicat, s'han creat marques i noms comercials, s'han delimitat i protegit zones de cultiu, s'han muntat estacions de recria, etc.

És clar, moltes d'aquestes operacions, desplacen de llurs activitats les cases mercantils, o agents que les representen, i aviat un altre sector de la menestralia s'ha aixecat contra l'excés de cooperativisme perquè «si afavorim més al comprador que al comerciant no hi ha comerç possible». L'hostilitat que el petit comerç té a la cooperativa de consum, als seus privilegis tributaris, a la protecció de l'Estat en tots els ordres, és encara major quan es tracta de cooperatives que no proporcionen una lliura de sucre, sinó que centralitzen tota l'activitat econòmica d'un poble o una contrada. I basta que aquell inevitable caire d'especulació, de persecució del guany aparegui en el sindicat, que els profits no vagin íntegrament escrupolosament als socis sinó que una part vagi al sindicat mateix, perquè la cridòria arribi a les esferes més altes i la classe mitjana rural sigui per l'altra classe mitjana perseguida i combatuda.

Tant se val! Potser com a fort i sa no hi ha cap altre grup de població que li passi al davant! El seu perill és altre i vull dir l'atac del proletari rural. La reforma agrària si pot ésser feta elevant a menestralia rústega uns quants milers de proletaris, serà una benedicció per al país, si implica la proletarització de l'estament, serà deplorable fora de tota ponderació.

Perquè tant com és força de contenció, i durada la classe mitjana rústega, és de revolucionari el proletariat rural. La misèria heretada, la feble voluntat, la incomprensió, són el seu patrimoni.

Tota la tristesa i desolació de la primera edat industrial, la negra i trista vida de Manchester o Sheffield fa cent anys, que inspirà horror als economistes, eren encara una perequació, un repartiment entre molts dels mals del proletariat rústec en terra de latifundis feudals i capitalistes. Recordem les descripcions que han donat La Bruyère del pagès francès de l'antic règim[44], Gray de l'irlandès, Arnd de l'alemany i Kropotkin[45] del rus, recordem el mot dels bonys encorbats damunt la terra amb una vaga aparença d'homes i comprendrem que les monstruositats de la revolta pagesa, la cega destrucció, la violència contra coses que implica empobriment de tots, té, si no justificació, explicació molt clara.

Així mateix fa més desitjable la perduració allí on ja existeix, i la creació on manca, d'una classe mitjana rural que serà la base més sòlida per a una societat política, fent-la capaç de centrar i compensar les tempestats que en la vida urbana provoca el principi de la lluita de classes.

[44] Referència a *Les Caractères ou les Moeurs de ce siècle*, l'obra de Jean de La Bruyère (Paris, 1645 - Versailles, 1696), escriptor i moralista francès, en la qual retrata els costums del segle XVII. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57579b/f3.item

[45] Piotr Alekséyevich Kropotkin (Moskvà, 1842 - Dmítrov, 1921). Geògraf, naturalista, escriptor, científic i pensador rus. Teòric de l'anarquisme, fundador de l'escola de l'anarco-comunisme i de la teoria del suport mutu.

4. La classe mitjana nova

Examinem ara per acabar la nova classe mitjana que a l'engròs, podríem fer coincidir amb els treballadors intel·lectuals. Dins ella el grup més important boi no essent el més nombrós, és la burocràcia, és a dir, l'exèrcit dels funcionaris, servidors de l'Estat o dels organismes i corporacions de dret públic, que tenen de comú la permanència vitalícia en la feina o carrera, i la relació jurídica també constant i definida amb l'Estat que el nomena i el paga. Dins aquesta definició, hi caben de l'ambaixador, al peó de correus muntanyenc. Com en la burgesia, podríem destriar [en] la burocràcia, tres grups d'alts, mitjans i modestos empleats, essent la categoria central la típica, la que tenim al pensament quan parlem de classe mitjana.

De l'antiga classe mitjana, la separa la falta d'autarquia, característica essencial d'on venen totes les seves faltes. El funcionari públic, instal·lat en els primers graons de la carrera, està subjecte en llurs avenços que impliquen millora de guanys i de nivell de vida, a certs reglaments i ordenances. No vetlla els propis interessos sinó els de l'Estat. No pot, sinó en límits molt reduïts, ésser víctima d'un atzar, ni aprofitar totalment una sort boja, en la seva professió. Ignora la competència, ignora l'èxit, o si es vol la remuneració immediata de l'èxit, no té cura d'interessos propis i directes sinó aliens. Per això, si sent la responsabilitat de la tasca, és únicament per mòbils i raons de consciència, afinats per la por de sancions reglamentàries, no per aquella inquietud de totes les hores que produeixen els propis guanys, el propi patrimoni, el pervindre de la casa i de la fillada. No té el buròcrata independència econòmica ni independència de cap mena.

En aquest punt la seva condició moral i àdhuc mental té alguna cosa de la del proletari. Com el proletari no dirigeix i té contacte sinó amb un sector mínim, limitat i aparentment sense eficàcia de la immensa màquina social. La seva retribució és modesta com la seva esfera d'influència, però

en canvi la seva situació personal és sòlida com la que més, o sigui, la relació que el lliga amb l'Estat no es dissol, no es trenca, ni àdhuc en les crisis polítiques més radicals. Per això no hi ha ingressos tan segurs i estimats per la classe mitjana com els de la burocràcia i per més que prediquin els temperaments enèrgics, l'ambició de la classe, l'apetència de mares i mullers per a llocs i càrrecs burocràtics a favor del fill o de l'espòs, és intensíssima. A base d'aquests ingressos s'organitza una vida estreta però segura que dona una inconfusible fesomia a la vida social i àdhuc al comerç detallista de certes ciutats com per exemple Madrid, La Haia o Washington, essencialment burocràtiques. Amb els seus sistemes de retirs, pensions, completa la burocràcia el to segur i calculable per endavant de la seva vida econòmica. Darrerament, encomanant-se d'aquelles seves organitzacions més humils, i que tenen contacte diari i vital amb el proletariat, la malura sindicalista, la burocràcia ha exigit, i obtingut en proporcions majors o menors, una certa intervenció en el propi govern vull dir, en la censura, selecció, i definició de drets individuals dels empleats públics. Arreu s'han format juntes i comitès que amb exigències encobertes o no, han arrencat als titulars efímers de ministeris i presidències de consell certs drets de reunió i propaganda, col·laboració en funcions de govern, i millora de l'Estatut propi. Els funcionaris de certs grups que per llur nombre i mena de treball són existències proletaroides (correus, duanes, etc.) han plantejat qüestions d'hores, torns i condicions de treball en forma ja netament proletàries i emprant l'arma de la vaga.

Al costat de la burocràcia hi ha la dependència privada, és a dir la gent a sou en empreses particulars que no realitza tasques mecàniques i que generalment és retribuïda no per jornals i a la setmana sinó per mesades. També ací la diferència econòmica és enorme: del gerent d'una anònima poderosa, que percep una retribució important al modest auxiliar de laboratori o de comptabilitat no cal dir l'abim que separa els seus ingressos. Però els uneix la comú estimació social, és a dir el fet que uns i altres són tinguts i es tenen ells mateixos com homes d'igual classe, malgrat les enormes diferències de sous. La seva agrupació més que en un caràcter positiu econòmic o tècnic, es produeix per una raó negativa: la voluntat de distingir-se dels proletaris i dels rendistes.

La prosperitat econòmica d'aquest element està vinculada a la de les empreses, és a dir, al gran capitalisme. Per aquest cantó, els seus interessos divergeixen dels de l'artesanat, o petit comerç que no són pas afavorits sinó derrotats per la prosperitat de la gran empresa; pel caire consumidor, amb el sistema, après dels funcionaris públics, de cooperatives i organitzacions, també pugnen amb l'antiga classe mitjana.

Altrament la ideologia i la tàctica sindical ha influït enormement en aquest sector de la societat, i ha imposat a la burgesia capitalista una organització dels dependents de caràcter burocràtic. Un complex d'inamovibilitats amb indemnitzacions de comiat que les sancionen, fixació de jornada i descans setmanal i anyal, retirs i institucions d'estalvi i assegurança, percepció de sous en casos de servei militar, excedència per elecció a càrrecs polítics o de control social, protecció de certs drets, consells per a intervenció en les empreses, han transformat els darrers anys aquest grup de la classe mitjana. Com a resultat avui les despeses generals de personal són el terror dels empresaris, per llur incomprensibilitat. Sovint no es plantegen negocis perquè llur esperat benefici boi essent atractívol, no ho és prou per a compensar el risc de major despesa que implica el personal, i al contrari són acceptats els procediments de mecanització que permetin la supressió de dependents, en rams i feines que semblaven allunyadíssims d'aquesta transformació. En fi, integrant la classe mitjana nova, cal registrar els homes de professió espiritual, metges i advocats, escriptors i artistes. Aquesta gent econòmicament està dins la classe mitjana per la quantia regular dels seus ingressos, per l'estimació social que es tenen ells mateixos i són tinguts pels altres grups socials. La seva formació cultural i la seva activitat específica dona un to únic a aquest sector i fins a tota la classe. Poc nombrós, la seva significació i influència són majors del que al seu pes numèric correspondria. Però àdhuc el seu nombre cru i simple creix cada dia. Les universitats i escoles superiors alemanyes registraren en 1931 una matrícula de 145.000 homes contra 79.000 en 1913. Boi tenint en compte que s'han obert possibilitats i que els ensenyaments s'allarguen avui un parell d'anys més, l'augment és extraordinari. I cal pensar que no hi havia ja saturació en no poques carreres. L'estudi és emprès moltes vegades no pas per atractiu de les perspectives que s'ofereixen al capdavall sinó per les dificultats de trobar

feina en la pràctica: sovint la freqüentació de la universitat és un vel per amagar l'atur forçós. Ara bé, és notori que estudis tan penosament seguits, enrareixen en definitiva les possibilitats de treball i de guany en la carrera un cop cal exercir-la. Enginyers i metges, advocats i professors són més cada dia malgrat les dificultats que en proves i exàmens acumulen les autoritats acadèmiques. El nivell de vida de l'home de formació universitària sembla per les anyades immediates inevitablement inclinat a reducció. Si en algun sector la proletarització apareix, és en aquest de la professió liberal, els milers de juristes i metges, d'artistes i escriptors, no diguem de músics i actors, que no obtenen ingressos que representin el mínim socialment necessari de vida, és positivament considerable.

La burocràcia també sofreix en l'aspecte retribució; els graons inferiors dels escalafons, el personal d'entrada de ministeris i organismes no té guanys superiors al proletari. Subsisteixen les diferències, tant d'estimació social com de seguretat en el càrrec i dret a la jubilació o pensió de supervivència pels fills i la muller. Però el sou estricte, lluny de permetre fantasies o desitjos de qualsevol ordre, no consent ni passar del mínim de vida.

El grup numèricament major és el dels empleats particulars. Potser ací és on amb més motiu podem parlar de proletarització. No únicament perquè en llur treball i en llur despesa els dependents són més a prop que ningú dels proletaris sinó a més perquè el temps darrers han fet sentir més que a cap altre grup social les angoixes del futur i perquè han rebut del sindicalisme una disciplina i una mentalitat noves i han començat a defensar els interessos sindicals amb l'arma política. L'estament és tan nombrós que cap partit polític no deixa de captar-se'l i en aquesta lluita per conquerir sufragis els programes polítics han adoptat reivindicacions econòmiques del grup, que així s'han fet conèixer com a força nova en el camp de la idea pública.

La retribució promitja influïda considerablement pels grans sous no resulta massa superior a la del proletari. Sobretot hi ha desproporció entre la retribució d'una i altra mena d'homes si tenim en compte el que costa en temps i en sacrificis econòmics educar-los per a les tasques respectives. En certes especialitats de la indústria les retribucions són superiors per a

l'obrer i ho són des dels 25 anys, o abans mentre que el moment similar de les retribucions majors en la dependència, no s'assoleix fins ben passada la trentena. A més, tant com les xifres absolutes cal considerar les tendències. La corba de moviment dels salaris es mou més favorablement que la dels sous. Per Alemanya segons càlculs de la *Deutschnationalen Handlungsgehilfen Verband* (Unió Nacional d'Auxiliars de Comerç) els salaris del 1923 a 1929 han augmentat en un 87% i els sous en un 73%. Si prenem les xifres de més enrere la convergència de les corbes és més acusada, ço que vol dir que l'espai que separava el promig de salaris i el de sous s'ha reduït.

I quan aquesta similitud de retribucions ha arribat a produir la utilització de l'instrument sindical de lluita, i amb ell s'ha obtingut una pujada forçada de sous ha aparegut un nou i més gran perill el de l'atur forçós que castiga sobretot als empleats d'anys. Les constatacions que han fet les associacions professionals respecte a aquest punt són literalment esgarrifoses. Les bases mínimes de treball tenen aquesta deplorable conseqüència: qui a una certa edat és inscrit en les llistes fatídiques de l'atur forçós ja difícilment se n'esborra. El privilegi que els anys representaven amb augments graduals i de vegades amb *alocacions*[46] subsidiàries per fills menors es torna ara una rèmora. I si la situació no canvia, sortirà aviat el tipus de vell empleat —espontàniament disposat a renunciar les primes i augments d'edat i a treballar pel preu i condicions del jovencell nou sortit de l'escola de comerç.

Potser aquesta situació sigui transitòria. Cal esperar-ho així, almenys dintre de certs límits, que són simplement els límits de la racionalització. Aquest mot sota la seva aparent innocuïtat vol dir, que la desproporció de sous i ingressos de dependents es corregirà però la diferència social entre les dues classes —dependents i proletaris—, en el futur serà més aviat reduïda. La gran massa, la creixent massa dels dependents farà més sensible la desvalorització de llur tasca social. La racionalització ha començat per la dependència de banca (un temps l'aristocràcia dins la classe de dependents), que (cosa inaudita) sofreix avui considerable compressió per la mecanització creixent dels serveis. Les assegurances i les grans empreses mercantils segueixen el mateix camí. Àdhuc en la tasca del venedor que hom reputava la ciutadella inexpugnable del saber fer personal, fill de

[46] En francès i anglès, prestacions.

la simpatia, de la *inlasable*[47] paciència, de la traça en presentar les coses i encendre el desig de la *volage*[48] clientela, es crea una nova manera de mercadejar, amb articles de marca i reclam de preus únics, venda sobre catàleg i productes estàndard que no deixa brillar les qualitats personals del venedor, i per tant redueix les possibilitats d'ascensió i millora. Creixen és cert els apoderats i els inspectors, però creixen més de pressa encara que aquests estrats superiors les xifres expressives de la massa d'empleat o el que és igual el nivell mitjà davalla encara, i la dependència mercantil que era un estadi vers l'emancipació, avui tot just si serva aquest caràcter en les petites empreses individuals o en els llocs d'intermediari lliure sovint mediocre refugi d'un dependent que no pot recol·locar-se. Aquesta mena d'emancipació no alleuja ans al contrari fa més pesada la sobreoferta de forces de treball que hi ha en el món del comerç. I no es veu com pugui ésser millorada la condició de la classe mitjana si no és deixant-se alguns homes ressagats en les files de l'exèrcit proletari, que en l'esfera de les valors socials, segueix a prou distància, l'estament mitjà.

[47] En francès, incansable.
[48] Volàtil, en francès.

5. Esperit de la classe mitjana

Recordem que el concepte «classe mitjana» té molt d'econòmic, però no és exclusivament econòmic. La persecució del guany, de la utilitat, és sense dubte el dinamisme més profund i constant que obra sobre l'home típic de classe mitjana, però al damunt d'ell, cal comptar amb un complex de principis i d'idees, amb una conducta en tals idees i principis basada. Aquests principis de l'home de la classe mitjana apareixen, per espurnes isolades i això en èpoques relativament remotes. Més tard es codifiquen i analitzen, és a dir, hom els posà per escrit i basteix la seva teoria, al s. XVIII, i són realitzats en massa en el període immediatament següent, sense dubte amb la llibertat política triomfant, amb l'establiment del sistema constitucional.

Werner Sombart, en el seu llibre sobre l'esperit de burgesia, situa a la Florència del quatre-cents, les primeres esporàdiques manifestacions d'aquest esperit de classe mitjana, que ell anomena de burgesia «els principis d'una ben ordenada existència mitjana, amb tots els caràcters d'una acusada *parvificencia*[49] i bona honestedat estan ja formats vers 1450 en l'ànima dels comerciants en llana i dels canvistes florentins» (W. Sombart, *Der Bourgeois* - pàgina 136)[50]. Efectivament, tal esperit és el que descriu el quatrecentista L. B. Alberti[51] en son llibre *Del governo de la famiglia* on són recollides les primeres màximes d'una moral civil i mercantil, que en lliçó més vasta i tardana oferiren a la cultura dels homes un Daniel Defoe i un Benjamin Franklin. Aquesta filosofia burgesa comprèn dues esferes:

[49] Escasez o cortedad en el porte y gasto, en castellà.

[50] Werner Sombart *Der Bourgeois. Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen*. Duncker & Humblot, München/Leipzig 1913. https://archive.org/details/derbourgeoiszurg00sombuoft/mode/2up Hi ha una traducció castellana: *El burgués: contribución a la historia espiritual del hombre económico moderno*. Madrid: Alianza, 1972.

[51] Leon Battista Alberti (Genova, 1404 - Roma, 1472). Erudit i polifacètic artista renaixentista genovès.

la relació amb les coses i la relació amb els homes i l'economia i la moral. Relació amb les coses, o diguem economia és a dir manar segons càlcul i previsió els sacrificis i esforços, els gaudis i profits de la vida; quan els teòrics descobreixen aquesta disciplina, quan donen entrada en el camp del pensament a les seves construccions ho fan amb entusiasme infinit. Llegim en el llibre d'Alberti repetidament citat per W. Sombart: «*Sancta cosa é la maserizzia*» i més avall *«la sollecitudine e cura delle cose cioè la masserizia*». De manera que a la previsió, a l'ús racional i sol·lícit de les coses hom dona apel·latiu de cosa sagrada. És la mateixa expressió esdevinguda un xic grotesca i un tros grollera per l'ús, de la nostra gent humil quan parla d'una «cosa tan sagrada com els diners»... Un escriptor basc, Ramiro de Maeztu, va llençar no fa gaires anys, una idea idèntica com una gran novetat, en una sèrie d'assaigs sobre el «*sentido reverencial del dinero*»[52].

El moment és prou interessant, per a la cultura i per a la moral humana, en el fet que un interès purament econòmic entra en la consciència dels homes. Els escriptors, els juristes, els moralistes, es preocupen teòricament de l'esforç i del profit, escateixen no amb fins utilitaris i concrets, sinó per raons de sistema i de doctrina dels tractes i dels guanys. Veure com es poden haver, no és feina mesquina i baixa, és labor que ocupa als intel·lectuals que diríem avui, als benestants i erudits. Mentre els qui comptaven llurs sous anguniosament afanyats eren bastaixos i drapaires, ningú no teoritzava sobre economia.

Però quan començà a preocupar-se'n el ric comerciant que tenia per a gastar molt més que el senyor del castell de fora vila, d'altra manera anaren els comentaris. La significació d'aquest moment és considerable.

Equival simplement a un refús, a un abandonament de les normes de vida aristocràtiques. Ja no serà només el noble de naixement qui sigui model i mesura. L'economia del senyor era una economia semipública fundada en la violència; per això, primer gasta: després cerca ingressos a bastament. En canvi en la concepció burgesa primer cal tenir l'ingrés comptar-lo i després adaptar-s'hi per la despesa. La regla àuria de la classe nova és aquesta:

[52] Al·lusió a la sèrie d'articles publicats per Ramiro de Maeztu a *El Sol* i *El mundo de La Habana* entre 1922 i 1931.

«el teu guany sigui major que la teva despesa». Així neix l'estalvi. Aquest costum tan connatural, tan arrelat en la consciència de la classe mitjana fou un temps novetat heroica. Algú, sense cap coacció externa, sense imposició d'altri s'avenia a reduir els seus goigs, algú boi tenint mitjans, servava moderació. El principi, mai gastis més dels teus guanys, torna ara: «gasta sempre menys del que guanyis». La idea de l'estalvi havia nascut. Però ben entès, l'estalvi volgut i lliure, no l'estalvi que és una imposició, el que és una virtut, el que afirma que una unça estalviada fa més honor que cent unces gastades. Cap despesa sense bones raons de fer-la; aquesta fecunda idea de l'estalvi passa de la matèria a la força, i l'home, es torna prudent administrador de les forces de l'ànima, de les del cos i sobretot del temps irreparablement fugitiu. La vagància és el corc de la moral i de la salut engendradora del deshonor i del desordre.

Tot el Renaixement recull i cultiva aquestes idees. Racionalitat i càlcul, ordre i previsió, dominen cada vegada més la manera de produir, la manera de mercadejar i a l'empar d'aquestes regles del pensament, i la conducta, es forma la classe mitjana, amb la seva peculiar psicològica.

Tres segles més tard que els florentins suara citats, la cultura de la *Aufklärung*[53] s'apodera d'aquestes idees de burgesia, i les encunya en forma literàriament no superada. Daniel Defoe i Benjamin Franklin formulen la moral de la classe mitjana. Franklin especialment amb els seus *Poor Richard's Almanac*[54] publicat durant una pila d'anys, i dels quals fou extret el famós fullet *The way to Wealth* una de les produccions de l'esperit humà que major divulgació han assolit, dona la fórmula exacta, de l'esperit de la classe mitjana, en escriure: «*In short the way to wealth, if you desire it is as plain as the way to market. It depends chiefly on two words: industry and frugality that is; Waste neither time or money, but make the best use of both. Without industry and frugality nothing will do, and with them everything. He that gets all he can honestly and saves all he gets, necessary expenses excepted, will certainly become rich, if that Being who governs the world, tho whom*

[53] La Il·lustració, en alemany.

[54] *L'Almanac del pobre Richard* amb els aforismes i proverbis de l'autor, editor, inventor i científic nord-americà Benjamin Franklin (Boston, 1706 - Philadelphia, 1790) es va publicar entre 1732 i 1758.

all should look for a blessing on their honest endeavours doth not in his wise providence otherwise determine»[55]. Per damunt de tot, ell forja la frase famosa «*time is money*» veritable definició de l'esperit capitalista que la classe mitjana ha engendrat, i en què la classe mitjana s'ha fet forta i poderosa. Però aquest comerciant perfecte que Defoe descrivia[56], aquest tenaç perseguidor de la riquesa que Franklin alliçonava, l'home de classe mitjana, segons la nostra terminologia, no es limita a mantenir en l'ordre més escrupolós els seus negocis, i a portar amb precisió els comptes i assegurar-se de la veritat dels seus guanys. Té unes certes regles de conducta vers el món exterior, té una moral externa. Aquesta moral externa, relacionada amb els afers comprèn dues categories de regles: a observar en el negoci i a observar per al negoci.

La moral en el negoci, ço és, en l'ajust del tracte, en la relació amb la clientela es resum en l'honorabilitat mercantil, és a dir, exactitud en el compliment de promeses, puntualitat en les entregues, realitat en els subministraments i serveis. Un pagès, un obrer i a l'altre cap de l'escala un gran senyor tenen també la seva honorabilitat, però és altra cosa: en l'obrer es tracta essencialment de quantitat de feina, en el senyor de prestació personal també. Però en l'home de classe mitjana l'activitat és descomponible en una sèrie de contractes, en els quals la condició personal no compta gran cosa, són normes objectives que qualsevol pot complir i és de sentir l'orgull amb què el comerciant de raça, sigui de gran o petit volum la seva casa, parla de què ell ha complert sempre els seus compromisos, i exigit que els altres també els complissin, encara que no el seu treball sinó el seu patrimoni era l'obligat. A més d'aquesta moral —fidelitat als pactes— en el negoci, hi ha la moral per al negoci, una moral que és l'atmosfera necessària del negoci.

---

[55] La cita del llibre de Benjamin Franklin. *The way to wealth*. Nottingham: C. Sutton, 1795, diu: «En resum, el camí a la riquesa, si ho desitja, és tan senzill com el camí al mercat. Depèn principalment de dues paraules: laboriositat i frugalitat. No perdre el temps ni els diners, sinó fer el millor ús dels dos. Sense laboriositat i frugalitat res es farà, i amb elles tot. El que obté tot el que pot honestament i estalvia tot el que obté, exceptuant les despeses necessàries, certament s'enriquirà, si aquest Ser que governa el món, de qui tots esperen una benedicció pels seus honestos esforços, no determina, en la seva sàvia providència, el contrari».

[56] Daniel Defoe (London, 1660 - 1731). Novel·lista anglès, autor de *Robinson Crusoe*. Reventós fa referència a *The complete English tradesman*. London, C. Rivington, 1726-27.

També aquesta és una característica de la classe mitjana per ventura la més aparent i lloable de totes. És avantatjós esguardant als tractes i als guanys servar certes virtuts, que en bloc podríem anomenar virtuts de burgesia. Són les domèstiques i obscures, no les heroiques i inusades, són les virtuts d'una vida correcta que no engendren santedat sinó purament normalitat. Cal evitar totes les febleses que impediran ésser un bon negociant; mostrar-se en companyia de gent com cal; no ésser jugador, ni bevedor, ni femeller. Participar en la solemnització religiosa de la festa, en els usats costums, àdhuc en una certa ostentació dins de la classe o discret mecenatge exercit gremialment; cal sentir-se solidari de les velles institucions d'assistència o de cultura. Tot el que fa el ciutadà honrat segons l'expressió catalana. Una vida així sòlida i prudent, sense canvis de residència, adquirint si és possible la casa que hom comença llogant, això manté les relacions per als dies de prova, aixeca el crèdit, classifica avantatjosament el nostre nom.

Però ben aviat aquestes virtuts burgeses perden la base mesquina, inspiració arran de terra que les nodria. No és ja el propòsit de guany merament el que ens decideix a practicar-les. Walther Rathenau[57] tenia raó en escriure: «Jo no he conegut encara cap veritable home de negocis per qui el guany fos la raó principal del seu treballar, i gosaré afirmar que qui pensa només en grans guanys de diner no és un veritable home de negocis». El que tot comerciant o industrial o professional estima en la tasca és el negoci mateix. Immillorablement, per bé que referint-se només a grans empreses ha formulat aquesta idea el propi Rathenau: «L'objecte a què l'home de negocis dedica son treball i capteniments, en què basa son orgull i a què s'endrecen sos desitjos és la seva empresa, sigui el que es vulgui el seu nom i caràcter: casa comercial, fàbrica, banc, consignació, teatre o ferrocarril. L'empresa és davant d'ell com un ésser corporal vivent que porta una vida

[57] Walther Rathenau (Berlin, 1867-1922). Filòsof, home de negocis i enginyer alemany. Ministre d'Exteriors de la República de Weimar. Aconseguí crèdits estrangers i impulsà al sistema de racionalització de les indústries alemanyes després de la Gran Guerra. Assassinat per ultra nacionalistes. Les seves principals obres són: *Gesammelte Sehrilten* (6 vols. 1918-29); *Gesammelte Reden* (1924); *Van kommenden Dingen* (1918) i *Die neue Gesellsehalt* (1919). Reventós escriu tres articles sobre el personatge: Una nova utopia. L'Economia de la Pau de Walther Rathenau, *Economia i Finances*, nº 14 (27 de juliol de 1919), pàgines 1-6; Aportacions. Walther Rathenau, en *La Revista*, any VI, nº 113 (1 de juny 1920) i Walther Rathenau, en *La Revista*, any VIII, nº 165-166 (1 agost 1922), pàgines 169-172.

pròpia, expressada en comptabilitat, organització, signatures i contractes. No hi ha per ell altra joia, ni esplendor que veure créixer el negoci, com un organisme fort, floreixent…».

És clar que això implica voler el guany. La fàbrica més ben plantada, produint els més exquisits i acabats articles amb reputació mundial, si treballa a pèrdua no pot satisfer al comerciant burgès. Sense profit tota aquesta joia tota aquesta moral, que arribava a deslligar-se de la mesquinesa, es marciria per manca de saba. I és que en això el sistema econòmic capitalista fundat en la propietat privada i en el canvi té una sàvia limitació. Un negoci per a ésser així amat i ennoblidor, per a obtenir una dedicació total, ha de tenir un punt òptim. Un excés de guanys que ens allunya d'aquest punt no és durador, la concurrència ens retorna a l'equilibri. Una pèrdua descoratja i fa impossible aquesta moralització del negoci que és el seu punt òptim. Un guany moderat i constant, és la norma teòricament perfecta l'ideal, com tots, inassolible.

L'evolució completa de l'*ethos* de la classe mitjana gosaria descriure-la en els següents termes: Un temps la *auri sacra fames*[58] engendrà en l'aristocràcia un cert esperit d'empresa, colorit de violència i espoliació i el mateix afany de diner, amb la creixent cultura deixa la força per a obrir-se pas en les vies pacífiques dels tractes i contractes, i aviat es descobreix que és condició d'èxit un esperit de previsió i de càlcul que sàpiga comptar i estalviar. Aquest esperit de burgesia es produeix en grau desigual segons psicologia dels pobles, però en tots hi ha un procés politicosocial que afavoreix la seva eclosió. Les etapes d'aquest procés són els Estats territorials unificats, és a dir la desaparició de les relacions polítiques feudals, l'exèrcit permanent i la burocràcia regular, l'emancipació religiosa i política; la seva coronació la llibertat civil. Classe mitjana, és sinònim de llibertat política i de llibertat econòmica. La caiguda de les traves gremials, la llibertat d'emigració, el comerç universal, en fi el liberalisme capitalista del segle passat, porten al seu punt més alt, l'esperit de la classe mitjana, i per tant a una necessària decadència o almenys a una transformació.

[58] En llatí, maleïda fam d'or. Es tracta d'un vers de Virgili a l'*Eneida*, llibre 3, 57.

Com que la manera d'ésser intel·lectual i ètica de la classe mitjana s'adapta finament al sistema del liberalisme econòmic, la classe facilita en gran manera el triomf del capitalisme, però el capitalisme, destrueix la seva mateixa condició com tota cosa viva, que per viva marxa més o menys de pressa a la seva fi. Lligada la classe mitjana a les condicions generals del liberalisme capitalista quan aquestes condicions flaquegen l'estament perd vitalitat. Ara bé, la rapidíssima crescuda del capitalisme ha anat seguida d'una no menys ràpida decadència. Werner Sombart compara el capitalisme a un gegant que arrasa i destrueix tots els conreus i edificacions per a fer-se una estada còmoda i ample, mes que un cop ha netejat les velles construccions i conreus es troba orb, i no sap en què esmerçar la seva força intacta. Sombart es demana anguniós, quin serà el fi del drama, si de cas el gegant es junyirà al carro d'una nova democràcia (hom diria que, Sombart en 1913, data de *Der Bourgeois*, pressentia els plans soviètics dits quinquennals i l'economia dirigida[59]) o tornarà al fons del Rhin l'or, maleït i funest[60]. (També d'això podríem per ventura trobar una realització en els indicis de Ghandi[61] filant i teixint amb eines tosques i mogudes a mà, però que no deixaran sense ocupació a milers d'homes.) El capitalisme que sigui com sigui corre a la seva crisi final, s'emporta la classe mitjana que junts havien nascut i un mateix aire de llibertat, de previsió i de racionalitat els vivificava. Si la decadència de les condicions liberals de l'economia és un fet sense atenuants, ni correctius, cal reconèixer que l'hora de la classe mitjana hauria passat i res no valdria per a ressuscitar-la. L'evolució que feia saltar les cadenes fèrries d'un sistema aristocràtic no s'aturarà per les reflexions morals més o menys subtils i ben planejades de qualsevol concepció sociològica.

---

[59] Entre els documents de Reventós que encara romanen inèdits hi ha *Economia dirigida*. Probablement és una lliçó per als alumnes de la Universitat de Barcelona, aleshores autònoma, on donà classes fins a la tardor de 1938.

[60] Referència al pròleg *L'or del Rhin* (*Das Rheingold*) de *L'anell del Nibelung*, obra de l'autor i compositor Richard Wagner basada en la mitologia nòrdica i germànica, que inclou *La valquiria* (*Die Walküre*), *Sigfrid* (*Siegfried*) i *El crepuscle dels déus* (*Götterdämmerung*).

[61] Mohandas Karamchand Gandhi (Porbandar, 1869 - Delhi, 1948). Advocat, polític i escriptor indi, líder del moviment nacionalista contra el govern britànic de l'Índia. Mahatma Gandhi és reconegut per la doctrina de protesta no violenta.

Mes observant la transformació del capitalisme l'enrariment de l'aire liberal en què amplament respirava, veiem que si fa sofrir a la classe mitjana no la destrueix; l'empobreix en l'ordre material; però en suma li permet de conservar la seva condició de capdavantera en els ordres intel·lectual i moral.

L'aristocràcia davant la puixança del capitalisme, per a captar-ne una part d'aquella força s'alià amb la burocràcia, sempre hi hagué una *noblesse de robe*[62] que en el segle passat, es confon sovint amb la noblesa a seques; la perduració de cognoms aristocràtics en els anuaris militars i diplomàtics és prou coneguda com també la influència fins en els medis parlamentaris dels països democràtics d'un gran nom hereditari. Són els mitjans de dominar l'Estat, de controlar-lo malgrat l'onada ascendent de la democràcia. Però la burocràcia es fa ella mateixa més forta, en termes que les classes que volien dominar-la o influir-la són dominades per ella. A l'altre cap de l'escala l'obrer sindicat posa als peus de la seva burocràcia sindical, l'enorme puixança de les masses. Aquesta burocràcia sindical és avui un dels instruments més sòlids de dominació i de poder. Ha servit de trampolí a un Mussolini p. ex. La possibilitat, que en altres decennis tenia el general polític i arrauxat de saltar de l'obscur comandament d'una guarnició provincial al cap del poder, és reservada avui al secretari dels sindicats. Lenin tenia sense dubte la intuïció d'això quan en el seu fullet sobre *L'Estat i la revolució* predicà *inlassablement* que la burocràcia sindical i la de l'estat revolucionari, han d'ésser amovibles i sovint canviades, que s'ha de sacrificar la tècnica o perfecció dels serveis a la certitud que no engendraran opressió i que tothom és bo i capaç per a les tasques de control i registre, que en definitiva és lo que la burocràcia realitza.

Per definició tota burocràcia és classe mitjana. Si el final del capitalisme, és un capitalisme d'Estat, la classe mitjana no perdrà per això camp d'acció. És arriscat de dir si en guanya, car el que la burocràcia li rendirà, ho perdrà pel cantó de l'artesanat, però les denses rengleres de la nova burocràcia sempre seran classe mitjana en el caire més interessat del fenomen que no és, evidentment l'econòmic, sinó el moral.

[62] A la França de l'Antic Règim, una classe de nobles adquirien el seu rang a través d'un alt càrrec a l'Estat. L'expressió respon a la vestimenta que duien aquests funcionaris.

La classe mitjana nova s'enfortirà per tant en un sistema socialitzant, de capitalisme d'Estat. No la formaran homes econòmicament independents, de la manera que ho són aquells a qui l'acumulació de riqueses per l'estalvi permet prendre la direcció de la producció; però si que serà independent, en quant fruint d'ingressos normals i segurs, no sofriran la coacció penosa de la misèria, la submissió abjecta del malvestit i malmenjat.

En la mateixa tasca de dirigir la nova classe mitjana no coneixerà la vigorosa individualitat, que el liberalisme posava en primer pla, haurà de lluitar amb dificultats més acusades, però aquest fet es produïa ja, i ben marcadament sota el capitalisme. És sabuda cosa que hi ha una manera, un estil tradicional en totes les grans administracions, i que aquesta tradició resisteix, els canvis polítics més aparents. En la immensa majoria de les revolucions, passat el moment de confusió, quan tornen al seu nivell les aigües dins les canals de les noves institucions, hom descobreix amb cert estupor que a les ordres dels homes encimbellats pel canvi, serveixen en la diplomàcia i en l'administració en els Tribunals i en l'exèrcit, funcionaris d'extracció antiga educats en idees clàssiques i que les serveixen donant una continuïtat a la gestió de la cosa pública.

No cal per tant espantar-se de l'evolució que comença [a] dibuixar-se per a la classe mitjana; la coloració burocràtica de l'estament l'acosta al proletariat, per la manca d'autarquia, per la impossibilitat d'emancipació l'allunya del proletariat més que ho està la classe mitjana antiga per la seguretat del treball desconeixedor d'atur forçós i crisi, per les facilitats d'educació, per la possibilitat d'estirar fins al màxim els ingressos i recursos, obtenint amb medis migrats un regular tenor de vida. Especialment per la voluntat avui claríssima en la classe de funcionaris de servar aquest esperit de cos, no caient en la condició psicològica del proletari, a malgrat de viure en la frontera de la seva condició econòmica. El funcionari no és en la pràctica revolucionari, no té la catàstrofe prèvia per condició necessària de la reforma i millora socials. Té un sentit crític, potser lleugerament tenyit de cinisme pel veïnatge amb l'anvers de la política; però com a crític, és un intel·lectual i cau en definitiva del cantó de la veritat i de la justícia almenys la veritat del moment i la justícia parcial, temperades amb aquell sentit conservador-escèptic que impedeix les grans equivocacions. Contra totes

aquestes excel·lències una tara: el seu escàs rendiment la seva tendència parasitària, l'abominable propensió a proliferar, àdhuc quan no li fan l'ambient fàcil les clienteles polítiques i la sembra munificent de llocs i càrrecs amb vista a futures collites electorals.

Amb tots els seus defectes la burocràcia no desdiu de la classe mitjana. És portadora de valors intel·lectuals i morals, absorbeix més cada dia professions intel·lectuals lliures de les que eren són i seran la sal de la col·lectivitat.

• • •

La necessitat de l'estament mitjà està demostrada. Ha nascut amb el capitalisme, on aprengué les virtuts burgeses; en la superació del capitalisme, de la qual els arúspexs de l'economia anuncien els primers episodis, la classe es transforma sense solució de continuïtat. És necessària amb la necessitat històrica del que és real, filla de causes profundíssimes i que no s'esvairan en quant la humana previsió abasta.

Més que necessària és lloable. Si fos possible fer-ne la classe única, la millora del món fora palesa. Els qui en ella han nascut senten la seva sort i la dignitat de vida social que el naixement els dona. No viu cap aristocràcia que no s'incorpori la classe mitjana com un vi més fort per encapçalar les essències mig esvaïdes de les vinyes antigues. I no avança ni camina la classe inferior sense que a ella davallin com un ferment els homes d'altra classe. Els escriptors d'utopies i els organitzadors de revolucions, els homes que han subministrat al proletariat idees i impulsos, que han interpretat els seus sentiments i els han donat consciència de classe són homes de classe mitjana: Owen[63] i Marx, Kropotkin i Sorel[64], Webb[65] i Lassalle[66] procedien de la universitat, de la politècnica o de l'escola de cadets. Eren

[63] Robert Owen (Newtown, 1771 - 1858). Empresari i filantrop galès.

[64] Georges Sorel (Cherbourg, 1847 - Boulogne, 1922). Enginyer i filòsof francès, teòric del sindicalisme.

[65] Sidney Webb (London, 1859 - Hampshire, 1947). Polític i economista britànic. Partidari d'un socialisme gradual i reformista. Cofundador de la London School of Economics.

[66] Ferdinand Lassalle (Breslau, 1825 - ?, 1864). Polític alemany. Fundador del primer partit socialista i obrer del país a Leipzig (1863).

fills de magistrats i fabricants, ignoraven aquella tragèdia de la família proletària com a comunitat de consum, d'habitació i d'educació que abans he analitzat. Dins la classe inferior, per tant, la producció de noves idees, el suport de valors intel·lectuals, l'educació i l'exemple, donar sentit a la vida i direcció a la voluntat, relligar-nos amb els de demà, pressentint les seves penes i alliberant-nos de responsabilitat és tasca que va a càrrec de la classe mitjana i és una cosa gairebé còmica trobar-se amb un Marx que es passa la vida amb els llibres al davant i la ploma als dits, amb un G. Sorel, enginyer arribant al cim de la carrera burocràtica que després de donar una nova paraula als obrers, s'escarrassen a convence'ns que l'emancipació dels obrers ha d'ésser obra dels obrers mateixos. Qüestió de mots!, potser serà obra dels obrers mes fins ara ha sigut pensament de la classe mitjana, que fins en aquest camp de la lluita de classes, és la que més altes prestacions ha rendit, perquè sempre pot més, qui més sap.

La causa última de la dissociació i antagonisme de classes és la concepció materialista de la història, la moral utilitària de tipus xinès, que professa la doctrina del més fort, que cerca el major plaer, i que al ram econòmic més té cura de les quantitats a repartir, que de l'equitable distribució. Però és l'home el que interessa no la riquesa, que ha de servir-lo, sense mai tiranitzar-lo. L'única classe que viu en la riquesa, creant-la i sense estar-ne privada, sense sentir-ne la cruel privació és classe mitjana, que l'estima, però només com a mitjana, que no la menysprea com el jugador ociós, ni l'odia com l'afamat, és la classe mitjana. De vegades se'n vol desprendre però llavors el seu pensament és —com deia Kant— semblable al d'un ocell que fos conscient de la resistència de l'aire que el sosté, i pensés que en el buit volaria millor[67]. Això és la riquesa per la classe mitjana, l'instrument pesat i delicat alhora, costós i necessari que no podem de cap manera abandonar. I la classe mitjana, única que sap moure aquest instrument sense espatllar-lo, ni ferir-s'hi, és avui encara contra tota tesi extremista, la més útil de les classes socials; aquella que tots voldrien enfortir i ampliar per a millora comú de la humana espècie.

[67] Referència a la metàfora del colom, fragment de *La crítica de la raó pura*, obra del filòsof alemany Immanuel Kant (Königsberg, 1724 - 1804), un dels pensadors més influents de l'Il·lustració alemanya.

III

L'EVOLUCIÓ DE L'ESTAMENT

1. La lluita de classes

Determinisme històric i lluita de classes

De les doctrines de Marx la més àmplia i general, la més específicament filosòfica, és sense dubte l'anomenat materialisme històric, ço és: l'afirmació que el moviment d'emancipació dels obrers no ha d'ésser realització d'un fi ideal, sinó conseqüència necessària de les condicions econòmiques. El materialisme històric significa no sols una explicació de la història passada, sinó a més i principalment condiciona l'evolució futura. La reforma social no serà un procés inventat, obra del pensament subtil i generós d'uns quants, realitzada per la voluntat de molts més, ans serà com un germen que madura en el si de la societat, les forces productives de la qual amb la fatalitat de la seva necessària evolució, donaran a llum una organització social nova. La més famosa i enèrgica formulació del determinisme econòmic, es troba en el pròleg a la *Crítica de l'Economia Política* on llegim: «*En la seva vida de producció social els homes incideixen en determinades relacions independents de llur voluntat. Relacions de producció que corresponen a un grau donat de les forces materials productores. El conjunt d'aquestes relacions forma l'estructura econòmica de la societat, la base real damunt la qual s'aixeca una superestructura jurídica i política i a la que corresponen determinades formes de la consciència social. La manera de produir de la vida material condiciona els processos de la vida social política, i en general de la vida de l'esperit. No és la consciència dels homes el que determina llur ésser, ans és llur ésser que determina la consciència. En un cert grau de llur evolució les forces materials productives de la societat cauen en contradicció amb les relacions de producció preexistents, o el que és només un nom jurídic pel mateix fenomen, amb les relacions de propietat en què fins llavors s'havien mogut. Les formes evolutives de les forces de producció es tornen cadenes de les forces de producció mateixes. Llavors comença una època de revolució social. Amb el canvi de la base econòmica, tota la superestructura social és enderrocada més tard o més d'hora*».

I en el *Manifest Comunista* on l'expressió és purgada de tot regust acadèmic i empra formes més fàcils i populars llegim: «Els principis teòrics del comunisme no recolzen en cap idea, ni concepte, no han estat imaginats o descoberts per aquest o l'altre filantrop millorador de l'humà llinatge, són l'expressió genèrica de relacions existents d'una lluita de classes que existeix, d'un moviment històric que es va produint sota els nostres ulls!».

Hem topat amb l'expressió lluita de classes. Per Marx és el fenomen sociològic essencial. Hi ha una llei filosòfica de la història, el determinisme econòmic. Aquesta llei té una realització sociològica avui: el fenomen de la lluita de classes, i aquesta lluita de classes reconeix unes causes econòmiques, doctrina del plus valor, de la concentració progressiva i de la crisi periòdica de superproducció fins a arribar a la crisi final de l'ordre capitalista. Heus aquí tot el sistema marxista, tancat en cercle formant una construcció dialèctica poderosa.

Ens interessa ara veure en detall el caire sociològic, és a dir la lluita de classes. Necessàriament el moviment emancipador del proletariat ha de revestir forma de lluita de classes. Car, per bé que és possible que homes de diversa professió, estament i classe, es trobin units en un alt ideal de justícia i s'esforcin per a realitzar-lo com el conceberen, una unió d'elements heterogenis no l'admet, no és possible per al partidari del materialisme històric. Qui professa aquesta doctrina determinista de l'econòmic, afirma que els canvis socials no deriven sinó de variades relacions de producció, de la nova formació i de la nova contraposició de classes, i del fet que mercès a la lluita de classes arribi a sobirania i predomini la que correspon a les noves relacions de producció. La classe, oprimida en l'ordre social capitalista, però que en relacions de producció canviades serà cada vegada més la dominant, és el proletariat. Aquesta classe doncs en profit de la futura societat té interès a menar d'una manera tancada i resolta la lluita d'estaments, i té a més, ella i no cap altra classe, la puixança precisa per a dur-ho a terme. I això per llur enorme majoria, que un cop investida del poder farà innecessària cap altra emancipació.

Universalitat del fenomen; lluita de classes

«Quina possibilitat d'emancipació hi ha per als alemanys?» es demanava Marx en 1848 en la seva crítica de la filosofia de Hegel[68], i la resposta que ell mateix es feia diu*: «L'emancipació radicarà en la formació d'una classe amb cadenes radicals, una classe de la societat burgesa, que no és cap classe de la societat burgesa, d'un estament que és la dissolució de tots els estaments; d'una munió d'homes que té caràcter universal pel seu universal dolor: que no reivindica cap dret especial perquè no se li ha fet cap tort especial, sinó la injustícia o tort en si, universal; que no retreu ni invoca títols històrics sinó títols humans; que no està en contradicció en algun aspecte amb les conseqüències de l'Estat polític, sinó en contradicció total amb els antecedents de l'Estat polítics; un estrat de la societat que no pot emancipar-se sense emancipar a tots els altres, perquè ell és la pèrdua total de la humanitat i que només reguanyant totalment la humanitat pot afermar-se. Aquesta solució de la societat en un sol estament, és el proletariat». «El proletariat comença amb el moviment industrial perquè no l'ha engendrat la pobresa naturalment produïda, sinó l'artificialment suscitada; no el constitueixen la massa d'homes mecànicament oprimits per la gravetat social, sinó les masses filles de l'aguda dissociació industrial especialment de la dissociació de la menestralia per bé que, més tard, la pobresa natural del món i el servatge hagi col·laborat a fer-lo».*

«Quan el proletariat anuncia la injustícia de l'ordre social actual, no fa sinó declarar el secret de la seva mateixa vida, car ell és de fet la solució de l'actual ordre social. Quan el proletariat exigeix que sigui abolida la propietat privada, eleva a principi organitzador de la societat, el que la societat eleva a principi organitzador del proletariat, el que en ell s'ha produït ja, sense pròpia intervenció com a resultat negatiu de la societat».

Per aquestes raons la lluita de classes no és en Marx un detall tàctic, un xoc episòdic per a assolir ací o allà menys jornada i més salari. La lluita de classes és l'instrument i el camí d'una completa renovació de l'estructura social.

Les organitzacions polítiques permanents en què els treballadors s'allisten per a obtenir la superació de l'ordre capitalista són lluita de classes

[68] Marx estudià dret i filosofia a Berlín i va pertànyer als anomenats Joves Hegelians. La seva obra està influenciada pel pensament del filòsof idealista alemany Georg Hegel (Stuttgart, 1770 - Berlin, 1831). Reventós cita l'obra *Crítica a la filosofia del dret de Hegel, Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie*, en alemany.

i com és dit en el *Manifest Comunista*: Tota lluita de classes és una lluita política.

Per conseqüència tot moviment obrer és revolucionari perquè és lluita de classes. El moviment obrer no ha d'ésser incondicionadament, externament revolucionari en el sentit de no poder-se obtenir la transformació social sinó per mitjans de violència. Justament segons la concepció materialista de la història aquesta evolució es produirà fatalment, i pel marxista ortodox, és un punt de molt secundària importància, si la lluita final entre la burgesia agonitzant i el proletariat que arriba al poder, es produirà en formes de pacífica comminació i aplanament, o en xocs violents.

Lluita de classes i política

Però sí que ha d'ésser revolucionari el moviment obrer, sí que ha d'ésser lluita de classes en el sentit de no admetre que pugui triomfar per reformes socials o mesures polítiques, sinó que únicament pot afermar-se i vèncer en crua contradicció amb tots els governs, amb totes les altres classes socials. Si Marx en diverses èpoques de la seva vida i en aquella mena de tutela o censura universal que exercí sobre els protestataris i revoltats de tot el món, es manifesta en sentits diversos i àdhuc contradictoris sobre la discreció i oportunitat dels intents de revolució, això no implica doctrinalment rectificació ni contradicció de criteris. Si les circumstàncies són adequades per a una revolució lenta, llavors n'era partidari, i si no, no. Justament amb el créixer de la influència política del proletariat i amb la major perfecció i eficàcia dels medis repressius de la policia, la tàctica revolucionària sembla més arriscada, perquè l'èxit de la revolta és improbable, i d'altra la debilitació de les posicions polítiques del proletariat molt més costosa. A més la revolució pot ésser supèrflua perquè —com ha ensenyat Lenin— el proletariat conquistarà el poder no destrossant l'Estat polític, sinó adormint-lo.

Segons la concepció marxista la lluita de classes no ha d'ésser sindical. Marx no era hostil a la unió dels treballadors per oficis i especialitats als sindicats de cada ram, reconeixia llur eficàcia, però no admetia que fossin el punt central del moviment obrer, perquè com que només persegueixen finalitats econòmiques concretes, impliquen gairebé sempre el perill de fer obligar el terme final, que és polític, del moviment. Àdhuc la més perfecta

forma d'associació obrera, la cooperativa de producció, és judicada per Marx un mitjà insuficient, inoportú, per a superar l'organització social, ja que les cooperatives de producció, àdhuc si compten amb l'ajut del crèdit de l'Estat, s'han de moure en un sistema d'organització capitalista i del dit sistema tenen tots els defectes. No en una cooperativista dins l'ordre general capitalista, sinó en la desaparició del capitalisme han de trobar els obrers la solució. La lluita de classes és la condició forçosa de l'emancipació del sindicat, és una eina útil per als treballadors en llur lluita contra la burgesia, per a millorar cada dia llurs condicions d'existència, però no serà prou per a triomfar del sistema burgès-capitalista.

Finalment la lluita de classes i per les raons ja exposades ha d'ésser un moviment internacional: «Proletaris de tots els països, uniu-vos» així es tanca el manifest comunista, i amb aquest rètol és saludat a la frontera de la república socialista dels soviets, tot nou arribat a aquelles contrades.

• • •

Tal és la doctrina de la lluita de classes com a instrument del progrés, per ventura la més corrosiva de les que integren l'ortodòxia socialista, sobretot perquè està profundament arrelada en les masses, i perquè troba estímul en certes condicions negatives, en certs defectes dels humils.

La crítica aristocràtica

Contra la doctrina marxista s'ha aixecat, ferotgement aristocràtica, una tendència no menys unilateral que ha resumit darrerament amb eloqüència no comú Oswald Spengler[69], el conegut autor de *La decadència d'Occident*, en un fulletó destinat a prestar suport a l'actual dictadura d'Alemanya i que porta el títol de *Jahre der Entscheidun*g (*Anys de decisió*). El pensament de Spengler no és pas original, però està enèrgicament formulat i fa de bon seguir i fàcil extractar. Heus l'aquí en resum:

Abans que tot nega Spengler el fonament econòmic de la revolució (antítesi del materialisme històric). Al contrari la revolució és metafísica i

[69] Oswald Spengler (Blankenburg, 1880 - München, 1936). Filòsof alemany, rellevant figura de l'anomenat Moviment Neoconservador Alemany (1918 - 1933). Reventós cita: *La decadència d'Occident* (*Der Untergang des Abendlandes, Umrisse einer morphologie der weltgeschite*. München: Beck, 1922) i *Jahre der Entscheidung* (*Anys de decisió*) München: Beck, 1933.

projecció jurídica de la metafísica, no és economia. La revolució consisteix senzillament en la destrucció de la cultura considerada com a cosa viva. No es produeix la revolució sinó en les grans ciutats, perquè tota gran ciutat és un fenomen de decadència. Allí s'hi congria un poble nombrós, desarrelat de la terra, una «massa social» sense forma, immens sorral d'homes que només relliguen programes i partits especulatius, és a dir inventats. La massa està, per això mancada de les forces naturals d'unió, durada i creixença. En la gran ciutat la influència de la vida de família és curta, l'home es deslliga de la llar, no hi ha una perduració de la casa, amb un nom i un patrimoni; s'afina la intel·ligència però una intel·ligència estèril, crítica, que només viu al dia i per qüestions del dia, nodrint-se de llegir diaris.

Ara bé: una cultura en l'ordre social, vol dir, la conservació de certes formes, en tots els camps, àdhuc en els detalls més nimis, del pensament i de l'acció, la qual cosa només s'obté mercès a generacions seguides, que hagin servat una ètica rigorosa i una austera concepció de la vida, tal, que penetri tot l'ésser humà, amb milers de deures i coercions, lligams mai formulats i gairebé mai arribats a l'esfera del conscient, però que transforma tots els homes, que així s'han educat en un tot sòlidament unit, àdhuc per damunt de fronteres nacionals.

Riquesa i cultura

A aquesta llei d'homes els caracteritza a més una rigorosa noció de l'honor, és a dir el sentiment de la incondicional responsabilitat de cadascun per la conducta de la classe. Això és l'honor professional, l'honor de classe o de nació. La pèrdua d'aquest honor per pròpia o aliena culpa és la fi de la vida moral i social d'un home. Aquesta solidària responsabilitat la tenien i més o menys encarcarada i inerta la conserven els senyors pagesos i els oficials de l'exèrcit, l'artesanat gremial i el patriciat mercantil, famílies principesques. El qui no pertanyia a una classe, era «ordinari», és a dir, comú, vulgar. No és la riquesa el que fa la distinció, ni la seva manca el que impossibilita, per més que l'instint materialista del segle passat en ordenar la taula dels valors socials, hagi fet passar davant tota altra cosa el concepte d'opulència.

La característica d'una classe viva, és que es reforma, que es recria sense parar. Dels propietaris de grans plantacions americanes nasqué en poques

generacions una aristocràcia terratinent, que als Estats Units tenia certes característiques dels *landlords* i que en les terres de parla espanyola engendrà una «grandeza». Una i altra moriren per la guerra de secessió americana i les lluites civils i per la influència creixent dels reis del tant per cent de Chicago y Buenos Aires. Vol dir que quan una classe no es renova, la crítica que nega la necessitat de la seva perduració, té un èxit immediat i complet perquè resta sense justificació, fora de l'articulació de la societat que dona a cada home i a cada activitat el seu rang en la vida. Llavors són concedits drets generals i drets comuns, però la societat i la cultura es basen en la desigualtat: Hi ha forts i febles, temperaments de manar i d'obeir, homes creadors i ineptes, naturaleses actives i reposades. Cadascú té el seu lloc en l'ordre total, com més rica és una cultura, major és la diferència, no la contraposició, dels seus elements. Ningú no accepta ésser igual de qui és el seu inferior, i menys que ningú els que treballen materialment, amb les mans i l'esforç muscular. «Drets iguals» és un clam contra natura, un senyal de decadència social. És una *tonteria* intel·lectual, suposar que l'estructura social filla de la tradició, crescuda i no forjada pel temps, pugui ésser substituïda. La vida no la pot substituir res més. Després d'ella només hi ha la mort. La protesta igualitària és cosa de gent nascuda amb mala salut moral, que en lloc de sentir-se internament d'una raça poderosa, es nodreixen de ràbia i protesta per llur vida amarga i tenen en la testa una juridicitat excessiva, un sentit de justícia que no té eco en la natura. És el *detritus* de la gran ciutat la bohèmia política i literària, els nobles degradats com Catilina[70] o Philippe Egalité[71], acadèmics tèrbols, especuladors i aventurers, i mesclats amb ells malalts, i il·lusos d'algun ideal abstracte. Això fa degradar les revolucions en decadència sagnants. Tot el que és servir, silenciós, entregar-se a una tasca, honor, responsabilitat, manca en aquest «humiliats i ofesos».

[70] Lucius Sergius Catilina (?, 109 a.C. - ?, 62 a.C.). Patrici romà. Intenta arribar al consolat mitjançant una insurrecció armada. Ciceró denuncia la conjura en quatre discursos vehements contra ell, les anomenades catilinàries.

[71] Lluís Felip Josep, duc d'Orleans (Saint-Cloud, 1747 - Paris, 1793). Aristòcrata revolucionari francès. Adopta el nom de Philippe Egalité durant la Convenció Nacional de 1792 i vota a favor de la mort del seu cosí, el rei.

En definitiva, doncs, la contrària de distingit no és «pobre» sinó ordinari. Un pensament mesquí, un sentiment vil serveix a la massa de la gran ciutat, per als seus propòsits de venjança i destrucció. D'ací ve la tasca constant d'inocular la «consciència de classe» «la lluita de classe» a la multitud desaconsellada, per discursos i fulletons, en els quals les altres classes són els poderosos els rics, els espoliadors. Els drets del poble, no es reclamen per al poble, que és totalitat, sinó pels «desheretats».

Lluita de classe i nihilisme

I d'ací deriva el nihilisme. S'escarneixen les formes nobles i els vells costums un xic encarcarats i inadaptables..., però l'odi i la negació arriben més enllà, i ja no és sols la tradició i el costum, sinó tota mena de cultura, bellesa i gràcia, l'elegància del vestir, el maneig desembarassat de les formes de cortesia, el parlar escollit, la polidesa del cos, tot el que revela educació. L'*otiumcum dignitate*, la coneixença de l'art vell i l'erudició, àdhuc la tinència d'un jardí amb plantes exòtiques, provoquen la ira, l'incendi, la destrucció. Tota cultura és afirmació de superioritat de l'enemic. Les seves creacions no poden ésser compreses, no és possible annexar-les espiritualment, no són «per a tothom», cal doncs destruir-les.

A més tota cultura superior ben diversificada, engendra el que fa esclatar en follia d'odi i enveja a l'home de natural «ordinari», ço és la propietat. Diguem ací interrompent a Spengler que la concepció de la propietat antiga i durable heretada dels pares i arrodonida en decennis de treball i privació, de la propietat que no és una càrrega per als altres sinó un do que hom posseeix, és cosa que no resisteix certament a l'anàlisi històrica. La immensa majoria dels grans patrimonis si no són fills de la indústria, o de l'especulació a l'alça del sòl urbà que és com la generació actual ha fet els seus, són fills del comerç i de les especulacions creditícies i gestió d'emprèstits (generació passada) o perduració de la riquesa feudal en vinculacions (generacions més remotes). Més fàcil és ennoblir i dignificar la propietat pel seu fi, que per la seva causa. La propietat com a mitjà i camí del poder, no la propietat filla de l'estalvi. Quan Cèsar conquistà i espolià les Gàl·lies; o més modernament quan Cecil Rhodes[72] conqueria

[72] Cecil Rhodes (Bishop's Stortford, 1853 - Groote Schuur, 1902). Empresari i polític britànic, fundador de la companyia De Beers, que encara controla el 60% del mercat de diamants en brut del món, i colonitzador del país que en morir portaria el seu nom:

les mines sud-africanes per a fundar un imperi, podien presentar una millor justificació de la propietat, que amb la idea de l'estalvi i les virtuts econòmiques, «idea de beceroles» com amb frase justa clamava K. Marx. I sentint prou bé que trepitja fals terreny, Spengler en el fulletó que comento abandona de seguida aquesta pueril visió de la propietat, per analitzar-ne altres caires, com és ara que en la majoria dels idiomes per anàlisi etimològic o per interpretació vulgar de la paraula, hom descobreix que propietat vol dir la propietat immoble, el patrimoni rústec, i que, eco de la misteriosa significació tradicional, la família burgesa que prospera, s'enriqueix, compra terres o s'enllaça per casament amb la noblesa territorial, i al revés el senyor descendent de feudals que decau, ven o hipoteca, converteix en diner anònim i sense caràcter la propietat. Només la propietat, no el diner, crea la tradició de cultura, del fruit del luxe, que és condició de la cultura. La presència sobtada del diner en mans dels qui no tenen aquella tradició del fruit, de moure's desembarassadament entre les coses del luxe, que són també de la cultura, dona l'espectacle que ja criticaren Marcial i Juvenal[73], dels rics de guerra, de l'americà que compra a pes d'or antiguitats i ruïnes. La riquesa en poques mans és bona —parla sempre Spengler— perquè és garantia d'educació, possibilitat d'alta política i de vida econòmica sana per a tots. Però el pensament racionalista sobre la vida, la mort i el destí dels homes, suscita l'enveja, aliena per natura al bon treballador, i en la qual troben ufana les llavors de la política democràtica, en la qual s'expansiona la mentalitat malaltissa de Rousseau.

L'evolució econòmica engendra el proletariat, ço és la separació i lluita de classes

Llavors la revolució, agafa tendència i contingut econòmic, es suscita oposició entre rics i pobres, i la lluita de classes. Es vol tenir tot el que pot comprar-se amb diners, i per això hom és partidari de la comunitat o de la repartició de riqueses, de la destrucció i del menyspreu de certs béns de cultura, no susceptibles de repartició.

Aquesta revolució destructora —segueix dient Spengler— no ha triomfat fins ara en la postguerra, però començà amb la introducció dels conceptes materialistes que substitueixen als conceptes morals en iniciar-se

Rhodèsia (ara Zimbàbue i Zàmbia). Manuel Reventós. *Figures d'Història Moderna: Cecil Rhodes i l'imperialisme anglès*, Quaderns d'Estudi, any IV, nº 2 (maig 1918), pàgines 85-107.

[73] Poetes llatins. L´un és cèlebre pels llibres d'epigrames; l'altre, per la sàtira.

amb Adam Smith i abans amb els filòsofs escocesos de tendència analítica la investigació abstracta de l'econòmic. La traducció d'aquelles construccions doctrinals de l'economia en l'ordre polític, engendren el liberalisme que s'emprèn la tasca d'esborrar distincions hereditàries i de fer permeables els estaments. Vers 1840 ja suficientment assegurada la llibertat política, l'impuls revolucionari s'orienta vers la igualtat econòmica, i en lloc de combatre als aristòcrates són els rics, els que la revolució vol rebaixar en poder i influència. En el fons hi ha identitat entre un moviment i l'altre. En nom de la igualtat o de la llibertat, en nom de la ciutadania o de la misèria, els que parlen són professionals de l'agitació i gairebé sense excepció privilegiat per la naixença. Ni Owen, ni Marx, ni Fourier[74], ni Lassalle, ni Engels, o tirant més enrere Robespierre[75] i Marat[76], no eren proletaris, tots ells eren acadèmics i si no empresaris industrials. Els altres, els innombrables revolucionaris obscurs, en la immensa majoria dels casos ha estat periodistes, escriptors, mestre d'escola, recentment secretaris de sindicat. Raríssimes vegades algú que en un moment hagués treballat materialment (Proudhon[77] o H. George[78]) si és que hom pot considerar com a demagogs i homes de lluita de classes, aquests reformadors socials.

---

[74] Charles Fourier (Besançon, 1772 - Paris, 1837). Filòsof i economista francès, socialista utòpic i un dels «pares» del cooperativisme.

[75] Maximilien de Robespierre (Arras, 1758 - Paris, 1794). Advocat, escriptor i polític revolucionari francès. Líder del Comitè de Salvació Pública durant el període del Regnat del Terror. Arrestat el 1794, va ser guillotinat.

[76] Jean-Paul Marat (Boudry, 1743 - Paris, 1793). Metge, periodista i polític francès durant la Revolució Francesa. Membre dels cordeliers, morí assassinat a la banyera de casa seva per la girondina Charlotte Corday.

[77] Pierre-Joseph Proudhon (Besançon, 1809 - Passy, 1865). Filòsof i polític francès, teòric de l'anarquisme juntament amb Bakunin i Kropotkin.

[78] Henry George (Philadelphia, 1839 - New York, 1897). Publicista i polític nord-americà. Autor de *Progress and Poverty* (1879) on defensa l'impost sobre el valor de la terra, l'impost únic. Reventós publica l'assaig de crítica *La doctrina del impuesto único de Henry George*, Barcelona: Editorial Estudio, 1918. El llibre és redactat a Davos, durant l'estada al sanatori Schweizerhof, on es recupera de la tuberculosi. En una carta a Lluís Nicolau d'Olwer, del 10 de setembre de 1916, escriu: «Ara tinc permís mèdic per a treballar, l'aprofito escrivint un mamotreto sobre l'Impost Unich de Henry George. El tema és francament ridícul, jo l'he agafat perquè l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques ofereix 4.000 llumanetas. M'ha fet llegir els clàssics, Ricardo, rellegir Adam Smith i Stuart Mill i ensumar els espanyols Jovellanos, Ustariz, etc». La carta forma part del fons d'Olwer al Monestir de Montserrat.

El concepte abstracte de proletariat creat pels doctrinaris del socialisme l'accepta totalment la burgesia. No correspon a cap mena de treball concreta i precisa, però s'ha fet centre de gravetat de tota la política, corresponent al moment d'incomparable mesquinesa en les arts i en la literatura que hom anomena «naturalisme». Aquest tipus convencional i en definitiva execrable, es converteix en objecte d'un veritable culte, heroi i àdhuc ídol d'una generació, fins que el seu triomf despullant-se d'hipocresia implanta com a forma de govern la monstruosa invenció que anomena dictadura del proletariat.

Tal dictadura és de fet la de la bohèmia política, amb l'ajut del proletariat. Els homes que a orient pastaren les commocions del 1848, o aquella Commune parisenca, que boi s'apoderà de França com el bolxevisme de Rússia, havent-ho impedit en definitiva la més sòlida quadratura de l'exèrcit i de l'estat derrotats, aquells homes eren juristes, redactors, mestres d'escola, i àdhuc capellans, desencaminats de llur vocació primera. La història clàssica en forneix exemples múltiples de la influència igualitària de l'església a Roma, a Pèrsia i a Babilònia. El primer teòric de la lluita de classes fou Sieyès, volent convertir el *tiers état* en tot[79], de res que no representava. L'irònic esperit dels *abbés* que parlaven graciosament contra l'autoritat i la monarquia, engendrà els Talleyrand i els Fouché[80].

L'església i la lluita social

La genial intervenció de Lleó XIII (parla sempre Spengler) ha frenat enèrgicament la tendència socialitzant de l'Església catòlica. D'ençà de llavors és clar que per al clergat l'ànima de l'home és més important que el seu vot, i les qüestions metafísiques i morals, més que la intervenció en la vida econòmica. Era temps perquè tots els sistemes socialistes, són fills del pensament cristià teològic. La *Utopia* de Sant Tomàs Morus[81],

[79] L'abat i polític francès Emmanuel-Joseph Sieyès (Fréjus, 1748 - Paris, 1836). Inspirador de la revolució francesa, autor del pamflet *Qu'est-ce que le tiers état*? (1789). https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k47521t.image

[80] Charles de Tayllerand, antic ministre d'Exteriors i bisbe destituït amant de la conspiració i la traïció. Joseph Fouché, exministre de policia, vota a favor de la mort de Lluís XVI. Els dos transiten, a França, de la revolució a la restauració borbònica.

[81] Thomas More (London, 1478 - 1535). Jurista, estadista i escriptor anglès. *Utopía*. Traducció de J. Pin i Soler. Barcelona: *L'Avenç*, Massó, Casas & Cª, 1912, és la primera edició en català de l'obra de l'autor anglès.

La Ciutat del Sol de Campanella el dominicà[82], les doctrines de Thomas Müntzer[83], i àdhuc les de Fichte[84], arrosseguen encara molt de dret natural i doctrines de lo just, és a dir l'escolàstica filtrada per Adam Smith, en el darrer escriptor citat.

I al revés, si les concepcions escolàstiques són progenitores remotes del marxisme, el marxisme ha engendrat un sistema dogmàtic, amb ortodòxia i escolàstica, Sants Pares comentaristes i heretges i excomunions, i una doctrina escairada, simple popular, i una moral pràctica.

Aquesta té per imperatiu la lluita de classes. Un temps la lluita de classes concentrava sobre el tirà, és a dir el rei, les seves ires. Vers 1840 són aristòcrates i clerecia el blanc dels seus atacs. Avui és el capitalisme, concepte un xic indefinit, relacionat amb les condicions de l'economia actual, en què predominen els conceptes de productor i consumidor, d'empresari que dona feina i proletari que ven la seva capacitat de treballar.

Socialisme és el capitalisme dels de baix, dels que volen adinerar una mercaderia, el treball humà, perquè ells la posseeixen, igual com els homes del pur càlcul i de l'especulació, volen adinerar totes les altres. Entre el capitalisme de dalt i el de baix, tots dos universals, tots dos internacionals, s'ofega la comunitat econòmica i cultural que el món occidental havia creat, i aquesta és la resultant de la lluita de classes.

En definitiva la tesi conservadora de Spengler és una redacció nova i eloqüent de les elucubracions de Nietzsche, esgarrifat de la distància entre la feblesa de l'elit i l'espessa vulgaritat de les masses en la nostra edat contemporània. Crítica a la qual no podríem negar exactitud perquè la consciència clara i intel·ligent de la minoria civilitzada no comprèn ni es satisfà de l'energia instintiva apassionada de les masses en recerca de

[82] Tommaso Campanella (Stilo, 1568 - Paris, 1639). Nom de religió (dominic) del filòsof, teòleg, teòric polític i poeta renaixentista italià Giovanni Domenico Campanella. En la utopia *La ciutat del Sol* (1602) concep una comunitat universal regida segons les normes de la natura i de la raó, sota la tutela espiritual del Papa.

[83] Thomas Müntzer (Stolberg, 1490 - Mühlhausen,1525). Predicador i teòleg radical alemany, contemporani de Luter, amb qui polemitza teològicament i políticament. Líder revolucionari dels camperols, per la qual cosa el van executar.

[84] Johann Gottlieb Fichte (Rammenau, 1762 - Berlin, 1814). Filòsof idealista alemany.

poder i organització i inversament els elements desfermats, no comprenen la cultura aristocràtica incapaç de resistir un assalt parell.

Posició de l'estament mitjà en la lluita

L'home de classe mitjana està condemnat a oscil·lar sense repòs entre la rara i feble agrupació dels escollits i la grolleria de la gentada, sent en la seva classe mateixa, en els atacs que sofreix, l'irreductible antagonisme que hi ha entre els valors mercès als quals es manté i progressa la vida espiritual, i els altres valors vitals d'existència en què les institucions col·lectives prenen arrel. I Nietzsche, amb ullada profètica, diríem que va preveure la dictadura nacionalista, retraient als intel·lectuals llur escepticisme, llur excessiva llibertat, enfront de la superstició popular de la classe i la nació superiors a tot. Quan ha desaparegut la lluita de classes en el xoc de la qual, la mitjana era la víctima forçosa, la unitat s'ha conquerit només a mercè d'una essencial mutilació, d'una *capitis diminutio*[85] de la classe mitjana, que ha vist naufragar en la dictadura l'essencial del seu caràcter; l'anhel de llibertat, la independència de l'esperit.

• • •

En resum la lluita de classes anunciada com a llei del progrés, ha donat durant tres quarts de segle contingut a l'evolució de la societat. En la debilitació de l'estament mitjà s'ha volgut trobar una demostració de l'eficàcia d'aquesta pseudo llei de la lluita. A tot arreu, els dogmatitzadors del socialisme, han cantat himnes de joia per la desaparició de l'estament mitjà, que deixa enfront i sols proletaris i propietaris, expropiats i expropiadors, i que permetrà l'espectacle catastrofal de la caiguda del sistema burgès.

La fecunditat de la idea: lluita de classe

Però qui sense desconèixer la importància dels fets econòmics, professa un respecte absolut per la fecunditat de les idees, no pot estar-se de pensar i de dir, que la lluita de classes afirmada i enaltida com a llei del progrés, pot trobar o no episodis que la confirmin, en un moment i un lloc determinats —això té poc interès i nul·la importància— però ha tingut una fecunditat enorme i maleïda, en el camp de les idees. La noció que els propietaris al lluitar contra proletaris, els directors de la producció contra els servidors de la producció, demanda de treball contra oferta de treball, servien al progrés

[85] En dret romà, disminució de l'estat o capacitat d'una institució.

de tots, acceleraven l'evolució fatal, ço és, complien un mal necessari que en definitiva és un bé, n'ha resultat en no poca part la disgregació de la nostra societat, el desequilibri entre els seus elements, que ocupen successivament posicions de dictadura i de conspiració contra lo estatuït, sense incorporar-se mai a una plena i normal solidaritat. La teoria de lluita de classes, donant una justificació noble als instints menys confessables d'un i altre camp, ha desservit profundament la causa del progrés que pretenia afavorir.

2. El fet de la «proletarització»

Si fullegem uns quants estudis actuals sobre la classe mitjana, aviat ens cridarà l'atenció aquesta paraula «proletarització». Com gairebé tots els neologismes de la sociologia, és ingrat, ofereix a la intel·ligència i àdhuc a l'orella cantells vius i difícils de passar, però en canvi és un mot que torna, que reapareix, que es fa d'ús forçós, perquè, amb ell, d'una manera precisa i amb expressió curta i comprensiva, són evocats fets diversos però enllaçats en un conjunt, i que presenten un caràcter.

La proletarització és un fenomen definit i fins mesurable

Aquest complex de fenòmens que anomenem «proletarització», és en realitat una mera acceleració atribuïble al desori de la postguerra de fets més antics, i per dir-ho així immanents en el cos social. Com tot fenomen que té per subjecte la classe mitjana, aquest complex, pot esguardar-se de punts de mira diferents. Ara com un fet de la psicologia col·lectiva, ara com un procés de la política, o de la cultura, però és evident que sobretot cal veure-hi un fenomen de l'economia. El que vol dir que afirmar la proletarització no és emetre un judici moral, sinó registrar un fet material i com a tal mesurable, almenys pels mètodes un punt convencionals i aproximatius dels index-number. Proletarització podria llavors definir-se com la rebaixa de l'estàndard de vida de l'estament mitjà, al nivell del proletariat. Les qüestions capitals que tal definició planteja són: a) L'existència del fenomen; b) Si és susceptible de mesura; c) Si podem esbrinar-ne les causes i per tant les possibilitats de remei; d) Un cop denegada aquesta possibilitat, si es tracta d'una girada de l'humà destí, ineluctable en quant abasta la previsió racional, o bé, si és un episodi passatger que cal estudiar de seguida abans no l'esvaeixi el mer passar del temps.

Malgrat la primària importància del factor econòmic, en considerar la proletarització no fora just ni científic oblidar-ne el caire polític; altrament un i altre estan enllaçats d'una manera inextricable.

La crisi de la democràcia és una crisi espiritual de la classe mitjana

La proletarització de la classe mitjana en l'ordre polític té la seva manifestació més aparent en la greu crisi teòrica i pràctica que sofreix la democràcia parlamentària, la qual era creació de la burgesia, és a dir de l'estament mitjà. Els seus procediments, la seva tècnica de govern, àdhuc on encara no ha perdut la forma jurídica tradicional, es veuen influïts deformat i en suma substituïts, per mètodes d'acció directa que el sindicalisme havia formulat, doctrinalment i codificat en regles pràctiques d'aplicació.

Cap home del nostre temps, pot ignorar, vull dir, rebaixar la significació i el pes històric de les múltiples dictadures contemporànies, totes les quals amb diferències considerables ofereixen això de comú. Es vanten de posseir una àmplia base popular, mes són en realitat inequívoc producte d'un ferment, d'un llevat: la ideologia nacionalista, socialitzant, i autoritària, nascut en la consciència de l'estament mitjà, especialment dels seus sectors acadèmics, però operant sobre les masses populars, i a tal fi, posant-se, en formulació simplificada de les idees, en violència dels procediments, en dogmatisme, al nivell, que com hem vist en les darreres pàgines del capítol precedent són característiques del proletariat. Breu també ací podem —i devem— parlar en justícia d'una proletarització de la classe mitjana.

Per a donar una descripció del fenomen proletarització de la classe mitjana en el seu caire econòmic, començaré referint-me al període de postguerra, el qual és caracteritzat pel triomf del que per a entendre'ns de pressa anomenaré «americanisme». Vull dir l'èxit de la inspiració materialista, del pensar quantitatiu. La racionalitat del capitalisme triomfa i s'imposa per damunt de tota fantasia individual de tota diferenciació capriciosa del consum. D'altra banda s'ha produït arreu una concentració i una coordinació d'empreses, subministres i recursos en tal manera que els mots *trust, kartell, koncern, pool* han passat de les revistes de borsa i els fulls financers a la més usual conversa, fins al punt d'agafar sovint un sentit translatici com ara «*brain trust*» o «política del cartell» que han emprat tots els diaris de la terra. L'endemà de la pau un gran organitzador que fou ensems un pensador original, es feu el propagandista d'aquesta tendència racionalitzadora en uns fulletons de propaganda admirablement concebuts i redactats. La tesi de Rathenau

era inatacable. La destrucció enorme de riquesa que la guerra implica s'havia de compensar de pressa en el moment en què no sols el capital era minvat per la guerra, sinó el treball i la moral enervats per l'ús de la violència i l'estalvi descoratjat per la inflació i l'amenaça, latent, d'una revolució. En tan compromeses circumstàncies l'organització podia servir de molt i calia obrir el camí a l'estàndard, el corrent, el produït en sèrie i per tant més barat i sense residus. Si a la fi de l'any els elegants tenien només cinquanta mostres de teixits de seda per a corbata en lloc de mil —aquest era l'exemple de Rathenau— no es perdria gran cosa. Però condició d'aquesta coordinació, era que la direcció del treball es concentrés en poques mans.

La racionalització econòmica en la postguerra

Això ha esdevingut realitat i molt de pressa. Pocs centenars d'homes (retrec de memòria sense literalitat en la cita, per tant, un mot de Delaisi[86]) que a més es coneixen mútuament, dirigeixen a tot Europa, les grans empreses de crèdit, de transport, d'indústria i d'energia que dominen els mercats. Aquesta concentració en poques mans de tant poder ha fet possible la resta de la tasca de racionalització. La millora dels processos productius, la perfecció de les organitzacions mercantils, la uniformitat, tipificació, estandardització dels articles, normalització de les necessitats, canalització de les demandes, anivellació i assegurament dels mercats, ampliació de certs consums... excedeix el que esperaven els homes mateixos que en cada cas van iniciar-la. Tot el món econòmic està avui sota el signe de la massa, de la quantitat, ho persegueix i realitza, a costa d'actuacions de vegades brutals, de vegades subtils, en què s'aprofiten certs caires de la psicologia col·lectiva, una entelèquia dels tractats d'economia pura, l'anomenada: «elasticitat de la demanda».

[86] Francis Delaisi (Bazougers, 1873 - Paris, 1947). Economista, escriptor, sindicalista i periodista francès. Autor de *Les deux Europes: Europe industrielle et Europe agricole...* Amb prefaci de Dannie Heinemann, París: Payot, 1929. Delaisi descriu un nordoest d'Europa industrialitzat, democràtic i avançat i una Europa del Sud i de l'Est (Espanya inclosa exceptuant Catalunya i Euskadi) agrària, autocràtica i endarrerida. El llibre fou molt debatut dins el moviment europeista dels anys vint. També es autor de *La banque de France aux mains de 200 familles, París: Comité de Vigilance des Intellectuels Antifascistes*, 1936.

Cal un major consum, perquè siguin valuables les masses creixents dels productes; cal un major consum, perquè no resti sense remuneració el capital esmerçat en un ram determinat.

La tendència econòmica ha tingut en relació amb l'estament mitjà una conseqüència important: L'antiga classe mitjana s'ha vist bandejada de posicions nombroses pel trastorn mundial: en part aquesta pèrdua ha estat compensada per la formació d'una elit proletària. En canvi la nova classe mitjana, ha crescut i ha crescut de pressa, manifestament, en proporció o percentatge major que el proletariat. Buròcrates, i empleats particulars, dependents, són avui moltíssims més que fa cinquanta anys. Tal proliferació de la burocràcia ha tingut incidències polítiques curioses. El pes que sempre exercí el cos de funcionaris en la governació dels Estats, s'ha fet més sensible, però ara hi ha un matís, sindicalista, de massa o quantitat en tal influència. Més que no els Directors Generals i Caps Superiors, són els de baix els grans cossos de correus, policia, mestres d'escola, qui l'exerceix. En un mot: és encara la classe mitjana, però la classe mitjana nova i en certa manera proletaritzada.

La guerra mundial amb la intervenció de l'Estat sobre les indústries acaba d'arrodonir el quadre. Després la intervenció creixent de l'Estat ha arribat a envair els països de més pura i viva tradició liberal, Anglaterra, Holanda, Dinamarca, i ajudant-hi la crisi, totes les indústries recloses en el límit estret del mercat nacional, han corregut a demanar a l'Estat que matés la competència i forcés el consum, sempre perseguint l'elasticitat de la demanda. I llavors han sorgit lleis com les de França que fan beure vi a l'exèrcit, o com les que obliguen els ramaders a consumir pinsos nacionals i als industrials a prendre carbó de mines que no suportarien la concurrència exterior. Tot el qual té el necessari contracop, de reduir el camp a la creació personal, i, en posar fèrules de ferro a la vida econòmica, sosté el capitalisme fins a cert punt, però redueix encara més les possibilitats de la classe mitjana, que si no és rigorosament incompatible amb el capital, però tampoc n'és filla nutrícia.

Impostos i inflació

En fi la creixent i opressora intervenció de l'Estat implica augment d'impostos que pesen més damunt les existències mitjanes, almenys en els

països llatins, amb la seva tècnica tributària especial, que grava el producte brut, estimat, o com diu la llei espanyola de la contribució industrial «*el mero ejercicio*» d'una indústria. La intervenció de l'Estat ha gravat arreu del món amb un capítol especial i ràpidament acrescut de despeses, a totes les empreses industrials. Em refereixo a les càrregues socials, les pensions, les assegurances, les indemnitzacions de comiat. També en aquest punt l'estament mitjà ha sortit més castigat que cap altre.

Entre els esdeveniments de la postguerra cap tan voluminós i que tal impressió hagi causat als homes com la inflació. És sabut que fou destructora de l'esperit de previsió i estalvi arrelat principalment en la petita burgesia; que produí a més l'espoliació de rendistes i tenedors d'obligacions, i més en general, de tots creditors, pagant-los en una moneda que el mateix estat falsejava. Però darrere aquest descomunal engany hi havia la llei i els tribunals que mantenien l'afirmació de la identitat de valència, o dient-ho en el llenguatge metafísic que plau als economistes la nominalitat de la unitat de valor. El que vol dir que un franc és un franc, i un marc és un marc, no un franc tants o quants mil·ligrams d'or fi o de plata fina[87]. És una cosa que sorprèn a qui no s'hi ha acostat mai, llegir les planes subtils i profundes que sobre filosofia del diner, sobre valor del diner, han escrit Simmel[88], per exemple, o més encara els teòrics de l'economia Knapp[89] i Bendixen[90].

---

[87] Entre els escrits conservem *Historia del dinero español*, redactat també durant la guerra, on descriu la caòtica política econòmica espanyola des de Carlos III fins als anys trenta del segle XX.

[88] Georg Simmel (Berlin, 1858 - Strasbourg, 1918). Sociòleg Alemany. Cofundador amb Weber i Tönnies de la Societat Alemanya de Sociologia. Reventós comenta la tercera edició de *Philosophie des Geldes*, (*Filosofia dels diners*). Munchen & Leipzig: von Duncker & Humblot, 1920. Ell mateix havia traduït l'obra de Ferdinand Tönnies. *Desarrollo de la cuestión social*, Barcelona: Labor, 1927 i 1933. La segona edició conté un advertiment al lector de Reventós.

[89] Georg Friedrich Knapp (Giessen, 1842 - Darmstadt 1926). Economista alemany. Pioner, amb Schmoller, de la jove escola històrica d'economia. El 1905 publica *Teoria Estatal del diner*, obra de la qual parla Reventós.

[90] Friedrich Bendixen (San Francisco, 1864 - Hamburg, 1920). Economista alemany de la jove escola històrica. La seva obra gira entorn de la teoria del diner i la política monetària. *Das Wessen des geldes* (1908) està traduïda al castellà: *Esencia del dinero.* Madrid: Revista de Occidente, 1926.

Valor creació de la llei, valor fenomen psicològic, valor per comparació entre quantitats setmanals o mensuals de la renda... Cap doctrina ha estat prou per a mantenir-lo aquest famós valor, i la influència desmoralitzadora de la inflació s'ha fet sentir arreu. Amb tal evidència que en les enquestes sobre la classe mitjana obertes per revistes i autoritats, i en les que fou demanada opinió a gent de tota mena i per tant a polítics i periodistes que tendeixen a una fàcil improvisació, era al·legat i analitzat com a fet essencial com a fenomen primari per a la classe mitjana, el fet de la inflació. Vegi's, per exemple, l'enquesta publicada al Butlletí de la «Cambra Mercantil de Barcelona» i especialment les respostes dels Srs. Ventosa i Calvell[91] i Ossorio Gallardo[92], amb el paper que assignen a l'estalvi o a la renda (números de juliol i agost 1935[93]). Si algun fenomen és clar i conjuga amb l'augment de la classe mitjana nova, és precisament aquest: comparat amb els de preguerra els ingressos de la classe mitjana depenen en major proporció de la seva activitat i en menor del seu capital. El fet és obvi: la destrucció del capital-renda ha estat considerable, el desplaçament de tota la societat vers les classes inferiors, igualment.

La reconstrucció del capital no l'ha feta la classe mitjana

Cert; a benefici dels daltabaixos dels vint anys últims, tan ferotgement castigats d'especulació, sobre les monedes, sobre les mercaderies, sobre les posicions de crèdit, fou possible renovar el capital d'explotació de moltes empreses, potser no en igual volum total, però redistribuït en guisa, que resultava igualment eficaç o més eficaç. El que no s'ha refet, a proporció, és el capital d'ús, de fruïció, aplicat a satisfer necessitats o capricis, no a reproduir-se en béns de consum. En un mot, si el capital com a categoria econòmica ha sortit relativament bé de la prova, els capitals líquids, de cada home de la classe, han minvat considerablement. En tal sentit, l'artesanat i

[91] Joan Ventosa i Calvell (Barcelona, 1879 - Lausanne, 1959). Advocat, polític i financer. Fundador i secretari de La Lliga regionalista.

[92] Ángel Ossorio Gallardo (Madrid, 1873 - Buenos Aires, 1946). Jurista i polític, ministre de Foment amb Alfons XIII, ambaixador de la Segona República. Defensà a Lluís Companys pels fets del sis d'octubre.

[93] El fons bibliogràfic de la Cambra Mercantil de Barcelona, que inclou els butlletins de juliol i agost de 1935, any XIV nº 160 i nº 161, es conserva a la biblioteca CRAI de la Universitat Pompeu Fabra (UPF). Reventós els rebia a la Banca Arnús on treballà de 1925 fins a 1936 quan el comitè que regia l'entitat el va fer fora, tot i que al final de la guerra hi tornà. L'autor conservà els dos exemplar al domicili familiar.

la petita pagesia, els dos grups socialment més interessants de la classe, són els que han sortit més malparats de l'episodi.

El gran capital industrial ha sofert molt menys, perquè va renovar les seves instal·lacions a costa dels creditors, en els quals (obligacionistes, petits comanditaris, rendistes per vitalicis) predomina la classe mitjana. En canvi, l'artesà, el petit burgès, difícilment ha pogut usar del crèdit, i saldar en el bon moment, en moneda desvalorada el deute que havia servit per a refer instal·lacions o per arrodonir un patrimoni. A conseqüència de l'afebliment econòmic de la classe, avui l'estament mitjà depèn molt més que abans de les grans potències del capitalisme. Els petits industrials són literalment devorats pels grans trusts proveïdors, els metges deixen de costat una clientela inassequible per a posar-se a servei d'una Germandat, o d'altres formes d'agrupació mutualista; les professions lliures, d'advocat i arquitecte tendeixen a burocratitzar-se, a posar-se al servei d'una gran empresa i amb el fi de defensar-se contra aquesta mena de minoració dels ingressos de la classe mitjana, l'estament coneix el que mai havia vist: el sindicalisme professional, la unió per a millores i profits de tots. No ja la classe mitjana nova, els dependents i els buròcrates, àdhuc l'artesà i el petit pagès, s'agrupen i compren en comú, i treballen segons tarifes, i rebutgen determinades formes de producció, si l'agrupació professional ho prescriu.

Aparició del sindicalime i de l'atur forçós en l'estament mitjà

Malgrat moltes dificultats, la situació de l'estament mitjà, com la de tot el món econòmic, s'anava arranjant, fins que pels darrers mesos del 29 esclatà la crisi. La prosperitat dels anys 25-29 que es revela en la inflació universal dels comptes d'estalvi i comptes corrents i en l'especulació a l'alça de totes les borses del món, ha fet més sensibles les privacions en què es debat el món econòmic dels nostres dies. La liquidació que ha fet l'Estat de certes il·lusions polítiques (deutes i indemnitzacions de guerra, en relació amb pensions i reparacions), obligà els governs a devaluar, a apujar els impostos i finalment lliurant una aferrissada batalla als sindicats de funcionaris a reduir sous i emoluments, i també per aquest conducte reduïa les possibilitats de l'estament. Més impostos menys salaris, el crèdit tancat, la xifra d'afers reduïda àdhuc en aquelles branques del consum (aliments) que semblen menys comprensibles. En un mot misèria, reducció de vida, proletarització. El terrible flagell de l'atur forçós, que era un fenomen

típicament obrer, començà de castigar en proporcions considerables a la classe mitjana.

• • •

Si examinem en anàlisi somer els efectes de la crisi, en el procés de proletarització de cadascun dels grups que integren l'estament mitjà, constatem el següent.

La proletarització per grups de l'estament mitjà. La pagesia

La pagesia que àdhuc en els països bel·ligerants suporta bé la guerra, i que en els països d'inflació troba un jubileu per a les hipoteques i deutes a llarg termini (tant que un dels objectes perseguit per Roosevelt[94] en devaluar el dòlar era fer una nova edició de l'episodi) ha sofert greument de la crisi. El nacionalisme econòmic l'ofega. Avui no pocs països com Espanya i França pugnen per revaloritzar fent-ho pagar al comú, les collites de blat obtingudes a cost excessiu en terres inadequades, i en lleis especials tracten de forçar el consum i prevenir l'exportació de productes que com l'oli o el vi són excessius, i no troben en altres països l'apreuament del consumidor. De fet les explotacions mitjanes i petites es defensen millor, o potser amaguen sota una comptabilitat indiferenciada les penúries positives. Les despeses socials i tributàries, són acrescudes, però no en la mesura que a les ciutats, la qual cosa és el contracop natural de la vida social menys complexa. A pagès el petit propietari i el pobre proletari tenen el mateix metge i el mateix mestre, sovint les mateixes diversions. La diferència de classe és pura, no la fa el consum més abundant i suntuós sinó el fet que l'un és econòmicament independent i l'altre és assalariat. Altrament també la mitjana pagesia sofreix, car les dificultats d'escolar els productes són cada dia majors i no pot deixar de passar així quan s'ha produït una contracció de la demanda per raó de la crisi i l'atur forçós. Una adaptació més rigorosa al mercat, l'extensió dels sindicats, especialment eliminant l'intermediari encaridor, i fent regular la demanda, són mesures,

[94] Franklin Delano Roosevelt (New York, 1882 - Warm Springs, 1945). Advocat i polític nord-americà. 32è president dels Estats Units, reelegit quatre legislatures consecutives, de 1933 a 1945, durant les qual va implantar un programa intervencionista de l'Estat, el New Deal, per lluitar contra els efectes de la Gran Depressió. Mitjançant un seguit de lleis relacionades amb l'or, que culminaren en la *Gold Reserve Act* de 1934, els Estat Units van devaluar el dòlar un 41%, ajustant el preu de l'or de $20.67 a $35 dòlars per unça.

que junt amb la major difusió de l'ensenyança tècnica-agrícola, poden portar, donada la prudència i tenacitat de l'agricultor, una perduració en la composició social de la pagesia, conservant-hi en les proporcions que fins ara hi tenia l'estament mitjà.

La petita indústria d'obrador

L'artesanat ha perdut sens dubte en importància en els nuclis urbans. En moltíssims de casos l'existència de l'obrador familiar, en la botigueta de barriada, només es sosté perquè la vida del seu propietari, és la d'un obrer de la seva localitat. Tothom coneix sobre quina estreta base de clientela són mantingudes tals empreses. Determinats articles, per exemple, calçat, han fugit pràcticament de la producció en taller i passen a la fabricació en gran sèrie, en termes que la majoria dels sabaters degraden a fer adobs de calçat vell, i comença d'ésser rar l'home —de certa posició— que tingui com abans mai no mancava, la forma pròpia a casa del seu sabater-proveïdor. Els artesans de tota mena, són inferiors als grans negocis, no per la manca d'utillatge o la tosquedat dels procediments, sinó per defecte dels avantatges que proporciona la compra a l'engròs, que encareix les coses més que no pas una tècnica imperfecta. En els rams de confecció, camiseria i calçat, també en la sastreria, la gran empresa s'ha afermat resoltament. Possiblement en la construcció i en certes indústries de l'alimentació: fleca, xarcuteria, dolceria, l'evolució continuarà esborrant l'artesanat. Però en canvi nombre d'indústries beneficiaran de l'abaratiment que la motorització amb el corrent elèctric, els dièsel i els petits motors a gas i benzina portarà als tallers domèstics. En reparacions i instal·lacions, és a dir on el treball no pot ésser totalment mecanitzat, on la destresa manual, i àdhuc el cop d'ull i les solucions noves, tenen aplicació, restarà sempre una vasta esfera en què l'artesanat vencerà a la gran empresa, en termes que en definitiva no és tant paorós com alguns àugurs suposaren al pervindre immediat de la classe mitjana industrial, de la petita indústria i de l'artesanat.

La botiga

El comerç ha portat una paradoxal evolució en els temps darrers. A Alemanya, a França, el nombre de negocis mercantils ha augmentat d'ençà de la guerra i en certs rams, drogueria, merceria, tabac a Alemanya els detallistes han crescut del 1925 ençà, però la immensa majoria d'aquestes noves empreses eren servides pel propietari i algun familiar únicament, i llur fundació era deguda al comiat d'alguns obrers, dependents, o funcionaris,

que no reeixien a recol·locar-se. Com que aquest augment de negocis de detall no ha portat major consum, ans al contrari és conseqüència i derivació d'una crisi, la situació d'aquests novells comerciants no pot ésser brillant i llur competència debilita la posició dels que abans ja tractaven els mateixos articles en els mateixos llocs. Altrament és característic l'augment que els grans magatzems, les cases de sucursals múltiples, i els magatzems dels preus únics han experimentat, i essent vist el major cost que en personal i en impostos tenen els negocis de referència (grans magatzems, preus únics, etc.) és evident que això implica una condemnació dels mètodes seguits pel petit comerç, ja que amb despeses majors, les empreses més grans, tenen una rendibilitat més clara i segura.

Les investigacions de l'enquesta oficial alemanya del 1926 porten a la conclusió que una sisena part de la riquesa alemanya és gastada en pagar les tasques de distribució i que en promig cada article en passar del productor al magatzemer de gros i al detallista, amb més les comissions i transports, minves, assegurances i despeses que fa, rep un augment del 50%, en terme mitjà. Tal situació és manifestament injusta i necessitada de reforma. Bé està que quan creix la riquesa creixi l'aparell que l'ha de repartir, però enfondir els canals de la circulació no és el mateix que partir-los i tornar-los a partir per a reajuntar-los més avall. La cooperativa per a certs articles, el gran magatzem que permet solucionar en breu estona els proveïments del mes, i això justament el dia que hom ha percebut el sou o cupons del seu ingrés, són les formes modernes del comerç de detall. Només quan el petit comerç faciliti i no encareixi la satisfacció de la demanda podrà afermar-se contra els grans establiments de detall. També en la nova classe mitjana hom constata fenòmens de proletarització. Per més que ací l'estadística seria especialment rica en ensenyances, és cosa que no dubta ningú que sàpiga observar que hi ha milers de metges, advocats, escriptors i artistes, ja no dic actors i músics que no disposen del mínim d'existència.

I en els empleats que representen les més segures i constants rendes de treball la xifra absoluta dels emoluments no depassa el nivell de moltes existències proletàries. La diferència, ja és prou sensible, radica en la certitud de la situació i en els drets passius, però l'existència de molts funcionaris públics és de tan modesta, tocant als límits de la misèria.

Els funcionaris són de tots els homes de classe mitjana els que més senten tocant-los a la pròpia pell el fet de la proletarització: per la manera de treballar, per l'experiència d'un passat recent, per la seva organització reglamentària que dona fets els quadres i la disciplina del sindicat, per la seva educació i activitat que els fa interessar-se positivament per les qüestions polítiques i econòmiques.

Les observacions per grups típics permeten de comprovar en els funcionaris públics un promig no molt superior als obrers qualificats, fet agreujat per la circumstància d'ésser la mitjana elevada pels sous relativament apujats dels alts funcionaris. En canvi s'exigeix a les noves generacions majors prestacions i formació cultural més sòlida.

IV

LA SITUACIÓ PRESENT DE LA CLASSE

1. Classe mitjana i socialisme

Plantejament del problema

En altre lloc d'aquest estudi hem vist que la psique proletària avui floreix en un complex de sentiments, idees i actuacions als que convé la designació comú de socialisme. I també hem arribat a la conclusió que la característica última i irreductible de la classe mitjana és la seva voluntat de diferenciació i de resistència contra el proletariat.

La classe mitjana és naturalment antisocialista

Deriva necessàriament d'aquestes dues proposicions el fet que ara serà examinat, de l'oposició política entre classe mitjana i proletariat, i com que el socialisme es forma com una mena de baix continu de la vida civil damunt el qual es dibuixen els episodis diaris, la posició política de l'estament mitjà ve a ésser determinada sobretot per la seva relació amb el socialisme. Tots els problemes, els d'actualitat efímera, parlamentarisme i eficiència governamental amb la qüestió de les dictadures com a seqüela, els de més llarga durada, com ara si la llibertat té encara prou dinamisme per a sostenir les institucions cabdals de l'Estat i els problemes eterns, com és ara la realització de la llibertat en l'ordre econòmic privat, i per tant la justificació o condemnació dels drets de propietat i herència, de família i contractació actuals, tots els problemes polítics repeteixo, tenen una solució socialista. I ens interessa veure en ràpid resum el criteri de l'estament mitjà enfront d'aquestes solucions.

• • •

La classe mitjana antiga, és a dir, menestralia artesana i petit comerç ha vist durant decennis en el capitalisme el seu enemic essencial; avui aquesta hostilitat s'ha girat més aviat contra el socialisme.

La classe mitjana històricament és combatuda pel gran capital

Esguardant l'ahir, la creixença invasora de les grans empreses fabrils i mercantils, era per l'estament mitjà antic, el perill immediat del qual calia defensar-se amb urgència. La menestralia resistí fluixament, i el comerç amb més encert. Els grans basars, forma capitalista del negoci detallista, foren combatuts en certa manera amb l'ajut administratiu. Tota mena d'ordenances policíaques de vexació, per perills d'incendi, per raons d'higiene, etc. tendien a fer difícil si no impossible l'obertura de basars nous. Impostos especials foren reclamats i establerts contra el colós capitalista invasor de l'esfera de la venda al detall.

També els artesans intentaren coaccionar i combatre les grans empreses industrials incorporant-les als gremis i classificant-les amb desavantatge en la tributació, o agreujant les quotes accessòries i les petites vexacions que l'exacció d'impostos comporta o facilita. Els resultats han estat insuficients pel fi que es perseguia.

Les lleis tributàries especials contra els grans magatzems han estat totalment inoperants, més, han demostrat la vitalitat de la institució.

Els impostos especials foren traslladats a la clientela, i provocaren una màxima velocitat en la rotació dels capitals, que els fes més suportables. L'agitació entre les masses de compradors no arriba a aconseguir que hom prescindeixi dels avantatges de la compra en basars. El mateix passa amb les cooperatives de consum. D'any en any esdevenen més poderoses i llur creixença, com la de les empreses industrials capitalistes no dona senyals d'aturar-se encara avui.

En suma: la manera de lluitar de menestrals i petits comerciants resulta i havia de resultar inútil perquè s'entestaven en voler retornar a etapes ja passades i superades, de l'evolució econòmica, de l'organització general del món. Allí on la gran empresa és més barata, ràpida i eficaç les punxadetes i *chinoiseries*[95] administratives, no resolen res: els forts triomfen de mesures policíaques i tributàries.

[95] En francès i en plural, col·loquialment, subtilesa excessiva que sovint provoca complicacions molestes.

Com el teler mecànic, el tren i el vapor han vençut al teler, la diligència i el veler, la sabata de fàbrica, l'automòbil de sèrie, la confecció, en un mot el producte estàndard de massa, triomfen sobre el treball individual. I com el comerç individual en les seves formes antiquat, amb els seus costos excessius, no admet racionalització, es produeix necessàriament i automàticament el nou ordre de coses en què predominant la gran empresa el consum és en general afavorit. La minoria de productors sacrificada, ha de renunciar sense que el món es recordi del seu sacrifici.

La classe mitjana s'ha adonat obscurament que calia canviar de política i fer tasca positiva d'atac en lloc d'obra de contenció. Renunciar als camps en què el capitalisme i la gran empresa triomfen i defensar-se en els altres, o cercar en tot cas de tenir els mateixos avantatges de la gran empresa, per les compres en comú servei de clientela, etc.

Un canvi més essencial de les posicions s'ha produït, perquè la classe mitjana s'ha solidaritzat amb la gran empresa en la comú resistència al proletariat. La por del fenomen difós que anomenem socialització, és a dir la coacció sempre creixent dels interessos col·lectius, ha unit les dues cledes hostils. Aquest episodi serà probablement passatger i els grans moviments de dictadura d'Itàlia i Alemanya, semblen inspirar-se prou de les necessitats de la classe mitjana, contra el gran capitalisme. Però les aspiracions de l'estament mitjà són tan diverses i en certa manera contradictòries, que en la realització no pot haver-hi satisfacció completa.

El feixisme i el nazisme no arrenquen d'interessos econòmics. Són moviments nacionalistes, antiparlamentaris militaristes... En la invocació racista, en el jugar a milícies, en l'aurèola massa teatral dels dictadors, en certa vindicació històrica de drets i posicions altament qüestionables, arrela la força del moviment. Però el seu èxit ha estat afavorit i no poc, per la desesperació i la misèria que la postguerra, i amb ella la proletarització de la classe mitjana, representen. Sense aquest empobriment de l'estament mitjà, sense la por que suscitaren a Itàlia les ocupacions de fàbriques, sense l'ajut d'intel·lectuals, els moviments feixistes no haurien vençut ni durat.

L'anti-socialisme de la classe mitjana mòbil dels seus moviments antiliberals

Realment és prodigiós amb quina inanitat es llença un moviment dictatorial. Hitler ho ha promès tot segons el públic que l'escoltava: puja de salaris i baixa de salaris; seguretat de la renda i cancel·lació d'hipoteques i baixa d'interessos; als uns aliments barats, als altres, aranzel elevat i encaridor; rebaixa d'impostos per un cantó, augment de les prestacions de l'Estat per l'altre. L'organització nazi no podria pas resistir si li fos presentada a cobrament una part mínima de les lletres de canvi que estengué en la propaganda.

Però ha pogut escapar-se fàcilment de les reclamacions. La classe mitjana era antisocialista: ara també ho és encara que a Alemanya almenys, porti el nom de nacional-socialista i arreu del món respira un cert aire socialitzat (si puc permetrem aquesta expressió). L'antiga idea del menestral per qui socialista era un home ple d'enveges i passions que esvalotava els ànims proletaris i xuclava els mísers diners del pobre treballador, amb un pretext de propaganda i resistència, ha canviat de denominació i ara no és el socialisme sinó el marxisme el que suscita totes les inquietuds i desconfiances. La situació per al menestral ve a ésser aquesta: capitalisme són els bancs i els basars, els trusts que no deixen lloc a ningú per guanyar-se la vida, les grans companyies de privilegi legal o real. A l'altre cap: marxisme són els desvagats i malcontents, els que reclamen subsidi d'atur forçós, i sobretot els secretaris i capitostos de sindicats que viuen parasitàriament de la reforma social. Capitalisme i marxisme no tenen pàtria, són internacionals, i —això almenys a Alemanya— capitalisme i marxisme són fenòmens jueus per la font de les idees que sostenen l'organització i pels homes que les encarnen. Aquesta doctrina és simple i pel mateix alhora eficaç i falsa. Entre altres resultats ha tingut la inesperada virtut de fer sentir als partits socialistes que no podien viure entre tants odis i per no morir els hi calia comptar amb la classe mitjana, conquerint-la i amb tal finalitat modificar el text dels programes i el to de les propagandes.

Evolució paral·lela del socialisme i captació de la classe mitjana

L'experiència del poder ha estat en general i arreu del món fatal als socialistes. El menor dels danys que els ha causat, ha estat l'escissió dels partits llargament provats en l'oposició. Mentre uns quants dels seus homes amb l'experiència desenganyada del poder, reduïen a un reformisme radical molt prudent i suportable el vell programa de supressió de la propietat i

de la llibertat de contractació, una massa de gent jove, es refugiava en la intransigència doctrinal, i en la teoria de la catàstrofe prèvia, renegant del contacte afeblidor amb les responsabilitats de govern. Els socialistes —si és que hom pot continuar donant-los aquest nom— governamentals, tracten ara de captar l'ajut de la classe mitjana, que un temps consideraven impossible d'obtenir, perquè sobretot en el sector pagès passava per eminentment reaccionària, perquè tenia curs la doctrina que els obrers sols eren la majoria necessària per al triomf socialista, i finalment perquè la classe mitjana nova es proletaritzava per si sola, i per tant vindria a caure en el si del socialisme, com una fruita madura, sense esforç.

I bé! Hem après que una certa classe pagesa, que no és ben bé proletària, la dels parcers, que amb noms diversos trobem arreu d'Europa és tant o més radical que els més vermells dels obrers industrials. Resistència a l'autoritat, destruccions, atemptats, vagues, lluites electorals violentes, són coses que s'han produït en tots els països d'Europa on les agitacions de la reforma agrària han fet entrar en la consciència de les gents la idea de la possibilitat, i àdhuc de la possibilitat immediata, d'un canvi de relacions jurídiques. En canvi la classe mitjana nova es proletaritza cada dia més en el que és xifra de guanys, tenor de vida, possibilitats d'emancipació, però sense caure en el socialisme, sense mai acabar d'ésser proletària. El socialisme s'ha adonat que la majoria en quantitat —que tampoc ho són en termes absoluts els proletaris cent per cent— no basta per a implantar el nou sistema. Pagesos i funcionaris, són imprescindibles; sense intel·lectuals no es fan revolucions. I com que la consciència de l'opressió capitalista es desvetlla en certs sectors de la classe mitjana, alguns dels seus homes fan la meitat del camí vers el socialisme a l'hora precisa en què el socialisme fa la meitat del camí vers aquests sectors, i declara sovint que no és un partit de classe que accepta els homes d'origen «petit burgès», intel·lectual, un temps tinguts per enemics, per la mateixa raó de la seva proximitat social.

Com es presenta la propaganda socialista

Què pot oferir aquest socialisme (un xic esbravat cal reconèixer-ho) als menestrals i als dependents? Aquesta és la qüestió que s'han plantejat els directors del socialisme, i que han tractat de respondre tenint en compte la que la seva experiència dels obrers els ha ensenyat, vull dir, que no basta el miratge consolador d'una futura realització de la societat perfecta i

harmònica per guanyar adeptes i electors, sinó que a tal fi cal no ja per a demà o demà passat, sinó per avui mateix donar resposta a certes qüestions angunioses.

En el diagnòstic socialista els mals de la classe mitjana hi són ben descrits: La petita empresa es veu cada mes desallotjada de posicions tradicionals per la gran empresa, la importància social dels negocis modestos minva, i d'aquesta hegemonia econòmica dels més forts, resulten perjudicats no sols els proletaris sinó també els menestrals, privats també d'una part de la justa remuneració, o més ben dit del total producte del seu treball. Però en les solucions no és fàcil arribar a obtenir un assentiment unànime i no és fàcil, perquè en la classe mitjana manca la unanimitat sempre.

La divisió essencial de la classe mitjana es una divisió històrica

No hi ha una classe mitjana, sinó dues, la vella i la nova, i la posició de cadascuna és distinta enfront del socialisme per raons històriques, o sigui, per raó del moment de la seva naixença. La classe mitjana antiga, la menestralia i el petit comerç és en el fons una supervivència de l'organització industrial precapitalista i del punt de mira polític interessada a servar la seva posició econòmica independent autàrquica per això gelosa de la seva modesta propietat.

La classe mitjana nova és, per contra, un fenomen clarament de l'època capitalista. Tan privada de propietat (no d'estalvis) com el proletari més proletari, socialment afectada pels mateixos perills que el proletari, i en desitjos, actuació i mentalitat, diferent dels petits propietaris rurals.

Classe mitjana i expropiació

Cal doncs en el programa socialista, que vulgui conquerir la classe mitjana, recordar-se de les diferències entre una i altra classe. Això és particularment important en presència de problemes concrets i sobretot de la propietat privada. El socialisme la nega almenys teòricament i això és per a modestos pagesos i menestrals totalment inacceptable. En realitat els darrers intents de programàtica socialista allí on el socialisme ha tingut una experiència del poder, tracten la qüestió amb menys intransigència no fos més que per acordar els compromisos que el partit lliga amb l'opinió i el testimoni i recordança d'actuacions no massa remotes. El socialisme ha començat com un fenomen urbà i industrial, i quan la crisi de postguerra l'ha convertit de partit de classe en partit de govern, no s'ha pogut alliberar

a temps del gest agressiu contra la propietat de l'aspiració a socialitzar els mitjans de producció. Rigorosament parlant, un taller modest, o una heretat minúscula són mitjans de producció tant com la casa Krupp[96] o el major dels latifundis. Debades diuen els polítics directors del socialisme que ningú ha pensat a expropiar els petits pagesos que van a jornal per altri la meitat dels dies de l'any, o el fusteret de veïnat que no té més fadrí que un familiar mig invàlid. Debades els doctrinaris avisen que la socialització de la petita empresa és tècnicament impossible i sociològicament innecessària, i que la qüestió es redueix a l'expropiació dels grans expropiadors… La idea simple i essencial, la idea que perdura és la de la incompatibilitat entre socialisme i propietat i aquesta idea allunyà dels rengles socialistes els homes de l'estament mitjà.

La nova justificació del dret de propietat

Otto Bauer, líder del socialisme austríac en 1919, donava la fórmula «El socialisme desarrelarà la propietat d'espoliació, no la propietat de treball». El sòl de l'aristocràcia, del clergat i del capital ha d'ésser socialitzat, no el sòl propietat del cultivador, que restarà propietat privada (*Der Weg Zum Sozialismus* —citat per Rudolf Küstermeier— *Die Mittelschichten und der Sozialismus*)[97]. I en aquella afirmació Bauer es reclama de la més pura ortodòxia marxista en els següents termes: L'exigència socialitzadora deriva de la doctrina del plus valor. La propietat comú entrarà en el lloc de la propietat privada, perquè el plus valor no el percebin uns pocs sinó la col·lectivitat. Però de plus valor no n'hi ha, allí on no hi ha proletaris! Per consegüent l'exigència de socialització és totalment infundada quan es tracta d'explotacions que no exigeixen forces de treball estranyes a la família mateixa de l'empresari. Si exploten a algú, si espolien a algun obrer és el mateix home que és senyor i propietari de l'empresa, a un familiar que té comunitat de patrimoni i de consum amb ell.

---

[96] Krupp és el cognom d'una nissaga d'industrials alemanys del XIX i XX, origen d'un dels major consorcis empresarials d'Europa en la seva època, fusionada amb Thyssen AG el 1999.

[97] El líder del socialisme austríac Otto Bauer (Wien, 1881 - Paris, 1938) és autor de *Der Weg Zum Sozialismus* (*El camí al socialisme*), Berlin 1919; Rudolf Küstermeier (Bielefeld, 1903 - Tel Aviv, 1977) va escriure *Die Mittelschichten und ihr politischer Weg*. Band III der sozialistischen. Postdam: Alfred Protte, 1933 (pàgines 59-60). En català ve a dir: «Les classes mitjanes i el seu camí polític», volum III del Socialista.

Altre intent doctrinal més subtil per a reconciliar propietat i socialisme, el devem a Eduard Heimann[98] i podria ésser així resumit: La socialització en últim terme no implica negació sinó afirmació de la propietat. L'obrer assalariat ve a restar, cas de manca total de treball, en relació d'absoluta dependència respecte al capitalista. Aquesta situació de pròpia inferioritat ha de cessar per la propietat col·lectiva dels mitjans de producció. L'obrer ha de sentir novament el seu treball com a cosa pròpia, i perquè això pugui ésser i sigui, ha d'ésser vençuda la sobirania del capital anònim, i en el seu lloc instaurada la institució de la propietat col·lectiva. Marx mateix parla d'una resurrecció de la propietat individual. Si aquest és el fi de la socialització, és obvi que allí on de bon principi ja és viva i activa la relació entre treball i propietat, el que cal és respectar-la! Cap socialista pot demanar que sigui destruïda per a ésser de seguida restaurada.

Certament la ratlla entre propietat de treball i propietat d'espoliació és difícil de marcar. No hi hauria propietat de treball sinó allí on cap força estranya, cap assalariat no és utilitzat? Però per què eliminar de la propietat de treball la petita hisenda en què mort el pare, la vídua o els fills infants han de contractar uns jornalers? Mentre l'amo formi classe i agafi el càvec o la falç al costat dels jornalers, podríem parlar de propietat d'explotació? La resposta és òbvia: sí en sentit econòmic; no en termes de sociologia. Uns centenars de pessetes en la caixa d'estalvis, no fan a un home capitalista ni rendista. Però aquelles pessetes són capital i llur interès anyal és una renda. Per això els sindicats lliures alemanys en el seu programa han pogut inscriure aquest mot: «Els nostres sindicats no reclamen l'expropiació sense distincions de totes les propietats. Llur combat va només contra la gran propietat, que amenaça tant als proletaris com als petits propietaris. Volem la restauració dels lligams entre treball i propietat, únic fonament moral de la propietat, destruït pel capitalisme, explotant a molts en benefici de pocs. Allí on aquell lligam es trencà —grans empreses— sigui restablerta la propietat comuna o col·lectiva. Allí on propietat significa encara unió del treball i els mitjans de producció, allí la socialització no és necessària, ni demanada».

[98] Eduard Heimann (Berlin, 1889 - Hamburg, 1967). Economista alemany. Autor de *Mehrwert und Gemeinwirtschaft* (1922) (*Valor afegit* i *Economia Pública*). Teoritza com mantindre el mecanisme de preus del mercat en una economia socialista amb monopolis controlats per l'Estat i els sindicats.

La lliure contractació i el neosocialisme. Economia planificada

No menys delicat que el de propietat és el concepte de llibertat econòmica. També ací el socialisme reformista ha tirat un xic d'aigua al vi, almenys en l'ordre teòric. Car en la política pràctica, s'ha marcat una nova tendència tan activament encomanadissa que potser no hi ha fenomen econòmic més discutit en llibres i revistes. Vull parlar de l'economia planificada.

De Marx resten en peu sobretot les pàgines crítiques, la dissecció de l'estructura i el funcionament de l'economia liberal-burgesa. En les seves obres poques coses són tan vives com la doctrina de la crisi. El socialisme polític té aquesta missió primària en lloc de l'anarquia de produir capitalista, cal instaurar un ordre, esvair el perill de les crisis, que amb les seves alternatives lleven a la vida econòmica tota seguretat. Aquest propòsit socialista ha de conciliar al moviment, les simpaties de la classe mitjana, per més que impliqui greus atacs a la vanada llibertat econòmica. Però aquesta llibertat quines perspectives ens ofereix avui? Permetrà trobar aquella normalitat i certitud en un tenor de vida que la classe mitjana cerca adelerada i que és la raó que la burocràcia sigui tan envejada? Evidentment, a uns pocs sí, però no a les llargues fileres de cada estament. La majoria de la classe mitjana, es proletaritza, és a dir cau més i més en la dependència de grans forces capitalistes que com al propi i pur proletariat els hi donen només les deixalles: «poc per a viure i massa per a morir». Cal només portar a convicció de l'estament mitjà, que hi ha un sistema que evita les crisis, és a dir, que evita el moment tràgic de proletaritzar-se. Aquest sistema és l'economia planificada. Mes l'economia planificada per la menestralia, que veu les coses en el seu pla mediocre i pròxim, és igual a agrupació en associacions cooperatives, de les quals els últims anys i decennis n'han vist sorgir a dotzenes del no-res, i no sempre amb èxit falaguer. Allí on el moviment cooperatista ha crescut massa de pressa, incubat per la llei i la política, més que arrelat en la viva necessitat i en la convicció antiga, hem vist els gerents il·lusos o farsants, el finançament insuficient, la rebrotada de l'esperit individualista de la menestralia per sota de les momentànies creacions cooperativistes. Cal —sempre segons la tesi del neosocialisme— predicar la cooperació que facilita les compres, racionalitza les tasques, eixampla les possibilitats, en un mot redueix el cost i augmenta la rendibilitat. I això,

des d'ara, sense esperar la plena injunció del pla econòmic total, damunt la suma de totes les forces i activitats productores.

Una economia planificada, per valer alguna cosa, cal que sigui àmplia, comprensiva, potser, no agafant tota activitat, però sí entrant a tot arreu on no es produeixi amb medis tècnics normals i en quantitat bastant per a la necessitat corrent. Per tant, la racionalització, tecnificació i ordinació internacional de l'economia, ha d'agafar artesanat, petit comerç, agricultura mitjana…

Vegem com reaccionen cadascun dels sectors de la classe mitjana davant dels intents de planificació.

• • •

Les reaccions dels grups que fan l'estament mitjà

Per a la menestralia artesana la planificació és francament odiosa. La menestralia artesana pensa que el pitjor dels mals és encara l'organització coercitiva d'una burocràcia que centralitza les activitats d'un ram. El record de l'economia de guerra és massa fresc perquè fos impossible convèncer als artesans de sotmetre's a una tutela. Potser la crisi que fa tres anys flagel·la l'economia hagi fet pensar en la conveniència d'unir-se, d'ordenar-se, de comptar-se, repartir-se les tasques, i afirmar-se enfront de la gran empresa, en un mot de convertir en una puixança la suma de les febleses, sota l'empar de la llei i del poder. Però en països com el nostre, fora en tot cas molt difícil d'embarcar la menestralia en una organització d'aquest estil, i menys amb la tutela de l'Estat. Tot el que no fos unir-se per a explotar a l'Estat, fer-se dins ell un cantó independent, amb un petit derivatiu del tresor públic, seria foc d'encenalls, tan aviat arborat com extingit.

I no parlem de l'ordenació socialista del petit comerç. Ací la incompatibilitat és indiscutible. Si hi ha d'haver racionalització en l'esfera econòmica del repartiment de riqueses, l'organització menestrala del comerç ha de desaparèixer.

Pel que fa referència a l'agricultura el problema de la planificació té precedents copiosos. Arreu les institucions duaneres i de transport per als cereals panificables, tenen un joc que l'Estat regula de molt a prop, que sovint es converteixen en monopolis, i que sempre facilitarien el pas a un

pla econòmic regular i total. Allí on hi ha sindicació, cooperatisme, caixes rurals, i cada dia són més aquestes institucions, podrà també ésser presa en consideració una regulació legal de l'escolament dels productes. A més en l'economia planificada si no s'augmentés el poder de compra de les masses, almenys seria més constant, i amb això seria també més constant en quantitat i classe la producció agrícola i més fàcil i regular el guany dels pagesos.

La planificació és bon xic més difícil per a l'artesanat. En els països on les organitzacions artesanes s'encadenen en graons d'una vasta jerarquia, es federen i relacionen geogràficament i segons rams (Suïssa, Alemanya, Bèlgica), ha estat cosa fàcil fer aprovar en Congressos i reunions, mocions encaminades a establir una regulació de la producció, repartiment, preus i presentació acurada dels productes. Des del punt de mira de l'interès col·lectiu socialisme i capitalisme van d'acord: voldran els uns, cooperatives, magatzems municipalitzats; i els altres, empreses capitalistes, però tots dos grups reclamen botigues amples, de mercat prou extens, no negocis mesquins, parasitaris, fundats eu el crèdit de llibreta i en artificis veïns del frau en pes o qualitat. Només per pocs articles especials o de luxe, cal que perduri la botiga individual, la qual altrament pel seu estoc costós té amb freqüència un cert matís capitalista.

Més felices prometences i esperances es pot permetre una política socialista de la nova classe mitjana; per a buròcrates i dependents, àdhuc per als homes de professió liberal, la propietat, almenys la propietat com a font ingressos, té poca importància, i el dogma essencial del socialisme no necessita ésser negat o aigualit per a captar l'adhesió d'aquests grups. En llur resistència a la massa ascendent del proletariat, funcionaris i dependents lluiten per una suma de condicions i privilegis que constitueixen el seu ideal polític i professional i que hom anomena els drets adquirits. L'expressió que té equivalents en gairebé tots els idiomes (*droits acquis*, *wohlerworbene Rechte*) l'ha encunyada la burocràcia, i inclou en primer terme la condició d'inamovibilitat en el càrrec; a més el dret a jubilació, les finors i complicacions en la tarificació dels sous, amb augments graduals, indemnitzacions de residència, viàtics o dietes, dret d'habitació i accessoris; l'avenç a l'antiguitat i al mèrit; les pensions d'orfes i vídues; les institucions

d'ensenyament per als infants... En fi, un complex d'institucions que embolcallen i sostenen tota la vida de l'home, que no donen mai luxe, però sempre certitud i per tant confort, i que fa del funcionari un privilegiat entre els treballadors, la qual cosa explica la concurrència desaforada en els exàmens i concursos d'ingrés en la carrera administrativa. Aquests privilegis són el capital, la propietat d'aquesta classe, defensats amb més zel que cap altra propietat.

Per als empleats particulars la situació no és tan avantatjosa i resten molt endarrere respecte dels buròcrates. També tenen sous i no salaris, i corresponent a aquesta major durada de la jornada, correspon una major raresa en els acomiadaments i una indemnització més crescuda quan es produeixen. Però comparats amb els buròcrates tan pròxims en la formació cultural, en la qualitat de tasca, i en la consideració social, tenen el desavantatge que el patró no és immortal com ho és l'Estat, i els guanys del patró d'on ells seran pagats són cosa futura i incerta, mentre que el tribut d'on l'Estat pouarà sous i gratificacions és cosa exacta i segura. Gran diferència que acosta lamentablement la classe d'empleats particulars al pur proletariat!

La classe dels empleats particulars es troba avui en l'entreforc d'un dilema terrible. Si comparem la situació del grup amb la de 50 anys enrere, especialment en la dependència mercantil, és patent que hi ha hagut una elevació considerable en el nivell de vida promig, i no obstant quan s'ha investigat si hi havia o no hi havia millora en el tenor de vida dels homes d'aquest grup isoladament considerats, tots els equilibris de llenguatge, a què tan bé es presten les respostes a enquestes, no poden dissimular aquest fet: En els 50 anys darrers amb millora de sous i reducció de jornada, protecció per jurisdiccions especials, etc. s'han esvaït, definitivament sembla, les possibilitats d'emancipació econòmica, al mateix temps que la mecanització de les explotacions feia intercanviables els homes en els llocs, i obria la porta al flagell de l'atur forçós en temps de crisi. Posades en ponderació aquestes forces negatives amb els profits en sous i condicions, el saldo positiu resulta ben modest.

Enfront d'aquests grups el socialisme actiu fa molt menys per conquistar-los que respecte a la menestralia. És un veritable problema psicològic sobre el qual seria profitós meditar un xic. Els teòrics del socialisme consideren treballadors intel·lectuals, sense més, als homes de la classe mitjana nova; com a privats de propietat, com a reduïts que són a l'únic profit i guany del propi treball en obsequi llur, no volen fer cap retoc al programa del partit, no els cal preocupar-se de les modalitats del grup social en qüestió. Els privilegis d'uns i altres empleats, els de l'Estat i els de l'empresa privada, han de caure unificats, englobats, en el dret comú del treball. En realitat la majoria d'aquests privilegis manca de real justificació, i llur obtenció és nascuda de la proximitat personal als titulars del poder, que gosen els funcionaris públics. La benèfica influència d'aquesta proximitat, s'estén a les classes més humils i nombroses d'empleats, en les quals però la complaença patronal de l'Estat no ha pogut evitar espurnes de sindicalisme (correus, policia, etc.). En definitiva, el socialista pur, enveja un xic i vol destruir els drets adquirits, del qual Lenin ens donà la lliçó en el seu opuscle *Estat i revolució*[99] i en la seva tasca de dictador.

La classe mitjana nova i la seva creació el dret corporatiu

Per contra, la classe mitjana nova, i especialment els dependents i els professionals lliures, és anticapitalista. Potser ningú no judica tan despiadadament els rics, els capitalistes, com els seus metges, els seus advocats, els seus enginyers, els seus procuradors i administradors, els seus dependents. Amb freqüència els bons patrons, han volgut establir una relació patriarcal amb els seus subordinats i dependents, han demanat una col·laboració i l'han retribuïda en bastants casos amb llarguesa i tot. Però això no bastava; deixar a l'albir de l'home i dels atzars, de l'èxit el premi, era massa *aleas* en la sort d'una classe: els empleats s'han acostat al proletariat en el contingut de les seves reclamacions, i més encara en el to amb què les plantejaven.

En els països on el socialisme —des del poder o coaccionant el poder des dels comitès de vaga— ha semblat dominar tota altra tendència, l'esperit de la classe mitjana, amb l'especial consciència de l'estament

[99] Vladímir Ílitx Uliánov, *Lenin. L'estat i la revolució. La doctrina marxista de l'estat i les tasques del proletari en la revolució* (1917). Hi ha una edició en català amb introducció de Josep Fontana. Biblioteca marxista, Tres i quatre, 2017.

que es sap «millor» que els altres, ha tingut una reacció especialíssima. No podia desconèixer ni combatre l'anhel de justícia que batega en la idea socialista, no podia desconèixer la força unitiva que dona a milers de coratges humans, però la lluita de classes essent-li per naturalesa ingrata, ha cercat en la unitat de la producció una superació de la lluita de classes. El resultat ha estat la creació feixista de les corporacions en què obrers i patrons, tècnics i intel·lectuals col·laboren. Han desaparegut la coalició i la vaga, la llibertat de producció i de contractació. Els privilegis de grup de buròcrates, durada en el càrrec, retribució no arbitrària, ara són per a tots, és a dir: per a ningú; la submissió dels buròcrates a reglaments i autoritats executives, ara són per a tots. El sistema corporacionista pel que la curta experiència ens mostra, no mata, sinó que estabilitza el capitalisme, el sistema corporacionista, amaga però no extirpa la lluita de classes: al seu final, fa témer un retorn de les formes més agressives i revolucionàries del socialisme, i amb això una definitiva proletarització de la classe mitjana.

En resum: d'ençà que amb la gran guerra i la revolució política, el socialisme ha arribat al poder, la classe mitjana ha sofert infinitament, la inflació primer, la crisi després, entremig uns curts anys de reconstrucció feta a crèdit i amb ritme massa ràpid, l'han castigat en l'ordre econòmic, en el polític, li han fet esguardar amb escepticisme el pervindre. Avui hom espera ésser al punt més baix de la corba i iniciar una nova puja. Portarà aquesta la millora decisiva a l'estament?

Els socialistes creuen poder oferir-la-hi. Els mals actuals són conseqüència necessària d'una economia capitalista fundada en la quantitat, tendent a l'espoliació. La millora no pot venir sinó de l'ordre nou en el qual —i això sí que és música nova, mai sentida en el concert socialista— es fondran proletariat i burgesia, empresaris i proletaris. La classe mitjana que fins ara en el seu terror del socialisme i del comunisme ha votat arreu amb partits nacionals burgesos servidors del gran capitalisme, ara s'inclina a fondre's políticament amb l'enemic essencial. Val la pena d'aturar-nos un moment a examinar aquest procés, i així com hem dedicat un capítol a classe mitjana i socialisme veure ara com lliguen classe mitjana i societat capitalistes.

2. Classe mitjana i capitalisme

Hem vist la posició de la classe mitjana enfront del socialisme, és a dir, enfront d'un ideal no assolit encara per bé que exercint una influència dominant decisiva, sobre totes les esferes de l'economia. Ara, ens cal veure, per completar el quadre del punt de vista oposat, les posicions relatives del capitalisme i de la classe mitjana, i com que ací es tracta de condicions actuals, positives i fins mesurables, l'exposició podrà ésser molt més lúcida i precisa que no en el cas primerament examinat del socialisme.

El punt de partida és el mateix que hem vist en el cap. [100] en parlar de la lluita de classes. El socialisme marxista pronostica que en la polarització de la societat en dues grans cledes hostils no restaria lloc per a la classe mitjana. La més lleugera observació permet de veure que la classe mitjana perdura i la literatura econòmica, partint d'aquesta experiència innegable, ha afirmat reiteradament la força vital i la importància de l'estament mitjà sobretot en la menestralia artesanat, ha ponderat la seva força primària, la seva feina peculiar en què és insubstituïble, la seva intacta estructura orgànica.

Al lector imparcial se li fa d'antuvi una mica sospitosa, aquesta pruïja[101] afirmar i demostrar fenòmens, que el mateix expositor assegura són evidents. És una falta antiga en lògica, donar massa proves, adduir massa arguments, perquè arriba que uns amb altres es contradiuen i tots plegats venen a ésser inoperants.

D'aquesta innecessària defensa de l'artesanat, hom dedueix de seguida, per comparació amb les realitats de la modesta experiència personal de cadascú, que, la menestralia té una influència social, un pes específic en la vida col·lectiva superior, a la seva importància econòmica. I com que això

[100] Reventós deixa un espai en blanc, probablement per escriure «capítol III, tema I».
[101] Ganes vehements de fer una cosa.

va contra la llei substantiva del món capitalista, on tant ets com vals, es cau de seguida en el pensament que tal influència és la perduració d'un estat de coses anteriors, que a poc a poc va esmorteint-se. Confirma aquesta primera sospita, l'examen del concepte de classe mitjana que en altre lloc hem fet. En rebutjar les notes successives d'autarquia, capital, cultura, etc., cridava l'atenció tant en la definició de Schmoller com en la de Wernicke, la persistència d'una certa idea de posició social, és a dir un resultat adquirit, precisant més, heretat, perquè és un do que ve amb la naixença en una o altre tipus de famílies. Tan poderosa és aquesta posició social asprament defensada per tal com difícilment mantinguda, que dona unitat a les dues cledes de l'estament, malgrat ésser l'antiga classe mitjana, formada per gent que lloga obrers, que dona feina, i la nova per gent que es lloga a servei de patrons, que cerca feina. A més el que anomenem classe mitjana nova: buròcrates i dependents, cerca feina, generalment en empreses no menestrales, sinó de gran capitalisme, i el gran capital és més aviat enemic de la menestralia.

Però aquesta afirmació darrera, cal entendre-la *cum grano salis* i a escatir-ne els matisos va principalment encaminat el present capítol. És indubtable que els treballadors de tota classe, tenen interès en allunyar els seus guanys, la valoració de la seva força de treball de l'arbitrarietat del patró, en assegurar-se contra malaltia, invalidesa, atur forçós breu: en tot el que en diem assistència legal, política social o cosa similar. Tals institucions no són do graciós de la casta patronal al treballador, sinó conquestes laboriosament guanyades, dia rere dia, en força de la solidaritat obrera. Per això la política social, divideix i classifica els homes. Hi ha els que la paguen (patrons) i els que en beneficien (obrers). Poca cosa vol dir que socialment per ròssec d'altres èpoques, alguns patrons i alguns obrers, formin classe, es barregin en l'escola i en la diversió, consumeixen per l'estil i votin una mateixa candidatura política, es casin entre si, i observin una moral de classe, contra un fet econòmic tan poderós.

Més encara, l'artesà és el més dur dels patrons, sofreix una compressió aspra de part del capitalisme, a la qual no pot naturalment resistir millorant la seva instal·lació o comprant a més baix preu les seves matèries primeres. L'únic camp en què pot lluitar amb el gran capital és el dels

salaris, és a dir, traslladant la pressió que sofreix a les petites forces de treball que lloga en una explotació que vela, el fet de compartir sovint la tasca material, el tenor de vida similar al proletari, la comunitat de vida en molts ordres. Especialment les càrregues de la política social: el segur obrer de malaltia, accident o atur forçós que a ell no li presta ningú, li semblen al menestral una irritant desigualtat. La indeclinable conseqüència d'aquests fets, és que la classe mitjana menestrala no sembla estar a l'altura desitjable en el caire d'assistència legal de l'obrer, i per això boi essent enemiga de gran capitalisme, en el combat contra la política social, li ha servit com a franctirador.

De la classe mitjana nova, ja hem vist que havia arribat a un punt crític, no pas per la modicitat de sous i honoraris que en mitjana no s'allunya gaire dels salaris, sinó perquè el fet i el propòsit de continuar essent classe mitjana, de no caure en la massa proletària, difícilment resistirà al fet d'haver-se esvaït o reduït considerablement les possibilitats d'emancipació. La consciència de classe dura encara però sense suport material, i això engendra la singular contradicció de que un home en força de certa consciència —ròssec en gran part de passats moments— se senti capitalista i obri com a tal, quan no té capital, se senti fora del proletariat quan viu del seu treball amb totes les incertituds que això comporta. És de suposar, que tal situació no resistirà el pas de gaires generacions. La classe mitjana nova en la gran majoria dels seus individus no pot fer-se la il·lusió d'allunyar-se de la seva actual condició, en tants aspectes proletària. El seu treball ha perdut àdhuc l'aparença, de noblesa o dignitat, de funcions delegades del patró que abans podrà tenir. L'exèrcit de taquimeques i comptables, de venedors i venedores, d'auxiliars de l'estadística i correspondència mecanitzades i regulars dels grans negocis, saben que no tenen més «*chances*» d'ascensió que el forjador o que el paleta.

Repetim-ho doncs: no hi ha una classe mitjana. En relació amb el món capitalista, es veu claríssim que n'hi ha dues: Una que és anterior al capitalisme i que en realitat és una forma supervivent de la vida econòmica d'altres èpoques. L'altra que és contemporània del capitalisme plena de vitalitat, en creixença manifesta, però allunyant-se de les essències de la classe mitjana cada dia.

Capitalista és qui té capital i amb ell lliure disposició, independència, seguretat d'ingressos. Proletari és qui no té capital i ven la força de treball per guanyar-se la vida. Hi ha una classe entre aquests dos pols, la classe mitjana. Sense propietat, o millor dit amb tan poca propietat que no arriba a ésser una font d'ingressos separats i suficients, però que de vegades permet certa independència respecte al gran capital. Tal és la classe mitjana que la societat capitalista, en néixer va trobar, ja existent; la classe mitjana que tenia en vista el Manifest Comunista quan pronosticà el seu afebliment progressiu fins a la plena destrucció. I en l'essencial pel que veiem amb ritme més lent, potser però sense cap essencial contradicció la pronòstiga de Marx i Engels es va complint.

Hi ha una classe mitjana nova, i aquesta ben al revés de la menestralia augmenta, augmenta de pressa, a proporcions més que cap altre grup social. Tot el problema sociològic de la classe mitjana podríem formular-lo així. Si l'estament mitjà ens interessa i val, perquè és portadora dels valors morals i intel·lectuals, pot la classe mitjana nova substituir del tot a l'antiga, en aquesta funció?

La resposta no és unànime. Ni és tampoc massa fàcil.

La classe mitjana nova no està entre el capitalisme i el proletariat, no paga salaris bo i compartint la condició de vida dels que els cobren. La classe mitjana nova rep salaris, boi compartint en els casos més afortunats la condició de vida dels que en paguen cau per tant del cantó del proletariat. Els seus interessos immanents són oposats als del patró: el seu creixement, demostraria els efectes d'aquella dinàmica incessant que deixa a l'un cap la demanda de treball a l'altre cap l'oferta. Tals són les paraules i els arguments dels socialistes.

Però seria desconèixer realitats concretes, ignorar que funcionaris i dependents no se senten proletaris, i que a més són també rebutjats pels proletaris com a membres d'una altra classe malgrat que en la lluita contra el patró hagin emprat de vegades mètodes sindicalistes apresos dels obrers cent per cent. La causa d'aquesta diferència no és la mera comunitat de naixement en un grup social, car la influència d'aquest naixement, si no recolzés en fets durables, es perdria en una generació. Hi ha una voluntat

de durar, en la classe, una voluntat d'ascendir-hi que tenen els de sota, i aquest anhel, boi essent cada dia més difícil de realitzar anima sempre les lluites i les conductes dels homes. No és doncs cert que la classe mitjana vella i nova tinguin una base merament econòmica, que cada dia es redueix i estreny com la «*peau de chagrin*»[102] llegendària. Ni és cert que tingui una base exclusivament sociològica, ço és la resistència a degradar a convertir-se en proletariat. Totes dues causes operen; més intensament l'econòmica en la menestralia, al contrari en la classe mitjana nova és més operant la sociològica. I en això no hi ha contradicció: la solidaritat de classe és més forta que les causes que la produeixen. La condició proletaroidea de la classe mitjana nova, no fa proletaris als seus homes; i gosem a dir que de segur és més proletari un fuster amb taller petit però en què hi hagi mitja dotzena de persones, fadrins i aprenents, a més de l'amo, que el comptable d'una casa de comerç mitjana, o el metge mediocre d'una germandat. Per materialista que sota el signe de la quantitat s'hagi tornat la nostra època «—*il y eut et il y a*— diu Labriola[103]— *dans la société comme una hiérarchie de l'intelligence et des sentiments et ideations. Supposer que les hommes toujours et dans tous les cas ont une conscience à peu près claire de leur propre situation et de ce qui était rationnel de faire, c'est supposer l'invraisemblable, bien plus, l'inexistant*». La consciència de classe no correspon a cap situació econòmica, o com diu el mateix Labriola: «*Un crétin seulement a pu croire que la morale individuelle de chacun est proportionnelle à sa situation économique individuelle. Cela est non seulement empiriquement faux, mais intrinsèquement irrationnel. Étant donnée l'élasticité du mécanisme psychique et aussi ce fait que personne ne vit tellement enfermée dans sa propre classe qu'il ne subisse l'influence des autres classes du milieu commun et des traditions qui s'entrecroisent, il n'est jamais possible de réduire le développement de chaque individu au type abstrait et générique de la classe ou de l'état social*». (A. Labriola, *Essais sur la conception materialiste de l'histoire* – París, 1928. M. Giard – pàgina, 168, pàgina, 236)[104].

[102] *La peau de chagrin*. París: Gosselin, 1831. La novel·la de l'escriptor francès Honoré de Balzac (Tours, 1799 - Paris, 1850) és la història de Raphael de Valentin, un jove aristòcrata sense diners que rep una pell de cabra miraculosa i malèfica. Hi ha una versió en català: *La pell de xagrí*. Traducció de Ramon Vinyes. Barcelona: Bruguera, 1985.

[103] Antonio Labriola (Cassino, 1843 - Roma, 1904). Filòsof i polític italià. Teòric del marxisme.

[104] Les cites de Labriola diuen: 1. «Hi va haver i hi ha dins la societat com una jerarquia de

La condició de classe social és no deslligada de l'estàndard de vida però tampoc rigorosa i exclusivament vinculada a aquest estàndard. Mentre lluita per conservar aquest mínim de confort i de certitud en l'existència, fa una classe distinta de l'obrera. Mentre lluita per mantenir-se en aquest sistema de tres classes, està sotmès a les condicions de l'edat capitalista que enrareixen l'atmosfera en què la classe de petita burgesia viu, que limiten les seves possibilitats. El capitalisme oprimeix la classe mitjana la qual per a no caure en la proletària, ha de sostenir i defensar el sistema capitalista! Aquesta és la paradoxa. L'una classe, la capitalista li pren en detall pràcticament les possibilitats d'existència; l'altre el proletariat, les nega en bloc, doctrinalment.

La classe menestrala la formen indústries independents. Des del punt de vist del consum, del tenor de vida, els homes d'aquesta classe s'allunyen ben poc del proletariat. La mateixa independència de què la classe es lloa, ha perdut el seu sentit propi: el botiguer o petit industrial ho és ben poc d'independent. Depèn dels seus proveïdors, depèn del crèdit que li fan, depèn de la clientela. Li resta la il·lusió de poder i d'autoritat. En el seu taller mana... ara que sovint no té a qui manar, ni què cosa manar. I en canvi! quins sacrificis no li costa aquesta fantasmal inexercible autoritat! El modest menestral no coneix jornada de vuit hores, ni sap com el buròcrata esperar el dia de fi de mes que és el de cobrar! Per ell és el del venciment de lletres i factures. Lluita contra el capitalisme que l'oprimeix amb totes ses forces perquè la competència capitalista el proletaritza. I novament la paradoxa com més dura és la pressió de la gran indústria, del capitalisme, com més la vida proletaritza *de facto* a l'home de la classe mitjana més s'esforça a afirmar-se distint del proletariat. No era no, tan lluny de realitat

---

la intel·ligència i dels sentiments i idees. Suposar que els homes sempre i en tots els casos tenen una consciència més o menys clara de la seva pròpia situació i del que era racional de fer, és suposar l'inversemblable, més encara, l'inexistent. 2. «Només un cretí ha pogut creure que la moral individual de cadascú és proporcional a la seva situació econòmica individual. Això és, no només empíricament fals, sinó intrinsecament irracional. Donades l'elasticitat del mecanisme psíquic i del fet que ningú viu tan tancat en la seva pròpia classe que no sofreix la influència de les altres classes, del medi comú i de les tradicions que es creuen, mai és possible reduir el desenvolupament de cada individu al tipus abstracte i genèric de la classe o de l'estat social». L'obra està disponible a: https://octaviana.fr/document/FELNM070

el *Manifest Comunista* en consignar que: «L'estament mitjà, la petita indústria, el petit comerciant, el menestral, el pagès tots combaten la burgesia per a salvar la pròpia existència com a estament mitjà, en combatre la burgesia no són revolucionaris sinó conservadors. Més, són reaccionaris que volen fer girar contra sentit natural la roda de la història». I la classe mitjana nova en aquest punt concret també, guanyaria amb aturar si no amb desfer el curs dels esdeveniments. La classe mitjana és contenció, és resistència estàtica; tota dinàmica social, vagi cap al capitalisme o cap al socialisme destrueix la seva existència.

En altres moments la petita burgesia, la classe mitjana aliada amb el proletariat ha combatut el poder, l'aristocràcia i dels seus succedanis la gran burgesia capitalista. Però aquesta aliança s'ha desfet de seguida. La menestralia pot combatre certes formes real o aparentment vicioses del sistema capitalista, mai el sistema en si, perquè propietat privada i empresa privada, són el seu element vital, com el del capitalisme mateix. El proletariat té aspiracions distintes i un cop assolit el fi polític d'una aliança temporal, refusa lluitar amb burgesos, i contra burgesos. I més encara, la coalició fou possible només mentre el proletariat feble i desorganitzat, navegava en les aigües liberals i democràtiques de la menestralia, contra certes formes més rudes d'opressió. Quan s'ha creat una consciència de classe, i uns partits que la serveixen, la separació de la menestralia s'ha fet definitiva.

De l'extrem del mal la petita burgesia ha vingut a treure'n conseqüències noves i no tan dolentes. Contra la tesi liberal que volia separar l'economia de tota doctrina moral i fer-ne una ciència tan objectiva com la química, tan lògica com la geometria; contra la tesi socialista que interpretà tot el món per l'economia, i en ella basa la superestructura moral, filosòfica, política i fins artística de la humana civilització, els petits burgesos afirmen que l'economia no pot ésser fi d'ella mateixa; que l'economia només ha d'ésser vanada, i conreada en quant afegeix a la felicitat dels homes noves possibilitats. No ha de dominar; ha de servir. Manar, disposar, és feina de l'Estat. Únicament l'Estat pot fer cessar les contradiccions i refrecs de la vida econòmica. Aquesta noció difícilment elaborada, que tradueix en un llenguatge abstracte de regust hegelià, amb la realització en l'Estat de la idea de justícia i de dret, els anhels i les fretures vitals necessàries de

l'estament mitjà, poc amic en general de tot el que sigui estat i coerció ha sigut interpretada en textos legals i reglamentaris, engendrant la institució singular, que anomenem amb neologisme a la italiana corporació. No veuen els homes humils de l'estament menestral, que l'Estat nou basat en les Corporacions, continuarà essent l'Estat del capitalisme. Un estat europeu, cert en règim de dictadura, i amb els mitjans d'un poder d'aquesta mena, la Itàlia feixista, ha aconseguit en lluita contra el socialisme realitzar l'organització de l'economia per rams. La relació entre el treball i el capital s'ha fet pacífica i regular a base de l'organització corporacionista. Mes examinada de prop l'organització corporativa no pot donar satisfacció a les reivindicacions de l'estament mitjà.

El que és el seu anhel específic, no assoleix pas realització en el sistema de corporacions. L'estament mitjà era enemic del basar i de la sèrie i a Itàlia hi ha com abans grans magatzems i trusts industrials, acumulació d'instal·lacions i espoliació de petites existències. El socialisme és combatut, i és —provisòriament almenys— anul·lat però d'aquest èxit, no n'obté pas el major benefici la menestralia.

Malgrat que els fets al·legats en el paràgraf que precedeix són certs i indiscutibles, resulta d'aquests fets mateixos ben clarament que a la classe mitjana en relació amb el capitalisme li toca un paper ingrat però importantíssim. És el paper de lubrificant o intermediari que allí on ell manca no tarda pas a produir-se l'enrocament de superfícies i l'enferregada de tot el mecanisme. Sense classe mitjana, el capitalisme no prospera massa malgrat de l'enemistat, malgrat l'opressió que a l'estament mitjà ha causat i causa el capitalisme. Sense les condicions intel·lectuals i morals de la classe. Sense les seves masses intel·ligents, sense la vivificació de la llibertat que la classe mitjana vol i realitza, el gran capitalisme resistiria molt poca estona a l'assalt de les masses proletàries. Ha estat possible que en certs moments i episodis el capitalisme fos vençut malgrat la solidaritat de la classe mitjana, el seu venciment fora immediat si li manqués definitivament aquesta preciosa col·laboració. D'on resulta que la classe mitjana combatuda en els dos fronts és la base de l'actual sistema econòmic.

D'això en tingué plena consciència el canceller Brüning[105] que en un discurs de la setmana menestrala del 1931 (15 març - 22 març) deia «L'artesanat és viu i és entre els grups de la nostra societat el més just, el més sa, capaç de desenvolupament i amb més dret a viure... I és bo que així sia! Car l'Estat i l'Economia estan interessats a tenir una vasta classe mitjana i per tant un artesanat ben vigorós. L'artesanat ajuda a superar contradiccions, que entre el gran capital i els obrers esclaten amb major violència. El menestral, el mestre d'un ofici és el mitjancer més eficaç entre treball i capital, i perquè això és així, la menestralia artesana té dret a què la llei del Reich i la dels seus Estats i l'activitat política diària dels ajuntaments i corporacions tingui en compte i guardi consideració a l'estament».[106]

Aquesta cita ens porta a examinar en què consisteix la política de protecció de la classe mitjana.

[105] Heinrich Brüning (Münster, 1885 - Norwick, 1970). Polític conservador alemany. Canceller de la república de Weimar de 1930 a 1932.

[106] [Nota de l'autor] Citat per Emil Grünberg - *Der Mittelstand in der Kapitalistischen Gesellschaft*. Leipzig: Hirschfeld, 1932. Pàgina 188.

3. La protecció legal de la classe mitjana

Resumim, abans d'iniciar la nova tasca, els resultats a què hem arribat: El socialisme era teòricament hostil a l'estament mitjà, al que judica condemnat a desaparició. Nogensmenys en els darrers temps, i davant el fenomen de les dictadures, ha començat una tàctica parcial de captació de la menestralia tirant a tal efecte un bon xic d'aigua al vi, de la negació de la propietat privada.

El capitalisme, per la llei de la seva evolució, oprimeix, ofega, redueix, la classe mitjana. Durant decennis, la lluita girava entorn de la llibertat industrial que la menestralia no acollí amb massa entusiasme, i en algun cas àdhuc combaté, alhora que el capitalisme industrial exultava de fervor liberal. En realitat, la llibertat d'indústria d'Espanya, decretada en 8 juny 1813 per les Corts de Cadis i consagrada després de la reacció ferrandina, pel decret d'abolició del gremi de 20 gener 1834, igual que les disposicions similars dictades a França i a Prússia, i a l'estat d'Itàlia del nord no obeïa a un moment de l'evolució econòmica. Era, i la lectura dels documents de l'època ho acusa bé prou, resultat de la ideologia on uns quants escriptors d'economia i polítics que educats en la teoria llavors corrent, sobretot a Anglaterra, trasplantaven a les lleis del seu país respectiu, les fórmules legals d'un liberalisme que no corresponia ni de bon tros a la maturitat industrial de la seva terra i de la seva època.

De manera que la competència entre industrials fou en començar la llibertat en suprimir-se el gremi, mera competència entre menestrals.

Ningú no pensa en dictar-se les lleis del liberalisme econòmic en protegir als petits productors, en primer lloc perquè pràcticament no n'hi havia d'altres a Europa continental, i a més perquè els corrents doctrinals eren hostils a tot privilegi. Tant és així que en les indústries més fàcils de convertir a gran indústria mecànica, que són segurament les tèxtils; l'opinió

unànime i la legislació que no pot anar contra tals unanimitats d'opinió afavoriren la desaparició de la petita indústria, de l'empresa atomística, i es vanaren i encara avui es lloen de la transformació. Diverses vegades, moviments doctrinals han remès en favor la manera artesana de treballar, i l'organització menestrala, o (diguem el mot específic i descriptiu) gremial del treball. Després de l'intent tarat d'estètica de Ruskin[107] i els seus amics, s'han fet no poques temptatives per a restablir l'organització gremial entre elles la d'Orage[108], que assoleix gran fortuna en els dies immediatament anteriors a la guerra. Les lleis d'Àustria i d'Alemanya han reconegut en certs moments i en aspectes isolats determinades condicions i avantatges a la menestralia i àdhuc han restablert en determinades condicions, formes gremials amb examen de mestratge i institució dels aprenents a la manera antiga; per damunt de tot l'article 164 de la Constitució de Weimar d'11 agost 1919 promet a la classe mitjana que serà funció de l'Estat: «propulsar la classe mitjana independent, en agricultura, indústria i comerç mitjançant la legislació i l'administració i protegir-la contra les càrregues excessives i contra l'afebliment».

Mentre aquest article de l'efímera constitució del 1919 era encara lletra viva de la llei, la terrible racionalització que ha informat la indústria fins a la crisi del 1929, representava una agudització mai vista del sistema capitalista i una opressió de la classe mitjana portada amb ritme desesperat[109].

La política de la classe mitjana no ha cedit malgrat tantes contradiccions, com el món real li oferia. La vella ideologia a què en l'anterior capítol he al·ludit, que diu que l'essencial en l'econòmic és l'home i no les coses, ha mantingut el seu punt d'obrir i afirmat damunt de tot el productor lliure que si coneix i acata l'obligació moral del treball comú a tots els

[107] John Ruskin (London, 1819 - Brantwood, 1900). Filòsof, teòric de l'art, escriptor i reformador social que defensà durant la primera industrialització el treball manual, els gremis i la forma artesanal de producció.

[108] Alfred Richard Orage (Dacre, 1873 - London, 1934). Editor anglès de *The new Age*. A principis del XX va intentar formar, sense èxit, una lliga per a la restauració del sistema gremial.

[109] *La crisi alemanya* (1919-1921) és un altre text inèdit de Manuel Reventós, probablement escrit durant la Guerra Civil. Quinze anys abans havia traduït i prologat l'obra del ministre de Defensa alemany durant la República de Weimar, Gustav Noske. *La revolución alemana*. Barcelona: Hermanos Seix Barral (1921).

homes, vol en canvi que aquesta obligació s'acompleixi en dignitat, i en llibertat, que només és possible per la unió en una persona de la capacitat i els mitjans de treball, o sigui amb la independència social completa del productor. La conclusió, fruit no de cap egoisme personal o de classe, sinó d'una autèntica doctrina econòmica és que cal augmentar la xifra d'aquests productors socialment independents, d'aquests productors model dels quals la classe menestrala-artesà, revenedor, petit propietari-cultivador, ens ofereix l'exemple més acabat. Llàstima que aquest programa polític implica un girar els ulls enrere, un afany de reconstruir l'època que anomenen de la manufactura o l'organització gremial. Sempre formes periclitades, que l'industrialisme capitalista ha esborrat dels grans centres urbans i va extirpant àdhuc en els petits nuclis rurals de població. Però feble i tot com és, la classe mitjana, és la del dependent que serà un dia petit industrial o modest comerciant o agricultor. La classe que forma el llaç d'unió entre el ric i el pobre, entre el gran industrial o magatzemer i l'assalariat, d'altra part. Hi ha doncs un interès general tant com hi ha un interès particular de l'estament mitjà en sostenir i ajudar la menestralia i el petit comerç de detall en llurs tasques, i tant de bo fos possible fer d'aquest tipus de petit productor independent l'essencial de tota la vida econòmica!

• • •

L'enemic primer segons sentiment de la classe mitjana, és el socialisme d'Estat, és a dir la intervenció excessiva de l'administració pública en els afers privats. Caldria a *contrario sensu* deixar tota l'amplitud de camp possible a la iniciativa privada, tant en el camp de la producció com en el de la circulació. L'Estat s'ha de reduir a l'exercici de funcions, que no puguin ésser explotades segons principis comercials, i per una inspiració especulativa, de perseguir el guany. Tals són la construcció de vies i camins, els serveis de llum i aigua en viles i poblats, els correus i comunicacions, els nosocomis i asils... L'altre enemic més actiu, encara que no tan constant i universalment operant com el de l'intervencionisme de l'estat, és la concentració (trusts, càrtels i Konzerns) de les empreses industrials, és a dir l'imperi del capital. Hi ha indústries que per raons tècniques estan reservades exclusivament a la gran empresa: mineria, navegació, indústria

sucrera, etc. fora d'aquests casos és a dir sempre que tècnicament és possible, la política de la classe mitjana reclama una gran descentralització de manera que tota indústria on per la seva naturalesa no siguin imposats grans mitjans tècnics o financers ha d'ésser el domini gairebé exclusiu de petits negociants i artesans. La conseqüència a què han arribat és que caldria un exercici d'indústria i comerç per concessió i privilegi i d'ordre gremial excloent tota concurrència local i del ram. De fet, en els anys de postguerra, i abans de la crisi, arreu del món per la gran indústria, l'Estat ha condicionat l'obertura de fàbriques noves i un dia pel ciment, l'altre per l'acer, l'altre pel sucre i més tard els productes agrícoles o miners, hem vist com es prohibia establir fàbriques, plantar més vinya o enfondir els pous de mina. Com es fundava consorcis i agrupacions que regulaven la circulació d'articles ja intervinguts a la producció. Gairebé només en certes formes boi parasitàries del comerç de detall, perdurava la llibertat. Doncs bé àdhuc això s'ha demanat amb insistència que desaparegués, i assegurar a cadascú una clientela un treball regularment remunerat. Tinc a la vista dos fullets suïssos, un de Leimgruber i un de Franz Effert, on és proposada aquesta solució de la concessió i privilegi gremial per a cada obrador o botiga.[110]

Contra la superioritat que en la competència han palesat les grans empreses, és afirmat que les classes mitjanes poden vendre a tan bon preu i produir de tan bella qualitat com les grans empreses plutocràtiques. És un mer problema de càlcul d'organització, d'associació dels detallistes o menestrals d'un ram, per a comprar en comú matèries o instruments de llur ofici o comerç, fabricar també en comú i vendre encara conjuntament.

La cooperativa de productors que això implica, és el reflex de la forta tendència associacionista que impera en tots els ordres de la vida. És una reacció contra els excessos de l'individualisme manxesterià, que a l'extrem oposat ha fet néixer el comunisme en què la propietat i àdhuc la simple iniciativa individual són negades, i l'home personal isolat, l'home físic, és sacrificat a la col·lectivitat. Una organització col·lectiva, per més que fos nascuda i crescuda democràticament de baix cap a dalt, sense ingerència de

[110] [Nota de l'autor] Oskar Leimgruber. *Le problème social et la classe moyenne*. Friburg: Union suisse des arts et métiers, 1921 i Franz Effer. *Mittelstand wird Stand: Einzelhandel und Handwerk im neuen Staat*. Düsseldorf: Komm. A. Bagel A. G., 1934.

l'Estat, tindria efectes desconsoladors, esterilitzadors: desapareixen les fortes impulsions de l'individualisme, que són la sal i el ferment de la cultura, la llavor dels resultats més transcendents assolits per la intel·ligència humana. Cap més investigador, cap més inventor; la fi dels pensadors especulatius, dels creadors genials! Només homes normals mediocres estàndard, veritables robot de la intel·ligència!

Ningú que un moment es pari a considerar la qüestió, no vacil·larà a afirmar la necessitat de sostenir l'individualisme; mes tothom coincidirà en què cal deixar-li un màxim espai per a la seva expansió que no és contrari a l'interès general; i cadascú en el seu particular camp d'acció cercava la cooperació d'altres individus exercint igual indústria i comerç, i obtenint un profit de l'activitat col·lectiva. En fer això el modest productor no fa sinó imitar la producció plutocràtica que crea un temps les societats anònimes i que avui les agrupa en societat de societats en forma de trusts, cartell, etc.

Hem parlat en el seu lloc dels sindicats agrícoles i de la seva eficàcia en els rams d'indústries lleteres i destil·leries, fabricació de vi, olis, farines, treballs d'irrigació o drenatge, etc., etc. Però àdhuc no essent tan freqüent la cooperació industrial i mercantil presta serveis amb prou feines inferiors. La gran indústria, els basars i cases de sucursals, les cooperatives de consum fan una competència ruïnosa al comerç individual. Com ja hem vist també, en la classe mitjana manquen sovint els mitjans; la divisió del treball és rudimentària, falten especialistes com ara dibuixants, talladors, caps de propaganda, l'ús de grans capitals fa desaparèixer la petita indústria obstinada i arraulida en la seva rutina. I no sols són defectes del que en podríem dir luxe o extern atractiu, no! Sovint les més vives i substantives condicions de l'obrar econòmic son desateses. La comptabilitat és mal portada; la concessió de crèdit a clients de mala mena és excessiva; s'ignora el veritable cost de producció; es compra malament i a crèdit onerós la primera matèria; el cap de la indústria ignora els esforços dels seus col·legues, si és que no hi veu merament competidors. Naturalment així, no hi ha lluita possible contra el gran capital, no es poden fer bones compres, obtenir crèdits d'una manera racional i ordenada, ni tampoc curar degudament de l'escolament dels productes. Una certa divisió del treball, una certa coordinació de l'esforç són exigències inexcusables de la

nostra època. No resta per tant més que una solució, per als petits, per als qui isoladament no disposen dels recursos necessaris per a una actuació a la moderna, l'associació, la unió amb els col·legues que es troben en el mateix, per a constituir una cooperativa de producció.

Tres són els tipus d'aquesta classe [de] cooperatives: a) els sindicats per l'adquisició a l'engròs de les matèries primeres i auxiliars destinades a l'explotació de l'empresa; b) els sindicats de fabricació i c) els sindicats de venda.

Els sindicats de compra en comú dels articles i matèries destinats a fabricació són d'utilitat palesa. Ningú no podrà vendre bé si no ha començat comprant bé. El preu de cost i consegüentment el de venda de l'article produït o de revenda de l'article comprat a l'engròs i detallat, serà reduït mercès a les compres en comú. A més és sabut que el menestral ja sigui artesà o ja sigui revenedor, ha de tenir unes certes existències d'articles manufacturats, de semielaborats, de matèries primeres o auxiliars, el qual significa un cert capital entretingut amb pèrdues d'interessos i tots els costos accessoris de lloguer de magatzems, assegurances, conservació, etc. que cal computar en el càlcul de cost i es reflecteixen després en el preu de venda. En tals condicions qui dubtaria dels avantatges que un dipòsit únic i més ben proveït, per a tots els artesans o detallistes del ram oferirà i de les proporcions i ocasions d'estalviar que du aparellades? Per què privar a cadascun dels petits artesans independents dels avantatges econòmics oferts als compradors més poderosos?

No és ara ocasió d'entrar en el detall d'aquestes cooperatives per a compres en comú. En la pràctica es realitza o bé essent l'agrupació compradora en ferm, mantenint en dipòsit el comprat, i cedint-ho als associats a mesura que aquests li ho compren, pagant a preu de cost és a dir al preu normalment reservat als grans compradors, que obtingué l'associació, o bé, l'agrupació fa de comissionista i quan rep comandes dels seus membres les agrupa, les suma i traspassa als productors, o bé en fi l'associació contracta en ferm amb els fabricants de primeres matèries i en tals contractes és previst que dins ells, els associats faran llurs comandes i les pagaran directament però beneficiaran de les reduccions i altres avantatges reservades als compradors més poderosos.

Les cooperatives d'aquest tipus són nombroses allí on la menestralia està organitzada en institucions forçoses, administratives, com és ara a Suïssa, Alemanya i Bèlgica; a Suïssa tenen organització d'aquest tipus les indústries de confiteria, flequers, adroguers, ebenistes, boters, tapissers, venedors de sabateria, de confecció per senyores, magatzems d'aigua mineral, farmacèutics i calcinaires o petits constructors. (O. Leimgruber en el fullet citat). És ociós de recordar que aquests sindicats proveeixen als industrials i botiguers mai als consumidors, de manera que no han de lliurar articles destinats a la llar i parament de l'associat, encara que siguin articles del ram que ell treballa, car llavors aquesta cooperativa de producció es transformaria en cooperativa de consum. I per una d'aquelles rareses de la vida econòmica tota la simpatia que desvetlla l'una és odi que desvetlla l'altra en la classe mitjana dels productors.

Les associacions o sindicats patronals de fabricació són aquelles institucions que posen a disposició dels membres llurs màquines útils costoses, models i dibuixos que cadascú particularment no podrien pagar-se, serveis de calculistes, de jurisconsults, de químics que resolguin un punt concret i important. A més fan serveis de transport en comú i permeten per tant una reducció de les despeses de la producció.

Els sindicats per a l'ús en comú de màquines i locals industrials són molt útils. Cada artesà no podria ni somniar en haver tots els instruments i màquines auxiliars necessaris per a l'explotació racional de l'empresa; el més sovint estarà mancat de capitals i no podrà usar de les màquines amb profit encara que el seu capital li permetés comprar-les perquè té poc volum de feina i no pagarien les poques hores que estarien en marxa per setmana, ni el salari de l'obrer qualificat que en té cura. Per contra, en una instal·lació comú a tots els del ram, les màquines treballaran tot el dia, el seu rendiment serà aprofitat a fons i bé. I el que és més important, molts de capitals immobilitzats enterament o en part, quan cada menestral té la seva instal·lació pròpia, moltes hores parada d'un cap de mes a l'altre, trobaran llavors un ús remunerador.

El tipus corrent de sindicat de producció són les associacions per a presentar-se a subhastes d'obres públiques, especialment edificis, que sense aquest lligament d'esforços i recursos, anirien a estrangers a la comunitat,

o per la fabricació en comú d'objectes que han d'ésser lliurats en quantitats tals, que un productor artesà sol no podria fer-los en el temps que desitja el qui fa la comanda, amb el qual és dit que tal comanda anirà al gran industrial llunyà i estrany, potser hostil en tot cas indiferent, a la contrada on cal servir-la i dels quals recursos serà pagada. A tal mena de sindicats pertanyen les associacions que contracten en comú enginyers, dibuixants i altres tècnics que usen en comú laboratoris d'anàlisi i assaig, oficines d'assessoria jurídiques i tributària. També les associacions mútues d'assegurances i les societats de crèdit cooperatiu pertanyen a aquest grup. La petita indústria i el comerç de botiga té necessitat de crèdit hipotecari o en altra manera a termini llarg, per a obtenir capitals d'ampliació o simplement d'explotació. La verdadera independència econòmica d'un industrial és difícil d'obtenir en local aliè. Sobretot era difícil quan la legislació protectora del domicili ja sigui vivenda, ja sigui domicili industrial no havia tingut la florida que li ha portat arreu del món els últims deu anys. En tant és llogater, no pot fàcilment transformar i adaptar a la seva indústria el local. Si ja té propietat li caldrà un bon fons de *roulement*[111] que li permeti millorar la instal·lació, instal·lar màquines noves, força motriu, compensar una crisi, comprar en condicions que no siguin oneroses. Aquest crèdit necessari ha d'ésser barat quant a l'interès i ample quant als venciments. No essent així la cadena dels rèdits serà massa feixuga pel qui l'hagi d'arrossegar i obligaria a vendre a vil preu els productes sense arribar normalment a salvar-se.

Només l'ajut mutu l'esforç de tots en forma de cooperació poden ajudar el botiguer i l'artesà en llurs fretures de numerari. I per això necessiten que s'organitzi un institut financer de característiques especials, ço és: que no persegueixin primària i àdhuc exclusivament alts dividends, sinó ésser realment útil a llurs nombrosos associats, que a més de tals, són els seus clients exclusius. Com a modalitats de la manera d'operar d'aquesta institució cal esmentar el descompte de paper als petits industrials associats, i àdhuc la pignoració d'articles fabricats.

Finalment consideren els sindicats de venda que com llur nom indica, curaran de col·locar la producció de tots. La clientela fidel de barriada, que anava a cercar al fons d'un obrador sense botiga, el seu parell de sabates

[111] En francès, circulació dels diners, el seu ús pels pagaments, les transaccions, etc.

o hi duia a adobar la perola abonyegada és un fenomen d'ahir. Si alguna vegada veiem clientela fidel a un petit establiment, podem témer que la causa de tal fidelitat sigui el crèdit usurari de llibreta, nascut per un dia de vaga o malaltia, que no pot ésser saldat mai més, i que lleva al particular víctima d'aquest desgraciat conjunt de circumstàncies tota garantia en pes o qualitat. En aquest punt també, cal fer de totes les febleses una sola fortitud, per la col·laboració lleial de tots els homes de la mateixa branca industrial. No cal insistir respecte a la utilitat de magatzems en comú, dipòsits de mostres, viatjants per a tot el gremi, propaganda genèrica, exposicions monogràfiques de l'ofici o article, concurs d'aparadors o d'especialitats en ocasió de Nadal o d'altres festes, les marques o segells per a la venda amb descompte i serveis connexes, les organitzacions per a l'ús i venda de residus i subproductes, les oficines d'informes comercials i de gestió i cobrament de crèdits, els agrupaments per a la unificació de tarifes i concurrència a subhastes i adjudicacions en comú.

Alguns serveis de la cooperativa de producció tal com l'enumeració dita ho palesa són comuns amb l'organització col·lectiva de vendes.

Els propagandistes del cooperativisme i la mutualitat, arriben a assegurar que la col·lectivitat de petits artesans i negociants que servint la seva independència total són el règim de treball del futur l'únic que podrà evitar la saturació maquinista de l'economia, i amb ella el predomini de la plutocràcia que ofereix el perill de desembocar, revolucionàriament o no, en socialisme. Els optimistes de la protecció a l'estament mitjà, veuen en la cooperació la salvació d'aquest grup social, pacificador entre els grups extremistes i hostils de propietaris i proletaris, la qual cosa permetrà sense minva de les exigències que en els temps moderns té el consum i per a servir-lo la producció, conservar els valors individuals, donant a cada treballador concret l'alt lloc que li toca de bon dret.

Mes els mateixos doctrinaris optimistes que esperen un màxim benefici de mutualisme i la cooperació, clamen a grans veus que les dificultats essencials les susciten botiguers i menestrals, amb voluntat de no cooperar, amb resistència formal a posar en comú esforços i riqueses. La causa de tal actitud radica d'un cantó en la mentalitat dels productors d'altre en la

naturalesa de les coses. La viva solidaritat dels proletaris, la consciència que tenen interessos comuns que només la comunitat farà prevaldre, manca a l'home de classe mitjana; per a ell, el col·lega és un competidor, i com més pròxim en l'espai com més similar en la consideració social, tanta major gelosia i malfiança li inspirarà. Això és deplorable, però comprensible, si tenim en compte que els productors dels oficis, i els estocs de les botigues, es col·loquen en una clientela local o comarcal inaugmentable, per consegüent, que tota adquisició de nou client que fa un artesà o botiguer menestral, és una minva de guanys possible pel seu company o veí. Damunt aquesta idea, s'empelta l'esperit de llibertat o independència personal a què en altre lloc he fet ampla referència a tal esperit d'independència els homes de l'estament mitjà sovint hi sacrificarien l'avantatge econòmic...; que no faran per a sostenir-lo quan els sembli que un i altre coincideixen!

La tasca dels que preconitzen la protecció legal de l'estament mitjà, haurà de consistir precisament en això convèncer als homes de la classe mitjana antiga, que llur independència econòmica no serà afeblida pel mutu ajudar-se, el qual no fa sinó crear ordre i solidaritat de cap manera destruir la llibertat.

Que un menestral no pot durar si no sap associar-se està fora de discussió; que la perduració de la classe mitjana té un interès social superior a l'interès particular de la classe mateixa tampoc pot ésser negat. I per tant seria tasca del polític imposar legalment les regles de conducta que augmentaran la capacitat de producció de la classe mitjana i sense dany del consumidor, permetin substituir la tendència actual de la producció per altra més moral i més humana.

Sense dany del consumidor! Suposem que una legislació dictatorial, de classe, com el que el proletariat industrial, millor dit, uns intel·lectuals al seu servei, han imposat a Rússia, fos dictada en benefici de la classe mitjana antiga i de la seva manera de produir. Suposem que mantinguda prou de temps, aquesta legislació de classe posés en mans de l'artesanat i del petit comerç, una força econòmica immensa representada per la racionalització del treball productor i del treball distribuïdor en sindicats cooperatius en termes que indústria i comerç fossin un monopoli per rams reservat, a certes categories de productors. La protecció dels consumidors reclamaria

de seguida que fossin instituïdes oficines de control encarregades de vetllar perquè els preus no excedeixin el just límit, perquè la qualitat dels productes no sigui arbitràriament empitjorada ni la producció abaixada sense raons majors, únicament amb un fi d'acaparament o especulació. I bé, en el sistema cooperatiu avui possible i existent, facilitat per lleis i auxilis de l'Estat, aquest control és la contrapartida necessària de l'organització que hom vol donar a la producció menestrala. El sistema liberal de *tout laisser faire, tout laisser passer* que ha donat lloc al triomf dels forts en mig de l'anarquia econòmica i del malbaratament de mil possibilitats, ha passat a la història. Ningú no el defensa ni l'estima. La llibertat és com deia Conrad Cohn un problema i el liberalisme va fer-ne un dogma[112]. Quan la realitat ens ha convençut que el problema per si sol no es resolia, que com tots els problemes socials, només té solucions aproximades, precàries, temporals, les urgències de moment han suscitat institucions fragmentàries que ací o allà curen un mal, arrangen una dificultat, o resolen una situació particularment dolorosa, i aquestes institucions harmonitzades, dirigides si no unitàriament almenys segons certes regles comunes donaran major eficàcia a la protecció dels consumidors, boi conservant l'existència, és a dir activitat econòmica amb un benefici suficient, a la classe dels petits empresaris de botiga i obrador.

• • •

Per una paradoxa de les coses tots els escriptors projectistes de mesures legals per a protecció i enfortiment de la classe mitjana, tant com es mostren partidaris de la cooperativa de producció, es mostren enemics de la de consum. Debades l'experiència diària acredita que el tant per cent de cooperatives de consum que van bé, que duren i suren, és molt considerable, i al contrari de les cooperatives de producció si no hi ha raons excepcionals no s'arrelen ni sostenen massa temps. La raó la trobem [en] qualsevol manual de cooperatisme, i per simple anàlisi no fora difícil d'escatir. Podríem formular-la en pocs mots dient, que la cooperativa de consum és una institució democràtica i la de producció una institució essencialment jeràrquica. En la primera tots els cooperadors contribueixen d'igual manera

[112] Reventós desenvolupa aquesta idea en La mort d'un dogma, *La Revista*, any II, nº 13 (15 d'abril de 1916), pàgines 4-5.

als guanys, vull dir, com s'entendrà, a produir sobrants d'explotació que seran reintegrats en proporció als consums que cadascú ha causat. En la cooperativa de producció, hi ha tasques desiguals en importància, dificultat i responsabilitat, hi ha una jerarquia dels cooperadors sense aquesta jerarquia la cooperativa no marxa. Però allí on hi ha diferència de feines ve fatalment la diferència de retribucions, i succeeix que quan es fa necessari reclutar nous cooperadors, perquè el negoci ha crescut o perquè el pas del temps se n'ha endut la generació dels primers cooperadors, dels que fundaren la casa, els nous obrers, no accepten ésser inferiors en drets polítics, pesar menys en la gestió de la cooperativa i com que els vells no accepten tampoc aquesta igualtat democràtica contracten als obrers nous, com a senzills assalariats, i la cooperativa evoluciona ràpidament cap a una empresa netament capitalista. Els nous obrers més que cooperadors de segons classe, s'estimen ésser francament proletaris, assalariats que sostindran i faran valer àdhuc amb les armes del sindicat i la vaga, els seus interessos de classe, sovint francament oposat als de l'empresa cooperativa encara de nom, si no ho és ja en essència.

Tot això, repeteixo, és conegut i explica, que salvant rares excepcions, les cooperatives de producció perdin aviat el seu caràcter. Però a contra sentit d'aquest fet els teòrics de la protecció legal de la classe mitjana després d'haver propugnat la cooperativa de producció que la realitat no recomana, combaten la de consum que l'experiència té ben acreditada.

El raonament amb què es justifica aquesta paradoxa, paradoxa que ho és doblement per contradicció interna entre els seus termes i per contradicció entre els seus termes i la realitat és la següent:

Abans que tot cal facilitar la vida material de l'individu com a productor, en quant exerceix un ofici o professió per a mantenir-se ell i els seus. La doctrina que demana la protecció del consumidor, s'ha d'aturar davant l'otorgació d'avantatges particulars a costa del productor o del detallista; l'únic que pot demanar, és que no es permetin els preus usuraris, que es tradueixen en beneficis exorbitants. La cooperació de consum proporciona a homes que ja tenen cadascú el seu ofici, els seus ingressos i tenor de vida, un guany supletori, que no prové de llur treball, sinó d'unes operacions

comercials en què ocupen uns dependents assalariats. El consumidor no té dret a posar-se en el lloc del petit industrial o petit comerciant, perquè tal substitució, afegeix llenya al foc de la lluita de classes, llençant al proletariat existències menestrales. I en fi argument suprem, i particularment greu, la cooperació de consum condueix a un sistema de distribució comunista.

No cal insistir massa en lo prim dels raonaments extractats. Si la cooperació de consum destrueix sense falla certes formes de comerç al detall, principalment el d'alimentació (flequers, adroguers) el de merceria, etc. això demostra el caràcter parasitari de manta botigueta, que és respectable sosteniment d'una família menestrala, però que d'un punt de mira social, pot ésser substituïda amb avantatge per les empreses capitalistes. Voler que els obrers, que els homes de classe mitjana s'adonin que per llur adhesió a una cooperativa de consum, cooperen a extingir la classe mitjana i redueixen les possibilitats d'emancipació per ells i per llurs fills, és una quimera inútil i àdhuc perillosa. Ningú segons el que de la psicologia humana sabem es mourà en l'ordre econòmic per un bé futur incert amb major diligència, que no per un bé present i segur. Demanar renúncia a avantatges individuals pot fer-se en nom de la moral o la justícia no en nom de profits dubtosos de la nostra classe per al dia de demà.

L'argument més fort contra les societats cooperatives (de consum i de producció!) és que preparen el llit al col·lectivisme, a una economia socialista, en què els homes serien poc més que esclaus a les ordres d'una burocràcia sense entranyes. Però l'indiscutible gra de veritat que hi ha en aquesta proposició no pot servir exclusivament contra la cooperació de consum. És cosa que hom pot oposar en general a l'organització de la nostra època; per a combatre tal tendència s'imposaria un retorn a la ferocitat del primer liberalisme, cosa que repugna a tothom, i que no fora possible de portar a la pràctica, sense alçar en lluita desesperada tot el proletariat.

• • •

No cal dir que els mateixos teòrics que volen salvar tot el que possible sigui de l'estament mitjà per instrument de la llei s'adonen de la possible hostilitat del proletari envers la dita classe mitjana, i volen trobar en

l'organització corporativa, la solució. Abans del triomf de Mussolini, ja hi havia en terra suïssa qui propugnava l'agrupació social obligatòria de tots els que intervenen en una tasca lucrativa per a salvaguardar els interessos del patró i de l'assalariat en el terreny de la producció, volia organitzar grups mixtos en què col·laborés forçosament tothom capitalistes, tècnics i caps de colla, obrers. I si bé aquesta idea corporativa era pensada i ha sigut realitzada especialment pensant en la gran indústria, s'ha estès també a la modesta, millor dit ha volgut realitzar la unitat econòmica de rams o branques per damunt de tota distinció social segons la massa de capitals.

Els deures de l'Estat resulten clars i definits per als partidaris de la Corporació; per instrument d'aquesta institució integradora o com ara és moda de dir totalitària podrà fer concessió de totes les professions i activitats i en definitiva assegurar a les classes mitjanes un paper important en la circulació i en la distribució de riqueses. Paral·lelament serà també tasca de l'Estat facilitar la seva formació tècnica i mercantil amb ensenyances adequades i amb la instauració del sistema gremial d'aprenentatge i protegir contra els excessos de concurrència, setmanes de favor, liquidacions, cupons-primes i vendes a preus únics. En aquest punt la legislació i més encara la reglamentació administrativa ha donat ja sensibles resultats als països d'Europa Central i a l'Alemanya nazi.

Per molta que sigui l'atenció de l'Estat haurà d'esmerçar-se més en benefici de la producció que dels productors i no diguem d'una classe dels productors. Les mesures que prengués l'Estat i les cooperatives, no salvaran a la classe mitjana sense una activitat pròpia, sense la reforma i supressió de defectes interns. Treballi amb llibertat manchesteriana o enquistat en un sistema de corporacions, el que no sàpiga exercir i no estimi son ofici, el que no sigui sobri, laboriós, econòmic, enèrgic i honest a tota prova, no sàpiga reduir els seus costos i millorar les seves qualitats, no pot prosperar, no pot durar. La defensa del menestral ha de consistir en aquella amorosa complaença en l'obra ben feta, que ens meravella davant les realitzacions dels tallistes, impresors, brodadors o forjadors de la bona època gremial.

En resum: tots els qui volen la reforma social enaltidora i defensora de la classe mitjana parteixen d'aquesta idea: No pot ésser tractada la qüestió

com a merament econòmica. Reclamar una protecció legal de l'estament que el converteix en el primer factor de la vida col·lectiva, propugnant un sistema de treball que li retorni tota la dignitat humana, i li permeti complir els seus deures, fent-lo responsable del propi benestar, ja que amb honestedat i constància en el treballar guanyaria el que la nostra gent en diu un passament, no farem més que crear les condicions que corresponen a la condició espiritual de l'home, al seu anhel de progrés, a la seva capacitat de millora.

Apèndix

POSSIBILITATS ACTUALS D'UNA ECONOMIA SOCIALISTA

En els dies de confusió política i de diletantisme de la violència, que tot el món està passant, és natural que el ciutadà conscient, es plantegi, una vegada més el problema —potser insoluble— de l'eficàcia de la revolució, (referint-lo a les circumstàncies de lloc i temps en què li ha tocat de néixer i viure)[113].

Una revolució si ha d'ésser més, que la mera infracció de les ordenances de policia municipal, trencadissa de vidres i explosió del fons d'incongruència i poca-solta que hi ha en tota col·lectivitat ha d'inspirar-se en una idea. Quan el pas del temps ha difós una idea en prou cervells i ha madurat una aspiració en prou consciències per a fer-la irresistible, els obstacles que una i altra trobin en l'organització social, seran, o rosegats i desfets en una evolució, o destruïts de cop, en una revolució. L'exemple clàssic és la revolució francesa: L'evolució econòmica, havia creat una classe social nova i més vigorosa que no s'acomodava dels privilegis senyorials ni de l'organització gremial de l'antic règim. La legislació no corresponia al nou estat social i s'aguantava només per la inèrcia de les coses. A l'inrevés d'algun país on l'estructura jurídica canvià sense xocs, a França fou enderrocada amb estrèpit. La necessitat històrica, la diguem-ne fatalitat d'aquestes transformacions, es demostra pel fet que les reaccions que les subsegueixen no anul·len, ans respecten i fins consagren, l'essencial de cada transformació.

[113] L'apèndix fou probablement redactat l'estiu de 1937. Rafael Patxot exiliat a Suïssa demana per carta a l'autor que, «en el treball que està revisant premiat en el concurs Patxot i Ferrer, no us esteu d'incloure d'una manera temàtica els ensenyaments dels darrers esdeveniments, els quals no faran sinó reforçar les motivacions de l'esmentat concurs, puix que la història, tractada en calent, serva la vibració del factor humà que impulsa els moviments socials». La carta està datada el 10 de juliol de 1937. Reventós es va quedar a Barcelona amb la família durant el conflicte armat. *L'Avenç* ha publicat dos textos seus que havien romàs inèdits: *Diari de la guerra* i *Barcelona viscuda* (2021).

M'excuso de començar amb un tòpic tan rebregat aquest modest assaig, però és necessari de vegades per a la sòlida construcció del raonament no deixar res al ben entès, i esmentar amb al·lusió suficient tots els fets, en què basaven la conclusió.

Repeteixo, doncs, que una revolució suposa una idea madura, és a dir ja amb començos de realització en la vida real. Crear conscientment, per artificis de la política i de la llei, per actes de pura voluntat, un estat social nou i distint és impossible. Sempre que s'ha pretès canviar les condicions de la vida econòmica, per instrument exclusiu de la política ha vingut el fracàs, vull dir, que s'ha arribat a resultats imprevistos, i distints del que projectaven els transformadors.

• • •

La idea que avui glateix en tot esforç revolucionari és la de socialització i per tant el problema primer: «Eficàcia de la revolució», es transforma en aquest altre «Possibilitat de la socialització». Ens preguntem, doncs, si està planejada en prou intel·ligències, madurada pel desig en prou consciències per a imposar-se en la vida àdhuc contra els obstacles del preexistent.

• • •

Entenc per socialització el pas d'una economia basada en la propietat privada, en la iniciativa individual i en la llibertat de canvi; a una economia socialista, ço és: amb uns òrgans centrals, directors que tinguin entre mans tots els mitjans de producció i de circulació que elabori un pla d'activitats i que el realitzi en tota sa extensió des de la primera i més simple transformació de les matèries fins al llur repartiment entre els consumidors.

El concepte de socialització proposat és prou vast per a incloure-hi un procés natural històric igual que una actuació política; ara que en aquest darrer cas, no tindria cap probabilitat d'èxit si espontàniament ja no s'havia començat de produir en la vida l'evolució socialitzadora. Aquesta constatació ens ve de Marx, i ve emparentada amb la distinció entre socialisme utòpic i socialisme científic[114].

[114] [Nota de l'autor] Sempre m'ha semblat desencertada aquesta expressió de socialisme

És plenament indiferent per a la nostra anàlisi que l'acció política socialitzadora es desenvolupi en els motlles legals d'una normalitat constitucional o per mitjans d'il·legalitat i violència segons el dret constituït. En un cas ve precedida d'extenses i racionals propagandes, d'una lluita política que vagi guanyant electors i parlamentaris, de l'adopció de lleis per un Parlament elegit segons les normes constitucionals i en l'altre cas, tot això, manca. És clar, que obrar dins el marc d'una legalitat té importància no sols formal —per al jurista— sinó de fons —per al polític o sociòleg— perquè, tal obrar és símptoma i gairebé certitud que l'acció socialitzadora arriba a l'hora, no és ni prematura ni tardana, com la que ha triomfat per violència.

Les interrupcions de la normalitat jurídica, desmoralitzen, fan de la llei una cosa feble que qualsevol xoc farà saltar, i els mateixos que feien saltar la continuïtat d'un ordre polític, veuen com no inspiren respecte les normes que ells al seu torn instauraren.

Tenim a Europa occidental uns quants exemples de realització socialitzant sota dictadures polítiques. Aquests casos fills directes de la guerra, són demostració que la socialització pot realitzar-se, o almenys iniciar-se per una acció aristocràtica, (o més ben dit rigorosament jeràrquica). Nogensmenys en el present estudi vull prescindir d'aquest fenomen. El que pretenc sotmetre a crítica, és la realització de l'altre socialisme, del que senten i professen com una fe religiosa les masses proletàries. Aquesta socialització és l'única que implicaria una vida radicalment nova, radicalment distinta de la d'avui.

En nom d'aquest socialisme ha parlat i actuat la revolució russa, i a la seva política devem la idea d'un pla coherent que agafi tot el panorama

utòpic i socialisme científic. I per bé que avui ja té un valor convencional i designa merament un moment en la història de la doctrina socialista, resulta ingrat apel·lar científic un sistema teòric, fundant tal qualificatiu en un dels seus capitals manifestament inexactes. La tesi marxista, segons la qual hi ha una evolució fatal vers el socialisme com llei immanent de la societat humana és absolutament incerta. No en sabem res de si anem vers un sistema socialista o no; afirmar-ho és donar un cop més expansió a l'aspiració eterna de l'humà desig vers una Arcàdia, vers una edat d'or, com la que els humanistes suposaven en els començos de la humanitat i els socialistes utòpics construeixen en el futur amb minuciosa delectació.

econòmic. A tal decisió hi ha arribat el govern dels Soviets per una imposició forçosa de les coses, ço és per la necessària renovació de capitals mitjançant l'estalvi que fan els particulars i als quals ha de suplir la gestió socialista deixant de reserva una quota del produït. El socialisme en fer un pla econòmic que permeti la reserva de sobrants (?) o dit amb més veritat l'acumulació de capitals, no es limitava a refer una funció perfectament complerta per l'estalvi dintre del sistema liberal capitalista. El pla econòmic pretenia a més obviar al més greu dels danys de l'economia lliure: el periòdic esclatar de les crisis de sobreproducció. Això és el que una socialització total evitaria, això és el que justifica la disciplina d'englobar tota la producció sota un pla.

Mes aquesta idea tan simple de substituir l'anarquia de la producció capitalista, ço és lliure, per un pla coherent, és precisament això, molt massa simple perquè (aconort-hi el nostre desig de perfecció en el social i alhora) s'adapti a la realitat sempre revessa. Tot plegat és l'etern engany dels sistemes tancats. Allí on s'obre l'abim d'un problema, es llença el pont d'un dogma... i es passa endavant.

La vella escola liberal sostingué i divulgà el dogma contrari, el de les harmonies econòmiques preestablertes. I com sempre entre els extrems viciosos hi ha la veritat, perquè si interroguem ben nets de prejudicis l'espectacle de les coses d'avui, veurem que l'economia basada en l'interès i en la propietat privades, no haurà produït un organisme harmònic i equilibrat del tot [com B volia], però tampoc és la perfecta incoherència, l'absoluta manca de pla. El cap d'una indústria fa una feina tan conscient documentada i deliberada com el cap de secció d'una burocràcia socialista, que intervenint la socialització regentarà demà la mateixa tasca o sector. El pagès cull el seu blat per instint de guany, però no per això deixa de subvenir a la meva necessitat de pa, i és cert que entre la sanció econòmica del guanyar o perdre diners, i la sanció política i disciplinària que una organització socialista pogués imposar als seus funcionaris, la primera sembla més eficaç, garantia d'encert.

En resum la iniciativa privada i l'afany de lucre, no fan produir a la bona de Déu sense cap pla, sinó segons un cert pla. Tot empresari, abans d'engegar

el seu negoci, fa números, recull experiències, s'assegura cooperacions i clientela. Per tant la superioritat del pla socialista, no és la de tota quantitat positiva sobre el zero, és en el millor dels casos la d'una quantitat sobre una altra, superioritat que no la coneixem sinó després de mesurar-les. Aquesta commensuració és impossible, i els raonaments només ens dona idea de la multiplicitat i complexitat dels factors que hauríem de fer entrar en compte per a establir la comparança. Per a palesar la superioritat d'un pla i d'una organització socialista, caldria no sols que l'empresa socialista d'igual volum rendís més, sinó a més que fos més fàcil crear noves empreses en el règim socialista. Per contra la superioritat del sistema de producció liberal no resta demostrada mentre sigui dubtós com ho és, que les acumulacions de capital és a dir el major profit, es produeix en les tasques més útils i que la utilització dels capitals ja constituïts, vingui a afavorir el total desenvolupament de l'economia i no el consum d'una classe determinada. D'una banda s'hauria de considerar la importància de les despeses d'ordre cultural que consent l'economia privada, en comparació amb la despesa de cultura socialista, i per contra, pensar com pot compensar-se en un règim socialista l'admirable i poderós estímul a l'estalvi que constitueixen el dret de família i el d'herència. I encara mant altre punt d'ovir, en els quals l'avantatge es trobaria alternadament d'una banda i l'altra.

La conclusió que s'imposa, és simplement negativa. És impossible judicar d'un sistema econòmic socialista en una sentència, neta, indemne de desitjos i aspiracions a favor o contra seva. Eliminem doncs per insoluble aquesta qüestió de l'excel·lència absoluta del sistema socialista i plantegem més modesta aquesta altra. És possible constatar, certes tendències al socialisme en la nostra època?

• • •

Podem contestar l'anterior pregunta en termes radicalment afirmatius. Hi ha fets molt clars que justifiquen tal afirmació. Per damunt de tots la concentració que d'ençà de la transformació dels mitjans de producció, és a dir d'ençà del s. XIX, tendeix a eliminar en profit d'entitats poderoses, certes formes més febles de l'empresa. La superioritat de la gran indústria, sobre la petita indústria és un lloc comú de l'economia, que com tots els

tòpics ha sofert el mal de l'exageració, tant en apreciar el volum com la rapidesa del fenomen. Però la superioritat de la gran indústria i amb ella la concentració de l'empresa, és un fet, un fet que ha sigut negat, perquè Marx el formulà en termes massa categòrics sobretot quant al ritme, i això ha permès produir contraproves estadístiques. La tesi revisionista de Bernstein[115], ha tingut contra Marx successos parcials, no ha fet desaparèixer l'afirmació essencial del fet de la concentració[116]. És el mateix fenomen de la llei de Malthus[117], inexacte en la seva ruda formulació aritmètica, exacte en els seus supòsits biològics i econòmics; en definitiva present sempre en la teoria.

En realitat la llei de la concentració no és un fenomen constant i segur. Més aviat és un episodi de certa intensitat que cau dintre la llei general de la renda aplicada a la vida industrial. La interpretació de l'economia clàssica és la següent: L'empresari novell, d'un negoci de més volum pot procurar-se una major divisió del treball, en una maquinària més perfecta, i per tant obté major rendiment d'iguals dosis de despesa. Les despeses que requereixen els successius engrandiments porten igual norma fins al moment en què entri en joc la llei del producte decreixent. Llavors les despeses es manifestaran menys retribuïdores a cada augment, si més no, perquè l'atenció dels directors es debilitarà a causa d'haver-se d'exercir sobre una major extensió de tasques. Qui conegui la importància de les despeses d'inspecció i control en una gran empresa no somriurà com altrament potser faria davant aquesta darrera opinió. En tot cas les addicions fetes al capital originari, s'acusen cada cop més costoses i cal reconèixer i acceptar l'existència d'un volum màxim de capital per la

[115] Eduard Bernstein (Berlin, 1850-1932). Polític, teòric i dirigent socialdemòcrata alemany. Partidari de les teories revisionistes. Considera innecesaria la revolució: proposa la transformació gradual del capitalisme en socialisme.

[116] [Nota de l'autor] Per contra el que cal donar raó a Bernstein és en l'haver trencat la punxa a la doctrina marxista de la concentració, és a dir la seva conseqüència de l'empobriment progressiu. Formació de l'exèrcit industrial de reserva. Així com la concentració sembla confirmada l'empobriment progressiu, l'expropiació del món primer i l'expropiació dels expropiadors més tard, són desmentides cada dia.

[117] Thomas Malthus (Surrey, 1766 - Bath, 1834). Economista i demògraf anglès. Autor d'*Assaig sobre els principis de la població* (1798) on explica les causes de la pobresa amb fòrmules matemàtiques. La teoria malthusiana diu que la població es duplica en una progressió geomètrica, mentre els mitjans de subsistència augmenten aritmèticament.

bona explotació a cada negoci. Ara que, avui per avui, en la majoria dels casos tal volum ideal no és encara assolit i la concentració continua essent una força positiva.

Per tant les previsions últimes de Marx són si no clarament falses almenys incertes. Els fets no proven que la concentració hagi de prosseguir fins a deixar sobreviure només unes quantes empreses. L'experiència mostra que si s'han produït indústries colossals, grans trusts que dominen tot un país i àdhuc diversos països, això no és per raons econòmiques sinó extraeconòmiques. Raons de nacionalisme, raons polítiques, militars, que prenen una aparença de raons econòmiques, ja sigui per passar més fàcilment obstacles d'opinió o ja perquè els instruments de realització, aranzel lluita antidumping, protecció per mesures de sanitat o fito-patològiques, tarifes de carril, etc. són d'ordre econòmic.

Reprenent el tema, el règim capitalista liberal, el règim de concurrència, ha produït una forta concentració, i ha racionalitzat la vida econòmica fent cessar la rutina en les tasques, que avui gairebé ja no dura sinó en les del pobre pagès, content amb realitzar la vida de sempre, acceptant la lenta ascensió vers la propietat i la relativa estabilitat de les situacions socials, en què ens ha col·locat la naixença.

Però l'industrial, l'industrial modern de la màquina i de la fàbrica, i darrere d'ell el comerciant, i l'home de professió liberal i fins a l'agricultor instruït canvien aquestes rutines. Obrer, capitalista, empresari, deslligats l'un de l'altre, en lloc d'estar forçosament en un determinat tipus social de persona física, es troben en un món de lluites mancat de tradicions, i en el que cal prendre resolucions noves, i no podent inspirar-les el precedent les ha d'inspirar el raciocini. L'economia entra en un procés mai més interromput de selecció i depuració de sistemes de treball, de formes d'empresa, de combinacions mercantils. La producció com he dit abans es racionalitza i per aquest mateix fet se fa objectiva es despersonalitza. Les empreses noves que venien a combatre i desplaçar les preexistents tenien un cert temps difícils condicions d'existència en les condicions inveterades de l'ambient, posar-les en marxa era una veritable labor de creació, que de vegades arriba als límits de la genialitat com en el cas d'un Boucicaut un

Krupp o un Siemens. La manca d'experiència dels mètodes capitalistes els donava fatalment un caràcter aleatori. Avui és al contrari. En l'ordre tècnic es treballa sistemàticament i cada nova descoberta, es classifica i ordena en el seu lloc, i és de seguida valorada en la pràctica. Els mercats, els recursos financers es presenten per si sols. Són encara els inicis d'aquesta evolució mes ella és clarament orientada. Temps vindrà que l'economia serà com una sola màquina a moviment espontàniament perfectible. Sempre caldrà per a moure-la treball director i treball dirigit però l'home de la direcció en lloc d'assemblar-se a un *condottiere* econòmic serà sedentari en l'oficina i redactor esclau del reglament. Tot això ens acosta al socialisme, com amb l'exèrcit regular i la infanteria de fusells, caigué el poder de la noblesa, amb la normalització de lo racional en economia cauran de llur pedestal totes les dominacions de classe. De fet, el gran prestigi dels capitans d'indústria minva. El ric que només ho és, perquè consum potser més i millor que altres homes pot ésser objecte d'enveja però més sovint és odiós. I els veritables «senyors» els senyors d'abans, els que dirigien, es veuen substituïts per aquest home sovint invàlid, humil, pobre i tot, que és el professional, el tècnic, l'especialista. Petites rodes necessàries d'un mecanisme que asseca les relacions humanes. Aquest procés implica la democratització, la inestabilitat de les posicions de classe, expressada en el deslligament de l'home i la propietat. L'antiga unitat patrimonial de la família que dura encara en els pagesos i que explica la perduració en el camp de certs cultius tradicionals, malgrat haver-se quedat sense mercat, i fins sense preu retribuïdor, desapareix en la indústria. El magnat industrial d'avui, té paquets d'accions, el contacte amb els homes i les màquines, els clients i els proveïdors, és substituït per les directives elaborades en un consell de gerència. La lluita es fa immaterial, pur càlcul, les posicions personals són temporals, són variables. L'eficiència econòmica té una realització més pura, però els esperits són preparats a un socialisme a una renunciació a la propietat dels mitjans de producció. A l'antic industrial li interessava, és clar, una xifra de beneficis, però suposat això, altres coses li interessaven en el treball industrial més que un suplement o plus de beneficis. A l'accionista d'una anònima res no li interessa sinó el dividend, i de fet els homes que regenten l'economia, no oposen al socialisme la ferotge resistència que hom podia esperar. Més aviat són homes molt a prop encara

del proletariat, homes de petita propietat rústica, la petita indústria on no han començat els processos de racionalització, els qui resisteixen l'atac socialista amb molta major energia.

No és únicament en la producció que s'ha produït l'esmicolament del sentit individualista, i propietari de la vida, àdhuc en el camp del consum ha començat la disgregació. S'esvaeix aquella exigència absoluta incondicionada, de la propietat de llar i mobles, base de la casolaneria. El domicili és variable, la possessió i fins el desig d'objectes concrets, molt menys fort, un cert esperit de cosmopolitisme i mobilitat permet en molt de casos viure en mobles llogats, i per bé, que avui encara sigui una minoria insignificant els que han passat aquest estadi de l'evolució, els que s'han desinteressat dels mòbils essencials que els feien aferrar-se al manteniment de la propietat privada, hi ha el fet inequívoc, d'existir homes d'aquesta psicologia, i altres a qui no repugna radicalment tal concepció. En resum la idea de llar pròpia, condicionant la prosperitat i durada de la unitat familiar té arrels cada dia més superficials i febles, i esdevé menys puixant el desig de la pròpia riquesa, almenys en béns concrets i mobles.

La relaxació del llaç econòmic afluixa la unió moral de la casa. Un temps com que la família era la coronació de la manera de produir, sense família no es podia viure, i la institució era prou forta per a suportar certes excrescències o paràsits, com el costum dels «concos» o «onclets» de la nostra organització patrimonial pagesa. Avui tots els lligams cedeixen a causa de la menor importància econòmica de la família. Els homes hi conviuen absorbits per tasques separades; passen l'un prop de l'altre sense contactes duradors, sense amistat personal. I com que tot es racionalitza, la tasca anguniosa i noble de sostenir la muller i els fills, la creació d'una posició familiar, és facilitada per l'assegurança o per artificis de la vida financera (transmissió hereditària de paquets d'accions etc.) solucions que tenen la desavantatge de deshumanitzar la propietat, de fer-la abstracta, de separar els mitjans de producció, de l'home que n'és posseïdor. I com que la naturalesa humana no pot perdre mai l'espurna angèlica que hi batega, el que resta de sentiment i moralitat en l'individu així deslligat de l'antiga vinculació familiar, irradiarà en un camp molt més vast i fecunde i seran interessos de tota la societat que en beneficiïn.

• • •

Molts de fets portem registrats en les ratlles que precedeixen, que fan pensar en la possibilitat i àdhuc en la imminència d'una realització socialista, i no obstant no pot pas afirmar-se com una previsió científicament certa. L'anàlisi, prosseguit, ens mostrarà ara els obstacles que s'oposen a l'acompliment de tal previsió.

La renovació de capitals és el primer de tals obstacles. El sistema capitalista prepara l'adveniment del socialisme, mitjançant un estat de saturació de capitals, per mitjà de la seva renovellació i acreixement incessants. En el moment en què el capitalisme vingués a cessar, serà problema magne, probablement insoluble del seu continuador, ço és del sistema socialista, subvenir a tal renovellament i creixença. Per ventura es pugui renovar alguna quota del capital, però no és lògic que hi hagi augment. L'experiment de Rússia ha estat concloent. Socialisme vol dir regressió de la productivitat, o com s'ha dit en mots simples i clars: «La socialització és cara». La socialització requereix saturació de capitals, el capitalisme la prepara; però, ella, destrueix les condicions de la pròpia viabilitat. Com en un interruptor de mercuri, el circuit es talla així que el corrent passa.

Mes àdhuc si la renovació de capital fos tal que equilibrés la destrucció o donés un lleuger sobrant (hipòtesi que lògicament hem de negar) la possibilitat del socialisme exigiria encara, una població estable. Les exigències de la població creixent serien prou per a fer insostenible la tensió econòmica en el primer període del sistema, perquè de fet el capitalisme proporciona ensems acumulació de capitals i repressió de tot impuls no racionalitzat en l'econòmic, àdhuc de l'instint de reproducció.

Ara bé, si suposem eliminades aquestes dues dificultats ingents, i més en llur combinació: acumulació de capital i població estable, no per això tenim implantat el socialisme, sinó que tindríem només les condicions mínimes necessàries per a la instauració del socialisme, però caldria per a realitzar-la un acte, millor una sèrie d'actes, legislatius, executius, preparats per una vasta campanya política i per altres treballs de propaganda i difusió. El socialisme marxista sosté que hi ha una evolució necessària vers la catàstrofe

final del capitalisme derivada de la desproporció creixent entre el poder de compra que es redueix per l'espoliació dels proletaris (exèrcit industrial de reserva) i la fecunditat creixent de la producció, concentrada en capitals i especialitzada en tasques. Però aquesta tesi marxista és implacablement rectificada per l'experiència. Res d'empobriment progressiu, res d'espoliació creixent del proletari, i fins en altra ordre, res més incert, que les suposades contradiccions internes del sistema capitalista condemnant-lo a fatal desaparició. La tesi inversa és més certa, el capitalisme si en envellir es consolida, si dona probabilitats d'èxit a una reforma socialista no és per la pròpia i interior feblesa, sinó per causes externes. En primer lloc, perquè en lloc d'empobrir-lo proporciona més alt nivell de vida i amb això més fina consciència de classe al proletariat, després perquè li dona educació política i accés al poder. En fi usant un verb emmanllevat a l'esport, el capitalisme ha encaixat sense dany massa greu les reformes socials i amb això minva la por que la transformació inspirava, i l'ambient de la producció demostra una i altra vegada que és prou ric per a transformar-la.

Tot això és cert. Però no és encara legítim predicar un triomf fatal, ineluctable del socialisme. Les condicions que l'afavoreixen no constitueixen encara, la causa forçosa i precisa del seu èxit.

• • •

Si manca una fatalitat econòmica que portés aparellat un triomf del socialisme és evident que per implantar-lo caldrà una voluntat exercida en un lloc i en un temps determinat.

La qüestió del temps és la interessant i el seu simple plantejament porta a la conclusió que és impossible prefixar-lo. Qui té la fe, socialista, no s'amoïna d'aquest problema, li basta l'argument de què la victòria política del socialisme, constituirà la demostració que l'hora havia arribat. Contra això, tot esperit raonador i tenint en vista l'experiència colossal de Rússia, sostindrà que la «victòria» socialista pot molt ben anticipar-se a la maturitat econòmica volguda per a una eficaç socialització i, ser eixorca, o àdhuc destructora, justament per aquest avençar-se al seu moment. Marx, en escriure, especialment el *Manifest del Partit Comunista*, creia de

segur que la victòria socialista no tardaria més de 50 anys a produir-se, és a dir que cauria amb les últimes anyades del segle, i ningú, socialista ni burgès, no desconeixerà, avui, que una socialització realitzada cap als anys del 1900, hauria estat una catàstrofe completa i de curta durada entre la tragèdia i el sainet. Ara bé, en bona lògica, no hi ha inconvenient en estirar indefinidament l'hora, ja que el capitalisme fent més homogeni, més racional, més unitari en les seves directives el món econòmic ofereix cada dia una millor preparació per al canvi. Tot aconsella doncs esperar ni el determinisme imposa la socialització ni l'esperança de l'èxit l'aconsella encara no hi ha necessitat, ni utilitat de la reforma que a la llum del raonament, i de l'experiència sempre semblarà prematura. En resum la qüestió que ens cal dilucidar no és doncs merament la de la socialització, sinó la de la socialització prematura.

Tant és evident la immaturitat econòmica, per a una socialització que tots els plans socialitzadors són parcials, i progressius. Ben entès que socialització total no vol dir la de tota la vida econòmica íntegra d'un país, sinó la dels grans blocs de mitjans de producció. La socialització total que figurava en els programes socialistes d'Alemanya, Anglaterra i Àustria s'esvaí en arribar al poder els partits respectius, sense que aquest escamoteig escandalós produís la crítica irada, que sembla natural. Tan evident resultava al contrari, que el discret era sostenir del poder estant el sistema capitalista. Per contra el govern comunista d'Hongria i el de Rússia han intentat la socialització. Una i altra experiència han palesat, que no són insuperables les dificultats de tècnica administrativa; és a dir, l'organització burocràtica de la socialització s'ha pogut fer. I quant al xoc polític, també s'ha pogut imposar una expropiació sense indemnització i en tots els rams. És més, en un i altre cas la lluita crua, l'expropiació sense indemnitzacions, afectant tots els mitjans de producció, és avantatjosa, tàcticament, pel socialisme, perquè és més curta. Totalitat i gratuïtat de la reforma, són dues condicions que redueixen al mínim possible les dificultats que el nou sistema ha de trobar en néixer, i en les quals la cultura, la productivitat i fins la vida de molts homes perillen de perdre's.

• • •

El mètode de socialització més usual és l'estatificació o en petita àrea geogràfica la municipalització. Aquesta tàctica meresqué la formal condemna de Lenin en els seus opuscles de primera hora, del comunisme dit de guerra, que postulava precisament la desaparició o segons el mot especialment encunyat per Lenin mateix l'»adormiment» de l'Estat. Nogensmenys és allí on s'ha anat a parar de fet, convertint el sistema en capitalisme d'estat, és a dir conservant l'essència i l'estructura del capitalisme, en la manera d'ordenar la producció. El resultat ha sigut dolent i encara que els ingenus diguin que algú —sigui obrer assalariat, sigui consumidor— tindrà el guany que percebia el capitalista, molt més certa i sobretot molt menys remota conseqüència de l'estatificació és substituir un empresari capaç per un que no ho és. Únicament emparada per un govern socialista, assoleix mantenir-se la il·lusió que en el poble suscita la socialització. El cas més favorable ens el donen les empreses municipalitzades de caràcter monopolístic, però amb encertat instint, la massa entén que això no és encara la socialització sinó un pas més envers ella.

Vegem doncs els mètodes més radicals, més purs de socialització. De primer antuvi s'ofereix a la nostra consideració el més tosc i primitiu, i per bé que cap teòric amb cara i ulls no el propugna, no convé passar-lo per alt, perquè respon a un sentiment obscur però arrelat de les multituds i és el que al fons, del fons entenen per socialisme. Em refereixo a la socialització del consum, al que la nostra gent anomena amb bàrbara però gràfica expressió la «repartidora» ço és una recol·lecta i concentració de tots els béns de consum per redistribuir-los segons normes distintes de les vigents. Mentrestant la producció podria continuar igual si convé i aquest és un problema subsidiari que momentàniament pot prescindir-se.

Em sembla inútil dir que aquest mètode de socialització no val la pena d'analitzar-lo ni d'escatir la seva viabilitat com venim fent fins ací. Però en canvi d'una banda expressa una idea antiga, primitiva però tant puixant que revé instintivament àdhuc en intel·ligències ja treballades i capaces de descompondre una noció, i seguir l'evolució de les coses.

A més, un tipus de polític, més exactament d'agitador hi renunciaria difícilment perquè el comunisme de consum constitueix un infal·lible procediment de sabotejar la vida privada, per tant destrueix els estrats moralment més alts, i ben constituïts de la societat. No en va el socialisme utòpic d'un Fourier, imaginà la comunitat de consum com a base del seu sistema. Els revolucionaris que no tenen ambició constructiva sinó mer desig de provocar el daltabaix s'acontenten amb destruir —per mitjà d'una comunitat de consum temporal, ço és la repartidora de què abans parlava— l'actual sistema capitalista. És més segur que sabotejar el diner, o els transports, mètodes igualment emprats per aquella finalitat destructora. (exemple la casa)

Deixat de banda el comunisme del consum, altre mètode de socialització, el més poderós i ben armat de doctrina se'ns presenta, és el sindicalisme.

L'economia política[118], obsessionada per la concepció de les classes socials, ha donat una importància excessiva a la manera i volum de les despeses, a l'economia de les sortides. A mi em sembla que diferencia molt més als homes l'economia dels guanys. En la manera de guanyar hi ha molta més diversitat, molt major camp a la iniciativa i àdhuc límits molt més elàstics que en la manera de gastar. Àdhuc la diferència de classe es marca millor. Entre l'hereu-escampa o el *selfmade man* el segon acostuma a personificar la classe burgesa i a ésser blanc dels odis i àdhuc de les agressions de l'obrerisme.

Ací també prescindint per un moment de tota teoria i de tota interpretació, ens trobem en presència d'un sentiment instintiu, popular, que els *meneurs*[119] de l'obrerisme tenen com és lògic interès en endegar i aprofitar. Aquest sentiment és l'aspiració de l'obrer a conquerir la «seva» fàbrica, al qual ningú podrà desconèixer arrels psicològiques molt semblants

[118] Manuel Reventós. Sobre la importància dels estudis teòrics d'Economia Política. Els principals fets de l'economia pura en els últims vint-i-cinc anys, en *Economia i Finances*, any XI, núm. 8 (25 abril 1928) pàgines. 1-3; núm. 9 (10 maig 1928) pàgines 1-3 i núm. 11 (10 juny 1928), pàgines 1-2.

[119] Capitostos. Reventós l'utilitza en el sentit pejoratiu que també té en francès per referir-se als líders sindicalistes.

al dret de propietat i ensems expressiu de la solidaritat més poderosa: la dels que participen en una mateixa tasca.

Sembla inequívoc que aquests sentiments de semi propietat, afirmant-se contra tercers, i igual que el dret de domini, i aquesta solidaritat que igualment implica una idea d'exclusió, tindria per conseqüència posar en lloc de l'empresari-capitalista privat, un empresari col·lectiu, representació d'un capitalisme de colla, l'actitud del qual envers la societat i l'Estat societari seria la mateixa que la d'un burgès. Amb el sindicalisme les diferències en rendibilitat de les diverses inversions del capital no desapareixen, i per tant s'engendrarien diferències de guany i de classe, entre els grups industrials. D'ací ve l'hostilitat amb què el marxisme i els partits marxistes que volen sempre la lluita social, en amples quadres d'enrolament i disciplina severíssimes, ha vist al sindicalisme, on glateix molt d'una ideologia (premarxista) liberal.

El fenomen sindicalista haurà deixat una prou vasta conseqüència en la fàbrica Constitucional. En efecte el parlamentarisme i el sufragi universal aparegueren com a instruments de destrucció de l'ordre burgès, tant als conservadors com als revolucionaris. Entorn del sufragi universal, presumpte instrument de treball socialista lluitava Lasalle, es feia la reforma constitucional Anglesa del 67 i s'exercí tota la pressió dels prefectes del II Imperi. Després la gent s'adonà que el Parlament representava més interessos de grup que de classe i cercava més de conquerir una parcel·la de pressupost que de trastocar l'Estat. Igualment els obrers sota el sindicalisme han començat a descobrir que certes qüestions immediates, les més interessants per a ells, com ara la quantia i seguretat del seu salari, depenen en gran part de la capacitat comercial i tècnica dels seus directors, i naturalment s'ha interessat per la direcció de l'empresa que els havia semblat fins ara cosa interior del burgès-capitalista i totalment indiferent al proletariat. El dia en què els obrers que en un determinat moment conqueriren arreu d'Europa, la institució del consell de fàbrica i el «delegat», estiguessin prou capacitats de les qüestions que en cada ram cal resoldre, poguessin criticar la direcció comercial i tècnica de l'empresa i sentir-se eventualment superiors a tal direcció, l'evolució ens portaria automàticament a un resultat socialista.

D'això en tenim realitzacions parcials en certes cooperatives, però es tracta d'un procés lent i difícil i per tant amb poques probabilitats que l'admetin i propugnin els radicals en matèria social.

En resum, per més que la disciplina política del socialisme s'hi oposi, si més no a fi d'evitar les lluites internes del proletariat, és clar que en la tendència sindicalista hi ha un mètode de socialització, i unes possibilitats de realitzar-la possiblement les majors en tota la gamma de partits que cerquen la reforma social.

• • •

Finalment cal veure les conseqüències de l'acte material de socialització. Algú considera tan improbable aquest acte que pensa és ociós esforçar la imaginació discursiva en treure'n les conseqüències. I en efecte normalment pensant sembla remot l'acte socialitzador. Però les condicions del món poden canviar en un moment i per exemple una nova guerra mundial posaria en manifest perill l'actual manera econòmica. Mes àdhuc sense catàstrofe. Certs països amb atur forçós, i fiscalitat pesadíssima que l'assistència als parats agreuja, poden trobar-se, que aquestes circumstàncies per mera durada i intensificació, provoquin fallides en xifra creixent, i amb elles més atur i més greu càrrega d'impost. Un cop passat cert límit inestimable a l'avançada, tota prudència serà desoïda, i la socialització reclamada per les masses, sense que gosin denegar-la els socialistes directors que boi sabent-ne la pueril ineficàcia no podran resistir als extremistes del partit. La història política és en aquest punt copiosa en exemples.

És clar una socialització feta així, dramàticament, entre clams de desesperació i de revolta, fora molt més dolenta que la que fos empresa sota directives llargament reflexionades, en un estat de saturació de capitals, i com a coronament d'una evolució.

Ultra de la pèrdua en riqueses i si de cas en vides humanes que la lluita implicaria, hi hauria un xoc, per ventura seguit de desaparició de l'instint d'estalvi amb ocultació, fugida de capitals i sensació en el món de que és impossible reprendre la marxa del sistema.

Una desorganització total de la producció i això, no sols per l'hostilitat dels directors enemics del nou ordre, sinó per la conducta dels obrers que convertits en milicians i combatents de la reforma, deliberaran en consells, faran guàrdia en les casernes, lluitaran en les barricades, però no seran al peu del teler, del torn o de l'alambí. En fi les enormes despeses de la lluita, de la propaganda, del trastocament de les classes socials.

Tot això implica un enorme retrocés de la producció que no té res a veure amb l'alentiment del progrés, abans descrit com a conseqüència del socialisme. Per de pressa que es faci el canvi, per curta que sigui la lluita, tindrà apassionadament en contra, les energies més educades i més ben plaçades del país. Si per coacció o sense coacció se'ls conserven els llocs directius, aquests homes realitzaran malament llur tasca. Si en el seu lloc es col·loquen intel·lectuals revolucionaris el resultat, serà pitjor. Manca repeteixo un cop més, el dinamisme únic que empeny a l'estalvi, que assegura certa tensió en les tasques en la utilització del capital. Els sobrants de producció s'enrareixen i si hom tracta de substituir-los per la reserva d'una quota, que la direcció central socialista assenyalés, tal com es fa a Rússia, la tara del sistema continua perquè no hi ha coincidència entre l'èxit econòmic i l'avantatge personal de l'empresari, que és la clau del capitalisme. Cap partit polític, cap discurs que entusiasmi una assemblea, protegeix al capitalista contra el seu desencert com a capitalista. Al contrari en un sistema socialista, el cap polític hàbil que sàpiga conservar influència, no patirà dels fracassos més aparents i dels errors més innegables.

La doctrina dels mòbils econòmics n'ha registrat d'altres a més del de lucre personal. Ningú no ho nega, és acceptable la hipòtesi que demà guanyin intensitat els mòbils morals mes cal comptar amb homes com són ara criats, en un sistema capitalista, emmotllats per la moral d'aquest sistema i aquests homes enfront del teler i de l'enclusa, recordaran la prèdica socialista segons la qual la indústria socialista ha de reduir la durada de llur treball i apujar llur tenor de vida, coses que el poder polític no negarà almenys en els primers moments, infligint un nou element de disbauxa, de destrucció de les reserves, a la riquesa col·lectiva.

A més l'obrer pensa que en un sistema socialista ningú no l'hauria de manar per a sortir d'aquesta indisciplina per a retornar a un mínim necessari de col·laboració ha calgut usar mètodes de coacció tan crua que transformen en una esclavitud de tipus precristià la «dictadura del proletariat».

En fi hi ha un argument subtil i d'extraordinària vitalitat que torna sempre en la polèmica socialista, l'argument de l'organització. Només una organització d'Estat unitària harmònica, pot evitar les crisis, les contradiccions, orientar les tasques, dirigir l'economia. La socialització segons aquesta nova tesi, serà o no, origen de catàstrofes econòmiques. Mes quan la catàstrofe s'ha produït és l'única manera de salvar-nos. Tota indústria en suma, tota col·lectivitat sense feina, tot consumidor sense béns, tots els estocs sense consumidor es giren a l'Estat, s'agafen a l'organisme, a la representació, del poder públic que és més pròxima demanant que l'ajudin. L'estat crea disciplina i direcció, on no hi havia sinó persecució desencertada del guany i amb ella creixent ruïna... Parlem-ne d'aquest argument.

El segle XVIII, en preparar el triomf del liberalisme capitalista lluità amb un sistema de privilegis i concessions de prohibicions i tuteles del qual l'economia dirigida pretén diferenciar-se quant a la base ideològica mes no se'n desassembla ni un bri en la part tècnica. Mai —si ens atenim a pura raó i a crua experiència— els mètodes del capitalisme han semblat tan indispensables, com avui l'endemà de la folla destrucció de la guerra. Si mai calgué extremar les energies aprofitar ràpidament les eventualitats, estar a punt tothora és avui i els desordres de l'economia l'endemà de la guerra, ha proporcionat als homes i als pobles més aptes, possibilitats excepcionals.

Tots aquests arguments impressionaran poc al socialista. D'una banda encara que un líder polític reconegui que les circumstàncies del moment no es presten a la realització del seu programa, li costarà de fer-ho reconèixer a la massa del partit, i més encara si en tal reconeixement s'havia de contradir la joia que en amenaçar o humiliar a la classe socialment superior senten les multituds proletàries. L'egoisme de molts

intel·lectuals especialment que en el canvi, o en la lluita per a instaurar el canvi, poden conquerir una posició personal —egoisme que és en la majoria dels casos inconscient, ignorat dels mateixos que el professen—, no deixa d'ésser un nou obstacle a la clara confessió i reconeixement de les dificultats amb què ha de topar la socialització.

En fi hi ha un sentiment més poderós més noble que els suara enumerats, ço és la fe, la creença absoluta, cega en l'ideal que com tot altre creient professa el socialista d'una peça. Llavors el socialisme no és un sistema d'idees que pot ésser desmuntat i analitzat en cadascun dels seus elements i en la seva interconnexió, ponderant les coses bones i les coses males que implica. No, és una religió amb fe màgica que superarà totes les dificultats, aixafarà tots els obstacles guarirà de tots els mals. El raonament l'estudi són d'un món; aquesta fe, religiosa dels socialistes, d'un altre. La lògica no l'ateny, la moral no la mou per gràcia d'aquella fe, el sensitiu es torna dur, i al contrari. Actes de violència, crims manifestos, d'un govern despòtic que mereixerien el blasme més absolut, no provoquen una repulsa proporcionada mereixen àdhuc un intent de justificació si els realitza un govern soviètic, que de tant en tant, pren la precaució, tracta d'enllaçar la seva política amb textos de Marx.

I en aquest ferment tan respectable, perquè és ideal i desinteressat, radica el perill màxim, perill que cal témer no en el temps de calma quan les oposicions són prudents i l'Estat, té a les mans tots els ressorts del poder, ans en les hores difícils en què justament l'impuls de rel idealista tindrà major energia. Llavors la fe socialista serà un greu perill per la classe més humil, per tota la nació i àdhuc per la cultura general humana, fent possibles actes de socialització prematures.

V

CONCLUSIÓ

Hem arribat en l'estudi de la classe mitjana i els seus problemes a dues conclusions: del punt de mira estrictament econòmic, l'actual tendència del món, no afavoreix l'afermament, creixença i prosperitat de les classes mitjanes. D'un punt de vista econòmic, és a dir pel que diu major riquesa, més activa circulació, producció més intensa, les classes mitjanes es proletaritzen, són vençudes; si resisteixen és únicament emprant els procediments i maneres del gran capitalisme o en les tasques d'ajust i reparació, o en fi, allí on el mercat és tan petit que no permet la divisió del treball. On per raons històriques, (Bèlgica, Dinamarca, Suïssa la mateixa França) la classe mitjana és més nombrosa i forta, resisteix millor les tendències que la disgreguen o afebleixen. Un dels defensors de la classe mitjana O. Melon, ha escrit que àdhuc pensant només en els fins materials de la vida, en el menjar, vestir, allotjar i divertir la humanitat, la prestació de l'estament mitjà és importantíssima, ja que argumenta Melon, de 200 vagons que diàriament porten a Liège (la ciutat de l'escriptor) els dos milions de quilos del seu consum quotidià 160, venen carregats amb productes, d'obra de la classe mitjana (cp. O. Melon: *L'ordre social et les classes moyennes* Gand.- Liège 1933)[120]. Cuito a declarar, que aquesta dada em sembla molt discutible. Si és exacta, una anàlisi més detallada de la seva composició, permetria veure per quins motius no és lògic treure les conseqüències que en treu l'escriptor belga. Però passem... i estiguem només al que resulta de la universal observació i consciència en l'edat moderna, ço és «la classe mitjana més aviat minvant en nombre relatiu i en influència».

Aquesta conclusió pessimista d'ordre econòmic, cal completar-la per una altra d'ordre polític que la desvirtua. Davant el fet de la minva de poder de l'estament mitjà la majoria dels escriptors, que el consideren, —i sense excepció tots els que no són de tendència socialista—, no es resigna

[120] Octave Mélon. *L'Ordre social et les classes moyennes: l'union dans l'action*. Gand: Lib. de l'Ass. Belge pour le développement des Classes moyennes; Liège: Demarteau, 1933.

a acceptar-lo bonament. Al contrari, volen que la classe mitjana perduri, volen que influeixi i pesi en els destins del món. Lloen les seves condicions, vanten els serveis que presta i pot prestar, conten i valoren els elements de vitalitat que encara atresora.

Quina és la raó d'aquesta resistència a acceptar un fet que es produeix cada dia? Els teòrics han vist per exemple la implantació del maquinisme, la separació creixent entre el valor nominal i el valor real del diner, la formació de certs corrents emigratoris, la minva de la natalitat, etc., etc. Tots els fenòmens registrats, analitzats en llur causa, seguits en llurs conseqüències, mesurats en llur extensió, deplorats potser, però acceptats en definitiva, malgrat certes protestes de moralistes i polítics. En canvi, per a la desaparició de la classe mitjana, no es troba aquesta resignació. Hi ha els que propugnen la lluita de classes com a llei del progrés i els que no l'admeten. Aquests darrers no paren de projectar lleis, mesures de govern, concepcions teòriques traduïbles en reglaments que assegurin a la classe mitjana una influència econòmica major com correspon al seu més gran pes específic en els ordres de la moral i de la cultura.

Tal és la conclusió política que es desprèn de l'estudi del problema de la classe central de la societat. El món no es resigna, a què la classe mitjana desaparegui com els fets econòmics semblen indicar, perquè tots els estudiosos de la sociologia tenen consciència que aquesta classe és políticament necessària per a la millor i més ordenada evolució de la societat.

Llegim en la filosofia moral de Cathrein[121] (pàgina 44): «*Ce que l'homme fait pour la vie sociale ce qu'il donne à la société, il le fait et il le donne en règle générale par la classe a laquelle il appartient. Elle est en realité l'atmosphère dans laquelle chacun vit et se meut immédiatement, où il trouve son développement et son perfectionnement intellectuel et moral*»[122]. Tothom que ha tingut la

[121] Viktor Cathrein (Brig, 1845 - Aachen, 1931) Jesuïta suís. Autor de *Moralphilosophie. Eine wissenschaftliche Darlegung der sittlichen, einschließlich der rechtlichen Ordnung.* 1890. 2 Bände. Band 1 (*Allgemeine Moralphilosophie*), 4. Aufl. 1904, Band 2 (*Besondere Moralphilosophie*), 4. Aufl. 1904, Herdersche Verlagshandlung, Freiburg i. Brsg. 1890 - 1891.

[122] La cita de Cathrein, a la pàgina 29 del llibre de Mélon, diu: «El que l'home fa per la vida social, el que dóna a la societat, ho fa i ho dóna com a norma general per la classe a la qual pertany. És en realitat l'atmosfera en què tothom viu i es mou habitualment,

sort de néixer i créixer en la classe mitjana, la més rígidament seguidora de normes morals, apreciarà l'exactitud d'aquestes frases. Considerant-les trobem l'explicació del caos contemporani. L'Estat que, deliberadament, i totalment ignorava fins ara la classe, desconeixia un fet essencial font de considerables beneficis per a ell mateix. L'Estat inorgànic sense cap gradació interposada entre la seva enorme puixança i l'atomisme dels individus, l'estat democràtic on el sufragi és així mateix inorgànic, ve a ésser «el punt i moment paradoxal en què no importa qui, ocupant no importa quin lloc destacat decideix no importa què». Aquest mot, exacte en la seva malícia, explica la incongruència de la nostra època. La conscient i legal adhesió de l'home a la classe que integra, l'existència de la classe no com a essència social informe, sinó com a fet viu i natural però alhora reconegut i consagrat per les lleis, proporciona avantatges evidents. En primer lloc protegeix la llibertat professional, la dignitat del nostre treballar. És clar que els homes són iguals davant la llei i que la llei empara als febles contra els forts, mes!, que sovint aquesta teoria fracassa en la realitat! I si així succeeix en la lluita entre iguals, no cal dir amb quina major intensitat veurem prosperar la injustícia i l'opressió quan grans forces com ara capitalisme industrial, tendències polítiques, organitzacions financeres i bancàries s'arrengleren en un dels camps, i arriben a violentar la llei. Clamen els interessos ferits, i obtenen per ventura una llei nova i contradictòria però *Quid leges sine moribus?*, deia la saviesa antiga. Si no hi ha l'atmosfera propícia a la seva realització les lleis bones, són estèrils, i és com escriure en l'arena de la platja, volen canviar per un text, un estat social que no defensa eficaçment els drets i la llibertat de cadascun dels homes d'un ofici. Tasca paral·lela o millor dit conjunta i complementària, d'aquesta defensa de l'home productor, escau a la classe proporcionar-li la seva cultura, és a dir: els mitjans de desenvolupar les naturals aptituds i fer més profitós el treball. En segon lloc la classe assisteix al ciutadà en les circumstàncies difícils de la seva vida. Potser el punt en què la inferioritat social del nostre estat inorgànic és major la trobaríem en la notòria manca de solidaritat entre els homes. Aquella organització gremial, que tenia un nucli corporatiu o

on troba el seu desenvolupament i la seva perfecció intel·lectual i moral».

de germandat en l'altar del patró del gremi, que s'endolava quan moria un de l'ofici, assistir de tots els de la gran família del seu ram de treballar, que tenia a càrrec dels fons corporatius assistència a malalts i vídues, és cosa que enyoren els mutualistes i previsors de tot el món. És clar que tenim l'assistència legal del treballador, en assegurances i pensions d'orfandat i viudetat però ultra que això afavoreix una altra classe la dels proletaris cent per cent, és una tal amenaça per pressupostos i finances públiques que o s'atura aviat, o bastarà ella sola a socialitzar l'íntegra vida de l'Estat.

En tercer terme: la classe organitzada en gremi, és un empar contra la concurrència aferrissada que es fan els homes d'un mateix ofici. Això ha estat en cert moment de la història, origen de monopoli i amb ell de rutina en què naufragà la institució, per haver-se tornat impenetrable al progrés, per haver usat de reglaments vexatoris. L'esperit de contenció és avui de l'altre cantó de la barricada i són els industrials poderosos que demanaven llibertat com l'aire per respirar, els qui avui renuncien a fruir-ne perquè entenen que llur salvació la donaran cuirasses í fèrules de ferro, posades a les velles institucions. «*Los ominosos tiempos de la tasa*!» així acaba un cert manifest de la Junta de fàbriques de l'any 1840. Ara són els fabricants els qui sol·liciten arreu del món taxa i contingent.

Major avantatge que no per al ciutadà singular, té la classe social per a la societat mateixa que en classes s'organitza. En primer lloc garanteix l'ordre i l'harmonia per la unió de voluntats individuals, i llur subordinació al bé de tots; després aporta un element de prosperitat pública per la repartició de les riqueses, més ben conegudes i vigilades i pel treball més ben repartit; en fi dona una garantia de pau i normalitat, ja que els conflictes entre classes foren de més fàcil solució, si llur organització i representació permanent intervenia en plantejar-se i resoldre's tals conflictes.

La valoració social de la classe mitjana es funda doncs en tres ordres d'avantatges: en la classe mitjana té lloc el millor desenvolupament de la personalitat humana; en la classe mitjana es dona una psique especial que facilita les relacions entre els homes; en la classe mitjana hi ha en constant devenir, noves forces ideològiques en què l'humà progrés troba el seu impuls. Aquests avantatges en tals que els escriptors teoritzants de

sociologia, és a dir els homes de més afinada sensibilitat per al fet social, els homes de major consciència social, en el desig que no es perdin estimen necessari mantenir la classe mitjana malgrat la seva inferioritat econòmica; i malgrat que el pur capitalisme tendeixi a fer-la desaparèixer, malden per a sostenir-la a costa dels sacrificis que calgui. Per tant la permanència de la classe mitjana, encara que sigui a costa de tota la protecció que calgui és una exigència política, la classe mitjana dona les garanties de perduració de l'Estat burgès. Octave Melon ha definit amb encert: «*La classe moyenne est l'ordre social et politique dans lequel se rangent au sein de la nation corporativement organisée les citoyens qui réunissent dans les mêmes mains le travail et le capital*»[123]. Aquesta preciosa definició i tot el fullet on es conté el qual porta el significatiu títol de *L'ordre social et les classes moyennes*, il·lumina al meu entendre la qüestió —la classe mitjana és un ordre social, excel·lent com a tal, el millor que s'hagi produït, i per aquesta raó val la pena de sostenir-la, àdhuc contra la seva defallença econòmica.

La funció d'ordenadora convé avui exclusivament a la classe mitjana. La inanitat de l'aristocràcia com a tal és palesa; la corrupció rapidíssima del gran capitalisme no menys. A l'altre extrem el proletariat no ha pogut governar mai, mancat d'instrucció, mancat de preparació. L'imperi de les masses, dura hores; tot seguit que hi ha un començ d'organització del poder, la massa abdica en mil petits tirans personals o col·legiats. Poques coses han tingut tan ferma confirmació experimental com el mot de Rousseau que fa: «A dir veritat no ha existit mai, no existirà mai, una pura democràcia». Prou ho saben les multituds obreres que com cap altre estament blasmen del parlamentarisme i prefereixen dictadures i soviets, a les institucions que fa cent anys semblava garantia de la llibertat.

Els temps són hostils al liberalisme, perquè no ha sabut evitar l'anarquia econòmica. No serveix per a solució dels plets d'avui la concepció ni els mètodes patriarcals romputs per la torbonada revolucionària i democràtica; no val per a dirigir la vida col·lectiva l'organització capitalista, amb la seva llibertat econòmica, perquè dins ella venen les crisis de sobreproducció, i

[123] La cita, a la pàgina 44 del llibre de Mélon, diu: «La classe mitjana és l'ordre social i polític en el qual s'alineen dins de la nació corporativament organitzada els ciutadans que reuneixen dins les mateixes mans el treball i el capital».

àdhuc en les bones èpoques, triomfen certes formes inferiors del talent, i assoleixen les més altes retribucions homes i fets que davant el tribunal de la moral no mereixen la millor qualificació. Tampoc basten a ordenar la societat les dictadures ara proletàries ara nacionalistes, que escindeixen un país en grups hostils, i que quan ha realitzat un cert progrés material, degraden en «caudillismo» i oligarquia a la sud-americana, sense cap contingut...

Si en la recerca d'elements per a fonamentar un ordre social ens aferrem als que són la base objectiva de la producció, veiem que el capital és mòbil internacionalment, proveït de defenses formidables per amagar-se i per a fugir. De fa anys totes les legislacions tracten de fermar-lo a les fronteres de la pròpia sobirania; aconsegueixen extremordir-lo però no lligar-lo, i com una gravetat, actua damunt seu una força constant, que el trasllada a certs indrets on hi ha encara un mínim de llibertat, una certitud d'ordre.

Per la seva part, el treball, és a dir els proletaris han romput tota solidaritat amb les altres classes socials en el plet del repartiment de les riqueses. Arreu del món ha fet adoptar salaris acrescuts i de vegades lligats automàticament en llur creixença a l'index-number del preu de les subsistències, no l'eficàcia de llurs tasques.

Ni capitalistes, ni proletaris són doncs un element estable resistent, que mantingui naturalment l'ordre que transformi sense salts la societat. Per a tal comès no comptem sinó amb la classe mitjana, justament la que surt de la postguerra més afeblida més proletaritzada.

Les causes que expliquen aquesta major estabilitat de l'estament mitjà són dues: la personalitat humana té dins ella moltes més possibilitats de bon desenvolupament. Només qui arriba a maturitat acabada i mercès a ella, a l'equilibri i ponderació de facultats d'intel·ligència i voluntat és capaç d'exercir la funció social per excel·lència, el comandament sense derivar a arbitrarietat o a atzarosa submissió al reflux de les circumstàncies. El que vol dir: són més aptes per al comandament els homes de l'estament mitjà.

En segon lloc: l'accessió laboriosa a l'autarquia, a la independència econòmica i el manteniment en aquesta especial posició, enforteix els

elements individuals, la família, la unitat econòmica natural orgànica. L'estament mitjà dona per això més que cap altre el sentit de les possibilitats, la voluntat de resistència, l'aguant i àdhuc la iniciativa. Tot home de negocis sap, que en la més ben planejada i més previsorament calculada de les empreses, cada hora, des que comença el seu funcionament ordinari, porta complicacions i perills, exigeix solucions per a conflictes imprevistos, una aplicació constant de la personalitat, dels seus elàstics i inesgotables tresors d'adaptació. També ací la gent burgesa és insubstituïble.

En l'ordre polític, doncs, la classe mitjana és la clau de volta de tot l'edifici. La nació més gloriosa i més forta, ve a ésser destruïda quan desapareixen les famílies independents, formades en la gran tradició pagesa i burgesa, en la menestralia i en el comerç, perquè en la vida civil com en la militar, quan les tropes de xoc cauen han d'ocupar el seu lloc les de línia singularment en la lluita de classes, l'estament mitjà, que ha fundat el constitucionalisme i la democràcia parlamentària, que amb el sufragi restringit primer i després amb sufragi universal, depurat cada dia en més subtils procediments, ha governat l'occident d'Europa durant seixanta anys, és l'element que per damunt de la baralla, assegura primer l'ordre i dins de l'ordre, l'eclosió lenta però segura de la justícia.

La crisi de l'Estat en els darrers anys té causes molt complexes, però no serà l'última el divorci en què ha viscut de la classe mitjana; d'aquest divorci la classe mateixa n'és culpable, ja que fidel al seu individualisme no s'ha organitzat encara. La situació és distinta segons els països, mes àdhuc en els d'antiga i opulenta tradició menestrala com Flandes o Alsàcia, allí on la classe mitjana és nombrosa i rica, són poquíssimes les manifestacions de la llei i del poder executiu, que afavoreixen aquesta classe malgrat ésser —els seus fills— qui més ha exercit el poder en els cent anys últims. Evidentment, totes les ajudes i disposicions, que l'Estat li hagi prestat, no componen res al costat de l'espoliació de l'estalvi modest, que ha produït en la postguerra la repetida alteració del valor de les monedes.

• • •

Sentem doncs que la classe mitjana és un element polític estable, conservador i per això els teòrics de la sociologia i de la política volen que visqui i que duri malgrat la seva palesa inferioritat en l'ordre de la producció. Aquesta actitud dels escriptors i teòrics de lo social, entranya una contradicció: Hi ha un ordre social que lleva possibilitats de vida a l'estament mitjà i justament per conservar aquest ordre —transformant el cert— volen sostenir la classe.

Si puc permetrem una comparació o metàfora continuada —que deien els retòrics d'antany— i un xic atrevida, jo diria que els teoritzadors de la sociologia enfront de la classe mitjana, venen a tenir una posició similar a la dels homes de poca o nul·la fe, enfront de les pràctiques religioses, quan les accepten i continuen almenys en les ocasions solemnes de la vida, no pas per cínic utilitarisme, sinó per una mena de transacció o compromís simbolista, com ha dit R. Martin du Gard[124]. Aquest compromís simbolista és el de l'incrèdul intel·lectual, crític, que servant empró algun vague sentiment religiós, s'adona dels beneficis d'una pràctica i uns rites heretats, com a lligam que enllaça les generacions successives, o per a cobrir els abims esfereïdors de la mort, i de l'origen de l'home, del seu destí... i l'única cosa que deplora, és que mancat de fe, com es troba, veu com el compromís simbolista anirà esvaint-se i l'acceptació dels rites i les pràctiques no durarà ja gaire temps.

El sociòleg sap, que la classe mitjana s'afebleix, però no té res per a substituir-la en la funció a ella congènita d'ésser intermediària entre les altres classes, d'ésser ferment de les idees, suport de les reformes. Tenen els homes una obscura esperança que si podíem aturar un moment la decadència del capitalisme, encara fora possible salvar tota l'organització econòmica d'avui, i per si tal cosa arribés, ens cal durar i tenir una classe la menys tarada dels mals del capitalisme la més estranya al sistema, la que en cas de reformar-lo sabria fer-ho amb més lluc[125] intel·lectual i tenint compte de la necessitat històrica del real —és a dir— del moment en què la reforma es produís per tant amb el mínim de pèrdues i de danys.

---

[124] Probable referència a la novel·la, en varis volums, *Les Thibault* de Roger Martin du Gard (1922).

[125] Bon encert, agudesa mental.

La protecció de la classe mitjana en aquests paràgrafs darrers postulada no hauria de tenir exclusiu caràcter nacional. Hi ha en el si de la Lliga de les Nacions un Bureau International du Travail, creat com la mateixa Lliga pel tractat de Versailles. El seu objecte és la pau social, mitjançant la millora de la condició dels obrers, ben entès que la funció del B.I.T. no és equilibrar treball i capital. L'empresa capitalista és suposada apte i capaç per protegir-se ella sola. El B.I.T. protegeix la mà d'obra; no serva una freda imparcialitat, sinó que endega, propaga i justifica les reivindicacions obreres; controla l'aplicació de les lleis on són sancionades. Tindrà en compte les possibilitats econòmiques de l'altre camp, de les empreses, però això és perquè si seguís una altra conducta, viuria fora de la realitat, és a dir, seguiria una mala política. Altrament qui decideix és la Conferència. El B.I.T. és l'advocat no el jutge de les demandes obreres.

En tot cas a Ginebra on són posades les bases de la llei futura la classe mitjana, el productor menestral no és escoltat, no ho és perquè en 1919, al constituir-se el B.I.T. la concepció econòmica dominava sobre la política, i la classe mitjana era diputada poc interessant; i a més perquè en l'hora plena d'angúnies de redacció del tractat, només es feien sentir els qui estaven poderosament organitzats. En el congrés de classes mitjanes de Gand del 1932 el diputat belga Van Ackere[126], demanà un organisme ginebrí de classes mitjanes incorporat a la Lliga de Nacions per assegurar la pau social. Classe de transició entre el capital i el treball és la mitjana; suprimir-la seria una prima a la topada de les forces extremes a l'enfonsament de les bases del nostre món social.

Mes, és urgent, que la classe s'organitzi i això és el que li prediquen en el llenguatge apassionat de la política els nacionalismes i les dictadures. Però justament aquests partits volen la quantitat i l'enquadrament, refusen aquella acusar-se de la individualitat, aquella densitat personal que són el ressort de la classe mitjana. Clamen els polítics de més pura tradició burgesa: «les dues classes extremes s'organitzen, mentre que l'intermitja no

[126] Fernand van Ackere (Kortrijk, 1878 - Mariakerke, 1958). Polític belga. Diputat per Gand, vicepresident de la Unió Catòlica de Bèlgica i president de la Federació de Classes Mitjanes de Flandes oriental. És l'autor del prefaci del llibre de Mélon: *L'ordre social et les classes moyennes*.

ho està!» la qual cosa la deixa exposada a greus injustícies, ja que invita els més forts a espoliar als febles, en un egoisme corporatiu que no val millor que el personal.

Mes no cal oblidar que l'organització vol dir agrupar els homes com s'agruparen els capitals utilitzar-los i substituir-los com s'ha fet amb les màquines, seriar-los i repartir-los com és usat amb els productes, oblidant els elements immortals l'home, la família, l'esperit ... En aquestes matèries socials la contradicció sembla ésser llei de la vida mateixa, organitzar és una tasca delicada, perillosa i potser necessària.

L'equilibri social és sense dubte condició i garantia de l'equilibri polític, i només l'Estat que afermi el primer, podrà deslliurar-se de la qualificació flagel·ladora de Pius XI, que li diu ha caigut en la condició d'esclau, i esdevingut dòcil instrument de totes les passions i totes les ambicions de l'interès. (Encicl. *Quadragesimo anno*)[127]. Avui els ciutadans viuen en latent oposició; un canvi en la majoria definida per una lluita electoral apassionada posa en perill la sort de tota una classe social.

• • •

La importància social de la classe mitjana autònoma deriva de la seva independència econòmica. La conveniència de què perdurin nombroses i no del tot febles les petites empreses menestrales, en termes que hi hagi alguna cosa intermitja entre l'enorme massa d'obrers, agrupats en sindicats i la xifra cada dia menor d'unions i federacions d'empreses ja poderoses cadascuna de per si no podria ésser desconeguda. P. de Maroussem[128] assimila l'eliminació de famílies independents de segon ordre, a una interrupció de la circulació de la sang, que implicarà la mort en un termini més o menys llarg (citat per O. Melon). Així mateix la idea de V. Pareto[129]

[127] Pius XI aborda questions socials en l'encíclica *Quadragesimo anno* promulgada el 15 de maig de 1931: https://www.vatican.va/content/pius-xi/es/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html

[128] Pierre-Robert Planteau du Maroussem (1862 - 1936). Jurista. Especialista en etnografia social. Fundador del Collège des sciences sociales de París (1895). Mélon el cita a la pàgina 59 de *L'ordre social et les classes moyennes*.

[129] Vilfredo Pareto (Paris, 1848 - Céligny, 1923). Enginyer, sociòleg i economista italià. En *Trattato di sociologia generale* (1916) exposa la seva teoria sobre el paper de les elits.

de la circulació de les «elits» que permet que es col·loqui «l'home escaient en el lloc escaient» i que evita afebliment de la classe dirigent i l'enriquiment intel·lectual de la classe més allunyada del poder, i ve a ésser, per tant, immunització contra la lluita de classes, vindria a ésser des d'un punt de vista sociològic ben original, un altre al·legat en pro de la classe mitjana, que és l'instrument d'aquesta necessària circulació de les «elits». Cal adaptar la classe mitjana antiga, tan important per a l'economia i per a la cultura a les modernes condicions de la vida de la producció. I això no pas retrotraient la producció a les condicions que imperaven en la ciutat-estat de l'alta edat mitjana i del Renaixement sinó, fent-la viure al costat de la gran empresa. Malauradament l'estudi que precedeix porta a la conclusió que la classe mitjana antiga no manté íntegrament les seves posicions.

Si la classe mitjana antiga té com a primera característica principal la seva independència econòmica la classe mitjana nova, guanya importància perquè és l'element essencial de la moderna organització. B. Shaw en els capítols XLIII, XLIV i XLV de la seva originalíssima divulgació «Guia de la dona intel·ligent en qüestions de socialisme i capitalisme»[130] assenyala (a volta d'alguna insuficiència d'informació sobre l'origen de la classe mitjana) amb vèrbola originalíssima la funció «providencial» segons ell, que omple l'estament mitjà entre dues incapacitats o dues ignoràncies ha descrit també amb acre frase la seva proletarització, però sempre per transitori que sigui l'estat actual (Bernard Shaw és socialista, és a dir: creu en l'acumulació i en l'expropiació final dels expropiadors) avui n'és la clau de volta, en l'ordre tècnic, en el comercial, en el polític, en tot el que representi joc d'idees i nocions, esforç de pensament i d'observació, tasca de la intel·ligència. Aquesta classe mitjana nova, és la que com hem vist, anima i vivifica tot l'estament; si per desgràcia la menestralia se li contraposés, seria vençuda. Més valdrà que la menestralia infiltri el seu anhel d'autonomia econòmica i de responsabilitat, en l'estament dels buròcrates i dependents. Que el funcionari aprengui a sostenir-se en els reglaments i lleis però fent dins ells un treball creador. En aquest sentit la classe mitjana antiga pot prestar encara gran utilitat a l'estament sencer infonent en els seus fills que cada dia

[130] Bernard Shaw. *The Intelligent Woman's Guide to Socialism and Capitalism*. London: Constable, 1928.

més passen a les fileres de la nova la psique menestrala. Després la llibertat i la responsabilitat que són tradició de certs grans centres administratius, la participació de beneficis dels empleats particulars faran la resta.

No podem esguardar sense tristesa la desaparició d'aquella massa de personalitats econòmicament independents que eren el nucli essencial de la població urbana industrial. Llur pèrdua a més de prendre les gràcies de qualitat i tradició a la manera de produir, el perfum inequívoc dels carrers gremials de les antigues ciutats, és una pèrdua neta del punt de vista econòmic, del punt de vista polític. La compensa per fortuna la creixença i depuració de la classe mitjana nova, que ha d'ocupar el seu lloc.

«Del punt de vista material» —deia Albert III[131] rei dels belgues en el Congrés de les classes mitjanes a Gand de 1932— l'estalvi, l'esperit d'estalvi de la petita burgesia assegura la renovada formació de capitals. Del punt de vista moral, en el si de la classe mitjana s'han format les tradicions d'honor professional que els ha permès resistir a les més dures vicissituds».»Si les classes mitjanes tenen el deure i la voluntat de no mancar mai a la seva tradició, el que reclama de vegades positiu esperit de sacrifici, els homes que exerceixen el poder, tenen l'obligació de no empallegar a l'estament mitjà en la seva missió històrica. I no fora, per ventura, mal inspirat, el govern que renunciant a costums dispendiosos de postguerra, tornés a prendre per model les virtuts d'ordre d'estalvi, de constància de què la classe mitjana ha donat tant de bells exemples. Hi ha veritats essencials, per al món civilitzat i no poden ésser ignorades impunement».

Aquestes admirables paraules, del rei de Bèlgica, serveixen de cloenda al present modest estudi. Qui dubtarà que si els ciutadans i el poder públic se n'inspiressin, millorarien els destins de l'home damunt la terra.

[131] S'ha de referir a Albert I, rei dels belgues de 1909 al 17 de febrer de 1934, quan va morir en accident de trànsit. Reventós escriu aquest assaig més tard, quan ja regna a Bèlgica el fill d'Albert, Leopold III.

LA VALUOSA APORTACIÓ DE MANUEL REVENTÓS BORDOY

Una consideració que ens arriba amb 87 anys de retard

Xavier Farriols Solà

Desenvolupant la meva tasca a la Societat Catalana d'Economia he pogut contribuir a donar llum a un text inèdit de Manuel Reventós Bordoy que obtingué el Premi Patxot l'any 1935. Això m'ha donat peu a la seva lectura i després, recollint un dels molts suggeriments del text, a fer una breu nota. Ben sovint desisteixo d'escriure per la por de no conèixer prou l'estat d'art de la qüestió però aquesta circumstància m'ha motivat. En altres articles que acompanyen la publicació s'explica l'origen, valor i qualitat de l'obra.

Dels molts ingredients per a l'anàlisi que es desprenen de la seva lectura n'he seleccionat un, que fa referència al concepte de «lluita de classes», que connecta amb reflexions personals i amb l'experiència en el meu afany professional i acadèmic de trobar formes de col·laboració entre actors econòmics. Resta descrit en aquests dos paràgrafs extrets del text original digitalitzat per l'IEC:

«*Ens interessa ara veure en detall el caire sociològic, és a dir la lluita de classes. Necessàriament el moviment emancipador del proletariat ha de revestir forma de lluita de classes. Car, per bé que és possible que homes de diversa professió, estament i classe, es trobin units en un alt ideal de justícia i s'esforcin per a realitzar-lo com el concebiren, una unió d'elements heterogenis no l'admet, no és possible per al partidari del materialisme històric*» (pàgina 114).

«*En resum, la lluita de classes anunciada com a llei del progrés, ha donat durant tres quarts de segle contingut a l'evolució de la societat. En la debilitació de l'estament mitjà s'ha volgut trobar una demostració de l'eficàcia d'aquesta*

pseudollei de la lluita. A tot arreu, els dogmatitzadors del socialisme, han cantat, himnes de joia per la desaparició de l'estament mitjà, que deixa enfront i sols proletaris i propietaris, expropiats i expropiadors, i que permetrà l'espectacle catastrofal la caiguda del sistema burgès. Però qui sense desconèixer la importància dels fets econòmics, professa un respecte absolut per la fecunditat de les idees, no pot estar-se de pensar i de dir, que la lluita de classes afirmada i enaltida com a llei del progrés, pot trobar o no episodis que la confirmin en un moment i un lloc determinats —això té poc interès i nul.la importància— però ha tingut una fecunditat enorme i maleida, en el camp de les idees. La noció que els propietaris al lluitar contra proletaris, els directors de la producció contra els servidors de la producció, demanda de treball contra oferta de treball, servien al progrés de tots, acceleraven l'evolució fatal, ço és, complien un mal necessari que en definitiva és un bé, n'ha resultat en no poca part la disgregació de la nostra societat el desequilibri entre els seus elements, que ocupen successivament posicions de dictadura i de conspiració contra lo estatuït, sense incorporar-se mai a una plena i normal solidaritat. La teoria de lluita de classes, donant una justificació noble als instints menys confessables d'un i altre camp, ha desservit profundament la causa del progrés que pretenia afavorir» (pàgina 126).

• • •

Comparteixo molta part del diagnòstic sobre el qual s'entén per capitalisme que va aportar Marx. Però sempre m'he trobat incòmode amb el concepte de la «lluita de classes», en el sentit extrem diferenciador que li dona, com a llei de progrés i com a instrument fonamental i camí únic cap a una nova estructura social.

Ja sabem (Subirats, 2020; Navarro, 2016: 211) que amb l'eclosió del liberalisme el 1980, que va intentar marginar qualsevol referència a lluita de classes, i amb la crisi del bloc socialista de 1989-1991, el concepte va perdre força i inclús va deixar de ser utilitzat el terme classe social en favor dels «estrats» diferenciats pels ingressos a disposició. Tant un com altre sociòleg citat aporten la seva visió alternativa amb distribucions percentuals per als grups que defineixen amb les estadístiques disponibles i amb la particularitat de considerar tota mena d'aspectes qualitatius que aconsello consultar. En aquest punt el text de referència és clarificador (pàgina 2): «*Si*

la formació de classes té una causa econòmica, la classe ja formada no és un mer fenomen econòmic sinó una cosa molt més complexa, és a dir, un fet social causat en l'esfera econòmica però que té caires molt variats de naturalesa política, moral, sentimental, educacional, etc. La classe social, l'estament a que cadascú pertany per naixença i educació, encunya l'íntegra personalitat de l'home. Hi ha una psicologia de classe, hi ha una moral de classe».

Però, com recorda Daniel Innerarity (2002: 96), el fet que no es parli de lluita de classes no vol dir que es pugui donar per superat l'antagonisme social. I com apunta Manuel Reventós no vol dir que s'hagi esborrat de les ments. Coincideixo, i d'aquí la meva preocupació, en que la *fecundita*t del concepte en el camp de les idees ha estat important; ha petrificat, esbiaixat; ha creat superstició intel·lectual. Són expressions que surten al text (pàgina 45), en part, pel fenomen de la consciència de classe simultània a un cert dogmatisme (pàgina 46).

Vagi per davant el meu convenciment de la capacitat del sistema de millorar des de dins, gradualment, ajustant o eliminant tots els aspectes que s'han demostrat negatius i introduint totes les mesures correctores que calgui per afrontar el canvi climàtic i les desigualtats. Sempre democràticament, amb la presència de l'Estat als sectors bàsics i fomentant l'autoregulació responsable de consum, producció i beneficis. En la línia de John Rawls (1975), com se sap, partidari d'arribar a l'equitat indirectament a través de la consecució d'una estructura bàsica de la societat que garanteixi la justícia distributiva, si s'aconsegueix que el valor de la solidaritat qualli, fàcilment es podria traslladar a l'ètica de tots els actors en les seves actuacions quotidianes.

- Ciutadans en general: Orientació dels vots (societat del benestar).
- Empresaris i treballadors: Responsabilitat Social Corporativa real en l'organització, en la selecció del producte a oferir i en el tracte amb els *stakeholders*. Quant al treballador crec que ara ja no és ajustat el supòsit marxista de què no està interessat en la qualitat i èxit del que fa. (Respecte a aquest important tema, Manuel Reventós cita a la pàgina 43 un fulletó de Lenin que il·lustra molt bé el tipus de societat sobre el que teoritza).

- Consumidors: Consum contingut i responsable, cosa que ajudaria a les decisions dels empresaris.
- Institucions: Bona governança com a manera de regular els problemes col·lectius a partir de relacions horitzontals més cooperatives amb una coordinació adient entre tots els agents. Els sistemes complexos no poden ser governats des d'un vèrtex jeràrquic (Innerarity, 2002:142-180).

Visió alternativa

Sobre la base d'aquesta apel·lació a l'ètica i amb l'objectiu de trobar fórmules del model socioeconòmic que ens condueixin democràticament a una societat millor, crec prioritari, com alternativa a la «lluita de classes», el foment de la col·laboració entre persones, institucions, empreses i sectors. Si representants del món empresarial col·laboren més amb representants del treball serà més fàcil atendre a la responsabilitat de l'empresa envers els accionistes, els treballadors, administració, proveïdors, clients, usuaris i el territori; això ja ajustaria el criteri de màxim benefici i seria ben apreciat pel mercat de capitals que s'està desplaçant cap a valors amb qualificació social i mediambiental. D'altra banda, si el sector públic col·labora eficientment amb el privat, l'Estat pot disposar de més recursos per afrontar les immenses necessitats pressupostàries de l'àmbit de salut i protecció social. Amb aquesta col·laboració l'Estat podria seguir estant present als sectors bàsics, almenys com a tutor, amb la confiança d'una actuació responsable del sector privat (Farriols, 2018).

No cal insistir en el fet que la clau de funcionament d'aquesta estratègia de col·laboració és l'educació en els valors que donen lloc als principis ètics i la confiança en un marc institucional que estableixi la governança a la qual ja ens hem referit. Si les persones que estan a un cantó o altre de la taula, per atzar o oportunitat, actuen responsablement i amb realisme, no podem superar el prejudici del desenteniment?

En aquest context, val la pena plantejar-se la lluita de classes?, val la pena tenir *in mente* aquest concepte quan es parla amb els interlocutors?, hi ha alguna alternativa de millora que no sigui gradual?

Són aplicables aquí unes paraules de la filòsofa belga Chantal Mouffe citada per Innerarity (2002: 97): «Transformar l'enemic en adversari — una de les funcions de tota política— no equival a anul·lar les diferències que defineixen una posició i l'altra. La política democràtica consisteix a domesticar l'hostilitat per a la qual cosa és necessari reconèixer l'existència de l'antagonisme potencial que acompanya a tota posició ideològica i que no és completament eliminable. No es tracta d'assolir un consens sense exclusió sinó d'establir la discriminació entre les dues posicions que sigui compatible amb el respecte democràtic».

Com a conclusió, he trobat d'una gran riquesa analítica i ple de suggeriments el text que ara s'incorpora a la web de la Societat. Crec que pot aportar llum i material per a completar la continuïtat històrica en la investigació sobre les classes socials a casa nostra. A més, dona informació de com es veien en aquell moment esdeveniments que es produïen o s'havien produït recentment als països del nostre entorn.

Des del punt de vista més particular, m'ha permès ancorar una mica més opinions que m'he anat formant amb el pas del temps per la via professional i acadèmica. Coincideixo en molts aspectes amb les opinions de Manuel Reventós. M'inclino per una via de resolució de problemes que exclogui la paraula «lluita», que sigui gradual i col·laborativa però que no per això resti desactivada per ineficaç. Utòpic?

Notes bibliogràfiques

Farriols, X. (2018). La Col·laboració Públicoprivada en el seu context. Reflexió en clau de sistema econòmic i d'assignació de recursos. *Revista Econòmica de Catalunya*, número 77, juliol.

Innerarity, D. (2002). *La transformación de la política*. Editorial Península i Ajuntament de Bilbao (pàgines 95-102).

Navarro, V. (2016). *Classes socials i desigualtat.* Contribució a S. Giner, O. Homs. *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*. Institut d'Estudis Catalans i Enciclopèdia Catalana (pàgines 211-223).

Rawls, J.B. (1975). *La Teoría de la Justicia*, Fondo de Cultura Económica, México.

Subirats, M. (2018). *Les classes socials avui*. Conferència als Actes commemoratius del bicentenari de Marx a l'Institut d'Estudis Catalans.

Subirats, M. (2020). *Ideologia i classes socials al Segle XXI*. Conferència a la Sessió inaugural de les XVI Jornades de la Universitat Progressista d'Estiu de Catalunya (UPEC), 4 de novembre.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

Manuel Reventós Bordoy

Estudi econòmic i social de La classe mitjana

que obtingué el premi Patxot l'any 1936.

Manuel Reventós Sordo

Estudi economic i social de
La classe mitja
que obtingué el premi Patcot l'any 1936.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

4

Aquest estudi se podria
resumir en les següents

Tesis

I. No hi ha una classe mitja unitaria. Es precis distingir avui, almenys una classe mitja entiga (artesans, petits botiguers, petits pagesos) i una classe mitja nova (professions lliures, buròcrates, dependents). A totes dues es comú, i això constitueix la única lligada entre ells la seva voluntat de no degradar a proletariat.

II. La classe mitja és portadora dels valors intel.lectual i moral en major proporció que les altres classes.

III. Consequència de la tesis II, la classe mitja es imprescindible garantia del manteniment i acreixement de l'ordre i de la millora de les relacions humanes, tant en l'esfera de la producció, i com en l'esfera política.

IV. La classe mitja antiga ha perdut influència en l'esfera econòmica. S'ha tingut de reduir a tasques de reparació i muntatge. El procés d'afebliment de la classe mitja no s'ha aturat encara.

V. La classe mitja nova augmenta en nombre i en influència, dintre de l'estament i en la total vida col.lectiva. En augmentar, perd o afebleix certes característiques pròpies, (individualisme).

VI. L'afebliment econòmic de la classe mitja antiga, l'afebliment de certs caràcters socials de la classe mitja nova, acosten tot l'estament al proletariat. La classe mitja es proletaritza.

VII. El socialisme va perdent la intransigència que

B

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

contra la classe mitja havia mostrat. Sense renunciar al dogma de la lluita de classes com a llei del progrés, en la política quotidiana tracta de captar la classe mitja.

VIII. El capitalisme també, usa de la classe mitja, com a aliat i àdhuc com a aliat de xoc, contra el socialisme.

IX. Les realitzacions polítiques del nacionalisme antidemocràtic (dictadures) es pretenen inspirades en ideals de menestralia. El sistema de corporacions es oposat per diàmetre a totes les concepcions sociològica i econòmica de l'estament mitjà.

X. Malgrat tanta inclinació de les forces polítiques vers la classe mitja les seves aspiracions no han tingut l'empar legal que ha obtingut el capitalisme de manera tàcita, i el socialisme de manera pública.

XI. La perduració i enfortiment de la classe mitja té un interès politic indubtable, que si fos precis justificarà els sacrificis econòmics en pro de la dita classe.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

(1)

I

EL CONCEPTE DE CLASSE MITJA

1.er Causes de la confusió sobre el concepte de classe mitja.

Qui es proposi escatir els termes en que es plantegen avui els problemes de la classe mitja, discutir-ne les possibles solucions, i proposar els mitjans per a dur a la práctica les que semblin satisfer a un major nombre d'exigències o convenir a major suma d'elements afectats, topa, com a primera dificultat amb la més completa imprecisió dels conceptes fonamentals.

Què és la classe mitja? Fins a quin punt hi ha una classe mitja? o dit amb més precisió l'estament social mitjà té unitat? forma un tot orgànic i diferenciat cap a fora? La massa de persones que la constitueixen creix o minva? Quines són les seves possibilitats? Es cada dia més gran la influència en la vida col.lectiva o al contrari? Les organitzacions sindicals que pretenen actuar en el seu nom tenen llegitimament motius per a dir-se representatives d'aquest estament mitjà? Heus aqui altres tantes qüestions que obtenen en els diversos escriptors, respostes no ja distintes sino francament contradictòries, perquè -com tantes altres vegades- l'investigador més que analitzar i descriure imparcialment la realitat, té -conscientment o no- el propòsit de demostrar una tesi predeterminada. Llavors en interrogar els fets, registra només els positius, vull dir els que convenen al seu propòsit, elimina els altres, i deforma, àdhuc contra el seu voler, part de la totalitat de

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

fenòmens que li dóna l'experiència.

Resulta de lo que va dit, que si en algun cas és necessari recomençar la investigació des dels orígens, i no deixar sense revisió cap anella de l'experiència per admesa i natural que ens sembli és segurament en aquest cas de l'estament mitjà. Àdhuc l'extensió del concepte "classe mitja" és incerta, i justament en aquesta indefinició dels límits, hi ha un dels elements primaris i essencials de la confusió. Amb raó s'ha dit que el concepte de classe mitja és d'aquells que tenen la canviant vitalitat de les coses orgàniques. Es un camp molt vast el de la classe mitja, i és, encara, en certa manera el·làstic car el desig de veure més puixant l'estament ens porta a integrar dins ell certs elements que en canvi un altre escriptor de tendència política distinta englobarà sense vacil.lar amb el proletariat, o bé adscriurà a l'òrbita i trajectòria dels estaments superiors. Tan freqüent és aquesta confusió que per explicarla no és prou la passió política dels escriptors, cal, a més, que la matèria tractada s'hi presti, perquè, quan les coses són a bastament clares les opinions que en tinguin els homes, no les poden obscurir totalment, ni sobretot durant tantes hores.

La raó de la confusió dels conceptes es despren clarament de la lectura d'uns quants escriptors que han tractat de la formació de classes i especialment de la mitjana. En general els escriptors posen en primer lloc, entre les causes del fenòmen, formació de classes, esdeveniments i raons d'ordre econòmic. Ara bé, si la formació de classes té una causa econòmica, la classe ja formada no és un mer fenòmen econòmic, sino una cosa molt més complexa, és a dir, un fet social, causat en l'esfera de l'economia, però que té caires molt variats de naturalesa política, moral, sentimental, educacional etc. La classe social, l'estament a que

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cadascú pertany per naixença i educació, encunya l'integra personalitat de l'home. Hi ha una psicologia de classe, hi ha una moral de classe. Èsser d'un estament és cosa molt més complexa i extensa que la senzilla comunitat de producció o de consum, altrament dit, el mer contacte d'interessos, per bé que en tal comunitat i contacte hi hagi l'origen de la classe social.

Però el concepte genètic de la classe social perdura àdhuc després d'ésser aquesta totalment constituida amb tota la seva complexitat d'aspectes, i els escriptors continuen tractant com un mer fet de l'economia el que és un fet de la sociologia, per bé que causat en l'esfera de lo econòmic.

Tan constant és aquesta confusió que imposa la revisió completa del concepte genètic de classe social, com a camí per a obtenir-ne un clar concepte actual.

La formació de les classes socials i en especial la de la classe mitja.

Formació de classes socials -diu Schmoller- és el destriar-se que fa la societat, en un cert nombre de grans grups d'estament o classes, en cadascuna de les quals els individus i les families, iguals o semblables, constitueixen un cos conjunt, d'unitat més o menys estricta, no pas segons llurs relacions de parentela, ni segons pertinença a tal o tal altra localitat, ans segons llur professió, gènere de treball, propietat, grau de cultura, de vegades àdhuc segons llurs drets politics; i això, no per explotar una empresa sino per reforçar el sentiment de la seva comunitat, curar de llur vida social, perseguir els interessos comuns, etc.

Aquesta diferenciació del cos social, no manca en cap societat que hagi alcançat un minim de cultura expressat

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

en la divisió del treball. Més o menys rigurosa segons els pobles i les épogues la pertinença a una classe donada era hereditària i el pas entre elles difícil sempre, i sovint vedat per llei. La rigurosa distinció de classes perdura encara avui allí on té per causa i característica, la diferència de raça, mes àdhuc en pobles de perfecta unitat etnogràfica, es produeix un destriament prou sòlid per a subsistir quan ja han desaparescut els privilegis, regna igualtat de drets entre els estaments, i és possible i fins relativament freqüent, el matrimoni entre individus d'una i altra classe.

Les condicions perquè la diferenciació de classes es produeix són a més d'una diferenciació dels diversos individus, una jerarquia entre ells. Per la diversificació dels individus es produeix un cercar-se dels iguals, i l'afinitat d'interessos, sentiments o idees, desbordant de cada consciència particular lliga a tots en una comunitat psicològica.

El sentiment de l'honor de la tasca, l'estima que ens tinguin els col·legues del propi ofici és l'arrel primera de la classe, de la qual l'home rep escalf moral i àdhuc ajuda material. Es un lligam psicològic, reduit originàriament a cercles molt estrets, després a àmbits cada volta més amples, i que bo i començant com a sentiment vague i quasi inconscient, en estadis avençats, es torna, per la pressió d'altres estaments, la coacció dels comuns interessos i la més fina consciència de cada subjecte, un fet unitiu clar i tan sòlid, que arriba a exclusivisme i fins a intransigència.

Abans d'arribar-hi trobem però el fet de la jerarquia: cal a l'home valorar, és a dir, ordenar, segons preferència a tots els qui amb ell formen una classe. L'infant ja ens dóna judicis de valor en l'esfera restreta dels seus

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

coneixements; l'home estén a majors esferes aquesta tasca de judicar, i alhora és objecte de judicis de valor dintre la familia, la professió, el poble on viu, segons la seva personalitat, les seves capacitats, riquesa, obres, etc. En igual forma la consciència col·lectiva, valora els grups funcionals del poble segons la utilitat que tenen per a la vida social. Tot això és condicionat per les idees de cada època, amb criteris que ara ens semblen justos o injustos, congruents o no amb els fets, sempre variats, sovint còmicament contradictoris.

s'ha procurat trobar la llei d'aquesta jerarquia, d'aquesta taula de valors que donem a les classes socials, i Nesfield (citat per Schmoller) diu que en l'organització de castes de la India, la jerarquia correspon a l'edat de les tasques, en termes que les professions aparescudes més tard, tenen generalment una major estimació. Similarment en la vida occidental apareix com a preferida en començar la classe sacerdotal i successivament la dels guerrers, la dels cortisans i magistrats amb oficis públics, després coetànies la menestralia gremial i els terratinents, els grans comerciants, els banquers, els grans industrials ..... sovint la posició dificilment guanyada en la jerarquia es manté quan ja han perdut tota eficàcia les raons del bon apreci, en que la col.lectivitat tenia a un grup social determinat. El descendent del gran feudal, procura servint en la diplomàcia o l'exèrcit, mantenir-se en un lloc no massa llunyà del poder, o tracta d'assegurar pel casament amb la rica burgesa l'instrument de dominació social, que és el diner. L'essencial és servar lloc en la jerarquia, no restar fora del temps, com un figurí passat de moda, en l'apreciació social. Inversament tasques un temps menyspreuades, es prenen en consideració àdhuc excessiva. En organitzacions petites i tancades, com les petites corts

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

del segle XVIII, la complicació de reglaments, l'atorgació de títols, l'etiqueta classificadora de les precedències podia fer més encarcarada la jerarquia social que restava sempre sotmesa a la llei psicològica, de cercar aquella posició social que té en major estima l'opinió pública. El mateix passa en l'organització més democràtica i n'és prova l'expressió: "aquest home val x ... dóllars" xifra i compendi del més ordinari judici de valor dels americans.

Es clar que l'expressió nord-americana ens produeix un xoc de repulsió, però això no prova sino l'error en que, per simplificació excessiva, cau tota concepció materialista. Afortunadament per la gran república, la mesquina motivació de les activitats particulars està prou compensada per la generositat social del pais, pel mercenatge, per l'elecció d'ideòlegs per a la suprema magistratura en totes les crisis essencials.

En resum, a Amèrica com a tot arreu impera un sentit nivellador, mes és licit de suposar que per molt que rendeixi l'esforç d'igualació entre les diverses classes socials que avui triomfa en els pobles de la nostra civilització occidental, mai no arribarà el cas, de que un gran ministre i un porter, un bracer i un enginyer creador, tinguin la mateixa estimació, siguin col.locats en un mateix pla. Dins l'estament dels treballadors manuals, els judicis sobre la qualitat de feina d'altri, es donen tot justament amb una violència i una cruesa sense pietat, i pocs sentiments i tendències de grup o classe són tan arrelades com aquesta vanitat de la tasca, d'ésser bó en el propi ofici manual, que anomenem "l'orgull del gec".

La formació de classes s'ha volgut explicar -tesi de Gobineau i de la seva escola- per diferències de raça: totes les aristocràcies són indo-germàniques; les classes in-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

feriors tenen mescla de sang semítica o negra. Les exageracions francament grotesques a que han arribat en aquesta doctrina homes tan súbtils i cultes com H.S. Chamberlain són prou conegudes, i eximeixen de major anàlisi de la tendència.

Els fets econòmics

Origen de la classe social

No aixi la que posa en fets econòmics l'arrel de la diferenciació social. Aquesta doctrina té alguna cosa d'evident. Mes en precisar-la s'assenyalen dues tendències. La de Schmoller, que atribueix decisiva importància a la divisió del treball i la formació de les professions, en l'obra de la diferenciació social en classes, i la tendència de Bücher, que basa la formació de classes en diferències de renda i de patrimoni. Amb una simplificació grollera i per tant inexacta com totes les simplificacions, podriem dir que Schmoller i Bücher coincideixen en l'encert de desplaçar el fet diferenciador de les despeses, als guanys, però dissenteixen en que per Schmoller és la qualitat i per Bücher la quantitat dels guanys el que determina la classe social. Quant guanyes? Cóm ho guanyes? En respondre a tals qüestions hom es classifica dintre o fora l'estament mitjà.

Es clar que una polèmica aixi plantejada té interès per la condició dels polemitzants i pel tema tractat. Aturem-nos-hi doncs un moment.

En els assaigs de joventut de Schmoller s'arriba a afirmar terminantment que tota organització social superior, complexa, es basa en una diferenciació de classes i grups socials, progressiva, creixent i nascuda de la divisió del treball. Les castes, l'aristocràcia dels sacerdots, dels guerrers, dels marxants, el gremialisme, tota la constitució actual en classes, no són sino formes diferents de diferenciació social que ha encunyat la divisió del treball i cadascuna arriba a la seva funció pròpia no sols pel seu

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

destí i la seva fortuna, sino per la seva constitució moral i física, pels seus nervis i els seus músculs, quals condició recolza en una disposició hereditària, per una cadena causal determinada al llarg de moltes generacions. La diversitat del rang social i de la propietat, dels honors i dels profits, no són més que una conseqüència secundària de la diferenciació social.

La divisió del treball

En redactar el seu tractat d'Economia, Schmoller cedí moltíssim d'aquestes afirmacions terminants, i abandonà el copiós material etnogràfic i històric que en aquesta com en totes les questions havia acumulat per a recolzar-la. La seva discreta rectificació fou oportunissima, perquè el bon nom i àdhuc el sentit crític de Schmoller haurien sortit malament de la prova.

La crítica de K. Bücher

Vegem ara la posició de Karl Bücher. Ens cal donar una petita explicació per a delinear-la clarament. La polèmica entre els dos escriptors gira a l'entorn de dos conceptes: classe social i divisió del treball, millor dit entorn de la relació de causa a efecte entre aquests conceptes, mentre Schmoller s'aten principalment al de classe social, Bücher analitza els fenòmens de divisió del treball.

Per això s'emprengué la revisió del concepte clàssic de la divisió del treball tal com el donà Ad. Smidth, amb l'exemple famosíssim mil vegades repetit i divulgat de la fabricació d'agulles. El millor coneixement de que cosa sigui la divisió del treball, permetrà de veure la seva influència en la formació de classes.

Després d'anàlisis molt súbtils, proposa Bücher substituir l'antic i vagarós concepte de divisió del treball, per tot un sistema de fenòmens, que anomena "Articulació" o "membratura" del treball ("Arbeitsgliederung"). Aquest sistema és exposat en el quadro següent:

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ARTICULACIÓ DEL TREBALL

A) - Reunió de tasques (en un home sol)

B) - Comunitat de treball que comprèn ..... (1) Treball en societat.
(2) Acumulació de treball
(a) acumulació simple
(b) encadenament de treball.
(3) Unions de treball

C) - Divisió del treball que comprèn ..... (1) Formació d' oficis
(2) Especialització dins l'ofici
(3) Divisió de la producció
(4) Descomposició del treball
(5) Desplaçament del treball.

Heus aquí ara, com sobre la base d'una tan rica noció de la divisió del treball, planteja Bücher el problema de la seva influència en la formació de les classes socials.

L'articulació del treball, en diversitat d'oficis, produeix adaptació de les capacitats a les tasques que és clar influeix en els homes individuals. Primer cal vèncer la torpesa natural, i un cop això assolit, l'exercici constant la virtut educadora de l'hàbit, converteix aquell fet negatiu, la torpesa natural, en una força positiva. L'home entès es fa hàbil en la seva tasca, les qualitats físiques i morals que són bones per a tal feina són en ell excitades, en un mot es diferència dels altres homes. Es tracta ara d'esbrinar si això que per als individus és inequivocadament cert, ho és també per les classes socials, si a una diversificació del treball, correspon una diversificació de la societat.

El raonament ens portaria a la ploma una resposta afirmativa, i aixi ho féu Schmoller, mes quan examinem els fets, la ploma s'atura i la resposta resta sense formular.

Res tan fàcil com referir a l'hereditària professió i per tant a la divisió del treball a la formació de les professions l'ordre social més tancat en classes que coneixem,

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ço és, el sistema de castes indostànic. Mes sabem de les diverses castes, que llur orígen ètnic és divers, i mant indici permetria creure, que la diferència racial s'ha agreujat amb la residència en determinat indret, i amb el fruir o ésser privades de propietat. En suma la puresa de sang fa la casta, no l'ofici heredat, i aixi, ésser de classe distinta, impedirà que mengin junts, pero no que es trobin a l'espona d'un malalt en qualitat de metges, dos homes de diversa classe. I si d'aquest exemple volem passar a una consideració general, cal tenir en compte que en sociologia és difícil separar acció i reacció, causa i contracausa, i per tant és possible que l'articulació del treball produeixi la diferenciació del tipus social, però és segur que els tipus socials diferenciats produiran com a conseqüència necessària i indubtable la diferència del treballar. Per Bücher el que sembla cert és que donades formes socials engendren cert tipus de treball. L'esclavitud facilita les "unions de treball" que figuren en l'esquema copiat sota la lletra B. n.º 3) i la prova la subministren els relleus dels monuments egipcis que mostren l'esforç de mils homes per a una tasca feta ritmicament, a toc de trompeta, i animada pel fuet dels caporals, o ens la porten també centenars de cançons del remar, del batre i del collir, de negres i de blancs, que en el seu conegut llibre sobre "Treball i ritme" ha recollit el mateix Bücher. Igualment cal l'existència de proletariat, desposseit de tota propietat perquè es produeixi el fenòmen de la descomposició del treball en operacions simples i mecanitzables (la classica divisió del treball segons Smith C. 4 de l'esquema); en fí, només una nova màquina, un nou invent, desplaça els homes i la feina d'una producció, a la nova que el temps i la moda canviant posen en primer pla.

Examinem ara en anàlisi rigurós el fenòmen "formació de classes" en relació amb cadascuna de les rúbriques de l'esque-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ma de Bücher. Es segur que ni la reunió de tasques (A) del dit esquema, ni el treball en societat (B) 1.) poden engendrar diferències de classe. La reunió de tasques és la manera de treballar dels febles i maldotats, de la qual l'aforística catalana diu: "Home de molts oficis pobre segur".La tasca feta en societat: Cambres de filadores d'Alemanya, o tria de panotxes al nord d'Espanya, són treballs episòdics, no massa duraders i en els que tothom fa el mateix. Per això no dónen lloc a diferències.

Altra cosa són les acumulacions de treball (B) 2) a) i b) de l'esquema), per exemple les brigades d'empedradors, colles de segadors, o les tasques rítmiques dels remitgers i el timoner, dels forjadors batent per torn el ferro, dels que estiren un cable o posen un rail, perquè en aquesta manera de treballar grups diferents de cual fet neixen relacions de mútua dependència. Amb més raó encara en les unions de treball (B) 3) nascudes gairebé sempre de la imperfecció dels instruments que obliga al treballador a formar grups com els ferrers i els manxaires, cuiner, ajudants, mosso de taula, sommeiller i àdhuc tirador de cervesa i maitre en el restaurant, remer i timoner en el bot de regates, una companyia de teatre, un quintet u orquestra, tot lo qual produeix cooperació i disciplina i dóna lloc a jerarquia.

En la comunitat de treball i la jerarquia que hi ha en ella es dónen les condicions, sino la naixença, al menys la perduració de l'esclavitud. Perquè els historiadors havien cridat l'atenció reiteradament sobre certs caràcters de la institució al menys en els seus inicis: senyor i esclau tenen un tenor de vida i consum molt semblants, la xifra d'esclaus tot just sobrepuja i a voltes és francament inferior a la dels sui juris. Poc a poc l'esclavitud es transforma. Els alieni juris creixen en xifra tant per natural augment com per guerres de sotmissió i rapte d'homes, mal ús de la

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

força contra els lliures més febles, comerç d'esclaus i d'infants. A mesura que la institució va madurant es fan distints el consum i la cultura del senyor i de l'esclau, el tenor de vida és sobretot distint, perquè la feina manual, l'agricultura, lluny d'ésser un honor és per al lliure un aprobi i per a l'esclau una càrrega ben insuportable.

Ara bé, aquesta gradació, aquest evolucionar de les formes d'una comunitat de treball, depèn de certs moments tècnics, sobretot de la simplicitat, és a dir la imperfecció dels instruments, que exigeix l'ús de masses ingents de força i treballs humans per a obtenir els poderosos resultats de l'Egipte, d'Orient i de Roma. Achille Loria ha observat la repetició d'aquest fenòmen en l'esclavitud dels negres americans. Aci com en les edats clàssiques paganes, tot progrés de les classes senyorejants vé lligat amb una enorme destrucció i mal ús del material humà i amb una disciplina més que de caserna de penal, imposada als treballadors forçats.

La comunitat de treball que és en l'esquema de Bücher, la rúbrica sota la que cal col.locar l'esclavitud, al menys als començos de la institució, ha tingut doncs influència sobre la diferenciació social donant als obrers forçats, no sols educació tècnica i unitat jurídico-social, sino àdhuc sentiment de classe i homogeneitat de pensar. Dels pagesos alemanys del XVII encara no emancipats ni de bon tros, observava un escriptor, Christian Garve, que "viuen més units "entre ells que no pas els veins de ciutat. Es veuen cada "dia en les tasques casolanes, a l'estiu en les tasques del "camp, a l'hivern a les sales de filar, formen com els sol-"dats un exèrcit, i tenen com ells "esprit de corps". En suma totes les relacions basades en la negació de la llibertat tenen igual conseqüència: la disciplina rigurosa suscita un esperit gregari, indolent i masell, que només treballa

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

el que se li exigeix per coacció. La classe dominant es separa cada cop més materialment i espiritualment de la classe dominada. Esbrinar més detalladament el joc de causes i efectes, d'accions i reaccions econòmiques i socials en el fenòmen de separació de les classes entre esclaus i senyors, és impossible i és a més inútil.

Més interessant i més planera és la tasca si convertim l'atenció a lo que Bücher anomena propiament la divisió del treball (C) Del seu esquema). En aquest punt no s'atura la fecunditat creadora de l'home. Com que per a no ésser un membre parasitari de la societat és forçós junyir-se a una tasca especial, el que millor sap complir aquesta llei de la nostra convivència, més intensament col.labora a la diferenciació dels homes. Pensem ara en les nombroses activitats que un fet de la tècnica, automobilisme, cinematografia, o sueroterapia, han fet nèixer i que certes prediccions com de la literatura satírica, com és ara que els homes rebessin cada matí amb el desdejuni un cert cabdal d'idees per a l'ùs del dia, són avui exacta realitat en forma de fulla política diària. L'esfera de lo general humà es redueix, en la mateixa proporció en que innombrables esferes de vida particular es diferencien.

Les diferències entre uns homes i altres -siguin filles de la naturalesa o producte de la civilització- fan més fàcil l'escampar-se tots i cadascú en direccions diverses, àdhuc fugint els límits estrets de la seva classe nadiua. Mes aquesta facilitat de dispersió és potser menor del que sembla. Evidentment les dots innates o adquirides exclueixen de certs camps del treball, i qui és bó per jockey per raó del seu poc pes, no serà un bon hèrcules de fira o bastaix de ribera, un cantant té condicions distintes d'un boxador i un poeta d'un comerciant. Però que condicions personals facin més apte per a estanquer que per quincallaire, per a

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

químic o per a rellotger, ningú no gosarà sostenir-no.

Lo més que podem admetre és això. Tot treball llargament exercit, produeix diferenciació del treballador; uns organs especialment s'afinen, altres s'atrofien o debiliten, l'home adquireix un to no sols físic, sino ètic i intel.lectual i quan ens trobem davant d'un desconegut en un vagó de tren o en un restaurant, cerquem instintivament si el seu aire i tipus són el d'un militar, un notari o un deportista ..... Aquesta diferenciació i paral·lela amb ella la unió entre homes de la mateixa tasca produeix el grup professional, d'interessos, la influència del qual s'estén fins arribar a les més súbtils ramificacions de l'ofici i arriba a superar les distincions de naixença.

Això ens explica que els sociòlegs s'hagin preocupat d' esbrinar fins a quin punt les aptituds diferenciades per la professió i divisió del treball es fan hereditàries. No es tracta ben entès d'aptituds naturals aprofitables del punt de mira professional, en les quals s'admet sense més la condició de transmissibles per herència. Es tracta de l'adaptació a una tasca precisa, de l'habilitat i traça especials, del nivell espiritual, de l'orientació de la voluntad i que una posició professional determinen. La literatura s'ha apoderat sovint d'aquest tema per exemple en el "conte d'hivern" de Shakespeare, i en "les trois duchesses" d'Arsène Houssaye, inclinant-se ara pel predomini de l'hereditari temperament, ara pel de l'educació. Els estadistics han volgut també esbrinar l'eficàcia hereditària en la concreció d'un tipus social. Galton (citat per Schmoller) assegura que a Anglaterra més de la meitat dels homes influents es troben ésser descendents d'homes igualment influents i situats tots ells en classes superiors, lo que naturalment voldria dir un percentatge major de gent capaç de manar en certs grups i un caràcter heredat en els mateixos grups. Altres escriptors as-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

seguren que en els bancs universitaris és sensible la diferència entre l'estudiant mediocre fill de pagès i el fill cultivat de l'home cultivat, però sense atrevir-se a res més que a aquesta vaga afirmació.

Patrimoni i educació determinen la pertanyença a un estament

Es clara la diferència que hi ha entre aquestes afirmacions tan parsimonioses i la tesi que en la seva joventut sostingué Schmoller i que més amunt he resumit. La condició del savi fundador del "Verein fü Sozialpolitik" que li féu tenir sempre en directa observació i contacte la vida múltiple, i que imposà a la seva obra tantes rectificacions com sol haver-hi en la vida d'un polític, però no en la d'un investigador, el féu desprendre's de teories radicals i fou oportunissim perquè com diu Bücher si prescindim d'èpoques molt remotes que de fet escapen a la nostra coneixença, po--driem sense dificultats "girar del revés la sorprenent fra-"se final de Schmoller i dir que la distinció de la propietat "i dels guanys, no és conseqüència de la divisió del tre-"ball, sino la seva causa principal."

Això és inqüestionable per l'antiguitat en quant la coneixem amb precisió. La quantitat de terra posseïda, i gairebé no hi havia altra font d'ingressos, és la base de l'adscripció a un o altre estament, el que diferenciació àdhuc política. Aixi són les coses en la constitució de Soló i en les primàries institucions de Roma.

En l'edat mitja la formació dels oficis, depèn de les condicions de propietat: els servents del castell, els fills de servos sense propietat, aprenen un ofici i treballen per salari, ben entès pur salari, ja que l'ofici s'exerceix en ambulància segons comanda i proporcionant el comprador la matèria prima (sastre, ferrer, etc.) Més tard es separa l'artesà del pagès, quan l'operari té arreconat un mínim de capital per la seva instal.lació. No cal però creure's que aquesta instal.lació sigui costosa, és tosca, i en la pro-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ducció el factor dominant és encara el treball. Únicament es treballa per encàrrec i un sol home fa totes les transformacions industrials des del producte brut fins a l'objecte afinat propi per al consum. On una vasta clientela (ciutats de certa importància) hauria fet necessària una instal.lació més costosa, no es fa la divisió del treball segons l'exemple d'Ad. Smith i els agullers, ço és, producció a l'engròs amb descomposició i mecanització de les tasques, sino que es fa l'especialització que no exigeix augment de capital, és a dir que un ferrer per exemple es dedica a la producció de claus i un altre a la de reixes.

També en el comerç és decissiu el factor patrimoni o propietat dels que s'hi consagren. Els comerciants són originariament propietaris de cases, censos o rendes, que al transformar-se els medis de producció aporten el capital i es converteixen en propietaris de les fàbriques: llavors neixen la divisió del treball tal com la descriu Smith i els desplaçaments de treball, fills d'un nou invent, és a dir els últims graons de l'escala (C) 3, 4 i 5 segons l'esquema de Bücher). La fàbrica dóna la circulació en massa de semi productes i la percepció d'interessos en cada empresa, però la fàbrica, la divisió del treball capitalista, requereix una massa de proletariat que la integren fadrins de l'artesanat i emigrats del camp. En resum, si la manca de capital característica de l'edat mitja crea els oficis i l'especialització (C) 1 i C) 2) l'abundor de capitals pròpia de l'edat moderna dóna naixença a l'articulació del treball (C) 4 i C) 5).

Com a última conclusió podem establir que en cada moment de la història un ofici és font de guanys i que qui té posició econòmica independent pot triar entre els oficis els de major rendiment deixant per al pobre els menys productius. Si les classes socials són també estaments profes-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

sionals, no és perquè cada ofici o carrera doni naixença a determinades relacions de patrimoni i propietat, sinó a la inversa; la propietat condiciona l'elecció d'ofici i els guanys són proporcionats a la dificultat i consideració social de l'ofici que els produeix.

Contra aquestes afirmacions poca cosa representa l'anomenada llibertat del treball, l'elecció de professió. En la immensa majoria dels casos el fill del jornaler és jornaler, i això no per raons d'adaptació professional hereditària, sino per raó de pobresa. L'elecció d'ofici és efectiva únicament dintre una determinada categoria social de professions, i a cadascuna d'aquestes categories, correspon si fa o no fa una mateixa consideració pública i un tipus d'ingressos proporcionats. En general els homes es casen i tenen tracte social en una determinada esfera que correspon a la seva cultura i a la seva riquesa i aiximateix treuen ofici entre certs límits: és freqüent que el fill del metge, sigui comerciant, i el de l'alt funcionari arquitecte, o el del comerciant jurista. Com és fàcil que el noi del paleta sigui chauffeur i el del contramestre electricista, perque tots aquests canvis per diverses que siguin les tasques, per allunyats que estiguin en lo professional un pare diplomàtic i un fill sacerdot, són socialment molt pròximes o equivalents. I quan a un fabricant o un metge el continua un fill fabricant o metge precisament, pensem que l'elecció d'ofici s'ha fet per raons d'existir un patrimoni i una posició que inclinaven en cert sentit, no perque l'individu tingués dots personals i qualitats hereditàries que el fessin especialment apte per a seguir la tasca parerna. La demostració més clara ens la dóna precisament el cas dels homes que pel propi esforç professional assoleixen canviar de classe. No podriem imaginar un cas de categoria social més inequivocament derivada de la professió. I no gens menys tots

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

tenim idea del tipus del pervingut al qual les més grans excel.lències professionals i tècniques no són prou per a donar-li el to i posar-lo al nivell moral i de vegades material de la classe superior a què per raó del seu èxit com a treballador s'incorporava.

Sota una aparent generositat la teoria que fa de la divisió del treball i dels caràcters amn què hereditàriament marca als homes font de la diferenciació social, és terriblement depressiva. !La carrera oberta als talents! Aquest principi passà per una de les conquestes per un dels profits que porta el mon el lliberalisme triomfant. Les institucions que serveixen per a guiar als humils fins als més alts i costosos llocs de preparació i estudi cientific en forma de pensions, beques o premis, serien inútils contra una herència professional tan carregada; concedir preponderància a la herència té entre altres inconvenients el de presentar-se com una filosofia social per ús i justificació dels beati possidentes. Sembla que digui als humils de naixença, però dotats de força per ascendir a una millor esfera professional: "No t'il·lusionis! les teves dots físiques "i espirituals, la cadena causal de moltes generacions et "lliga a una sort modesta. Segles foren servos els teus an-"tecessors, jornalers el teu pare i el teu avi, cal que se-"gueixis un semblant ofici". Es inútil de dir fins a quin punt contradiu aquesta teoria les normés més primàries de la justicia. Afortunadament tota classe amb vitalitat lluny de rebutjar s'incorpora als elements més vius i actius de les altres. Tota aristocràcia devé encarquerada i inútil si és closa, si no sap cridar a ella forces noves cada dia.

En resum la revisió de la idea de formació de classes porta a aquesta conclusió. La classe social té origen predominantment econòmic, es basa en les condicions de patrimoni i renda conseqüència de les quals és la possibilitat

d'elecció de tasques de les que a una classe social determinada corresponen.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

2.on Definició i extensió de l'estament mitjà.

Convé, ara, davallar de la discussió teòrica sobre la formació de la classe mitja a l'estudi directe del fet d'aquest estament mitjà, precisant la seva extensió, definint-la en un mot pels seus límits.

Intents de caracteritzar l'estament mitjà

La tasca no té res de més fàcil, i sobretot, els seus resultats són forçosament incerts. Comprèn la classe mitja diversos grups econòmics, amb característiques comuns, però també amb essencials diferenciacions. La seva caracterització més fàcil és la negativa: classe mitja és la que no és ni el proletariat, agrícola o fabril, ni l'aristocràcia. Es obvi que aquesta definició negativa és poc satisfactòria però succeix que les definicions positives, ultra no deixar-nos satisfets perquè tenen molts elements convencionals, han canviat d'un temps a l'altre. Per ventura, com un eco de la lluita política per l'accés de la burgesia al govern, és a dir, paral.lelament a l'evolució que va de l'absolutisme al lliberalisme, durant el segle passat, classe mitja vé á ésser un sinònim de burgesia; designà un temps la part més rica, il.lustrada i poderosa de la burgesia, amb exclusió terminant de tot artesanat, petita industria, petit comerç i àdhuc d'aquella petita propietat rústica, que no exclueix un cert treball mecànic directe, per part del terratinent. Però a fí de segle el concepte es precisa en un sentit patrimonial, i hom agrupa sota la rúbrica classe mitja, a tots els que disposen d'una carte xifra d'ingressos. Potser la necessitat estadística de valorar i xifrar els fenòmens, potser la introducció de formes més afinades de tributació personal directa (import sobre la renda), potser l'hàbit cada dia més estès de portar un mínim de comptabilitat, fa que

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

siguin presos els guanys anyals de tota mena, el revenu de cada home o familia, per a adscriure'l a una determinada classe.

La renda anyal

Amb això no hem precisat gaire el concepte de l'estament. Els seus limits són numerics, és cert, però cada escriptor o estadistic els fixa com vol. En paisos que de bastant temps tenen establert l'impost sobre la renda, era lògic i còmode acceptar com a límit que separa el proletariat de la classe mitjana, el mínim de renda exempte, és a dir: el moment en què neix l'obligació de contribuir. Es sabut que aquest límit era el de 900 marcs l'any en la llei prusiana i el de 160 lliures esterlines en l'income-tax anglès, es a dir una xifra sensiblement triple de la primera. Un i altre límits molt convencionals, però encara ho són més els que serveixen per destriar els estrats superiors de la classe mitja del capitalisme o gran burgesia. Aquest límit superior segons els diversos llocs i escriptors s'ha fixat en 16, 18, 20 mil francs, marcs o shillings l'any. Es evident però que tal distinció per quotes d'ingressos no serveix de res. Cap artifici estadistic, cap convenció pot donar unitat al que no en té i és clar com l'aigua que les condicions d'existència de l'estament mitjà no són iguals, ans fortament diferenciades. Cal cercar en altra nota característica que no sigui el patrimoni o els ingressos, per a diferenciar l'estament mig.

. . .

En el Manifest Comunista, famosa obra dels discursos Marx i Engels que porta data 1848, llegim "Nostre temps, l'època de la burgesia, es caracteritza per això; que ha simplificat les contradiccions de classe. La societat entera es reparteix més i més, en dues grans cledes hòstils, en dues

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

grans classes directament contraposades ...." Aquest dogma marxista que en son lloc comentaré amb més detall, ha tingut acceptació constant. El programa socialista d'Erfurt constata: "Pas a pas amb el monopoli dels mitjans de producció va l'acorralament dels petits tallers escampats, per part de les grans explotacions capitalistes, va l'evolució de l'eina a la màquina, i la gegantina crescuda de la productivitat del treball humà. Però tots aquests avantatges són monopolitzats per capitalistes i gransropietaris. Per al proletariat i les classes mitges -petita burgesia, cultivadors-, significa això la creixent incertitud de llurs existències, la major misèria, l'opressió, servatge, depressió i expoliació progressives."

Els 90 anys que ens separem del Manifest, els 45 que ens allunyen del programa d'Erfurt, haurien d'haver convertit la profètica sentència en comprovada realitat i sebollit en els estrats proletaris els homes de l'estament mitjà. La força sobirana, incontrastable del capital deriva de la facultat que té de domini, del dret de disposició sobre tota la màquina econòmica. La significació i capacitat de durada del proletariat neix de que és necessari per a moure aquella màquina. Però l'estament mitjà ni pot manar, ni és imprescindible. Tal és la tesi socialista.

I no obstant la més simple observació permet comprovar que l'estament no ha desaparescut totalment. Entre el capitalisme dominador i el proletariat en estat de latent revolta, que el socialisme diagnosticà, no ha desaparescut la gent mitjana, sino que dura encara nombrosa i visible en l'artesanat, en el petit comerç, sense fondre's en la grisor proletària. Es més: en els últims temps la classe mitja i certs grups dins ella, han afinat la seva organització, es fan escoltar del poder públic, manifesten inequívoca voluntat de durar. I no obstant, les investigacions estadístiques

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

concretes confirmen una i cent vegades que si la significació i pes de la classe mitja són intactes, no passa lo mateix amb la seva existència econòmica. Però per escatir la funció i la influència de l'estament mitjà en la societat, ço és, per a reconèixer en què es funda la seva perduració malgrat la tendència a proletaritzar-se del món contemporani, ens cal esbrinar la naturalesa de la classe, que és l'arrel de la seva resistència.

Les notes econòmiques

La classe mitja cal diferenciar-la del proletariat i del capitalisme. La caracterització tractant-se d'una diferenciació en grups econòmics, és cercada naturalment en l'esfera econòmica. Heus aquí les notes típiques de la classe mitja usualment proposades: A).- Independència en l'obrar econòmics, dit en termes més crus, ésser amo o patró, que regula, dirigeix i censura la tasca mecànica dels altres; B).- Posseir un mínim de capital: No d'estalvis, de capital; és a dir, no diner líquid en compte o llibreta d'estalvi, sinó de riquesa invertida ja, en mitjans de producció; C).- Formació intel.lectual i (especialment professional) superior a la que dóna l'escola primària, la qual es suposa (gratuitament de vegades) proporcionarà a tothom un mínim de coneixements. A la classe que reuneix tals característiques pertanyen els artesans, els industrials petits, els modestos comerciants, els pagesos de patrimoni no massa extens, per a convertir-se en senyors terratinents o hisendats poderosos. Aixi i tot s'ha d'admetre que no basta cap d'aquestes característiques isolada, ni la combinació entre elles amb desigual intensitat per a definir segurament la classe, La possessió de capital, per exemple, manca totalment en cert individus que no gens menys són inequivocament de la classe mitja. Es més aviat un cert tó social, un cert standard de vida, no sols econòmica, sino moral i intel.lectual el que fa la classe mitja. En el lli-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

bret de Muffelmann "Orientació de la classe mitjana" trobem aquesta definició atribuída a un literat del segle XVIII. "Cal incloure en aquesta classe els menestrals de petites ciutats, funcionaris i empleats, artesans, fabricants i també les mullers i fills de tots ells i el clergat rural. Tota aquesta gent viu en condicions modestes, però apacibles, que serveixen de fonament al seu auster comportament moral.(1)

Fesomia moral del estament

Aquí, en aquesta qualificació moral radica el nervi i l'interès social de la classe mitjana. La superior, l'aristocràcia, acostumada al privilegi, emmotllada per l'hàbit hereditari del comandament degrada per una mena de fatalitat en l'arbitrari, en lo capriciós moral i naufraga en aquesta inferioritat. Es el que descriu la famosa dita de Chateaubriand, sobre els tres periodes de la noblesa, el dels serveis, el dels privilegis, el dels abusos. I encara que un Nietzsche volgués cercar una justificació a aquesta sordera, a aquesta opacitat moral, en la seva doctrina dels forts, dels que estan més enllà del bé i del mal, porques coses han envellit més de pressa que la lírica, exaltada i anarquitzant de l'autor del Zaratustra.

A l'altre cap de l'escala, el proletariat, les característiques i contextura ètica del qual examinarem de seguida. Basti ara registrar que ací per manca es produeixen els mateixos resultats que en l'aristocràcia, per passa,ço és, absència de les normes més fines i riguroses d'obrar.

Ara bé, aquesta classe mitja que tan alt interès ofereix per a la cultura i per a la moral de la nostra època,

---

(1) Fóra de la més gran importància saber com ha evolucionat la composició de la classe mitja. Wernicke, en el seu estudi, bo i lamentant-se de que l'estadística de les professions a Alemanya, s'atura al 1907, dóna els seguents resultats per l'antic imperi:

En 1907 la classe mitja = pagesia, indústria, comerç i comunicacions, més professions lliberals i burocràcia comprenia en 1882, 1895 i 1907 = 6'7 milions, 8'7 milions i 11'9 milions respectivament, o sigui un creixement en cada un dels dos periodes del 28'8 % i del 36'9 % sobre l'any base, i descompost l'augment per grups d'empresaris independents, em-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ha estat víctima d'una aspra compressió durant el segle XIX. De fet del 1850 ençà la importància econòmica, social -si encara no la política- de l'estament ha minvat sense interrupció. Cresqué d'una manera insospitada la puixança del capitalisme industrial fins a dominar el món, i a l'altre cap de l'escala social, augmentà la puixança del proletariat, no sols per la mjor xifra de les seves masses, sinó per l'extensió creixent dels seus drets polítics, i la democratització de totes les esferes de l'Estat. Mes, abans de que el nou segle comencés, a l'afirmació acceptada sense reserves de l'enfonsament de la classe mitja calgué fer-hi uns retocs o correccions per a donar-li exactitud que fins ara perdura.

Una definició descriptiva

Per explicar aquesta correcció em recolzaré en les paraules de Wernicke (Handworterbuch der Staatswissenschaften, vol. IV, pag. 594 de la 5ª Edició) que diuen: "En conjunt i a l'engrós, comprén la classe mitja la burgesia més o menys culta, inclusiu la burocràcia i les professions lliberals en contradicció amb els estrats més opulents de la població que tenen ingressos més quantiosos d'una part, i, amb els treballadors, despossëits de propietat, i que presten treballsmecànics a les altres classes, de l'altra part. O dit d'una manera diferent: la classe mitja és la formada per aquells ciutadans que per llurs prestacions, cultura o propietat, per llur posició social dins la col.lectivitat, pel caient burgès de llur tenor de vida, destaquen per damunt de les grans masses de la classe treballadora, sense

---

pleats i auxiliars, els augments relatius són de 13'2 i 16'8 % per als patrons; de 102'5 (!) per cent i 107'7 % per als empleats; de 21'44 i 30'6 per als auxiliars, és a dir que l'empiria comprova ampliament el que d'una manera instintiva ja sabiem, çò és: el creixent de l'estament mitjà nou més de pressa que la classe mitja antiga. En xifres absolutes doncs i en relatives l'estament mitjà augmenta amb el temps, més de pressa que el proletariat especialment en petit comerç, indústria hotelera, empleats particulars i públics, i professions lliberals lliurament exercides. En l'artesanat strictu sensu, la composició social era a-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

figurar però per llur gran renda o gran propietat, entre les classes de major capital".

La definició que precedeix és llarga i confusa, acumula elements definitoris de valor molt desigual, perquè triem -sembla dir-nos- el que més ens plagui i l'apliquem al cas que se'ns presenti.

Començant pels elements econòmics es consigna en la definició de Wernicke, i com a característica principal, la possessió de cert capital o certs ingressos.

La nota possessió d'un cert capital o patrimoni no és satisfactòria. Aixi que un autor proposa un límit numèric s'aixeca la crítica amb una quantitat abrumadora de casos que desborden del compte proposat i no obstant són classe mitja. Nombrosos són els membres de l'estament que no tenen el menor patrimoni, i per contra hi ha obrers qualificats, inequívocament proletaris, i que han estalviat i posseeixen. Artesans de classe mitja, un rellotger de botiguета, per exemple, tenen ingressos inferiors als d'un bastaix de ribera, i no ja casos isolats que podriem sempre sospitar d'atípics, sinó grups nombrosos de la classe mitja, no posseeixen patrimoni, com ara els dependents, i tenen guanys no superiors als de mant obrer del seu lloc i temps.

La autarquia econòmica

Independència, seguretat en el tenor de vida, són coses que no valen per definir la classe mitja. Independència, tenor de vida assegurat només poden nèixer del domini sobre el capital, del poder disposar de riqueses ni els petits comerciants tenen la seguretat de l'existència e-

---

proximadament estacionària fins que la guerra, atraient la majoria dels homes en edat militar perturbà l'estat de coses preexistent. Ni la petita indústria ni el petit comerç especialment el d'adroguería, lliguen massa amb l'economia coercitiva del temps de guerra, i a la desmobilització el desordre en tots els camps, la caiguda del diner i el fantàstic augment paral.lel de salaris i preus que és en milers de la xifra base, havien de perjudicar a l'artesanat en gran manera, però (sempre segons Wernicke) el dany a

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

conòmica garantida, ni els empleats particulars frueixen d'independència (tampoc de certitud). I com més, segons el lloc que dins la classe ocupi l'home que examinem, ens allunyem de la gran burgesia, més aniran acusant-se dins el nostre personatge les línees del proletari.

Es refugia Wernicke en la vaga expressió "caient burgès de llur tenor de vida", però en quant això és alguna cosa concreta -menjar, allotjar-se i vestir més ordenadament i millor, depèn només del major patrimoni o dels més quantiosos guanys. Inclusiu la major cultura -lo que per Schmoller constitueix el tret més acusat i essencial de la classe mitja-, tampoc pot deslligar-se de lo econòmic. Cultura és filla de l'estudi i estudiar costa diners; més cultura, costa més diner. El diner sol no farà el savi, l'erudit, però sense una certa despesa no es pot fer l'erudit ni el savi. I resulta que tot just en riquesa es diferencien les dues classes, per tant no es podran diferenciar a la llarga molt en cultura. Es un problema de temps i esmorteïment de l'impuls anterior. De fet amb l'escola única, i el sistema de premis i beques, proletariat i estament mitjà s'acosten moltíssim, i entre el noi de l'estanquer o del tenedor de llibres, i el noi del maquinista, hi haurà nul.la diferència. Coneixements professionals, base teòrica de tals coneixements, no manca a mant proletari. La cultura, doncs, excluiria algú que tenim per classe mitja, d'aquesta classificació.

Schmoller proposà també la seguretat en la feina, la inamobilitat en el lloc de treball com a característic de la classe. Això era més exacte en 1897 quan Schmoller re-

---

judicar per impressions de conjunt no ha tingut les proporcions que hom judicava inevitables. Ha succeït que en la lluita i supervivència de certs elements de l'estament mitjà s'ha produit en els països ex-combatents un canvi. L'economia de guerra desapareix totalment i les seves regulacions onerosíssimes del consum són cosa antiga, però llavors sorgeix un enemic més jove i perillós a esquerra el

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

dactava el seu estudi "Was verstehen wir unter dem Mittelstande" que no pas avui. La tasca de l'empleat s'ha automatitzat, s'ha fet molt més regular i carent de solucions originals, sense possibilitat d'aplicar-hi iniciatives; amb això la seguretat en els càrrecs ha desaparescut, car en un mecanisme, tota peça pot ésser recanviada. I en efecte la difusió de l'atur forçós entre empleats demostra d'una manera prou dolorosa com ha avençat aquesta evolució vers l'automatisme de les tasques, la intercanviabilitat dels homes.

Pest (1) diu: El resultat d'aquesta exposició és que no hi ha de fet cap nota que basti per a una caracterització general de la classe mitja, és a dir cap concepte que n'agafi tots els individus. Ni dependència ni independència; ni possessió de patrimoni ni privació de patrimoni; ni cap altra nota o moment són generals i característics de tots els que usualment comprenem sota la rúbrica classe mitja. Aquests caracters poden faltar en classes senceres o en classes o en individus solts que compten dins l'estament mitjà.

Quan un escriptor teòric, renúncia a definir l'objecte de la seva teorització és evident que es tanca el camí per a conèixer la veritable natura. Reconeix que hi ha una classe mitja que és encara nombrosa, que té certa vitalitat

---

socialisme governamental que és enemic de les petites existències econòmiques. Ara bé, mentre l'antiga classe mitja combat totes les restriccions del lliure consumir (el racionament i del lliure produir (tendències socialitzants que impliquen alts costos de producció) la classe mitja nova, la burocràcia i la dependència mercantil es mou amb satisfacció dintre de la política socialitzant a la qual dóna suport. Ja en altres camps, tal com la qüestió de les cooperatives, les aspiracions dels dos grups són francament antagòniques. I d'aquesta diferència n'ha sofert la política de classe que no té la unitat que en la resistència tenia la classe mitja antiga.

(1) Mittelstand fragen - Tubingen 1927, pag. 77.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

important per a la complexe vida social, que resisteix als fets de la concentració d'empreses ... En què radica la seva evolució? la teoria ho ignora, afirma uns dogmes i prou.

I com que l'estament és una realitat, ha d'ésser possible descobrir els seus trets essencials, allò que de comú tenen tots els que l'integren.

De moment sabem que aquest tret comú no és econòmic. La situació econòmica de la classe mitja no és unitària, compren artesans i empleats humils, mísers, i compren alts funcionaris i comerciants que s'aixequen molt per damunt del nivell mitjà de vida, compren l'acadèmic de reputació universal i l'auxiliar de comerç semi-analfabet. Com més s'examina la classe mitja per cercar una definició, més clara i esclatant apareix la seva diversitat.

La nova classe mitja

En fí, de tant cercar analíticament què podria donar-nos la seva llei, hom ha vingut en coneixement de que existeix una nova classe mitja, més ben dit, un grup mig, en part igual a l'antic estament, en part diferenciat, que creix i és plè de vitalitat, que coloreja ja tot l'estament que possiblement serà el seu continuador i hereu.

La classe mitja nova l'integren els cada dia més nombrosos empleats, funcionaris, dependents i professionals lliures que fóra errat incorporat al proletariat, malgrat els manqui casi sempre la possessió de capital, i sempre l'autarquia econòmica, però en quant a educació, ingressos i tenor de vida es diferencien de l'obrer manual.

La societat antiga es descomponia en noblesa, braç eclesiàstic, ciutadans, i les classes inferiors especialment rústics. Amb la superació dels privilegis de classe a Europa Occidental, d'ençà del triomf del sistema constitucional no hi ha políticament més que una classe: la dels ciutadans. Les constitucions democràtiques de post-guerra han abolit

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

encara els títols nobiliaris i no es coneix ni àdhuc en les filiacions i definicions d'estat civil, altra classe que la ciutadania. Econòmicament i socialment, cal reconèixer l' existència d'una gran burgesia i d'una petita burgesia a més del proletariat, com en la vida pagesa al costat de la gran propietat té existència una petita propietat o pagesia pròpiament dita, i una clasee jornalera o proletariat rural. Dins la gran burgesia són compresos els grans propietaris rurals (sovint d'origen noble i de propietat fins que les lleis ho han permès vinculada) grans industrials i comerciants, especialment del comerç exterior, banquers,alts funcionaris i capitalistes o rendistes. La burgesia mitjana és el nucli de l'anomenada classe mitja i els professionals lliures. La petita burgesia són els artesans, petits industrials, marxants, petits empleats i dependents, etc.

Tots aquests grups, però, es diferencien de l'obrer manual, del proletariat, i són "portadors dels valors ètics i culturals" en quals honor, i alhora feixuga càrrega, escau una bella participació a la classe mitja nova.

La concentració de les empreses que Marx vaticinà,sembla no produir-se en l'agricultura, i en la indústria, portar un ritme més lent, ésser més defensiva que agressiva, i més tècnica que econòmica. De manera que unes vegades perquè l'explotació mitjana o petita resisteixen a la gran,altres perquè la gran explotació és propietat de molts accionistes, hi ha al costat del corrent que debilita la classe mitja antiga un altre que frena la seva devallada: en quant a la classe mitja nova, augmenta inequívocament. Una i altra són enaltides per polítics i sociòlegs com a instruments per suavitzar asperitats i compensar contradiccions de les classes extremes. Singularment la classe mitja nova, ofereix als millors dotats dels cercles proletaris ocasions freqüents d'emancipació. Fills de proletaris entren més cada

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

dia en les fileres de la burocràcia i dels empleats privats. La nova classe mitja ultra allistar sempre forces noves, les millors i més ben dotades de l'estament inferior, presenta en el seu sí un complexe sistema d'enfilament social. Veritablement model en aquest punt és l'artifici de l'avançament per antiguitat combinat amb els premis al mèrit de la burocràcia, on tothom que tingui assiduitat i zel, té en perspectiva millores. En els empleats particulars s'està formant en alguna manera un esperit semblable.

No gaire diverses s'han anat posant les coses en estament dels empleats i dependents. També ací es formen estrats de diversa categoria, mentre que en el proletariat predomina una certa massa amorfa, observem que en el ram de dependents especialment, les diferències de sous són visibles i sabudes, i malgrat elles, empleats que cobren deu, quinze vegades més que un altre, no dónen, ni tenen, la sensació de pertànyer a una classe diferent.

Àdhuc dins del que anomenem l'antiga classe mitja, s'ha produit una certa separació d'elements. De la més baixa a la més alta de les rendes que considerem apertanyents a la classe mitja hi ha molta diferència. Poca cosa separa el viure del petit artesà o al terrassà humil, del que mènen el salariat, industrial o agrícola, i en canvi a l'altre extrem el pas dels comerciants i fabricants a les més altes classes, és més llis implaner que el dels grans buròcrates.

Definició de l'estament per exclusió

Mes malgrat de les diferències que hom pugui trobar entre els diversos grups de classe mitja és evident que tenen alguna cosa de comú i és precisament la seva separació del proletariat. Classe mitja ho serà per un o altre concepte tothom que no viu rigurosament al dia, tothom que és alguna cosa millor que la massa treballadora, expres-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

sat aquest millor en el tenor de vida més elevat en el vestir i en la casa, en la tria dels aliments, i especialment en la de les diversions, que ja són satisfacció de necessitats de cultura. No és rar que en aquest rengle caigui la classe mitja en caricaturals imitacions de les habituds de l'aristocràcia.

Després de tot lo que s'ha consignat la classe mitja, ja es dibuixa amb suficient precisió. Per a cada home de les professions esmentades podrà dubtar-se de si cal esborrar-lo de la classe i passar-lo ara a la superior ara a la inferior. D'aquest pas a la classe inferior reiteradament registrat, alguns n'han deduit la "proletarització" de la classe mitja, és a dir la davallada de la classe en conjunt cap a formes inferiors de vida. Això és el veritable i greu problema de les classes mitges. Però per la manca de unitat de l'estament, aquest problema està mal plantejat. L'anomenada proletarització no és en bona part sinó un predomini dels caràcters de la classe mitja nova, o més exactament la consciència de pertànyer a la classe mitja recolza més que en la realitat d'una donada existència econòmico-social en una mentalitat heredada, rebuda i que no correspon exactament a una situació present. L'antiga classe mitja feia de la propietat i independència econòmica el centre de gravetat de l'estament. La nova, el posa en la cultura, la formació professional, el tenor de vida, la voluntat d'ésser en un estament. Però la privació d'independència i la de patrimoni és lo que caracteritza el proletari .... Vegem amb més detall en el següent capítol.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

3.er a) Definició del proletariat.

Definició

Per a definir el proletariat la tasca és molt més planera. Emmatllevo a Werner Sombart aquesta definició: "Pro-"letariat és classe social formada per treballadors sala-"riats i sense propietat, ço és per aquells homes que man-"cats de mitjans d'independència econòmica, es veuen en la "necessitat de cedir la utilització de la seva força de tre-"ball a un empresari capitalista, a canvi d'una compensació "pactada en el lliure contracte de salari." (1) L'existència del proletariat pressuposa, doncs, l'existència d'un sistema capitalista, és a dir, un sistema econòmic,tal, que supedita tots els processos de producció, circulació i repartiment a la finalitat d'augmentar una donada xifra de diner (capital).

El que ens interessa ara no és el sistema capitalista sinó la seva conseqüència social: el proletariat, i en aquest no tant les seves variants històriques o geogràfiques, ans al contrari el substratum comú a tota existència proletària. El primer punt dubtós que es suscita és aquest. Es proletari qui treballa per a una empresa no capitalista, per exemple, el fill o conco de la nostra pagesia, l'associat en la cooperativa de producció. Del punt de mira sociològic que ara, ací, ens interessa, englobem amb el proletariat aquestes existències, malgrat tingui matiços sino burgesos, burgesoides segons l'expressió del mateix Werner Sombart. Salariat, proletari, és el peó o l'obrer d'un gran "trust", i salariat és el fadrí que treballa, única força llogada, amb un fusteret de veinat o un sabater de portal. Tot just del seu "patró" podriem assegurar que socialment és proletari, té amb el proletariat necessària coincidèn-

(1) Das Proletariat - en la col.lecció Die Gesellschaft. Frankfurt am Main - Rutten & Lonig - 1906.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cia d'idees, afectes i interessos.

Extensió i límits del estament proletari

Determinar la xifra del proletariat presa la paraula en el sentit que precedeix és una tasca difícil. Les estadístiques tributàries, dónen en certs països les dades primeres, per a deduir mitjançant una elaboració més o menys artificiosa, la suma de proletaris. Aquesta és molt variable segons la major o menor industrialització del país, d'un costat, segons la constitució de la seva propietat rústica, de l'altre.

Werner Sombart ha assajat amb major o menor traça l'anàlisi i elaboració de l'estadística alemanya en diverses èpoques (totes anteriores a la guerra). I arriba a la conclusió que els proletaris "pur sang" i llurs families eren a Alemanya del 1913, 25'5 milions d'homes als quals calia afegir existències proletaroides (criats, sub-oficials i sergents de l'exèrcit i personal mecànic de l'administració, oficials sense patró, empreses d'una sola persona i pagesos propietaris de menys de 2 ha., tots ells amb llurs families) sumant 9'5 milions més en total 35'1 milions, és a dir, un xic més de dues terceres parts de la població total. Si reduiem als proletaris strictu sensu la xifra és menys del 50 % de la població del país. De manera que presa la paraula en el sentit restrictiu en que Marx volia fós emprada, la seva dita, que el moviment proletari " és el moviment de la immensa majoria en profit de la im- "mensa majoria", resulta una exactitud palesa i sobretot ho era quan aquests mots foren escrits (1847!) en època que la industrialització era un fenòmen que s'iniciava tot just al continent, i que només a Anglaterra podia estimarse considerable. D'ençà de llavors que la població urbana era una minoria dins cada país, i el proletariat una minoria en cada ciutat, la massa d'existències proletaroidees ha crescut amb ritme que mai s'alenteix excepte la crisi

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

de post-guerra que en el seu moment examinarem. De manera que l'examen de les particularitats del viure proletari, i en especial la formació de la psiquis obrera, ofereix per al caràcter de tota la societat un interès cada dia més gran, i l'ofereix també per al nostre problema de la proletarització de la classe mitja.

Caràcters del proletariat

Si volem esbrinar quina és la fesomia moral del proletariat lo més senzill és començar per veure lo que ja no és, o sigui, inventariar lo que ha perdut de riqueses espirituals o físiques en el curs de l'evolució social que l'ha creat com avui és. (Perquè, les ha perdudes, ja no correspon a la teoria del proletariat sinó a la del capitalisme: contentem-nos ací, amb esmentar el problema).

Artificialitat de la vida

divorci de la naturalesa

En aquest inventari figura en primer lloc el fet monstruós d'ésser el proletari industrial un home que ha perdut el contacte amb la naturalesa. Em refereixo al proletariat industrial urbà, al proletariat "pur sang" segons l'expressió de W. Sombart. L'infant proletari no sap res dels encisos que la natura ofereix en mil variades lliçons al xicotet rústec. No coneix el cant dels ocells, ni n'ha desniuat cap cria. No coneix les herbes del bosc, ni els animals que guarda i els seus costums. El pas dels núvols no l'avisa de res, i li manca aquell obrar amb la certitud de l'instint, que en mil atzars del viure troba solució i sortida a una necessitat. Fora de lo que l'escola o els llibres li han mostrat, no sap res del món: la seva única experiència són les malifetes que el carrer i l'escola li han permès. El ritme de la seva vida és artificial, no el marquen una successió de fenòmens naturals: dia i nit, estiu i hivern, sinó que té un ritme artificial que no nodreix l'impuls vital, ans una complicada combinació d'instrucció escolar, campanades de rellotge, diaris, empedrats, política, llum elèctrica .....

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

I no sols li manca la unió amb la natura en general, tampoc coneix la unió amb un fragment, amb un recó de naturalesa on jugués de menut, on hagués enterrat els seus pares, festejat la promesa i fundat una llar. L'anarquisme barceloní llençà un dels seus tracts més famosos amb el titol: " On és la pàtria del pobre? en la coberta del qual, una esfera terrestre era mig tapada per un signe insolent d'interrogació. La part inqüestionable de veritat que aquell tract incloia, seria més just formular-la dient: "el proletari no té llar". Li manca el recó al que es converteixin involuntariament els seus desigs i els seus records, i per tant són afeblits o li manquen trets sentimentals que trobem en altres estaments. El proletari no té llar. Qui gosaria donar aquest nom i aquesta estima al carreró de suburbi i al quart pis obrint sobre l'obscur celobert en què l'organització capitalista el confina amb milers dels seus iguals? Es la cambra amb la cuina, esquifida, fosca, que manca de simpatia, de recolliment i comoditat. I àdhuc aquest mínim en que l'hàbit crearia adhesió, no es té gaire temps. Sovint canvien de pis. En una ciutat com Barcelona canvien de vivenda cada any unes 60.000 persones, segons la recaptació de l'arbitri de trasllat de mobles, i a judicar pel tipus de lloguer que declaren són proletàries. I el canvi és també, sovint, de ciutat a ciutat. Ho era sobretot quan el capitalisme no havia trobat en els nacionalismes de post-guerra un obstacle imprevist. L'emigració de temporada dels polonesos a l'Oest d'Alemanya, dels italians a l'Argentina, l'abundor d'italians manobres i paletes a Suïssa. França i Nort-Amèrica, dels catalans també dedicats a l'art de la construcció a Madrid, dels peons d'Almeria i Murcia, per tot el llevant espanyol, i la costa nord-africana, són exemples que sense esforç venen a la ploma. Del 1880 ençà cada any

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

els trasatlàntics llençaven a les platges nord-americanes més de mig milió de proletaris, per terme mig, la més gran emigració de la història! El proletari perquè no té llar, no té pàtria, i perd de pressa aquell color local que només la permanència en un tros de terra pot donar. Perquè (recordem l'arrel econòmica del fenòmen) el llaç més intim i segur que lliga a l'home amb la terra, la propietat s'ha perdut. El més míser, tenia un temps un bocí de conreu, quatre parets, una dotzena d'ovelles que eren seves, a les quals s'adheria amb aquella passió que hem vist en els pagesos vells, creadora de tot el dret romà, creadora de totes les revolucions. El proletari no té avui res en la immensa majoria dels casos, un carretó porta quan es canvia tot el seu patrimoni, un munt de trastos vells és tot lo que té per completar la seva existència.

Solidaritat social abans i ara.

No sols ha perdut l'antiga relació amb la naturalesa, en que es fonamenta la cultura amb esforç milenari, les relacions d'home a home tampoc s'han salvat. El lliberalisme instrument aci del capitalisme, ha desfet totes les antigues unions, la de la familia i el gremi, la nissaga i el poble; l'obrer industrial és un subjecte sindicable, grà de sorra vora el grà de sorra en una pila immensa. Les antigues unions del poblet, del gremi lliguen, ofeguen a l'home, però també l'ajuden, el sostenen, del naixement fins a la mort. Les cançons que canta i els vestits que porta, les festes que celebra i el Déu a qui prega, relliguen l'home a la seva gens; la comunitat pensa per ell i per ell estalvia o pledeja; la comunitat resol molts dels seus problemes, i l'esperit dels pares i dels avis, el segueix, allí on vagi, amb l'idioma i les habituds de la infantesa.

Res d'això viu en el proletari. No té veïns d'igual caràcter i educació que ell, no sap cançons populars, ni

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

té vestits típics, ni coneix menjars tradicionals en dia-
des escaients. Els seus costums són universals, també ací
és cosmopolita.

Les relacions de parentesc i autoritat rudes però pa-
triarcals de la familia pagesa li manquen, però àdhuc l'in-
tim enllaç de la familia individual manca sovint. Aturem-
nos un moment en aquest fenòmen: La familia individual, avui
a Europa Occidental és una comunitat de vivenda, una comu-
nitat de consum (alimentació), una comunitat d'educació.

Crisi de la casolaneria

!Una comunitat de vivenda! Tots els bells sentiments,
totes les virtuts domèstiques i obscures radiquen en aquest
fet: En el que amb felicíssima expressió anomenem "casola-
neria". Les cambres de la casa fan segons llur especial
destinació un tot orgànic. Hi ha el dormitori dels pares
i el del fill menut, els dels nois, el dels germans més
crescuts, i el de les germanes, el menjador, l'estudi del
pare, l'habitació on es passen en comú les vetlles. Amb les
seves parets, es relacionen tots els sentiments nobles, els
dolors i les alegries, la vetlla anguniosa del nen malalt,
les lectures apassionades d'adolescència, els triomfs del
cap de casa; tots els records s'entreteixexen amb les om-
bres dels mobles familiars, damunt de les parets en què es
recolzen. Només una casa que realitzi el mínim de condi-
cions de la vivenda burgesa, permet que la individualitat
de l'home es desplegui feliçment, i la llar proletària fra-
casa com a comunitat de vivenda. perque tals condicions hi manquen,

La comunitat de consum, és ja una rebaixa de l'antiga
unitat patrimonial que era la familia, comunitat alhora de
consum i de producció. Quan la gran casa de pagés decau, i
els remats minven, i els camps es reparteixen, la comuni-
tat es va reduint al mer consum.

No es mata bestiar ni es pasta a casa, no es fila el
llí ni es texeix el fil de casa. De la casa a ciutat, del

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

pis urbà, han desaparescut fa temps el fer-se el sabó i els vestits, els plats dolços i la beguda. Però resta, nucli material de la familia, la "cuina" amb l'orgull de la mestressa que té les seves receptes, i els menjars de casa, més estimats que els requisits artificiosos del "restaurateur"; per mor de la cuina tots els de la casa es reuneixen al voltant de la taula i la vida familiar té ritme i regularitat. No fessim burla d'aquesta base de la llar, tan grollera, però que dóna fermesa a la comunitat familiar. Es cosa que manca al servatge, es cosa que avui encara ordena la vida de la ciutat en unes hores, i un sistema de consumir.

Finalment, la familia es comunitat d'educació. Sense la familia no podem pensar el que ens mancaria de noble, de generós, d'altruïsta, d'afectiu, en la vida. L'amor paternal, la més fina i desinteressada florida del sentiment, troba ací el seu expandiment. D'un home sense tacte, diem que fou criat amb bolquers poc fins, i sabem veure perfectament en el "fill de bona casa", el home jove que en l'armonia de pares i fills, de marit i muller, de germans i germanes, ha après l'honor i la tendresa, la confiança mútua i el sentit del deure, en fí tot el que constitueix l'home bó, criat i format en la vida de familia. Cert, un home destacat pot fer el seu camí sol, sense l'empar i ajut de la familia. Però una moral, una cultura de la massa, sense la influència de la familia, és dificil de suposar.

Tot això és més vell que l'anar a peu i no tinc pas la pretensió d'haver dit res de nou, ans d'haver refrescat nocions oblidades de tan indiscutibles com són. Però serveix la llarga explicació que precedeix per valorar la immensa i tràgica significació d'aquest fet. Amb el proletariat es forma una classe social en què la familia es fon ràpidament, i els homes d'aquesta classe perden aquest lli-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

gam que ha durat segles i àdhuc milenis.

Manca en la casa, en el pis de lloguer del proletari, aquell mínim d'una cuina-menjador, un lloc per rentar-se, un dormitori per als pares, un per als fills i un per a les filles, en fí una habitació de reserva on poder refugiar-se amb la seva tasca, o el seu humor, o la seva malaltia, l'enfeinat, el melancolic o el malalt. No és estètic, no és moral, no és tolerable, que en un mateix lloc i àdhuc a la mateixa hora, els homes hagin de dormir i cuinar, rentar-se i menjar, treballar i fins nèixer o morir. I bé, a la majoria de les grans ciutats d'Europa Occidental, les habitacions obreres són tals que una vida de familia moral és gairebé impossible. I sortosa encara la ciutat com la nostra, que té un clima que permet deixar al sol i a l'aire la tasca de caldejar, desinfectar i donar joia, a la pobra vivenda. !Quin tornar a casa, per a la treballadora que surt de la fàbrica i troba en el quarto la bugada que s'asseca, les criatures que ploren o juguen amoinoses,els pares que potser s'han barallat, el llit que cal compartir amb una germana!..... Es cap raresa que el fadrí corri a la taberna i la noia entri en un local que ens sembla lleig, plè de fum, sorollós, però on ella troba llum, animació, escalfor, conversa, un bon café amb llet,i potser la mirada afectuosa i els mots amorosos d'un ballador?

La convivència en grans cases de molts pisos que imposen la barreja de sorolls i olors, la intrusió forçada en la vida aliena, porta a més una alta mortalitat, sobretot infantil. Hans Kurella retreu que la vida en grans cases de veïns mata els sentiments primaris que alimenten la vida moral, ço és: el pudor sexual, i el respecte a la magestat de la mort. La naixença i la mort es presenten massa aviat, i massa sovint, a la vista dels infants proletaris. No és sols la insuficiència de la llar proletària lo

Atomisme social

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

que rosega i arruina la casolaneria. Les condicions mateixes del treball hi ajuden força. Hi ha els obrers de nit, els d'emmigració, els de transports, absents una o dues nits per setmana, que només excepcionalment poden omplir les funcions del cap de casa. La mare sol.licitada per l'afany d'afegir al guany del pare, la seva part, deixa en les feines a domicili, o en el servei com interina, les forces que caldria prestar a la casa, a la cuina i a la roba de la família. Darrera resta de la família, els infants junts viuen al carrer, i es poden donar per feliços si un jardí públic no cau massa lluny o si un solar obert en el suburbi els hi serveix de camp de sport. En general qui neix i creix en l'atmòsfera espessa dels barris populars és intoxicat moralment i sovint també en el cos. Manca la protecció de les parets de casa que emparen la innocència del nen, i l'onada de fang arriba al cor de la joventut en l'edat més tendra. !Si lo extraordinari és que de tal ambient surtin encara tants homes honrats, tantes dones honestes!

!I encara quin immens progrés! Pensem que a tots aquests danys s'hi ha afegit durant decennis d'ençà que el maquinisme i el cavall-de-vapor condicionen la producció, la infàmia del treball dels infants i de les dones. Costa de creure els documents oficials anglesos que registraren infants de 8, 7, 6 i fins 4 anys! treballant en les mines o recollint borra sota dels telers. Serà mèrit i ésser-vei inqüestionable del socialisme haver fet impossible aquest horror que l'altruisme denunciava, però que el lliberalisme deixava passar. L'educació escolar cada dia millorada ha compensat un xic la manca d'educació domèstica; sempre resulta emperò fluix el ressort moral, i justament en una classe en què a setze o divuit anys és econòmicament capaç d'independència, i amb guanys que representen

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

un bon tant per cent del jornal màxim que podrà arribar-se a guanyar.

Altra greu falla del proletariat enfront i en comparació dels treballadors d'altres èpoques, és l'absència del llaç que hi havia entre els directors i els servidors de la producció. La comunitat de treball donava a l'obrer una doble ajuda: moral i econòmica. Àdhuc l'esclavitud tingué originàriament un caràcter patriarcal, bondadós. El senyor es sentia responsable envers l'esclau, l'esclau era fidel al senyor. La implantació de principis capitalistes, destruí l'antiga relació, restà però l'interès econòmic del senyor en la conservació de l'esclau. No parlem del gremialisme en què fadrí i aprenent són interns de la llar i casa del mestre, conviuen amb la familia, són incluits en ella en tota la complexitat de la vida. I encara tot el gremi és com una major familia que assisteix al seu membre, l'honora a l'hora de la mort, li assegura privilegis i profits. De ciutat en ciutat, els gremis es recomanen als fadrins que fan el viatge i els companyons es presten ajuda, o faciliten feina i diversió al company d'ofici. Mai està sol del tot l'obrer de gremi. No parlem del comerç i la indústria. La literatura ens ha donat descripcions perfectes de l'especial romanticisme de les ciutats mercantils com ara "Soll und Haben" de G. Freitag.

Per contra el proletari, avui no té cap lligam ideal amb el seu patró, no es sent agrait ni obligat, no rep cap consell ni testimoni d'afecte, no sent l'empar d'una voluntat més poderosa damunt la seva vida. Materialment està deslligat d'ell. I si la legislació modernissima sota la pressió sindical ha evitat els acomiadaments sense motiu, amb això més que canviar l'essència de la relació de patró a salariat, el que s'ha fet es encarir el cost del treball, i per tant estimular l'augment de maquinisme,

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

de capital fixe en les explotacions.

L'espectre de l'atur forçós avui ingent, acrescut per les follies del nacionalisme econòmic, i per la crisi de superproducció, fou de sempre el corc que rosega l'organització capitalista, i de tota la crítica de Marx, potser l'únic capítol que es sosté és la doctrina de les crisis.

L'amor a la tasca

En fí, ha perdut el proletari el segell que la consagració a una tasca li donava. S'ha perdut aixi l'orgull de la feina ben feta, que relligava als homes d'un ram més sòlidament que la comunitat d'ambicions i de desigs. Per múltiples raons el proletari canvia sovint de col.locació i àdhuc d'ofici. Totes les enquestes de sociologia ofereixen casos extremats d'homes que han passat de brunyidors d'argenteria a una fàbrica de gas, d'una lleteria, a un taller de caldereria. Com pot sentir-se home d'ofici qui passa per tan diverses tasques? I això no és sols per lliure, i diguem el mot, viciosa, mobilitat del proletari. Sovint ho imposen les novetatsque la tècnica o la moda posen com a exigència del mercat i tasca principal d'una fàbrica. Per altra banda l'activitat no és ja com un efluvi total de la persona, sinó que és externa i regular com un procés mecànic. Un sastre, un manyà, un pastisser, tenen unes certes maneres, unes faisons de moure's, de resoldre coses que dónen sentit a la vida, que els fan orgullosos de la seva traça. Això no és possible en la indústria química, o en qui vigila i alimenta la màquina de cosir botons a les sabates. La tècnica antiga era personalment exercida i ensenyada. La tècnica moderna es basa en coneixements segurs, objectius que tothom pot tenir. No hi ha secrets de producció, i encara si això no fos prou, el sistema Taylor codifica i mesura els gestos de cada operació.

En un dels primers fulletons de Lenin, dictador, es deia

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

que el treball de governar i d'administrar seria cada dia més regular i mecànic, treball de registre i control, d'encasellament i distribució ... Lo cert és que sota el capitalisme l'obrer no està interessat en l'èxit de la seva tasca. No és el seu ofici el que fa, és l'ofici del patró. Entre el que dirigeix i el que serveix la producció s'ha obert l'abisme de l'oposició de classe. I el profeta del proletariat K. Marx ha fet d'aquesta lluita la llei del progrés.

Per coronament d'aquest examen examinem les conseqüències i resum de tot ell en la psiquis proletària. La primera característica és la buidor moral. Un cinisme selvatge que degrada en brutal indiferència, i que ha descoratjat a tants homes sensibles i ben intencionats que s'acostaven al poble per a generosament ajudar-lo. Però naturalment en aquest descens aviat s'arriba al fons i comença una millora. I les noves generacions proletàries, en les que s'ha encès una espurna de cultura, trobem una psicologia específica, encara no ben formada, però que obra l'esperit a belles esperances.

L'intel.lectualitat i el sentiment politic dels proletaris

En primer lloc s'acusen en el nou proletariat les funcions de intel.ligència. Es lògic que aixi sigui: Hem vist com l'evolució social havia destruit les relacions els lligams del salariat amb la natura, la llar, la familia, la feina, l'autoritat i la comunitat del treball. Tots els prejudicis cauen. L'home és lliure, ço és deslligat de tot, àdhuc d'escrupols i temors. Aquest deslligament i llibertat, l'obliguen per a adaptar-se a les condicions forçoses de vida, a judicis, reflexions, ponderacions ... el fet de viure en centres de població, l'inclina a la consideració racional de les coses. L'obrar instintiu i les normes heredades del rústec, fan lloc a la racionalitat en les decisions. Perque canvia de lloc i de feina, compara, critica i s'adona de que formant classe amb ell hi ha homes que

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

en el treball exerceixen una part de les seves facultats racionals. El pagès que llaura i espia en el temb del cel el pas de les hores, o en el color dels núvols el pressagi de pluges, són cosa distinta del montador de màquines, el polidor de lentes a la casa Zeiss, o el linotipista d'un gran diari. Tots ells tenen l'afany de saber i de saber desinteressat i genèric per conceptes no l'aprensió interessada de realitats particulars. Els interessa, no els animals, la zoologia; no les plantes, la botànica; no les anècdotes, la història. L'obrer és a més irritable, nerviós, com tot home de ciutat, i això fa que els seus coneixements incerts portin a un mal contentament, a una amargura, crítica fundada en raons i arguments.

Però com tota cultura nova, aquest afany de saber no arriba al final en el camp de la crítica i l'anàlisi: l'obrer modern, com més lliure de pensament creu ésser, més cau en la tendència a embolicar la lliure raó en una xarxa de prejudicis petrificats, en conceptes escairats, en supersticions intel.lectuals. Ateïsme o Lluita de classes, Antisemitisme o Sindicació, internacionalisme o repartidora, fan igual servei: Repòs de la ment. Els proletaris són malgrat llur tirada racional, malgrat llur esforç crític, dogmàtics per naturalesa.

Tenen a més consciència de llur masa. La consciència de classe, és quasi un fenòmen físic que la convivència de tantes hores en tallers i fàbriques, havia de desvetllar. El proletari està isolat però no és solitari, al revés del pagès que és un solitari però no un isolat. Per això ha nascut aquesta creació de la quantitat que és el sindicalisme, expressió del pertànyer a una massa, a una gran quantitat.

I així es comprèn perquè el proletariat és polític. És la classe política per excel.lència, avui. Tot l'hi empeny.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

La seva vida privada és trista, la família i la feina no són per a ell joia ni consol, està descontent amb la seva sort, és intel.lectual, té sentit crític, creu en uns dogmes de reforma social, no ha manat mai encara. No ha influit les lleis. La seva cultura incompleta li facilita el mot sonor, la frase convencional, sense la qual no viuria la política. Es radical perquè cap lligam no té amb l'herència del passat i pel seu doctrinarisme. El resultat de totes aquestes notes que engendren l'aptitud política té un nom, ample, comprensiu de mil matiços: socialisme.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

3.er b) L'aristocràcia.

En la feina de delimitar la classe mitja hem descrit amb certa minucia la vida psiquica i material del proletariat i ara ens escau de fer el mateix per l'estrat superior, és a dir l'aristocràcia. La tasca és menys necessària i més fàcil a més. Perquè la diferència entre l'estament mitjà i el superior és menys tallada i pel nostre objecte concret menys important a establir.

El mot aristocràcia és d'encuny aristotèlic, i vé amb la famosa divisió tripartita de les formes de govern individuals i col.legials. Ara no ens interessa analitzar aquest sentit històrico-doctrinal del mot, ni tampoc les seves realitzacions positives en les edats clàssiques: Orient, Grècia, Roma.

Sabem que llavors, en la teoria i en la realitat el fet de l'aristocràcia implicava diferències ètniques sostingudes i agreujades per raons econòmiques. Val a dir que aquest motiu de diferenciació social és el més corrent i que els estats moderns, en quant les nostres noticies abasten, són fills, o derivats de la violència conqueridora. Una nissaga bel.licosa domina les gents de pagesia assentades en una contrada. Anglosaxons i normands a Anglaterra, longobards i ostrogods a Itàlia, francs, normans i burguinyons a França, visigods i francs a Espanya, frisis i francs de la banda d'ençà de l'Elba i cavallers teutònics de la banda d'enllà, han fundat, recolzant-se en la protecció (i de vegades en l'expoliació) del pagès, les aristocràcies terratinents i amb elles l'estat.

Aquestes aristocràcies, tenen a més de llur origen

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

certes característiques comunes. Basant-se en la naixença dins un cert grup social, en l'estat civil que del fet de la neixença deriva, en la propietat de la terra que en subsegueix i que certes regles de vinculació hereditària asseguren, es forma una classe governants, rústica i guerrera, que té contacte immediat amb la pagesia, i en la que les virtuts militars, supleixen la formació intel.lectual. En manta contrada algunes families aristocràtiques,per llur capacitat militar, són cridades a manar dins la ciutat, i venen a exercir-hi el poder, sovint contra el seu franc voler, però arrossegades per l'esperit de classe, pel gust de la dominació i la lluita.

Al costat d'aquesta noblesa n'hi ha una altra que específicament és anomenada patriciat, basada en formes més variables i fecundes de la riquesa, ço és: el comerç i la possessió de valors mobiliaris, tal és el patriciat mercantil, que regí els destins de Venècia o d'Holanda, i del qual hi ha encara supervivències en certes ciutats de Suïssa i d'Holanda mateix. Aquest patriciat és, més que l'aristocràcia típica de guerrers-terratinents, permeable a elements nous, absorbeix més facilment les millors capacitats dels estrats inferiors i el tancament i unitat de classe no hi són tan forts com en l'aristocràcia guerrera, són més temperats per la cultura i àdhuc per la simple riquesa. Entre una i altra, entre aristocràcia feudal i patriciat mercantil, hi ha del punt de mira de la seva valor moral, certes diferències. Tota aristocràcia és durant molt de temps una classe governant, l'aristocràcia fa les lleis; l'aristocràcia investeix del poder; el rei és el primer dels nobles, en un mot la unitat de l'estat és l'emanació de l'aristocràcia. Però en la realització d'aquesta funció rectora, el patriciat fa les lleis, -i a més, designa els magistrats (els doge venecians sortien en suma d'unes quantes famílies)

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

i després els assisteix i els dirigeix, com a cos, com a corporació. Governa col.lectivament.

En canvi, l'aristocràcia rural, si fa les lleis, si en un cert moment i en certs països tria el monarca, si és en fí un ordre polític, no constitueix una corporació. A l'hora d'aplicar les lleis, d'exercir el poder, cadascú a casa seva, en les seves terres, sol, i possiblement contra els altres, sense l'especial cooperació, i per tant multiplicació de poder que és característica del patriciat. D'aci la tendència de l'aristòcrata de sang a preponderar, a pujar dins l'ordre de la seva neixença, fins a ésser príncep elector en el sacre imperi, lord a Anglaterra, Grande a Espanya. Cal destacar-se dintre els homes de la classe. Ni en l'esfera política ni en la militar, l'aristòcrata no és capaç de collaboració en una feina de govern, com ho foren els patricis, i també els burgesos de les ciutats lliures. I quan el noble davalla a la ciutat, sol.licitat per les banderies i arriba a pesar en el seu govern, és violent i cruel com la més aspra democràcia, i lluita en bandositats sense policia, al revés del patriciat, que si coneix odis hereditaris, intrigues i fins crims, rara volta davalla a la lluita sagnant sostinguda damunt l'enllosat de la vila.

Tot això s'acaba amb el predomini de la vida de cort. Durant un poc temps, exèrcit i diplomàcia són encara el refugi dels descendents dels senyors. L'aristocràcia francesa i espanyola són desnodrides per les càrregues i jerarquies de l'absolutisme. El privilegi tributari única reminiscència de l'ordre antic, desapareix amb la revolució francesa. A Anglaterra de 1689 (segons revolució) a 1832 governa de fet l'aristocràcia. Avui encara, el privilegi de la Cambra dels Lords, per a Europa incomprensible, és un avantatge conferit a la classe. Però en general aristocràcia, el mot i la cosa, si tenen un cert valor social, són políticament

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

passades i perdudes, i més després de la crisi greu, que la idea monàrquica ha patit a l'endemà de la guerra gran, arreu d'Europa. L'aristocràcia és una categoria històrica sense deus de renovació, llevat per ventura d'Anglaterra. L'essència de l'aristocràcia és l'hàbit hereditari del comanament, i en quant això és cosa controlada pel mateix fet d'exercir-se col.lectivament, la seva excel.lència és òbvia i indiscutida. Cap règim, com una aristocràcia no assegura la continuitat de directives, un tó donat en el govern, una normalitat en el traspàs dels llocs i les tasques, en un mot eficàcia i igualtat en les tasques públiques. Els exemples són infinits, des del patriciat venecià a la jerarquia de l'Església romana. Però el règim d'aristocràcia que proporciona tots aquests avantatges és inferiors al despotisme i a la democràcia per afacilitar l'eclosió de la humana genialitat, que vingui a marcar tendències noves.

Més encara: aquest dò de persistència en la normalitat de govern que és una aristocràcia i que representa com he dit una excel.lència patent, per tal com és superació de punts de mira efímers o individuals, és mirada, pel revers, la tara de tota aristocràcia, el gèrmen de la seva necessària destrucció. El mal de l'aristocràcia és en efecte el seu necessari conservadurisme: Tota aristocràcia, i com més tancada més, resulta incapaç d'adaptació; la millor novetat pugna amb les directives tradicionals, i li cal o renunciar al clima polític propi, o veurem com es deslliga de la pròpia nació i del propi segle. Per això quan aquest divorci entre la classe, i el seu temps esclata, vull dir quan l'aristocràcia degrada, degrada més ràpidament que els altres grups socials.

Cosa indiscutible la importància, que per una classe rectora, i que posa en el govern una llei de continuitat, té el dret d'herència. La crítica de lo aristocràtic és la

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

crítica del dret successori en les seves manifestacions més agudes. Paral.lelament de la permanència de l'Estat i de la política, confonent-se àdhuc amb ella, hi ha una idea d'unitat patrimonial de la família, successivament personificada en el primogènit de cada generació i sempre depassant la iniciativa i responsabilitat del titular de la casa. El seu deure és mantenir el nom i la nissaga, en la jerarquia lentament assolida, i assegurada i per això trametre el fideicomís a l'home nou que les regles del dret designen.

Aquesta unitat de la casa no deixa mai a l'home, ni àdhuc al que s'incorpora a l'exèrcit o al monestir. Damunt de tota la nissaga té el cap de la casa una autoritat, i un prestigi que depassen els graus més pròxims del parentesc. No vé a l'esperit de ningú el propòsit d'escrostonar el patrimoni que és la base econòmica de la duració de la família. Quan d'una banda la possessió creix, i neixen impulsos individuals comencen les reclamacions de parts iguals d'herència, pugnant amb el fill privilegiat. De la lluita entre els dos neix el sistema llegitimari, sàvia poda de branques excessives que salva la institució. Així és indubtable que, avui encara el dret hereditari dels fills, a més d'una cosa justa i natural, és considerat un mitjà poderós de prosperitat econòmica, car és incontestable que els pares més capaços i en la plenitud de la força i de l'edat són estimulats al més eficaç esmerçament d'esforços per la idea de que llurs infants heredaran d'una millor situació. Els estímuls d'estalvi, activitat, especulació, acumulació de capitals, serien anul.lats si el dret d'herència desaparegués.

Però la propietat heredada és avui molt distinta de la propietat aristocràtica. La successió hereditària, si és cert que és molt més deslligada, no comporta en canvi els deures i les càrregues d'altre temps. I d'aquest alliberar-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS M.C.M.VII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

se de serveis, quan es formaren els estats moderns, i la funció social de l'aristocràcia es reduí a la vida de cort, deriva el greu dany de la seva decadència.

Quan cessà la guerra dels 30 anys i amb la pau de Westfalia s'estableix la convivència de protestants i catòlics, els monarques heredaren d'aquella lluita, dos instruments de poder: la burocràcia i els exèrcits permanents, que permeten prescindir de la noblesa i de la burgesia de les viles. Els mercenaris que el rei paga, els "soldats", són més forts que l'exèrcit feudal i els senyors mateixos accepten votar i donar subsidis al rei perquè els lliuri de serveis militars. Amb "soldats", que només l'estímul de la paga allista, es fa la Unitat de França, en aixefar Richelieu i Mazarin les reviviscències dels poders particulars (protestants i nobles) combaten els reis d'Espanya les revoltes de Nàpols, Flandes, Portugal i Catalunya i els Habsburgs sotmeten Bohèmia i Hongria. En aquest moment les places d'oficial són reservades encara als homes de noble neixença, però en canvi s'admeten soldats de tota altra nació que aquella on són allistats. Record d'aquests dies en els anuaris militars de tot Europa han figurat i figuren encara cognoms suïssos i irlandesos, es a dir noms originaris dels-paissos exportadors d'homes de guerra.

A mesura que les portes de l'exèrcit es tanquen als estrangers, la neixença aristocràtica rendeix menys i les families burgeses comencen a nodrir el cos d'oficials, fins al punt de fer desaparèixer l'últim servei positiu de la classe-alta que ara ja no és la de serveis sinó la dels privilegis.

Quan la burgesia i la intel.lectualitat, és a dir, la classe mitja, comencen d'adquirir riquesa i consciència, que són les arrels del poder, l'aferrament de l'aristocràcia als seus privilegis econòmics, vinculacions i franqui-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS M C M V I I
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

cies, tanquen el periode dels privilegis i obren el dels abusos, segons la dita de Chateaubriand.

La vella aristocràcia sense servir a l'Estat, amb l'acumulació de riquesa que produeix l'amortització i l'extingir-se de certs cognoms, cau en els vicis de plutocràcia, ostentació, solemnitat, oci, i si conserva llocs de comanament no sap tenir-hi iniciatives ni impulsos de renovació, sense els quals el manar és cosa buida. Cedeixen primer els pitjors, més febles i mal dotats, i per expressar llur divorci del nou ordre segueixen tots els altres. Justament a l'hora que són menys i per tant més rics.

Les disposicions personals de l'aristocràcia decadent, són la causa dels moviments revolucionaris, i elsnobles tocats de degeneració social en dues o tres generacions retomben en les classes inferiors, és a dir que certes famílies desapareixen com a classe. Mes, com assenyala Schmoller, aquest procés natural de purificació no basta a les impaciències de la democràcia. I és que l'atzar que pot pesar en els destins de l'home en forma de malaltia o salut, de vida o mort, sense escàndol de ningú, perquè aquestes són derivacions del joc cec de les forces naturals,ens sembla insuportablement injust quan en forma d'institució humana, com el dret successori, atribueix a homes moralment inferiors l'instrument de poder que representa la riquesa. Per a l'aristocràcia actual, el nombre d'aquells que amb llurs grans patrimonis han conservat capacitats per a servir a l'Estat, és una quantitat matemàticament despreciable i ho serà més el dia per ventura no llunyà que l'exèrcit permanent no pesi damunt els pressupostos i la diplomàcia secreta sigui un record històric. L'aristocràcia quan es defensa i allí on es defensa ho fa incorporant-se a la classe mitja en mant aspecte de la seva vida. Aquesta classe mor sense lluita, mor sense deixar una doctrina i un pla d'acció. Alli on

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

l'aristocràcia viu, com a Anglaterra, s'adapta cada dia forces noves; allí on s'extingeix no deixa res. La classe mitja hereda la tasca d'estudiar, la tasca de manar, hereda en els seus estrats més alts, àdhuc la missió de crear la moda, o de servar la tradició de certs plaers refinats. L'aristocràcia no resisteix, s'extingeix ben diferent en això del proletariat que com hem vist, funda el progrés en la lluita de classes.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

II

ANALISI DE LA CLASSE MITJA EN ELS SEUS ELEMENTS

1.r Artesanat

Per a l'estudi i exposició sistemàtiques dels problemes de l'artesanat, es condició indispensable fixar-ne el concepte, però en la pràctica, i com tant sovint succeeix en matèries econòmic-socials, això no es precisament una tasca fàcil.

Definició legal i específica de l'artesanat o com - deien els nostres pares de la menestralia, no n'hi ha: ni franca en un text peculiar, ni mig recòndita en textes tributaris. Per a separar-lo de la fàbrica no serveix considerar el volum de l'explotació, ja que la massa de la producció, la xifra d'operaris, i l'extensió local del negoci poden ésser majors en un negoci de naturalesa artesana que en una fàbrica. La divisió del treball, entre la feina directiva del empresari, i l'activitat productora dels empleats no són tampoc distinció suficient. En molts casos de taller artesà, prou extens, tal distinció ja existeix. Es propietari un home que no és de l'ofici, un comerciant que el té com a font d'ingressos, però al qual per la tasca que en el seu negoci es duta a cap, cal allistar en els rengles de la menestralia. Aquest menestral es tant estrany a la tasca material com ho pugui ésser el gran accionista ciutadà d'una empresa, posem per cas, de producció d'energia en uns salts d' aigua, a la muntanya. En un taller d'artesans, la divisió del treball pot sur-se a extrems perfectament equiparables als de la indústria, i a proporció del volum de l'empresa, no hi

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

són menys usades les màquines.

S'ha proposat també com a senyal d'artesanat l'existència d'aprenents en l'art mecànic, que es practica, però el més simple examen fa veure que són dues coses deslligades. Justament la gran indústria s'ha preocupat de la formació no purament rutinària i mecànica, sino teòrica dels futurs obrers, a l'hora mateixa que la menestralia en decadència, abandonava la costum de donar aprenentatge.

També s'ha cercat de fixar la distinció dient que l'artesà treballa sobre comanda, i la indústria per al mercat. Tant és inexacte aquest criteri, que aplicar-lo a ultrança ens duria a consequències grotesques. Locomotores, vaixells, ponts, productes tipics de la indústria dita pesada, de la gran indústria per antonomasia se fan exclusivament per encàrrec i en la menestralia en canvi,la producció per al magatzem, per al mercat es cada cop més freqüent; més encara: la producció en serie, d'articles que tenen consums de moda o temporada es cosa que no manca en rams com la fusteria de blanc, o els treballs del sastre, el baster i el sabater.

Pesl ha proposat com a característica de l'artesanat la mena de treballadors que lloga. Quan en una producció són utilitzades principalment forces de treball calificades, perque es decisiva la calitat del treball i no l'ús de màquines, per a l'èxit de la producció, llavors estem en un cas tipic d'artesanat. Es la producció que en certa manera vol satisfer a exigències personals de necessitat, desig o gust, cosa que no pot obtenir-se amb una producció de massa, mecanitzada totalment. (1)

La confusió es manifesta, com ho palesa l'anàlisi de les definicions fins ara criticades, i no es millora pas la darrera. En quin punt de la mecanització, direm que la tècnica deixa d'ésser artesana, per a tornar-se fabril? Si

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

la tècnica fos inmutable per sempre i tinguessin a l'un cap,l'ofici de l'artesà, a l'altre la complicació maquinista de la gran indústria, podria acceptar-se aquest criteri; però succeeix que la tècnica se renova, i que la indústria amb les màquines-utils estrafà els procediments de l'artesà manual, i la menestralia en canvi procura anexar-se les màquines inventades per la gran indústria. Qui negarà que no sigui demà mecanitzada i automatitzada l'operació que avui ens sembla més lluny de tal contingència, i que per contra, en aquest o aquell altre moment de producció, reparació o acabat, la mà de l'home resisteix i amb èxit, tots els invents dels enginyers-projectistes?

L'edat de les màquines, va reduir a un plà d'inferioritat a l'artesanat, no pas perque la fàbrica tenia superioritat tècnica, sino perque implicava superioritat econòmica. La màquina vol dir molt capital, que només l'empresari ric pot esmerçar, i la seva superioritat tècnica, es per aquesta condició i no per cap altre acrescuda:l'artesà es veu allunyat de la producció. Més tard la menestralia també posa màquines, posa capital fixe, però en el lapse de temps passat, l'acumulació de capital de la gran indústria es tal, que l'artesanat no pot recuperar l'avantatge. No és doncs que la màquina faci inútil la trassa o l'educació professional. Una maquineta elèctrica de tallar cabells, ajuda però no supleix l'art del perruquer-barber; posada en la seva mà educada, representa capital-fixe acreix la productivitat del treball, relleva d'una part de la tasca, i permet fer-la tota més depressa i més bé. D'on es dedueix que la naturalesa del treball que ens semblà una característica econòmica suficient per a definir l'artesanat, tampoc serveix a tal objecte.

La confusió observada fins ara, en retreure les diverses definicions proposades per al concepte d'artesanat,

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

indueix a creure que al mètode emprat per a definir tal concepte no era el més adequat. Les definicions aduides, consideren la menestralia tal com es ara, i volen fer-nos-la conèixer, descubrint-ne diverses característiques més o menys importants. Però precisament aquesta consideració estàtica del fenòmen, fa difícil destriar, que hi és essencial i que hi és accesori. L'única manera d'aclarir el concepte d'artesanat, seria arrencar de la noció històrica d'artesanat, ben definida perque un temps era la forma essencial, i gairebé única de la producció, i notar les transformacions que ha sofert al llarg de la seva evolució. A l'ensems, aquesta manera de considerar la qüestió, ens farà veure les forces i tendències que han obrat sobre l'artesanat mateix, ens donarà punt de referència per a una definició satisfactòria, i sobre tot ens ajudarà a compendre i judicar l'actual situació de l'artesanat.

En l'època anterior al capitalisme tota la producció (llevat de certs procesos d'extracció i producció primitiva) la duia a compliment l'artesanat. La menestralia era la principal classe econòmicament activa; en l'ordre sociològic era la classe normal; per damunt d'ella s'alçaven només els rars cimals d'algunes grans concentracions de riquesa.

Econòmicament, la menestralia històrica significa la producció per clients, és a dir per un mercat local i limitat però segur i gairebé sempre sobre comanda d'algu que no revenia l'article fabricat sino que era consumidor directe.

El petit volum de la producció fa que hom no necessiti grans masses de capital fixe. L'obrador amb poques eines, basta, i quan cal implantar alguna instal.lació de gran tamany i cost, acostuma a ésser propietat col.lecti-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

va del gremi. Però com que la producció es poc voluminosa i la rapidesa del procés comercial considerable, tampoc es necessita molt de capital circulant. El treball prepondera sobre el capital, en la vida de la indústria i això fa una diferència-qualitativa i quantitativa- entre l'artesanat i la gran indústria.

Les condicions de l'economia artesana determinen que no s'allunyi massa del que es objecte essencial de la producció; mera satisfacció de necessitats. Diriem que en l'artesanat manca l'impuls especulador, l'afany de major ganància del capitalista; guanyar-se la vida, segons l'expressió encunyada antany, es el fí del treballar, no l'intent i propòsit d'un major guany, en abstracte d'un major profit numèric, deslligat de tota humana necessitat. El resultat era l'absència de crisi de superproducció, l'absència del risc de mercat; mancava totalment la concurrencia tal com avui, o millor dit, en els dies de l'economia lliberal, se produí; els gremis l'impedien igual com impedien l'alçar-se d'uns productors per damunt dels altres. L'estàtica social n'era millorada, ja que d'una banda cesava l'acreixement de la productivitat, l'augment del volum de comerç, la millora de les mercaderies classe per classe, i al contrari se formava un cert tradicionalisme mercantil; i d'altre cantó a base de la menor importància del capital, sobre tot del capital fixe, la distinció entre mestre, fadrí i aprenent era només la de graons successius d'una comunitat, es a dir: la condició social de tots tres era la mateixa. La relació patriarcal "entre els tres graus de traballadors tan lloada i enyorada tenia per origen la insignificància relativa del capital d'establiment. El pas d'aprenent a mestre, depenia essencialment del pas dels anys i de la capacitat per a les tasques de cadascú.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

La successiva ampliació del mercat, ultra els límits locals, de satisfacció directe, el pas d'una clientela nacional o fins mundial, porta la mort a aquesta manera de treballar. L'artesanat no podía satisfer les exigències de massa, de quantitat que el mercat llunyà presentava, ni reunir el capital precís per a transformar aquella massa de productes, o per a cubrir el cicle sencer de la producció. Aquesta es la bretxa per on el capitalisme invadeix la indústria, al començament en la forma del "treball a mans" Qui fa treballar a mans, ja es un capitalista, amb numerari per a reunir moltes mercaderies, stockarles el temps que calgui, i aprofitar la conjuntura favorable, no sols en el temps sino en l'espai, fugint del mercat local. Ben aviat aquest intermediari es propietari de les instal.lacions, que en la història econòmica se designen amb el nom de manufactures, ço es l'organització, en que l'artesà perd àdhuc l'ombra o il.lusió d'independència que acàs servava, i produeix per un capitalista que centralitza les feines i les comandes que compra a l'engrós les matèries i reparteix els productes. La tècnica es encara manual, -es encara artesana, però l'organització comercial, ja es del nou ordre de coses, ja es francament capitalista. Per tant, i això es important de repetir-ho, l'artesanat no es vençut per la màquina, sino pel diner, per la forma primària del capital. No la tècnica, sino la pobresa, ha encadenat els menestrals al carro del capitalisme. "Pel que fa referència a la manera de produir mateix, la manufactura en els seus orígens, no és diferencia de la indústria artesana gremial, sino per la major xifra dels obrers, empleats al mateix temps per un capital igual. El taller gremial es merament ampliat no modificat. La diferència de producció es només quantitativa "(Marx Das Kapital, ed. pop. 270).

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

En el procés productiu comença llavors un incessant desplaçament de les relacions de capital i treball, sempre a favor del capital. Més amunt del nivell que la menestralia assolí, el capitalisme n'estableix un altre el de la gran fàbrica. L'espai entre aquests dos plans no pervenen a invadir-lo sino unes poques empreses menestrales, que s'han transformat a temps. Els nous negocis, majors en volum són menys en nombre. La concurrència entre ells es violenta i el feble no està protegit contra el fort, pel gremi amb les seves ordenances i privilegis, taxa de preus i calitats de la producció. Els mercats llunyans i extensos, en tancar-se o reduir-se de cop, posen en perill de mort les empreses: la crisi esdevé un fenòmen ciclic, que cada decenni si fa o no fa, retorna, i en lo social la fàcil ascensió al grau econòmic superior que el major nombre de treballadors realitzava, passa a ésser fortuna o destí d'una xifra petitíssima d'homes.

Es clar que la menestralia resisteix uns quants lustres o decennis, tants com pot, que tracta de guanyar darrerament el terreny perdut per mitjà de la protecció legal, però una cosa es clara i inequívoca ço es: que ha cessat d'ésser la forma dominant de la producció la qual serà d'ara endavant la indústria capitalista.

Aquesta forma nova de produir imposa les seves lleis i en especial la competència sense trabes, que té per conseqüència forçosa la ininterrompuda millora i ampliació de les explotacions. En l'ordre social, la nova llei de la indústria, té també una conseqüència: la menestralia deixa d'ésser la classe-tipus dedicada a la indústria, i se converteix en classe mitja. Per damunt d'ella hi ha el capitalista; per dessota el proletariat no pas nascut per degradació de la menestralia mateixa, sino emigrat del camp a la ciutat en el moment en que els drets politics

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

desvinculen a l'home de la terra, i la llibertat industrial ofereix ocupació a tots els emigrats: El que vol dir: la miseria del proletari no es rebaixa del menestral sino en la major part, elevació del jornaler pagés.

Naturalment, aquesta evolució com totes no es compleix totalment d'avui a demà. Les èpoques econòmiques tenen certa duració comparades amb la vida humana, àdhuc les èpoques que per llei immanent tendeixen a una evolució ràpida. La supervivència d'aquest o aquell animal en vies de desaparèixer, ni enc que sigui supervivència en nombrosos exemplars, no diu res en contra del fet de la desaparició de l'espècie, perque el que la decideix aquesta desaparició, no es tant la destrucció implacable de fins al darrer individu de l'ordre, com el canvi d'ambient i condicions biològiques que transforma o anul.la la raça antiga. La perduració de certs exemplars no demostra una resurrecció de llur antiga força vital i aixi com el fet de que hi hagi cocodrils no significa que avui tinguem condicions de vida com el triàssic o eassic en que visqueren els grans sauris, tampoc el que hagin continuat adaptant-se als temps certes formes de treball artesà no garantitza la seva vitalitat ni la seva indefinida perduració.

Altrement el capitalisme no s'ha anexionat d'un cop tots els rams de la producció; el que realitzà desseguida fou estendre's per tota l'esfera de la indústria i transformar-ne les condicions generals fent-les inaptes per a la menestralia. En els primers temps d'aquesta invasió tumultuosa s'incorpora dels principals rams, fundant sobre aquestes conquestes la seva preponderància. La construcció de màquines, l'obtenció de primeres matèries (carbó, ferro) per a la indústria pesada, i la indústria tèxtil, (en aquell moment, de decisiva significació en el nom)són

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

les primeres posicions ocupades pel capitalisme. D'aquestes branques només la textil l'havia dominat la menestralia, i fou deseguida desallotjada de les seves posicions.

Però el capitalisme no s'acontenta amb invadir uns quants rams en que la menestralia treballava millorant-ne la producció i destruint les empreses artesanes. El capitalisme cerca nous camps on instal.lar-se i fructificar, i en aquestes esferes a que successivament s'estén va destruint la indústria casolana que n'era senyora, o que els servia, i va confinant la menestralia en el camp de les reparacions i reajustos (treball de vell). Es clar que segons la tècnica i les perspectives de guany que s'ofereixen el capitalisme té un interès més o menys acusat en apoderar-se de cada ram del treball artesà. Tal especialitat, que fins avui no oferia interès potser demà passarà en primera linia. Per exemple el sistema de cases a múltiples sucursals, ha obert al capitalisme, un camp que semblava reservat al petit comerç coneixedor de les necessitat locals. Un simple sistema d'administració descentralitzada, ha donat un altre èxit al capitalisme sobre la menestralia.

Els escriptors, en llur simpatia envers la classe mitja en general i la menestralia, en especial, s'il.lusionen tot sovint sobre les capacitats de resistència i situació present de la menestralia, i asseguren que els greus pronostics llençats fa cinquanta anys sobre el seu avenir, no es compleixen. Malhauradament les proves i el testimoni de la realitat se giren contra aquesta afirmació.

En la informació que a 1930 reuní i publicà el consell econòmic Alemany amb el titol "Das Deutsche Handwerk" se registren certes indústries que sota la influència del capitalisme desapareixen totalment. Els terrisaires, per exemple han desaparescut davant la concurrència de les fá-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

briques especialment en la post-guerra. Els fonedors de plom i estany indústria domèstica característica de Turingia passen a la història. Els artesans que fabricaven sabó en ambulància a cada casa de pagés, no resisteixen la competència de les fàbriques, amb la multiplicitat de tipus i formes de preparació dels sabons. Els cerers i candelers, desapareixen derrotats per l'electricitat i el gas àdhuc en les esglésies no diguem en els salons particulars. Els tornejadors amb els nous istils de superficies planes i llises en mobles i decoració veuen reduida la demanda del seu ram. Els plombistes i courers per a teulades estan reduits a reparació; la construcció nova usa materials de ciment-amiant i són llogat obrers no especialistes per a col.locar-los. La racionalització, l'ús de surrogats i la moda, desplacen necessariament del camp dels seus profits als artesans. En l'esfera dels surrogats no sols es la de materials sino la surrogació de procediments el que origina conseqüències inopinades. La pintura per pulveritzadors i pistoles d'aire comprimit ha fet cesar en activitat als fabricants de brotxes i pinsells. La pintura amb aire comprimit i nitrocelulosa, ha derrocat l'usual bernissat dels cotxes que avui es fa en poques hores i que les cases d'automòbils realitzen en tallers propis.

En quant a la moda, potser seria gosat afirmar que el capitalisme ha trobat el seu istil en les superficies planes, les linies rectes, sense cargolaments ni ornamentació. Però alguna cosa significa que, en la "neue Sachlichkeit" que caracteritza l'istil nou, tot just si resta camp a la iniciativa i a l'expressió individual, al cop de mà hàbil, a lo rar, preciós, o inedit. Tot es pla i corrent, tot adequat a fins concrets, tot susceptible de repetició, de producció Standard. Si això es caprici d'una moda, o manifestació d'una interna i més durable tendèn-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cia, fa de mal aseverar, però es segur que l'ornamentació de les coses útils, el capitalisme no la reprendrà, sinó quant se pugui realitzar en massa, sense esmerçar-hi un treball calificat. Mentrestant ens atendrem a la simplicitat, mai no mancaran teoritzants de l'estètica per a dir-nos la gràcia de lo útil i lo racional.

També en el camp del treball de vell de les reparacions ha començat la lluita entre el capitalisme i l'artesanat, i l'èxit del capitalisme, sigui per centralització, sigui per incorporació de tallers a la producció pròpia, sigui consagrant-hi sucursals. Werner Sombart en el seu estudi sobre "l'Apogeu del capitalisme" pronostica l'èxit de la indústria artesana sobre la gran indústria en el camp de la reparació que el capitalista "se garde bien de disputer a l'artesan" (Vol. II pag. 470 trad.-francesa de Jan Kelewitch) L'obra capdal de W. Sombart porta la data 1929, i de llavors ençà sembla que tant mateix el capital ha invadit aquell clos reservat a l'artesà, àdhuc abans ja ho havia fet. La neteja de vestits i llur tenyit, ha passat gairebé exclusivament a mans d'empreses industrials, cases amb múltiples sucursals. Cases relacionades amb una marca famosa s'emprenen la reparació i ajust dels seus articles (autos, màquines de cosir, rellotges, aparells musicals i de ràdio, etc.) Àdhuc grans cases de confecció (impermeables) o de calçat reparen els articles propis, en sistema també de filials. Aquesta extensió de la gran indústria a la feina de reparacions es sempre un xic tardana. La indústria capitalista, ja sigui nova de trinca ja vingui a lluitar amb l'artesanat, al començament se limita a la producció, i deixa a l'artesanat les feines de reparació, ajust, rentat, etc. Això s'explica perque les indústries noves en general donen bon profit als seus iniciadors, els quals no han de devallar a guanys accesoris. Altrement l'orga-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

nització industrial es encara petita, nuclear si puc aixís expresar-me: no conté les derivacions o excrecències que signifiquen l'organització de vendes, reparació etc. Mentre la indústria obté els grossos beneficis del començament no té interès en muntar un aparell complicat per a obtenir-ne de menors, deixa per tant obert el camp a la menestralia. Aci se produeix entre menestrals una ruda competència. Schmoller en els seus estudis de jovenesa, descrigué l'aparició d'una quantitat de petites existències, botigues de roba, nascudes de la concentració de la indústria textil quant els menestrals foren derrotats per la fàbrica. Molts que manaven una petita existència com a productors o fadrins, vivien després com a comerciants del mateix article. El fenòmen paral.lel s'ha produit segurament a Catalunya, i fora curiós de comprovar-ho.

Ben aviat però desaparesqueren els guanys dels industrials de la primera hora; reduits per la concurrència a una proporció moderada, tal esdeveniment els portà a explotar tota possibilitat de profit que ofereixen llurs articles. I d'aci neixen les filials, els tallers de reparació, els subministres de recanvis, tot en organitzacions capitalistes, grans, voluminoses. P.e. sabateria de vell, tintoreria, bazars, magatzems de preus unics, cases de filials, sucursals múltiples, etc. La importància d'aquesta nova compressió que sofreix la menestralia, justifica la petició que l'unió d'artesans austriacs formula al seu govern demanant que fos prohibida la reparació de sabates, vestits i barrets a les fàbriques productores.

Schmoller en 1870 escribia que mai la concentració industrial arrivaria a triomfar definitivament en les indústries del vestit i calçat, perque el gust personal no s'acontentaria d'uns models fets segons escala gradual, i sempre hi hauria qui voldrà portar sabates, guants o vestits

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

fets a mida. Això en certa mesura, mantindrà els negocis petits i locals vora dels grossos. També en aquest punt l'evolució ha produit que el gust més rar i personal es vagi contentant amb els models fets segons escala gradual, -això, si!- amb una multiplicitat de tipus que no haurien gosat a somniar en 1870, els lectors de Schmoller. Qui es que es fa fer guants a mida, avui? Qui desconeixerà que el calçat fet es cada dia més el que gasten la immensa majoria dels homes àdhuc els que ocupen els llocs més elevats de l'escala social? No es evident que certs rams de la confecció gabanys, impermeables agafa ràpidament igual camí? La sabata feta ha donat lloc a la formidable organització industrial dels germans Bata. La confecció a l'engrós es una de les fortes indústries exportadores de Paris, per exemple. El gust personal que diré? ni la mateixa extravagància no són prou defensa per a que cap branca de l'artesanat se trobi protegida contra la competència capitalista.

. . .

A mes de la lluita directa contra l'artesanat que el fa desaparèixer totalment del ram de producció respectiu, hi ha doncs un altre compressió que consisteix en reduir-lo al comerç en detall de l'article en questió i a les tasques de reparació. El ferrer rústec avui gairebé no fa sino les tasques de ferrar besties i reparar carros i eines i el mecànic ven peces soltes i adoba, màquines de cosir, bicicletes i fonografs, o màquines d'oficina d'escriure i copiar. Els rellotgers s'ocupen en l'entreteniment i reparació de rellotges, en la acoplament de màquines o peces noves als exemplars de valor arqueològic, familiar o simplement d'argenteria. Igualment els òptics són comerciants i

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

només ocupats en reposar vidres trencats o substituir els existents per altres de prescripció mèdica sense però fabricar ni polir els cristalls, els basters s'especialitzen per a donar caràcter industrial a la seva producció fentla Standard, els flequers, batuts per les cooperatives i les fàbriques, se refugien en la pastisseria, el servei de cafè o de llimonada, l'explotació anexa de lleteria o el comerç de farines i despulles, això apart de la vasta protecció que la policia d'aquest article (sobre el qual arreu del mon s'exerceix com en cap altre control de preus i calitats) ve a garantir-los. Aquesta enumeració es presa a l'enquesta alemanya Das Deutsche Handwerk i de tota ella se treu aquesta conclusió: El camp de l'artesanat va reduint-se constantment.

Vol dir l'exposat fins aci que l'artesanat forma predominant, per no dir única de la producció, passa a ésser la forma subordinada. Les seves possibilitats són reduides, la seva capacitat de crear noves possibilitats es anul.lada. La manera capitalista s'estén a tot, sota el pes de la concurrència, i de l'amplitud del mercat. En la concurrència oberta, el productor menestral no lluita pas, unicament amb el gran industrial, lluita també -i amb quina violència- amb l'altre menestral que té la tenda dues portes més avall. Conseqüència: també el menestral ha d'augmentar el seu rendiment, apujar el seu capital fixe, reorganitzar l'explotació, canviar les proporcions en que capital i treball són empleats sempre en benefici del capital. Llavors la menestralia ja no es diferencia en calitat sino merament en quantitat de la indústria fabril, tal com una poma gran i una poma xica són distints en pes i volum però totes dues són pomes.

La màquina no es la única forma de capital fixe acrescut que imposa la concurrència. Els majors medis de pro-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ducció fan creixer el volum del negoci. La incorporació d'activitats comercials fa obrir botigues i en les botigues cal posar-hi gèneres, instal.lació, luxe, es a dir, sempre més capital. El pastisser ha de fer atractivol,higienic el seu local. Tots els negocis de queviures segueix aquest cami i qui hagi tractat botiguers, sap que no paren de lamentar les exigències de la clientela. En això hi ha un error de perspectiva, ja que el pobre comprador, no té pas tal exigències, i rarament li hauria acudit que la carniceria s'ha d'instal.lar amb plaques de màrmol, o de ferro esmaltat i que el pa s'ha d'oferir embolicat en paper nou en lloc de troços de diari, mentre que un comerciant aixerit va trobar aquesta i mil altres ofertes per tal de guanyar-se clients. Una vegada llençada una millora, llavors si que el client la demana i se'n va a casa del competidor a cercar-la, però això no es impertinència del comprador, sino llei de la competència, només evitable suprimint la competència mateixa i retornant a les condicions rigides del gremi en la circulació i comerç de les coses.

El sastre per tenir la ratlla, cal que presenti més varietat de robes, sales adequades per a rebre al client, cabines per emprovar, la seva instal.lació l'ha de fer en un barri chic ... i aixis, tot, l'article de confecció millora, se fa en bó, en costós, en rar ... No tothom té capital per sostenir la carrera, i qui perd el pas, se redueix a tasques de replanxat i girar del revés en el suburbi. El perruquer que presta servei personal i per tant segons la idea de Werner Sombart esta més ben situat per a lluitar, ha d'instal.lar-se també segons les exigències del dia. No es pas llunyà que els salons de barberia no tenien aigua corrent en cada lavabo, sillons especials, miralls, aparells de massatge, ondulació permanent, maquine-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

tes elèctriques de tallar, un stock important de productes cosmetics ... i sino perd la categoria, degrada lentament, es vençut per la divulgació de novetats que un temps només les tenien les primeres figures.

El capitalisme i la seva llei s'imposen i si hom pot servir-se d'una comparació, diriem que la gran indústria, ultra haver derrotat a l'exèrcit artesà, ha enrolat els soldats vençuts en les seves pròpies files, els obliga a canviar d'armament i a seguir la nova disciplina. El taller menestral, la humil botiga, tendeixen a produir en gros, lluiten pel mercat llunyà, són invadits d'esperit especulatiu, de fretures de guany abandonant el conservadurisme de la producció, en un mot: la menestralia ajusta la seva manera de produir a les condicions generals del temps que vivim. Emplea més capital, i segons la llei tendencial de la baixa del profit, aquesta menor suma de treball provoca novament el desplaçament vers l'empleu de més capital de les normes de producció. Creixent l'ús de capital,es fa menor l'elasticitat, la capacitat d'adaptació, del negoci, i donat un cert moviment de gir, també es més reduida la seva rentabilitat. L'artesà no tenia crisi de producció. S'enten crisis endògenes per superproducció. Si bé passava anys que les guerres, la mala collita i altres causes exògenes, i ocasionals produien una depressió de les activitats, com que mancaven les causes endògenes, no suïria com a fenòmen ciclic les crisis de sobreproducció. La sobreproducció es impossible treballant per encàrrec,l'infraconsum fàcil de vencer amb l'adaptabilitat de la producció, les relacions monetàries i crediticies de l'economia moderna que poden per si soles devenir esquer de la crisi, són estranyes al sistema artesà.

Un sistema tan regular i planer de producció, podia descurar el caire mercantil de l'empresa, fiant-se de l'ex-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

periència de la tradició per a saber que hi hauria guanys a cap-de-vall de la tasca. Es clar que avui no es pot treballar tant a les palpentes i que el taller modest i en l'humil botiga han de tenir previsió, teneduria de llibres, estadística de la producció, calcul de cost i balanç, informes sobre la clientela i el mercat, relacions amb el banquer, per no perdre interessos.

L'evolució que he descrit porta com a necessària conseqüència que desaparegui l'articulació social de l'antiga menestralia, i en són lloc es formi un tipus francament capitalista en el qual es treballa com a salariat de la indústria artesana, no en una etapa de la vida de l'obrer, aprenent i després fadrí i a la fi patró o mestre, sino com un estat que dura tota la vida. Res hi fa que la llei i els reglaments moderns regulin el tracte dels aprenents i llur condició o nombre. L'aprenent no es com abans, el futur mestre, vull dir, patró independent. L'aprenent es un salariat i ho serà -parlant en tesis general- tota la seva vida.

I si les característiques socials de la menestralia s'han esvait, es clar que no hi ha fàcil i vivent un concepte unitari de l'artesanat. Es la forma unida d'una noció morta. Per raons polítiques, d'organització de corporacions, de creació d'interessos electorals o tributaris s'ha muntat la ficció d'unabranca o sector de l'economia amb el nom i l'herència de l'antic artesanat, però li falta la unitat que només l'impuls vital pot donar. Principalment hi han dues categories d'artesans: la dels que tenen encara capacitat d'adaptar-se i creixer, i la dels que no són capaços d'una racionalització garantia de perdurabilitat i creixença. W. Sombart ha proposat per als primers el nom de "petit capitalista" però en la confessió que aquest nom implica, hi ha un reconeixement de que l'artesanat no

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

es una categoria closa i unida. I per tant la política que es fa en nom de l'artesanat, les demandes que hom dirigeix als parlaments i a l'opinió, de lleis que assegurin la perduració de certes formes històriques del treball artesà són condemnades al fracás ja que es basen en estadístiques, consideracions, i documents on les dues cledes -diverses i sovint hostils- de l'artesanat són presentades com a cosa única. No fos aixis i es clar que ningú gosaria demanar privilegis i exencions, per a certs grups o entitats que són per definició incapaços d'adaptar-se, de creixer, d'afermar-se. Però l'error no pot mai ésser font de benaurança. i la política social inspirada en la falsa idea d'unitat de l'estament, resulta absolutament inútil per a protegir els elements més febles. El tornejador de baldufes i peus de llum no haurà més encarregs perque la llei el cridi a constituir un comitè amb un cap d'uns grans magatzems en nom de la unitat de la menestralia.

. . .

L'artesanat no mor en silenci. Es prestigi de la producció gremial es tan sòlid, que una i altra vegada, esperits ben intencionats han cercat amb l'instrument de la llei, i la col.laboració de tots els afectats de fer reviure aquella tradició. La producció descentralitzada, no ha d'ésser necessariament inferior a la unitària que té característiques d'igualtat i massa. La diferència es deguda a la major disponibilitat en capital de la indústria. Per a proporcionar-se aquest plus de capital l'artesanat apel.la a l'associació.

L'artesanat té més fàcil i planer aquest associar-se i obtenir capital allí on la llei el defineix i organitza agrupant-lo en unions per oficis o per rams. Els anys de post-guerra amb l'esforç d'adaptació que anomenem <u>raciona-</u>

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

lització de la indústria, l'agressió contra la menestralia ha sigut més intensa i ha semblat molt pròxim i amenassador el compliment d'aquella pronostiga de desaparició de l'artesanat que feien els programes socialistes. La creixença de les grans esplolacions era major i més ràpida que les petites, més un cop passada la ratxada de la racionalització ((1925) a Alemanya la menestralia industrial i mercantil representava encara 1.240,000 empreses, es a dir que sostenia 1/6 de la població alemanya i era 2/3 dels constribuients per l'impost industrial (dades de H. Lubbering - Staats lexikon article Handwerk) Les unions artesanes, lliures o forçoses realitzen una tasca complexa de formació professional, evitació del mal ús de les forces i matèries, vigilància i intervenció dels preus, regularitat dels proveiments, arbitratge en les diferències socials. Federades totes les d'una provincia o estat, posseeixen caixes d'assegurances, fixen tarifes, bases de treball, estableixen cooperatives de crèdit.

Finalment la llei industrial en establir sino l'examen de passantia per a exercir una indústria com a mestre un cert examen públic que dóna entre altres calificacions, el dret d'ensenyar aprenents, ha fet una revifalla a l'organització clàssica de l'artesanat. Darrera l'estat i sobre tot uns quants parlamentaris influients muntaven la guardia (tot això en els dies anteriors a Hitler).

Curios es entre aquestes formacions la d'un Werkbund (unió artesana) de Munich, Dresden que té per missió procurar la bona calitat en el treball, accentuar en llissons i propagandes la importància de la noblesa i calitat dels materials, servar en la tasca l'esperit creador i artistic,procurar la millora de les formes, i dels procediments, ennoblir i dignificar els oficis. Bella tasca en que s'ha esmerçat abans d'ara molts d'homes intel.ligents i generosos i en

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

que sense desconèixer els resultats assolits, cal reconèixer que tot just coloren un xic en clar el fenòmen essencial i dominant de la menor importància que va tenint cada dia en la total producció la tasca de la menestralia.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

2.on Petit comerç

Que el comerç de detall es un dels camps o sectors econòmics on domina la classe mitja, es una veritat axiomàtica. Tothom ho sap. El que ja no sap tothom, es que aquest importantíssim sector de la classe mitja, es de recent neixença. En l'economia de la ciutat tancada que es la típica de la alta edat mitja i dels temps del renaixement, amb la zona agrícola que circumvolta la vila formant un tot isolat el comerç de detall, tal com avui el veiem, hi es desconegut. Els tractes, se lliguen directament de productor (artesà) a consumidor, sense intermediari que es governi per les lleis de la competència, essent l'única excepció certs articles exòtics, orientals, o procedents d'Amèrica, i també certs fabricats de gran cost, que importaven els marxants de Levante o de les flotes colonials i que escampaven per Europa les fires, i unes poques grans cases de mercaders patricis prematurament saturats de capitalisme i que aviat derivaven cap a la banca. D'aquestes grans cases n'hi ha nombrosos monografies i es curiós en llegir-les veure la durada d'alguna de les corrents de comerç aixis creades (1).

El comerç ambulant entre ciutats creix amb la major policia i regularitat dels costums amb la formació dels Estats territorials moderns amb els serveis regulars de viabilitat i transport que portà la monarquia absoluta i llavors neixen les botigues amb dipòsit d'articles en que el comprador coneix per primera vegada l'encis del triar. No es tracta encara de botigues especialitzades en un article o ram, sino de magatzems dels que perduren en els pobles i caracteritzen els primers passos de les fundacions colonials, i que hom anomena a l'italiana "merceria", en castellà "abaceria" o

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

alhondiga. Tals mercaders detallistes, que en el sistema gremial de Barcelona són dits "revenedors" se reuneixen en gremi i practiquen llur negoci segons normes de menestralia. Poc a poc se destrien en les botigues, els articles a que hom se dedicarà, i les transaccions i negocis de tota mena en una sola empresa devenen cosa reservada als firaires, que es presenten al mercat periodicament cada setmana, mes, trimestre o any.

La transformació de la tècnica tant en la manufactura, com en els transports, modifica el comerç. Els antics revenedors són emprats per les fàbriques per a col.locar la producció, per a establir el contacte amb la clientela i les fàbriques com que reben instruccions i directives dels revenedors en contacte amb el consum es dediquen a la producció de massa, ço es en quantitat creixent d'articles de consum ordinari sense cercar noves solucions de gust i tècnica ni tampoc normes de venda o concessió de crèdit. La producció se fa sobre tipus clasics en cada ram que evolucionen molt poc a poc i en els quals desapareix fins el rastre de la iniciativa o gust individual del productor. El guany dels comerciants es molt xic en cada unitat venuda, i això fa que el surtit d'articles s'extengui, però sempre dins una certa unitat -articles de menatge, queviures, llibreteria i paper, roba blanca, cristall, porcelana i terrissa, etc.

Altra característica del comerç nou, es la minva de la calitat, boi servant una externa apariència de sumptuositat i riquesa. La creixença de la població en les ciutats fa perdre en el vestir i altres consums, àdhuc els darrers residus de lo tipic i lo casolà: El vestit dels poderosos i els humils no es diferent en dibuix i color sino en calitat, i com que les classes més nombroses són les inferiors, tota la demanda i tota la producció s'orienten vers l'article de confecció, fabricat segons escala gradual, de poc preu i de durada prou curta, perque puguin repercutir en ell les varia-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cions de la moda. En definitiva, a imitació i seguiment dels rics, també els pobres sacrifiquen a aquesta folla coerció la moda que no té força de llei, però és més que cap llei obeïda.

Amb la clientela ciutadana que vol sobretot en els rams de vestir i calçar proveir-se de pressa, segons moda amb aparències de luxe, tenim els supostos econòmics convenients per a la institució dels "bazars" forma moderna del comerç de detall. El bazar es una creació francesa deguda al geni comercial d'Aristide Boucicaut, que en 1852 adquirí la botiga de robes fetes dita "Au bon Marché" a la rue du Bac a Paris. No es per atzar que el bazar que avui forneix tota mena d'articles comencés pels del vestit. Boucicaut, descobrí en una genial intuició la fòrmula de negoci que els temps i el gust reclamaven, i l'assajà coratjosament. En primer lloc, fou suprimit el regateig o discussió sobre el preu que es fixava a ull, segons l'aspecte del comprador per a poder-lo després afinar; i implanta el preu fixe que avui es lo usat en el comerç de detall. Aquest preu fixe, era ademés publicament anunciat en grans rètols per a cada secció o prestatge del magatzem, sense signes convencionals que només pot llegir el venedor i que pel mateix inspiren recel al client, i al contrari posant la informació als ulls del tímid o de l'irresolut. S'admetia que uns pocs dies -tres o quatre- després de feta la venda l'interessat la pogués desfer convertint, el preu en altre article de la mateixa casa i en fi el personal venedor de la dependència era interessat en la prosperitat del negoci retribuint-lo amb un petit sou fixe, i un tant per cent de les vendes hagudes en la seva secció. En moments de feina per a cada ram, segons l'estació, una secció donava o prenia local i dependència a la que travesava la morte saison o moment de calma. Aquestes eren les idees que Boucicaut realitzà i que el temps ha afinat i arro-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

donit sense afegir-hi res d'essencial. El resultat fou magnific i rapidissim i el fundador veritable Napoleon de la venda al detall, en lloc de retirar els facils guanys de la seva idea, esmerça durant molts anys tots els quantiosos beneficis en enriquir l'empresa amb més surtit amb més varietat d'articles. Boucicaut s'adonà de que del pressupost de cada casa la muller n'esmerça una bona part i proporciona a la psicologia femenina el goig de triar i assajar i il.lusionar-se, abans de comprar. La història dels grans magatzems ha estat narrada mil vegades en formes variades entre elles en una novela famosa en son temps, d'E. Zola A imitació del Bon Marche, nasqueren el Louwre i combinant les característiques del gran magatzem amb la venda a terminis "La Samaritaine". William Whitely, Selfridge i les Harrod-Stores de Londres, repeteixen el fenòmen com Tietz i Wertheim a Berlin. Una derivació moderna del bazar són els magatzems dits de preus unics. El primer fou creat en 1879 per un dependent de comerç Woolworth a New-York de la seva fundació ençà, la societat d'aquest nom, ha arribat a aplegar 800 societat de preus únics amb 8.200 sucursals i un gir anyal de 1.600 milions de dolars. L'extensió d'aquesta mena d'establiment a Europa es un fenòmen recent de crisi, que sense la minva de poder adquisitiu del públic per ventura no hauria arribat al punt que ha arribat. Caracteritza a aquests magatzems, la seva localització en poblacions de gran importància en les vies més cèntriques i en locals a peu pla o fàcilment accesibles. Segons el principi del bazar el marcatge de preus es molt aparent facilitat encara per l'agrupació en cada vitrina de múltiples articles, sense altra unitat que el preu. Demés tot està organitzat amb el fi de reduir les despeses generals i sobre tot les de control i inspecció. Els proveiments es fan només en articles de consum regular que permetin una rotació ràpida del capital,e-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

vitin la formació de Stocks i el perill de haver de saldar elements desvalorats. Es pot en certs rams fer donar deu vegades la volta al capital per any i en articles alimenticis alguns magatzems alemanys han arribat a doblar la xifra abans consignada amb l'estalvi conseguent de despeses de magatzem i conservació. Les fluctuacions de la venda, permeten ordenar periodicament les compres amb el qual la carrega de produir per a l' stock es trasllada a les espatlles del fabricant o productor. La venta es racionalitzada, no cal pesar ni empaquetar ni lliurar a domicili estalviant-se el greu cost d'aquestes operacions. No hi ha complicacions de comptabilitat. Cada venedor es caixer, pocs preus i senzills faciliten les operacions. Acabada la jornada la "registradora" assenyala la minva del Stock i la suma de caixa.

Els defectes del sistema són greus i la crítica no ha tardat a revelar-los. En primer lloc rebaixen la calitat del treball prestat; el venedor es gairebé una màquina; fora del venedor no hi ha sino personal directiu o baix personal per la neteja i la frequent remoció de les mercaderies. El magatzem de preus unics disfresa sovint amb envasats o capses de gran aparença la calitat de l'article. El ven en paquets que no són d'un pes clar i especific (100, 200 grams) sino arbitrari 118 grams p. ex. desorientant al públic que no s'adona de l'artifici ni pot establir la proporció de preus entre l'article que li es ofert i el mateix article en el mercat corrent. El resultat de la crítica, i del clam alçat pels interessos ferits (petit comerç, artesanat proveidor) han estat les lleis edictades a diverses nacions (Alemanya, Suissa, Austria, Txecoeslovaquia) ades prohibint, ades restringint la implantació dels magatzems a preus unics, reglamentant la seva manera d'operar i imposant-los tributs especifics.

Al mateix temps que aquesta estructuració quantitativa

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

del comerç, vull dir l'aparició i creixença del bazar, hi ha contra el petit comerç d'una cantó la venda directa al públic de fabricants, suprimint l'intermediari, però sobre tot hi ha en aquest camí de suprimir l'intermediari la "cooperativa" de consum, es a dir l'associació de consumidors per a adquirir els articles que es necessiten de majoristes o fabricants i repartir-los en detall, assegurant-se d'una banda calitat i pes de l'article, de l'altre fent-se propi el guany que n'havia el botiguer. Ningú ignora que la primera creació d'aquesta mena fou la dels teixidors de franella de Rochdale els "equitable pioneers" que amb llurs magres estalvis, obriren botiga, i dedicaren els guanys a constituir les necessàries reserves de capital a obres socials, i en fi a retorn del plus percebut als cooperadors, es a dir que el profit repartit als socis ho fou en proporció de la despesa feta a la botiga, no de la participació en el capital social. Les cooperatives de consum han crescut arreu del mon, han estés a moltíssims articles no mai a tots, el seu camp d'acció i constitueixen junt amb el bazar la forma moderna típica del comerç detallista.

.
. .

La importància de l'activitat del comerç no pot ésser desconeguda, especialment en paissos d'antiga riquesa com Holanda, França o Anglaterra on arriva a ocupar el 14 per cent del proletariat. La concentració en opinió de W. Sombart es afavorida dins el comerç per les causes naturals que produeixen la concentració en tots els rams i esferes de l'economia, per la major extensió que permet donar als crèdits dels clients i per que suprimeix més que en les empreses petites les oscil.lacions violentes de preus, comprant bé en general i permetent espaiar l'escolament dels articles en

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

el públic consumidor. En canvi la concentració té l'inconvenient de derivar sumes considerables de capital vers empreses secundàries (exportació, transports, dipòsit) i pateix de la facilitat que per a instal.lar-se tenen les empreses xiques, presumptes competidores del gran magatzem. De fet en el comerç de detall, i fins a l'any 1912, l'augment dels grans magatzems cases de múltiples sucursals, i bazars a preus unics era cosa comprovada. Expliquen aquest fenòmen el menor guany que cal donar a grosistes i intermediaris, la major experiència de la clientela i per tant la possibilitat d'orientar-la, el millor ús, que pot, en grans organitzacions, fer-se de la ma d'obra, la relativa independència en que es troben del capitalista i la major eficàcia per tant menor despesa a proporció dels anuncis i reclams. Malgrat tot no s'han eliminat les botiguetes,al contrari, han augmentat en termes que evidentment són desproporcionats a l'augment del consum. La xifra de botigues per cada mil habitants augmenta en totes les estadístiques conegudes. Obrir una botiga sense cap preparació de cultura mercantil, ni general, ni especial del ram i, en tot cas, sense el capital necessari, es cosa que veiem cada dia, la gent pensa que es possible guanyar diners facilment per aquest mitja. Aquesta abundor de comerços al detall, explica la freqüència de les fallides, ja que són establiments bastits sobre el crèdit que fabricants i majoristes els han fet quals gracioses concessions arriben en algunes ciutats alemanyes a cedir per un certs temps l'ús de locals nous en barriades que es tracta d'animar. L'efecte nociu d'una competència tan desesperada com poden fer-la aquestes botigues efimeres, es indubtable.

En resum aquesta concurrència corrosiva dels més febles i la concurrència aixafadora dels grans magatzems restringeix cada dia la possibilitat de vida del comerç detallista. La

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

defensa natural ha estat dirigir-se al poder demanant la limitació de grans magatzems, o almenys que fossin pregravats amb un impost especific. Cal dir que la finalitat perseguida amb aquest impost no ha sigut assolida. Els grans bazars sòlidament assentats han suportat l'impost especific, i han trobat al contrari en aquest impost l'estimul per a ampliar la xifra de vendes recuperant la quota de beneficis absorvida per l'impost mateix o traslladant a proveïdors i fabricants el pes de l'exacció. Mes dificil encara la lluita contra la cooperativa en la qual l'Estat no presta ajuda, al contrari orienta tota la seva legislació en sentit de protegir la cooperació. Aprofitant moments de incertitud legal (la llei de cooperatives espanyola es del 1934) i tenint en compte que tota cooperativa de consum acostuma a treballar amb el públic, per lo qual té certs aspectes de botiga oberta, els gremis i classificadors de quotes d'industrial procuraven fer-los sentir el pes de la seva hostilitat en forma de sobreestimació de la seva força tributària. En general aquesta mesquina política ha resultat ineficaç aci com arreu del mon, i més aviat els comerciants al detall s'han convençut de que calia lluitar amb la cooperativa amb les seves mateixes armes, ço es d'una banda associar-se per a les compres,i altre concedint primes per instrument de tiquets o segells que equivalen als reintegraments de la cooperativa.

Tal es avui la condició del comerç a la menuda,important sector de la classe mitja que evidentment està en perill de desaparició o almenys de transformació. No existirà el comerç de petites unitats econòmiques independents, li caldrà cercar en la cooperativa i el mutualisme solució a mantes exigències. Els seus propietaris passaran als llocs i rengles de l'anomenada classe mitja nova on trobaran una compensació. Mes, com més s'accentuin les institucions capitalistes de l'Estat. Perque amb l'inamobilitat, pès sobre el poder, i rela-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

tiva garantia dels ingressos la burocràcia ocuparà sempre un lloc mitjà en la condició social.

El pervindre de la classe mitja, en quant la humana previsió abasta, es assegurat de que li permetrà seguir essent la cap davantera de la societat en l'ordre intel.lectual i moral.

Però aquest predomini no l'exercirà la classe mitja d'ara i dins ella la dels comerciants a la menuda. Arreu on l'extensió del mercat ho permet, -i amb l'auto de repartiment el gir postal, el paquet postal, i les bones comunicacions els mercats són cada dia més extensos i unitaris- el petit comerç es condemnat a desaparició. Res val a favor seu i l'escriptor que examina la questió, només pot deplorar que deapareguin tantes petites existències respectable i tradicionals. Però els fets són els fets i la llei de la causalitat de res serveix negar-la.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

La Petita pagesia.

De tots els grups que constitueixen la classe mitja, potser es el més interessant, l'agrari, de petits propietaris cultivadors. La teoria econòmica no s'ha curat encara de l'obsessió urbana i manufacturera que tingueren els escriptors clàsics, sense exceptuar l'escola fisiocràtica. L'"homo æconomicus" es un personatge eminentment urbà, i unicament damunt els problemes de la ciutat i dels seus suburbis fabrils es projectà la mirada dels escriptors socialistes. La concentració d'empreses que es un dels pilans de la concepció socialista i que per a la classe mitja té una importància vital, no la veiem en la vida rústica. La producció agraria està condicionada per certs fenòmens biològics de germinació, creixença i maduració, que l'home no pot descompondre ni sobretot accelerar i la divisió del treball, la mecanització de les operacions, el taylorisme tenen una aplicació molt migrada per no dir nul.la en l'agricultura, per tant el gran capitalisme no s'hi troba per la naturalesa mateixa de les coses en un pla d'avantatge i la classe mitja resisteix infinitament millor que la industrial i mercantil l'evolució econòmica. Delbrück (citat per Muffelmann) estima que la classe mitja rural no té motius fonamentals de queixa .... "El pagés ha progressat considerablement en la tècnica dels seus afers, per les disposicions del govern i pel major grau de cultura, fins a tal punt que en els paissos més prospers d'Europa gairebé no hi cap una major intervenció de l'Estat que millorés la seva situació."

Per classe mitja rústica entenem les explotacions de cultiu de unes 2 ha. com a minim i 12 com a màxim. Aquests limits són tan arbitraris i convencionals com els d'ingres-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

sos per a definir la classe mitja que hem vist en un anterior capitol. Segons la seva calitat i emplaçament, més o menys extensió de terra convenen a un mateix tipus social. El que a Europa es considerat sense dubte gran propietat,en un pais nou, a Amèrica ja es consideraria petita propietat. El concepte es més doncs sociològic que no geomètric i per a caracteritzar la mitjana propietat cal prendre en consideració, el rendiment d'una finca o la quantitat de treball que demana el seu conreu ordenat. Llavors definiriem la mitjana propietat com aquella en que viuen el propietari i els seus familiars, sense altra font d'ingressos, i emprant en certs moments forces de treball estranyes. En canvi, la petita propietat no basta a mantenir al propietari que la major part de l'any treballa per compte i utilitat d'altri com a jornaler; mentre que la gran, pertany a persones sovint de noblesa heredada, sempre de condició econòmica superior, que exploten d'una manera capitalista, i sovint amb absència del propietari mateix les terres i remats.

La classe mitja rural ha sigut amb justicia lloada per tots els teorics de la política i la sociologia, com l'element més sà i resistent d'una nació. Una forta pagesia una classe rural ben acomodada, serà potser dura i egoista, però té en canvi virtuts de resistència i capacitat de durar, més que cal altre grup social. Es-sana -fisicament -enc que en aquest punt la major higiène i cultura de la ciutat vagi escursant les distàncies- i disciplinada; no canvia facilment d'orientació política, resisteix, fidel a la producció tradicional, una crisi de mercat o de gust del consumidor, representa una suma de virtuts militars almenys per la defensa nacional. Vinculada al sol, s'hi aferra amb tenacitat casi vegetal i la seva concepció del dret i especialment del dret de domini, resisteix les crítiques dels escriptors teorics i les propagandes dels agitadors politics. Alli on les institu-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cions familiars afirmen la unitat patrimonial, la permanència territorial de la casa i del nom, senyalant al fill major per a continuar-lo, aquesta classe mitja nodreix la ciutat d'una sava vigorosa de fadristerns que hi porten la seva capacitat de treball i el mínim de cultura i de riquesa que els permetrà de fer-la valer. Molts dels primers noms del comerç de la política, de les professions lliberals a Catalunya són els dels fills menors de la classe mitja pagesa, com són els dels fills mes joves de grans families angleses els que han format la grandesa colonial i marítima del seu país.

La classe mitja rural, es com la mercantil i com la nova classe mitja un fenòmen relativament modern, nascut al escalf de la llibertat política. En suprimir-se les servituds i càrregues rurals en caure la relació de vasallatge i establir-se la llibertat d'emigració dels rustecs, i la facultat de parcelar i disposar de les finques per supressió de vinculacions i fideicomisos perpetus, nasqué la classe mitja rústega. La seva prosperitat no ha siguit una linia continua sino més aviat una linea de fortes ondulacions. Generalment tota millora de la vida social dels productors rurals, tota fàcil accesió a la terra, tota reforma agrària, comporta una reacció política que demana i obté el pagament d'indemnitzacions als senyors reformats i tal indemnització consisteix generalment en retornar-los una part de les finques expropiades. El que no se'ls torna es el caràcter tradicional patriarcal que llur propietat tenia: la finca, un cop sortida de la vella unitat patrimonial, es merament una font de renda, i la seva manera d'ésser explotada esdevé netament capitalista perseguint unicament el guany.

Al mateix temps que es produeix aquest recrudiment de capitalisme s'aboquen sobtadament al mercat, les finques desamortitzades, de mà morta, tant dels emprius, com les dels convents i fundacions eclesiastiques. La sobre oferta de ter-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

renys, produí com es lògic l'acumulació en mans dels més forts especuladors, i produí a la llarga, a volta de dilapidacions considerables en l'ordre administratiu el triomf definitiu del capitalisme agrari. En un mot les primeres tentatives lliberals més que alliberar la terra, l'endogalaren.

Per a la lliberació calia la concurrència de circumstàncies subjectives en el pagés i objectives en el conreu: les circumstàncies subjectives, vingueren amb la major conciència que els agricultors anaren adquirint de la seva posició; les condicions objectives les proporcionà en no poca part de l'evolució de la tècnica que permeté al petit propietari millorar el rendiment i enfortir la seva situació.

La tècnica agrícola fins al segle XVIII coneixia tres remeis per al natural empobriment de la terra: el goret, l'adob amb fems i la rotació de cultius. El més eficàs, racional es a dir: el femar la terra, tenia un limit molt aviat assolit en la possibilitat de criar bestiar ja que la manca d'aliments obligava a sacrificar molt de caps en arribar l'hivern. El conreu de certes plantes de farratge i tuberculs d'hivern, marca un canvi important ja que permeté conservar el bestiar durant la mala estació i amb això a més d'augmentar el rendiment en carn, llets i productes de l'explotació pagesa, augmenta la quantitat d'adobs orgànics disponible. Major importància encara, revesteixen els estudis de Justus v. Liebig, que daten d'una manera decisiva en la història de l'agronomia. La conclusió d'aquests estudis es, que cal anar restablint en el sol les dosis de fosfats, potasa i nitrogen que requereixen els fenòmens de la nutrició vegetal. Els fosfats els donen la molturació dels ossos i certs residus de minerals fosforosos que proporciona la siderurgia; les sals potàssiques les donava el famós jaciment de Stass-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

furt a Alsacia, avui concurrenciat pels nombrosos que s'han anat descobrint a Espanya en primer terme. Els nitrats venen de Xile. La dependència dels adobs orgànics, es a dir de la remaderia es molt menor i el ritme de crescuda del consum dels adobs minerals tal, que un escriptor angles pronosticava la més greu de les crisis per allà l'any 1950 quant els nitrats de Xile s'acabessin. Afortunadament la demanda de nitrats, no sols l'exerceix l'agricultura sino també la química dels explosius i aquesta durant la guerra ha resolt tècnica i industrialment el problema de la fixació del nitrogen atmosfèric.

La nova tècnica agrària fou en general profitosa a l'estament mitjà, perque implicant una unió més estreta entre agricultura i remaderia, resultava més apropiada a la petita propietat, deixant a la gran el conreu de sembradura que es fa millor en extenses superficies, vol més capital circulant d'adobs i llevor, obrers en cert nombre i en fi usa més de màquines, raons totes que determinen la superioritat del gran conreu en aquest ram. A mesura que la superficie de les finques creix la proporció de la remaderia cedeix en elles. La resistència econòmica d'aquesta menestralia pagesa ha augmentat darrerament pel desenvolupament de sistemes de cooperació agrícola tant en formes de caixes d'estalvis i crèdit principalment crèdit pignoratici dels fruits o crèdit amb garantia de la collita pendent. A més dels crèdits personals estrictament vigilats i consentits amb solidaritats. La sindicació agrícola per altre cantó ha fet miracles. Els sindicats han proporcionat als seus membres llevors seleccionades, adobs a preu de majorista i amb terminis per al pagament, consells i peritacions tècniques,anàlisis de productes, control de calitats, lloguer de màquines, ensenyança de com cal defensar-se contra plagues,venda en comú i sense intermediaris dels productes. En la tas-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ca de dirigir sindicats s'han especialitzat alguns homes i han nascut cellers cooperatius, lleteries, molins, fasines i sitges del sindicat, s'han creat marques i noms comercials, s'han delimitat i protegit zones de cultiu, s'han muntat estacions de recria, etc.

Es clar, moltes d'aquestes operacions, desplacen de llurs activitats les cases mercantils, o agents que les representen, i aviat un altre sector de la menestralia s'ha aixecat contra l'excés de cooperatisme perquè "si afavorim més al comprador que al comerciant no hi ha comerç possible". L'hostilitat que el petit comerç té a la cooperativa de consum, als seus privilegis tributaris, a la protecció de l'Estat en tots els ordres, es encara major quan es tracta de cooperatives que no proporcionen una lliura de sucre, sino que centralitzen tota l'activitat econòmica d'un poble o una contrada. I basta que aquell inevitable caire d'especulació, de persecució del guany apareixi en el sindicat, que els profits no vagin integrament escrupulosament als socis sino que una part vagi al sindicat mateix, per a que la cridòria arribi a les esferes més altes i la classe mitja rural sigui per l'altra classe mitja perseguida i combatuda.

Tant-se-val! Potser com a fort i sa no hi ha cap altre grup de població que li passi al davant! El seu perill es altre i vull dir l'atac del proletari rural. La reforma agrària si pot ésser feta elevant a menestralia rústega uns quants milers de proletaris, serà una benedicció per al pais, si implica la proletarització de l'estament serà deplorable fora de tota ponderació. Perque tant com es força de contenció, i durada la classe mitja rústega, es de revolucionari el proletariat rural. La miseria heredada, la feble voluntat, la incomprensió, són el seu patrimoni.

Tota la tristesa i desolació de la primera edat indus-

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

trial, la negra i trista vida de Manchester o Sheffield fa cent anys, que inspirà horror als economistes, eren encara una perequació, un repartiment entre molts dels mals del proletariat rústec en terra de latifundis feudals i capitalistes. Recordem les descripcions que han donat Labruyere del pagés francés de l'antic règim, Gray del irlandés, Arnd de l'alemany i Krospotkine del rus, recordem el mot dels bultos encorvats damunt la terra amb una vaga apariència d'homes i comprendrem que les monstruositats de la revolta pagesa, la cega destrucció, la violència contra coses que implica empobriment de tots, té, sino justificació, explicació molt clara.

Aixis mateix fa més desitjable la perduració alli on ja existeix, i la creació on manca, d'una classe mitja rural que serà la base més sòlida per a una societat política, fent-la capaç de centrar i compensar les tempestats que en la vida urbana provoca el principi de la lluita de classes.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

La classe mitja nova

Examinem ara per acabar la nova classe mitja que a l'engrós, podriem fer coincidir amb els treballadors intellectuals. Dins ella el grup més important boi no essent el més nombrós, es la burocràcia, és a dir, l'exèrcit dels funcionaris, servidors de l'Estat o dels organismes i corporacions de dret públic, que tenen de comú la permanencia vitalicia en l'empleu o carrera, i la relació jurídica també constant i definida amb l'Estat que el nomena i el paga. Dins aquesta definició, hi caben de l'embaixador, al peató de correus muntanyenc. Com en la burgesia, podriem destriar la burocràcia, tres grups d'alts, mitjans i modestos empleats, essent la categoria central la típica, la que tenim al pensament quan parlem de classe mitja.

De l'antiga classe mitja, la separa la falta d'autarquia, característica essencial d'on venen totes les seves faltes. El funcionari públic, instal.lat en els primers graons de la carrera, està subjecte en llurs avenços que impliquen millora de guanys i de nivell de vida, a certs reglaments i ordenances. No vetlla els propis interessos sino els de l'Estat. No pot, sino en limits molts reduits, ésser victima d'un etzar, ni aprofitar totalment una sort boja, en la seva professió. Ignora la competència, ignora l'èxit, o si es vol la remuneració immediata de l'èxit, no té cura d'interessos propis i directes sino aliens. Per això, si sent la responsabilitat de la tasca, es unicament per mòbils i raons de conciència, afinats per la por de sancions reglamentàries, no per aquella inquietud de totes les hores que produeixen els propis guanys, el propi patrimoni, el pervindre de la casa i de la fillada. No té el

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

buròcrata independència econòmica ni independencia de cap mena.

En aquest punt la seva condició moral i àdhuc mental té alguna cosa de la del proletari. Com el proletari no dirigeix i té contacte sino amb un sector minim, limitat i aparentment sense eficàcia de la immensa màquina social. La seva retribució es modesta com la seva esfera d'influència, però en canvi la seva situació personal és sòlida com la que més, ho sigui, la relació que el lliga amb l'Estat no es dissol, no es trenca, ni àdhuc en les crisis polítiques més radicals. Per això no hi ha ingressos tant segurs i estimats per la classe mitja com els de la burocràcia i per més que prediquin els temperaments enèrgics, l'ambició de la classe, l'apetència de mares i mullers per a llocs i carrecs burocràtics a favor del fill o de l'espós, es intensíssima. A base de aquests ingressos s'organitza una vida estreta però segura que dóna una inconfundible fesomia a la vida social i àdhuc al comerç detallista de certes ciutats com per exemple Madrid, La Haya o Washington, essencialment burocràtiques. Amb els seus sistemes de retirs, pensions, completa la burocràcia el tó segur i calculable per endavant de la seva vida econòmica. Darrerament, encomanant-se d'aquelles seves organitzacions més humils, i que tenen contacte diari i vital amb el proletariat, la malura sindicalista, la burocràcia ha exigit, i obtingut en proporcions majors o menors, una certa intervenció en el propi govern vull dir, en la censura, selecció, i definició de drets individuals dels empleats públics. Arreu s'han format juntes i comitès que amb exigències encobertes o no, han arrencat als titulars efimers de ministeris i presidències de consell certs drets de reunió i propaganda, col.laboració en funcions de govern, i millora de l'Estatut propi. Els funcionaris de certs grups

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

que per llur nombre i mena de treball són existències proletaroides (correus, duanes, etc.) han plantejat qüestions de hores, torns i condicions de treball en forma ja netament proletària i emprant l'arma de la vaga.

Al costat de la burocràcia hi ha la dependència privada, es a dir la gent a sou en empreses particulars que no realitza tasques mecàniques i que generalment es retribuida no per jornals i a la setmana sino per mesades. També aci la diferència econòmica es enorme: del gerent d'una anònima poderosa, que perceb una retribució important al modest auxiliar de laboratori o de comptabilitat no cal dir l'abim que separa els seus ingressos. Però els uneix la comú estimació social, es a dir el fet de que uns i altres són tinguts i es tenen ells mateixos com homes d'igual classe, malgrat les enormes diferències de sous. La seva agrupació més que en un caràcter positiu econòmic o tècnic, es produeix per una raó negativa: la voluntat de distingir-se dels proletaris i dels rendistes.

La prosperitat econòmica d'aquest element està vinculada a la de les empreses es a dir, al gran capitalisme per aquest cantó, els seus interessos divergeixen dels del artesanat, o petit comerç que no són pas afavorits sino derrotats per la prosperitat de la gran empresa; pel caire consumidor, amb el sistema, apres dels funcionaris públics, de cooperatives i organitzacions, també pugnen amb l'antiga classe mitja.

Altrement la ideologia i la tàctica sindical ha influit enormement en aquest sector de la societat, i ha imposat a la burgesia capitalista una organització dels dependents de caràcter burocràtic. Un complexe d'inamobilitats amb indemnitzacions de comiat que les sancionen, fixació de jornada i descans setmanal i anyal, retirs i institucions de estalvi i assegurança, percepció de sous en

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

casos de servei militar, excedència per elecció a càrrecs politics o de control social, protecció de certs drets, consells per a intervenció en les empreses, han transformat els darrers anys aquest grup de la classe mitja. Com a resultat avui les despeses generals de personal són el terror dels empresaris, per llur incompresibilitat. Sovint no es plategen negocis perque llur esperat benefici boi essent atractivol no ho es prou per a compensar el risc de major despesa que implica el personal, i al contrari són acceptats els procediments de mecanització que permetin la supressió de dependents, en rams i feines que semblaven allunyadissims d'aquesta transformació. En fi integrant, la classe mitja nova, cal registrar els homes de professió espiritual, metges, i advocats, escriptors i artistes. Aquesta gent econòmicament està dins la classe mitja per la quantia regular dels seus ingressos, per l'estimació social en que es tenen ells mateixos i són tinguts pels altres grups socials. La seva formació cultural i la seva activitat específica dóna un tó únic a aquest sector i fins a tota la classe. Poc nombrós, la seva significació i influència són majors del que al seu pes numeric correspondria. Però àdhuc el seu nombre cru i simple creix cada dia. Les universitats i escoles superiors alemanyes registraren en 1831 una matrícula de 145.000 homes contra 79.000 en 1913. Boi tenint en compte que s'han obert possibilitats i que els ensenyaments s'allarguen avui un parell d'anys més, l'augment es extraordinari. I cal pensar que no hi havia ja saturació en no poques carreres. L'estudi es empres moltes vegades no pas per atractiu de les perspectives que s'ofereixen al cap-de-vall sino per les dificultats de trobar feina en la pràctica; sovint la frequentació de la universitat es un vel per amagar l'atur forçós. Ara bé, es notori que estudis tant penosament se-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

guits, enrareixen en definitiva les possibilitats de treball i de guany en la carrera un cop cal exercir-la. Enginyers i metges, advocats i professors són més cada dia malgrat les dificultats que en proves i examens acumulen les autoritats acadèmiques. El nivell de vida de l'home de formació universitària sembla per les anyades immediates inevitablement inclinat a reducció. Si en algún sector la proletarització apareix es en aquest de la professió lliberal, els milers de juristes i metges, d'artistes i escriptors, no diguem de musics i actors, que no obtenen ingressos que representin el minim socialment necessari de vida, es positivament considerable.

La burocràcia també sofreix en l'aspecte retribució; el graons inferiors dels escalafons, el personal d'entrada de ministeris i organismes no té guanys superiors al proletari. Subsisteixen les diferències, tant d'estimació social com de seguretat en el càrrec i dret a la jubilació o pensió de supervivència pels fills i la muller. Però el sou estricte, lluny de permetre fantasies o desitjos de qualsevol ordre, no consent ni passar del minim de vida.

El grup numericament major es el dels empleats particulars. Potser ací es on amb més motiu podem parlar de proletarització. No unicament perque en llur treball i en llur despesa els dependents són més aprop que ningú dels proletaris sino a més perque el temps darrers han fet sentir més que a cap altre grup social les angoixes del futur i perque han rebut del sindicalisme una disciplina i una mentalitat noves i han començat a defensar els interessos sindicals amb l'arma política. L'estament es tant nombrós que cap partit politic no deixa de captar-se'l i en aquesta lluita per conquerir sufragis els programes politics han adoptat reivindicacions econòmiques que del grup que aixis s'han fet conèixer com a força nova en el camp de la idea

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

pública.

La retribució promitja influeix considerablement pels grans sous no resulta massa superior a la del proletari. Sobretot hi ha desproporció entre la retribució d'una i altre mena d'homes si tenim en compte el que costa en temps i en sacrificis econòmics educar-los per a les tasques respectives. En certes especialitats de la indústria les retribucions són superiors per a l'obrer i ho són des dels 25 anys, o abans mentre que el moment similar de les retribucions majors en la dependència, no s'alcança fins ben passada la trentena. A més, tant com les xifres absolutes cal considerar les tendències. La curva de moviment dels salaris es mou més favorablement que la dels sous. Per Alemanya segons calculs de la Deutschnationalen Handlungsgehilfen Verband (Unió nacional d'auxiliars de comerç) els salaris del 1923 a 1929 han augmentat en un 87 % i els sous en un 73 %. Si prenem les xifres de més enrera la convergència de les curves es més acusada, ço que vol dir que l'espai que separava el promig de salaris i el de sous s'ha reduit.

I quan aquesta similitud de retribucions ha arribat a produir la utilització de l'instrument sindical de lluita, i amb ell s'ha obtingut una puja forçada de sous ha aparescut un nou i més gran perill el de l'atur forçós que castiga sobre tot als empleats d'anys. Les constatacions que han fet les associacions professionals respecte a aquest punt són literalment esgarrifoses. Les bases mínimes de treball tenen aquesta ~~primària resultan~~ deplorable conseqüència: qui a una certa edat es inscrit en les llistes fatídiques de l'atur forçós ja dificilment se'n esborra. El privilegi que els anys representaven amb augments graduals i de vegades amb a l o cacions subsidiàries per fills menors es torna ara una rèmora. I si la situació no canvia sortirà aviat el tipus de vell empleat - espontaniament disposat a renunciar les

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

primes i augments d'edat i a treballar pel preu i condicions del jovincel nou sortit de l'escola de comerç.

Potser aquesta situació sigui transitòria. Cal esperar-ho aixis, almenys dintre de certs limits, que són simplement els limits de la racionalització. Aquest mot sota la seva aparent inoquitat vol dir, que la desproporció de sous i ingressos de dependents se corretgirà però la diferència social entre les dues classes -dependents i proletaris- en el futur serà més aviat reduida. La gran massa, la creixent massa dels dependents farà més sensible la desvalorització de llur tasca social. La racionalització ha començat per la dependència de banca, (un temps l'aristocràcia dins la classe de dependents), que (cosa inaudita) sofreix avui considerable compressió per la mecanització creixent dels serveis. Les assegurances i les grans empreses mercantils segueixen el mateix camí. Àdhuc en la tasca del venedor que hom reputava la ciutadela inexpugnable del saber fer personal, fill de la simpatia, de la inlasable paciència, de la trassa en presentar les coses i encendre el desig de la volage clientela, se crea una nova manera de mercadejar, amb articles de marca i reclam preus unics, venda sobre cataleg i productes standard que no deixa brillar les calitats personals del venedor, i per tant redueix les possibilitats d'ascensió i millora. Creixen es cert els apoderats i els inspectors, però creixen -depressa- més encara que aquests estrats superiors les xifres expresives de la massa d'empleat o el que es igual el nivell promig devalla encara, i la dependència mercantil que era un estadi vers l'emancipació, avui tot just si serva aquest caràcter en les petites empreses individuals o en els llocs d'intermediari lliure sovint mediocre refugi d'un -- dependent que no pot recol.locar-se. Aquesta mena d'emancipació no alleuja ans al contrari fa mes pesada la sobreoferta de forces de treball que hi ha en el mon del co-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

merç. I no es veu com pugui ésser millorada la condició de la classe mitja sino es deixant-se alguns homes ressagats en les files de l'exèrcit proletari, que en l'esfera de les valors socials, segueix a prou distància, l'estament mitjà.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

Esperit de la classe mitja

Recordem que el concepte "classe mitja" té molt d'econòmic, però no es exclusivament econòmic. La persecució del guany, de la utilitat, es sense dubte el dinamisme més profunde i constant que obra sobre l'home tipic de classe mitja, però al demunt d'ell, cal comptar amb un complex de principis i d'idees, amb una conducta en tals idees i principis basada. Aquestsprincipis de l'home de la classe mitja apareixen, per espurnes isolades i això en èpoques relativament remotes. Més tard es codifiquen i analitzen, es a dir, hom els posà per escrit i basteix la seva teoria, al s. XVIII i son realitzats en massa en el periode immediatament seguent, sense dubte amb la llibertat política triomfant, amb l'establiment del sistema constitucional.

Werner Sombart, en el seu llibre sobre l'esperit de burgesia, situa a la Florència del quatre cents, les primeres esporadiques manifestacions d'aquest esperit de classe mitja, que ell anomena de burgesia "els principis d'una ben ordenada existència mitjana, amb tots els caracters d'una acusada parvificencia i bona honestedat estan ja formats vers 1450 en l'ànima dels comerciants en llana i dels canvistes florentins (W. Sombart, Der Bourgeois - pag.136) Efectivament, tal esperit es el que descriu el quatrecentista L. B. Alberti en son llibre "Del governo de la famiglia" on són recollides les primeres màximes d'una moral civil i mercantil, que en lliçó més vasta i tardana oferirem a la cultura dels homes un Daniel Defoc i un Benjami Franklin. Aquesta filosofia burgesa compren dues esferes: la relació amb les coses i la relació amb els homes i l'economia i la moral. Relació amb les coses, o diguem econo-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

mia es a dir menar segons calcul i previsió els sacrificis i esforços, els gaudis i profits de la vida; quan els teorics descobreixen aquesta disciplina, quan donen entrada en el camp del pensament a les seves construccions ho fan amb entusiasme infinit. Llegim en el llibre d'Albert repetidament citat per W. Sombart: "Sancta cosa é la masericzia" i més avall "la sollecitudine e cura delle cose cioe la masserizia." De manera que a la previsió, a l'ús racional i solicit de les coses hom dóna apel.latiu de cosa sagrada. Es la mateixa expressió devinguda un xic grotesca i un tros grollera per l'ús, de la nostra gent humil quant parla d'una "cosa tant sagrada com els diners".... Un escriptor vasc, va llençar no fa gaires anys, una idea idèntica R. de Maeztu com una gran novetat, en una serie d'assaigs sobre el "sentido reverencial del dinero."

El moment es prou interessant, per a la cultura i per a la moral humana, en que un interès purament econòmic entra en la conciència dels homes. Els escriptors, els juristes, els moralistes, es preocupen teoricament de l'esforç i del profit, escateixen no amb fins utilitaris i concrets, sino per raons de sistema i de doctrina dels tractes i dels guanys. Veure com es poden haver, no es feina mesquina i baixa, es labor que ocupa als intel.lectuals que diriem avui, als benestants i erudits. Mentre els qui comptaven llurs sous enguniosament afanyats eres bastaixos i drapaires, ningú no teoritzava sobre economia.

Però quan començà a preocupar-se'n el ric comerciant que tenia per a gastar molt més que el senyor del castell de fora vila, d'altre manera anaren els comentaris. La significació d'aquest moment es considerable.

Equival simplement a un refus, a un abandonament de les normes de vida aristocràtiques. Ja no serà més el noble de neixement qui sigui model i mesura. L'economia del

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

senyor era una economia semipública fundada en la violència; per això, primer gasta: després cerca ingressos a bastament. En canvi en la concepció burgesa primer cal tenir l'ingrés comptar-lo i després adaptar-s'hi per la despesa. La regla aurea de la classe nova es aquesta: "el teu guany sigui major que la teva despesa." Aixis neix l'estalvi. Aquest costum tan connatural, tan arrelat en la conciencia de la classe mitja fou un temps novetat heroica. Algú,sense cap coacció externa, sense imposició d'altri s'avenia a reduir el seus goigs, algú boi tenint mitjans, servava moderació. El principi, mai gastis més dels teus guanys, es torna ara: "gasta sempre menys del que guanyis". La idea de l'estalvi havia nascut. Però ben entés, l'estalvi volgut i lliure, no l'estalvi que es una imposició, el que es una virtut, el que afirma que una unsa estalviada fa més honor que cent unses gastades. Cap despesa sense bones raons de fer-la; aquesta fecunda idea de l'estalvi passa de la matèria a la força, i l'home, es torna prudent administrador de les forces de l'ànima, de les del cos i sobre tot del temps irreparablement fugitiu. La vagància es el corc de la moral i de la salut engendradora del deshonor i del desordre.

Tot el renaixement recull i cultiva aquestes idees. Racionalitat i càlcul, ordre i previsió, dominen cada vegada més la manera de produir, la manera de mercadejar i a l'empar d'aquestes regles del pensament,i la conducta, es forma la classe mitja, amb la seva peculiar psicològica.

Tres segles més tard que els florentins suara citats, la cultura de la Aufklärung s'apodera d'aquestes idees de burgesia, i les encunya en forma literariament no superada. Daniel Defoc i Benjamin Franklin formulen la moral de la classe mitja. Franklin especialment amb els seus "Poor

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

Richard's Almanac" publicat durant una pila d'anys, i dels quals fou extret el famós fullet "The way to Wealth" una de les produccions de l'esperit humà que major divulgació han assolit, dóna la fòrmula exacta, de l'esperit de la classe mitja, en escriure: "In short the way to wealth, if you desire it is a plain as the way to market. It depends chiefly on two words: industry and frugality that is: Waste neither time or money, but make the best use if both. Without industry and frugality nothing will do, and with them everything. He that gets all he can honestly and saves all he gets, necessary expenses excepted, will certanity become rich, if that Being who governs the world, tho whom all shoud look for a blessing on their honest endeavours doth not in his wise providence otherwise determine." Per damunt de tot, ell forja la frase famosa "time is money" veritable definició de l'esperit capitalista que la classe mitja ha engendrat, i en que la classe mitja s'ha fet forta i poderosa. Però aquest comerciant perfecte que Defoe describia, aquest tenaç perseguidor de la riquesa que Franklin alliçonava l'home de classe mitja, segons la nostra terminologia, no es limita a mantenir en l'ordre mes escrupolós els seus negocis, i a portar amb precisió els comptes i assegurar-se de la veritat dels seus guanys. Té unes certes regles de conducta vers el món exterior, té una moral externa. Aquesta moral externa, relacionada amb els afers comprèn dues categories de regles: a observar en el negoci i a observar per al negoci.

La moral en el negoci, ço es, en l'ajust del tracte, en la relació amb la clientela es resum en l'honorabilitat mercantil, es a dir, exactitud en el compliment de promeses, puntualitat en les entregues, realitat en els subministres i serveis. Un pagés, un obrer i a l'altre cap de l'escala un gran senyor tenen també la seva honorabilitat, pe-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

rò es altre cosa: en l'obrer es tracta essencialment de quantitat de feina, en el senyor de prestació personal també. Però en l'home de classe mitja l'activitat es descomposable en una serie de contractes, en els quals la condició personal no compta gran cosa, són normes objectives que qualsevol pot complir i es de sentir l'orgull amb que el comerciant de raça, sigui de gran o petit volum la seva casa, parla de que ell ha complert sempre els seus compromisos, i exigit que els altres també els complissin, enc no el seu treball, sino el seu patrimoni era l'obligat. A més d'aquesta moral -fidelitat als pactes- en el negoci, hi ha la moral per al negoci, una moral que es l'atmòsfera necessària del negoci. També aquesta es una característica de la classe mitja per ventura la més aparent i lloable de totes. Es ventatjós esguardant als tractes i als guanys servar certes virtuts, que en bloc podriem anomenar virtuts de burgesia. Són les domèstiques i obscures, no les heroiques i inusades, són les virtuts d'una vida correcta que no engendren santedat sino purament normalitat. Cal evitar totes les febleses que impediran ésser un bon negociant; mostrar-se en companyia de gent com cal; no ésser jugador, ni bebedor, ni femeller. Participar en la solemnització religiosa de la festa, en les usades costums, àdhuc en una certa ostentació dins de la classe o discret mecenatge exercit gremialment; cal sentir-se solidari de les velles institucions d'assistència o de cultura. Tot el que fa el ciutadà honrat segons l'expressió catalana. Una vida aixis sòlida i prudent, sense canvis de residència, adquirint si es possible la casa que hom comença llogant, això mante les relacions per als dies de prova, aixeca el crèdit, classifica avantatjosament el nostre nom.

Però ben aviat aquestes virtuts burgeses perden la base mesquina, inspiració arran de terra que les nodria.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

No es ja el propòsit de guany merament el que ens decideix a practicar-les. Walther Rathenau tenia raó en escriure: "Jo no he conegut encara cap veritable home de negocis per qui el guany fos la raó principal del seu treballar, i gosaré afirmar que qui pensa només en grans guanys de diner no es un veritable home de negocis." El que tot comerciant o industrial o professional estima en la tasca es el negoci mateix. Inmillorablement, perbe que referint-se només a grans empreses, ha formulat aquesta idea el propi Rathenau "L'objecte a que l'home de negocis dedica son treball i captenimients, en que basa son orgull i a que s'endressen sos desitjos es la seva empresa, sigui el que es vulgui el seu nom i caràcter: casa comercial, fábrica, Banc, consignació, teatre o ferrocarril. L'empresa es davant d'ell com un ésser corporal vivent que porta una vida propia, expresada en comptabilitat, organització, signatures i contractes. No hi ha per ell altre joia, ni esplendor que veure creixer el negoci, com un organisme fort, floreixent ....."

Es clar que això implica voler el guany. La fàbrica més ben plantada, produint els més exquisits i acabats articles amb reputació mundial, si treballa a pèrdua no pot satisfer al comerciant burgés. Sense profit tota aquesta joia tota aquesta moral, que arribava a deslligar-se de la mesquinesa, es marciria per manca de saba. I es que en això el sistema econòmic capitalista fundat en la propietat privada i en el canvi té una sabia limitació. Un negoci per a ésser aixis amat i ennoblidor, per a obtenir una dedicació total, ha de tenir un punt optim. Un excés de guanys que ens allunya d'aquest punt no es durader, la concurrència ens retorna a l'equilibri. Una pèrdua descoratja i fa impossible aquesta moralització del negoci que es el seu punt optim. Un guany moderat i constant, es la norma teo-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ricament perfecta l'ideal, com tots, inassolible.

L'evolució completa de l'"ethos" de la classe mitja gosaria descriure-la en els següents termes: Un temps la "auri sacra fames" engendrà en l'aristocràcia un cert esperit d'empresa, colorit de violència i expoliació i el mateix afany de diner, amb la creixent cultura deixa la força per a obrir-se pas en les vies pacífiques dels tractes i contractes, i aviat es descobreix que es condició d'èxit un esperit de previsió i de càlcul que sàpiga comptar i estalviar. Aquest esperit de burgesia es produeix en grau desigual segons psicologia dels pobles, però en tots hi ha un procés polítco-social que afavoreix la seva eclosió. Les etapes d'aquest procés són els Estats territorials unificats, es a dir la desaparició de les relacions polítiques feudals, l'exercit permanent i la burocràcia regular, l'emancipació religiosa i política; la seva coronació la llibertat civil. Classe mitja, es sinonim de llibertat política i de llibertat econòmica. La caiguda de les trabes gremials la llibertat d'emigració, el comerç universal, en fi el lliberalisme capitalista del segle passat, porten al seu punt més alt, l'esperit de la classe mitja, i per tant a una necessària decadència o almenys a una transformació.

Com que la manera d'ésser intel.lectual i ètica de la classe mitja s'adapta finament al sistema del lliberalisme econòmic, la classe facilita en gran manera el triomf del capitalisme, però el capitalisme, destrueix la seva mateixa condició com tota cosa viva, que per viva marxa més o menys depressa a la seva fí. Lligada la classe mitja a les condicions generals del lliberalisme capitalista quan aquestes condicions flaquejen l'estament perd vitalitat. Ara bé, la rapidíssima crescuda del capitalisme ha anat seguida d'una no menys ràpida decadència. Werner Sombart compara el capitalisme a un gegant que arrassa i destrueix tots els

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

conreus i edificacions per a fer-se una estada còmoda i ample, més que un cop ha netejat les velles construccions i conreus es troba orb, i no sap en què esmerçar la seva força intacta. Sombart es demana enguniós, quin serà el fi del drama, acas el gegant es junyirà al carro d'una nova democràcia (hom diria que, Sombart en 1913, data de "Der Bourgeois", presentia els plans soviètics dits quinquenals i l'economia dirigida) o tornarà al fons del Rhin l'or maleit i funest. (També d'això podriem per ventura trobar una realització en els indicis de Ghandi filant i teixint amb eines tosques i mogudes a mà, però que no deixaran sense ocupació a milers d'homes.) El capitalisme que sigui com sigui corre a la seva crisi final, s'emporta la classe mitja que junts havien nascut i un mateix aire de llibertat, de previsió i de racionalitat els vivificava. Si la decadència de les condicions lliberals de l'economia es un fet sense atenuants, ni correctius, cal reconèixer que l'hora de la classe mitja hauria passat i res no valdria per a resucitar-la. L'evolució que feia saltar les cadenes ferries d'un sistema aristocràtic no s'aturarà per les reflexions morals més o menys subtils i ben planejades de qualsevol concepció sociològica.

Mes observant la transformació del capitalisme l'enrariment de l'aire lliberal en que amplement respirava, veiem que si fa sofrir a la classe mitja no la destrueix; l'empobreix en l'ordre material, però en suma li permet de conservar la seva condició de capdevantera en els ordres intel.lectual i moral.

L'aristocràcia davant la poixança del capitalisme, per a captar-ne una part d'aquella força s'alià amb la burocràcia, sempre hi hagué una "noblesse de robe" que en el segle passat, es confon sovint amb la noblesa a seques; la perduració de cognoms aristocràtics en els anuaris militars i

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

diplomàtics es prou coneguda com també la influència fins en els medis parlamentaris dels països democràtics d'un gran nom hereditari. Son els mitjans de dominar l'Estat de controlar-lo malgrat l'onada ascendent de la democràcia. Però la burocràcia es fa ella mateixa més forta, en temes que les classes que volien dominar-la o influir-la són dominades per ella. A l'altre cap de l'escala l'obrer sindicat posa als peus de la seva burocràcia sindical, l'enorme puixança de les masses. Aquesta burocràcia sindical, es avui un dels instruments més sòlids de dominació i de poder. Ha servit de trampolí a un Mussolini p. ex. La possibilitat que en altres decennis tenia el general polític i arrauxat de saltar de l'obscur comanament d'una guarnició provincial al cap del poder, es reservada avui al secretari dels sindicats. Lenin tenia sense dubte la intuició d'això quan en el seu fullet sobre "L'Estat i la revolució" predicà inlassablement que la burocràcia sindical i la de l'estat revolucionari, han d'ésser amovibles i sovint canviades, que s'ha de sacrificar la tècnica o perfecció dels serveis a la certitud de que no engendraran opresió i que tothom es bo i capaç per a les tasques de control i registre,que en definitiva es lo que la burocràcia realitza.

Per definició tota burocràcia es classe mitja. Si el final del capitalisme, es una capitalisme d'Estat, la classe mitja no perdrà per això camp d'acció. Es arriscat de dir si en guanya, car el que la burocràcia li rendirà, ho perdrà pel cantó de l'artesanat, però les denses rengleres de la nova burocràcia sempre seran classe mitja en el caire més interessat del fenòmen que no es, evidentment l'econòmic, sino el moral.

La classe mitja nova s'enfortirà per tant en un sistema socialitzant, de capitalisme d'Estat. No la formaran homes economicament independents, de la manera que ho són a-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

quells a qui l'acumulació de riquesses per l'estalvi permet prendre la direcció de la producció; però si que serà independent, en quan fruint d'ingressos normals i segurs,no sofriran la coacció penosa de la misèria, la sumissió abjecte del malvestit i malmenjat.

En la mateixa tasca de dirigir la nova classe mitja no coneixerà la vigorosa individualitat, que el lliberalisme posava en primer plà, haurà de lluitar amb dificultats mes acusades, però aquest fet es produia ja, i ben marcadement sota el capitalisme. Es sabuda cosa que hi ha una manera, un istil tradicional en totes les grans administracions, i que aquesta tradició resisteix, els canvis politics més aparents. En la immensa majoria de les revolucions, passat el moment de confusió, quan tornen al seu nivell les aigues dins les canals de les noves institucions, hom descobreix amb cert estupor que a les ordres dels homes encimbellats pel canvi, serveixen en la diplomàcia i en la administració en els Tribunals i en l'exèrcit, funcionaris d'estracció antiga educats en idees clàsiques i que les serveixen donant una continuitat a la gestió de la cosa pública.

No cal per tant espantar-se de l'evolució que comença dibuixar-se per a la classe mitja; la coloració burocràtica de l'estament l'acosta al proletariat, per la manca d'autarquia, per la impossibilitat d'emancipació - l'allunya del proletariat més que ho està la classe mitja antiga per la seguretat del treball desconeixedor d'atur forçós i crisi, per les facilitats d'educació per la possibilitat d'estirar fins al màxim els ingressos i recursos, obtenint amb medis migrats un regular tenor de vida. Especialment per la voluntat avui clarissima en la classe de funcionaris de servar aquest esperit de cos, no caient en la condició psicològica del proletari, a malgrat de viure en la frontera de la seva condició econòmica. El funcionari no es en la pràctica

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

revolucionari, no té la catàstrofe prèvia per condició necessària de la reforma i millora socials. Té un sentit crític, potser lleugerament tenyit de cinisme pel veinatge amb l'envers de la política; però per com a crític, es un intelectual i cau en definitiva del cantó de la veritat i de la justicia almenys la veritat del moment i la justicia parcial, atemperades amb aquell sentit conservador - esceptic que impedeix les grans equivocacions. Contra totes aquestes excel.lències una tara: el seu escàs rendiment la seva tendència parasitaria, l'abominable propensió a proliferar, àdhuc quan no li fan l'ambient fàcil les clienteles polítiques i la sembra munificent de llocs i càrrecs amb vistes a futures collites electorals.

Amb tots els seus defectes la burocràcia no desdiu de la classe mitja. Es portadora de valors intel.lectuals i morals, absorbeix més cada dia professions intel.lectuals lliures de les que eren son i seran la sal de la col.lectivitat.

. . .

La necessitat de l'estament mitjà està demostrada. Ha nascut amb el capitalisme, on aprengué les virtuts burgeses; en la superació del capitalisme, de la qual els aruspex de l'economia anuncien els primers episodis, la classe es transforma sense solució de continuitat. Es necessaria amb la necessitat històrica de lo real, filla de causes profundíssimes i que no s'esvairan en quant la humana previsió abasta.

Mes que necessària es lloable. Si fos possible fer-ne la classe única, la millora del mon fora palesa. Els qui en ella han nascut senten la seva sort i la dignitat de vida social que el neixement els dona. No viu cap aristocràcia que no s'incorpori la classe mitja com un vi més fort per

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

encapsalar les essencies mig esvaides de les vinyes antigues. I no avença ni camina la classe inferior sense que a ella devallin com un ferment els homes d'altre classe. Els escriptors d'utòpies i els organitzadors de revolucions els homes que han subministrat al proletariat idees i impulsos, que han interpretat els seus sentiments i els han donat conciència de classe són homes de classe mitja: Owen i Marx, Kropotkin i Sorel, Webb i Lasalle procedien de la universitat, de la politècnica o de l'escola de cadets. Eren fills de magistrats i fabricants, ignoraven aquella tragèdia de la familia proletària com a comunitat de consum, d'habitació i d'educació que abans he analitzat. Dins la classe inferior per tant, la producció de noves idees, el suport de valors intel.lectuals, l'educació i l'exemple, el donar sentit a la vida i direcció a la voluntat, el relligar-nos amb els de demà, presentint les seves penes i lliberant-nos de responsabilitat es tasca que a va càrrec de la classe mitja i es una cosa gairebé cómica trobar-se amb un Marx que es passa la vida amb els llibres al davant i la pluma als dits, amb un G. Sorel, enginyer arribant al cim de la carrera burocràtica que després de donar una nova paraula als obrers, s'escarrassen a convencens de que l'emancipació dels obrers ha d'ésser obra dels obrers mateixos. Questió de mots! potser serà obra dels obrers més fins ara ha sigut pensament de la classe mitja, que fins en aquest camp de la lluita de classes, es la que més altes prestacions ha rendit, perque sempre pot més, qui més sab.

La causa última de la dissociació i antagonisme de classes es la concepció materialista de la història, la moral utilitària de tipus xinesc, que professa la doctrina del més fort, que cerca el major plaer, i que al ram econòmic més té cura de les quantitats a repartir, que de l'equitable distribució. Però és l'home el que interessa no la

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

riquesa, que ha de servir-lo, sense mai tiranitzar-lo. L'única classe que viu en la riquesa, creant-la i sense estar-ne privada, sense sentir-ne la cruel privació és la classe mitja, que l'estima, però només com a mitja, que no la menysprea com el jugador ociós, ni l'odia com l'afamat, es la classe mitja. De vegades se'n vol desprendre però llavors el seu pensament es -com deia Kant- semblable al d'un ocell que fos conscient de la resistència de l'aire que el sosté, i pensés que en el buit volaria millor. Això es la riquesa per la classe mitja, l'instrument pesat i delicat a l'hora, costós i necessari que no podem de cap manera abandonar. I la classe mitja, única que sap moure aquest instrument sense espatllar-lo, ni ferir-s'hi, es avui encara contra tota tesi extremista, la més util de les classes socials, aquella que tots voldriem enfortir i ampliar per a millora comú de la humana espècie.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

III

L'EVOLUCIÓ DE L'ESTAMENT

1.er La lluita de classes.

Determinisme històric i lluita de classes

De les doctrines de Marx la més àmplia i general, la més específicament filosòfica, es sens dubte l'anomenat materialisme històric, ço és: l'afirmació de que el moviment d'emancipació dels obrers no ha d'ésser realització d'un fi ideal, sino consequència necessària de les condicions econòmiques. El materialisme històric significa no sols una explicació de la història passada, sino a més i principalment condiciona l'evolució futura. La reforma social no serà un procés inventat, obra del pensament súbtil i generós d'uns quants, realitzada per la voluntat de molts més,ans serà com un germen que madura en el si de la societat,les forces productives de la qual amb la fatalitat de la seva necessària evolució, donaran a llum una organització social nova. La més famosa i enèrgica formulació del determinisme econòmic, es troba en el pròleg a la Crítica de l'Economia Política on llegim: "En la seva vida de producció social "els homes incideixen en determinades relacions independents "de llur voluntat. Relacions de producció que corresponen "a un grau donat de les forces materials productores. El "conjunt d'aquestes relacions forma l'estructura econòmica "de la societat, la base real damunt la qual s'aixeca una "superestructura jurídica i política i a la que corresponen "determinades formes de la consciència social. La manera "de produir de la vida material condiciona els processos "de la vida social política, i en general de la vida de l' "esperit. No és la consciència dels homes lo que determi-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

"na llur ésser, ans és llur ésser que determina la cons-
"ciència. En un cert grau de llur evolució les forces ma-
"terials productives de la societat cauen en contradicció
"amb les relacions de producció preexistents, o el que és
"només un nom jurídic pel mateix fenòmen, amb les relacions
"de propietat en que fins llavors s'havien mogut. Les for-
"mes evolutives de les forces de producció es tornen cade-
"nes de les forces de producció mateixes. Llavors comença
"una època de revolució social. Amb el canvi de la base e-
"conòmica, tota la superestructura social és enderrocada
"més tard o més d'hora."

i en el manifest comunista on l'expressió és purgada de tot regust acadèmic i empra formes més fàcils i populars llegim: "Els principis teòrics del comunisme no re-
"colzen en cap idea, ni concepte, no han estat imaginats
"o descoberts per aquest o l'altre filàntrop millorador
"de l'humà llinatge, són l'expressió genèrica de relacions
"existents d'una lluita de classes que existeix, d'un mo-
"viment històric que es va produint sota els nostres ulls!

Hem topat amb l'expressió lluita de classes. Per Marx és el fenòmen sociològic essencial. Hi ha una llei filosòfica de la història el determinisme econòmic. Aquesta llei té una realització sociològica avui: el fenòmen de la lluita de classes, i aquesta lluita de classes reconeix unes causes econòmiques, doctrina del plus valor, de la concentració progressiva i de la crisi periòdica de superproducció fins arribar a la crisi final de l'ordre capitalista. Heus aqui tot el sistema marxista, tancat en cercle formant una construcció dialèctica poderosa.

Ens interessa ara veure en detall el caire sociològic, és a dir la lluita de classes. Necessàriament el moviment emancipador del proletariat ha de revestir forma de lluita de classes. Car, per bé que és possible que homes

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

de diversa professió, estament i classe, es trobin units en un alt ideal de justicia i s'esforcin per a realitzar-lo com el concebiren, una unió d'elements heterogenis no l'admet, no és possible per al partidari del materialisme històric. Qui professa aquesta doctrina determinista de lo econòmic, afirma que els canvis socials no deriven sino de variades relacions de producció, de la nova formació i de la nova contraposició de classes, i de que mercès a la lluita de classes arribi a sobirania i predomini la que correspon a les noves relacions de producció. La classe, oprimida en l'ordre social capitalista, però que en relacions de producció canviades serà cada vegada més la dominant, és el proletariat. Aquesta classe doncs en profit de la futura societat té interès a menar d'una manera tancada i resolta la lluita d'estaments, i té a més, ella i no cap altra classe, la puixança precisa per a dur-ho a terme. I això per llur enorme majoria, que un cop investida del poder farà innecessària cap altra emancipació.

Universalitat del fenòmen; lluita de classes.

"Quina possibilitat d'emancipació hi ha per als alemanys?" es demanava Marx en 1848 en la seva crítica de la filosofia de Hegel, i la resposta que ell mateix es feia diu: "L'emancipació radicarà en la formació d'una classe "amb cadenes radicals, una classe de la societat burgesa, "que no és cap classe de la societat burgesa, d'un esta-"ment que és la disolució de tots els estaments; d'una mu-"nió d'homes que té caràcter universal pel seu universal "dolor: que no reivindica cap dret especial perquè no se "li ha fet cap tort especial, sino la injusticia o tort "en sí, universal; que no retreu ni invoca títols histò-"rics sino titols humans; que no està en contradicció en "algun aspecte amb les conseqüències de l'Estat polític, "sino en contradicció total amb els antecedents de l'Estat "politics; un estrat de la societat que no pot emancipar-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

"se sense emancipar a tots els altres, perquè ell és la "pèrdua total de la humanitat i que només reguanyant to- "talment la humanitat pot afermar-se aquesta solució de "la societat en un sol estament, és el proletariat".

"El proletariat comença amb el moviment industrial "perquè no l'ha engendrat la pobresa naturalment produida, "sinó l'artificialment suscitada; no el constitueixen la "massa d'homes mecanicament oprimits per la gravetat so- "cial, sino les masses filles de l'aguda dissociació in- "dustrial especialment de la dissociació de la menestralia "per bé que, més tard, la pobresa natural del món i el "servatge hagi col.laborat a fer-lo".

"Quan el proletariat anuncia la injusticia de l'ordre "social actual, no fa sino declarar el secret de la seva "mateixa vida, car ell és de fet la solució de l'actual or- "dre social. Quan el proletariat exigeix que sigui aboli- "da la propietat privada, eleva a principi organitzador de "la societat, el que la societat eleva a principi organit- "zador del proletariat, el que en ell s'ha produit ja,sen- "se pròpia intervenció com a resultat negatiu de la socie- "tat".

Per aquestes raons la lluita de classes no es en Marx un detall tàctic, un xoc episòdic per a assolir ací o allà menys jornada i més salari. La lluita de classes és l'instrument, i el camí d'una completa renovació de l'estructura social.

Les organitzacions polítiques permanents en què els treballadors s'allisten per a obtenir la superació de l'ordre capitalista són lluita de classes i com és dit en el "Manifest Comunista": Tota lluita de classes és una lluita política.

Per conseqüència tot moviment obrer és revolucionari perquè és lluita de classes. El moviment obrer no ha d'és-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ser incondicionadament, externament revolucionari en el sentit de no poder-se obtenir la transformació social sino per mitjans de violència. Justament segons la concepció materialista de la història aquesta evolució es produirà fatalment, i pel marxista ortodoxe, és un punt de molt secundària importància, si la lluita final entre la burgesia agonitzant i el proletariat que arriba al poder, es produirà en formes de pacífica comminació i aplanament, o en xocs violents. Però si que ha d'ésser revolucionari el moviment obrer, si que ha d'ésser lluita de classes en el sentit de no admetre que pugui triomfar per reformes socials o mesures polítiques, sino que unicament pot afermarse i vèncer en crua contradicció amb tots els governs, amb totes les altres classes socials. Si Marx en diverses èpoques de la seva vida i en aquella mena de tutela o censura universal que exercí sobre els protestataris i revoltats de tot el món, es manifesta en sentits diversos i àdhuc contradictoris sobre la discreció i oportunitat dels intents de revolució, això no implica doctrinalment rectificació ni contradicció de criteris. Si les circumstàncies són adequades per a una revolució lenta, llavors n'era partidari, i sino, no. Justament amb el crèixer de la influència política del proletariat i amb la major perfecció i eficàcia dels medis repressius de la policia, la tàctica revolucionària sembla més arriscada, perque d'una banda l'èxit de la revolta és improbable, i d'altra la debilitació de les posicions polítiques del proletariat molt més costosa. A més la revolució pot ésser supèrflua perquè -com ha ensenyat Lenin- el proletariat conquistarà el poder no destroçant l'Estat polític, sino adormint-lo.

Lluita de classes i política

Segons la concepció marxista la lluita de classes no ha d'ésser sindical. Marx no era hòstil a la unió dels treballadors per oficis i especialitats als sindicats de

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cada ram, reconeixia llur eficàcia, però no admetia que fossin el punt central del moviment obrer, perquè com que només persegueixen finalitats econòmiques concretes, impliquen gairebé sempre el perill de fer obligar el terme final, que es polític, del moviment. Àdhuc la més perfecta forma d'associació obrera, la cooperativa de producció, és judicada per Marx un mitjà insuficient, inoportú, per a superar l'organització social, ja que les cooperatives de producció, àdhuc si compten amb l'ajut del crèdit de l'Estat, s'han de moure en un sistema d'organització capitalista i del dit sistema tenen tots els defectes. No en una activitat cooperatista dins l'ordre general capitalista, sino en la desaparició del capitalisme han de trobar els obrers la solució. La lluita de classes es la condició forçosa de l'emancipació del sindicat, es una eina útil pels treballadors en llur lluita contra la burgesia, per a millorar cada dia llurs condicions d'existència, però no serà prou per a triomfar del sistema burgès-capitalista.

Finalment la lluita de classes i per les raons ja exposades ha d'ésser un moviment internacional: "Proletaris de tots els paisos, uniu-vos" aixi es tanca el manifest comunista, i amb aquest rètol és saludat a la frontera de la república socialista dels soviets, tot nou arribat a aquelles contrades.

. . .

Tal és la doctrina de la lluita de classes com instrument del progrés, per ventura la més corrosiva de les que integren l'ortodoxia socialista, sobretot perquè està profundament arrelada en les masses, i perquè troba estímul en certes condicions negatives, en certs defectes dels humils.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXCVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

La crítica aristocràtica

Contra la doctrina marxista s'ha aixecat, ferotgement aristocràtica, una tendència no menys unilateral que ha resumit darrerament amb eloqüència no comú Os. Spengler, el conegut autor de la "decadència d'Occident", en un fulletó destinat a prestar suport a l'actual dictadura d'Alemanya i que porta el títol de "Jahre der Entscheidung", (anys de decisió). El pensament de Spengler no és pas original, però està enèrgicament formulat i fa de bon seguir i fàcil extractar. Heus-el aquí en resum:

Abans que tot nega Spengler el fonament econòmic de la revolució (antítesi del materialisme històric.) Al contrari la revolució es metafísica i projecció jurídica de la metafísica, no és economia. La revolució consisteix senzillament en la destrucció de la cultura considerada com a cosa viva. No es produeix la revolució sino en les grans ciutats, perquè tota gran ciutat és un fenòmen de decadència. Allí s'hi congria un poble nombrós, desarrelat de la terra, una "massa social" sense forma, immens sorral d'homes que només relliguen programes i partits especulatius, es a dir inventats. La massa està, per això mancada de les forces naturals d'unió, durada i creixença. En la gran ciutat la influència de la vida de familia és curta, l'home es deslliga de la llar, no hi ha una perduració de la casa, amb un nom i un patrimoni; s'afina la intel.ligència però una intel.ligència estèril, crítica, que només viu al dia i per qüestions del dia, nodrint-se del llegir diaris.

Ara bé: una cultura en l'ordre social, vol dir, la conservació de certes formes, en tots els camps, àdhuc en els detalls més nimis, del pensament i de l'acció, la qual cosa només s'obté mercès a generacions seguides, que hagin servat una ètica rigurosa i una austera concepció de la vida, tal, que penetri tot l'ésser humà, amb milers de

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

deures i coercions, lligams mai formulats i gairebé mai arribats a l'esfera de lo conscient, però que transforma tots els homes, que aixi s'han educat en un tot solidament únit, àdhuc per damunt de fronteres nacionals.

Riquesa i cultura

A aquesta llei d'homes els caracteritza a més una rigurosa noció de l'honor, és a dir el sentiment de la incondicional responsabilitat de cadascun per la conducta de la classe. Això es l'honor professional, l'honor de classe o de nació. La pèrdua d'aquest honor per pròpia o aliena culpa és la fi de la vida moral i social d'un home. Aquesta solidària responsabilitat la tenien i més o menys encarcarada i inerta la conserven els senyors pagesos i els oficials de l'exèrcit, l'artesanat gremial i el patriciat mercantil, les families principesques. El qui no pertanyia a una classe, era "ordinari", és a dir, comú, vulgar. No és la riquesa lo que fa la distinció, ni la seva manca lo que impossibilita, per més que l'instint materialista del segle passat en ordenar la taula dels valors socials, hagi fet passar davant tota altra cosa el concepte d'opulència.

La característica d'una classe viva, es que es reforma, que es recria sense parar. Dels propietaris de grans plantacions americanes nasquè en poques generaciones una aristocràcia terratinent, que als Estats Units tenia certes característiques dels landlords i que en les terres de parla espanyola engendrà una "grandeza". Una i altra moriren per la guerra de successió americana i les lluites civils i per la influència creixent dels reis del tant per cent de Chicago i Buenos-Aires. Vol dir que quan una classe no es renova, la crítica que nega la necessitat de la seva perduració, té un èxit immediat i complet perquè resta sense justificació, fora de l'articulació de la societat que dóna a cadahome i a cada activitat el seu rang

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

en la vida. Llavors són concedits drets generals i drets comuns, però la societat i la cultura es basen en la desigualtat: Hi ha forts i febles, temperaments de manar i d'obeir, homes creadors i ineptes, naturaleses actives i reposades. Cadascú té el seu lloc en l'ordre total, com més rica és una cultura, major és la diferència, no la contraposició, dels seus elements. Ningú no accepta ésser igual de qui és el seu inferior, i menys que ningú els que treballen materialment, amb les mans i l'esforç muscular. "Drets iguals" és un clam contra natura, un senyal de decadència social. Es una tonteria intel.lectual, suposar que l'estructura social filla de la tradició, crescuda i no forjada pel temps, pugui ésser substituida. La vida no la pot substituir res més. Després d'ella només hi ha la mort. La protesta igualitària, és cosa de gent nascuda amb mala salut moral, que en lloc de sentir-se internament d'una raça poderosa, es nodreixen de ràbia i protesta per llur vida amarga i tenen en la testa una juridicitat excessiva, un sentit de justicia que no té eco en la natura. Es el detritus de la gran ciutat la bohemia política i literària, els nobles degradats com Catilina o Philippe Egalité, acadèmics tèrbols, especuladors i aventurers, i.mesclats amb ells malalts, i il.lusos d'algun ideal abstracte. Això fa degradar les revolucions en decadència sagnants. Tot el que és servir, silenciós, entregar-se a una tasca, honor, responsabilitat, manca en aquest "humiliats i ofesos".

En definitiva, doncs, la contrària de distingit no és "pobre" sino ordinari. Un pensament mesquí, un sentiment vil serveix a la massa de la gran ciutat, per als seus propòsits de venjança i destrucció. D'ací vé la tasca constant d'inocular la "consciència de classe" "la lluita de classe" a la multitud desaconsellada, per discursos i fulletons, en els quals les altres classes són els poderosos

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

els rics, els espoliadors. Els drets del poble, no es reclamen per al poble, que és totalitat, sino pels "desheredats".

Lluita de classes i nihilisme.

I d'aci deriva el nihilisme. S'escarneixen les formes nobles i els vells costums un xic encarcarats i inadaptables ...., però l'odi i la negació arriben més enllà, i ja no és sols la tradició i el costum, sino tota mena de cultura, bellesa i gràcia, l'elegància del vestir, el maneig desembarassat de les formes de cortesia, el parlar escollit, la polidesa del cos, tot el que revela educació. L' "otiumcum dignitate", la coneixença de l'art vell i l'erudició, àdhuc la tenència d'un jardi amb plantes exòtiques, provoquen la ira, l'incendi, la destrucció. Tota cultura és afirmació de superioritat de l'enemic. Les seves creacions no poden ésser compreses, no és possible anexar-les espiritualment, no són "per a tothom", cal doncs destruir-les.

A més tota cultura superior ben diversificada, engendra el que fa esclatar en follia d'odi i enveja a l'home de natural "ordinari", ço és la propietat. Diguem ací interrompent a Spengler que la concepció de la propietat antiga i durable heredada dels pares i arrodonida en decennis de treball i privació, de la propietat que no és una càrrega per als altres sino un dò que hom posseeix, és cosa que no resisteix certament a l'anàlisi històric. La immensa majoria dels grans patrimonis sinó són fills de la industria, o de l'especulació a l'alça del sol urbà que és com la generació actual ha fet <u>els seus</u>, són fills del comerç i de les especualacions crediticies i gestió d'emprèstits (generació passada) o perduració de la riquesa feudal en vinculacions (generacions més remotes). Més fàcil és ennoblir i dignificar la propietat pel seu fí, que per la seva causa. La propietat com a mitjà i cami del poder, no

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

la propietat filla de l'estalvi. Quan César conquistà i explotà les Galies, o més modernament quan Cecil Rhodes conqueria les mines sud-africanes per a fundar un imperi, podien presentar una millor justificació de la propietat, que amb la idea de l'estalvi i les virtuts econòmiques, idea de "beceroles" com amb frase justa clamava K. Marx. I sentint prou bé que trepitja fals terreny, Spengler en el fulletó que comento abandona de seguida aquesta pueril visió de la propietat, per aanalitzar-ne altres caires, com és ara que en la majoria dels idiomes per anàlisi etimològic o per interpretació vulgar de la paraula, hom descobreix que propietat vol dir la propietat immoble, el patrimoni rústec, i que, eco de la misteriosa significació tradicional, la família burgesa que prospera, s'enriqueix, compra terres o s'enllaça per casament amb la noblesa territorial, i al revés el senyor descendent de feudals que decau, ven o hipoteca, converteix en diner anònim i sense caràcter la propietat. Només la propietat, no el diner, crea la tradició de cultura, del fruit del luxe, que és condició de la cultura. La presència sobtada del diner en mans dels qui no tenen aquella tradició del fruit, del moure's desembarassadament entre les coses del luxe, que són també de la cultura, dóna l'espectacle que ja criticaren Marcial i Juvenal, dels rics de guerra, de l'americà que compra a pes d'or antiguitats i ruines. La riquesa en poques mans es bona -parla sempre Spengler- perque és garantia d'educació, possibilitat d'alta política i de vida econòmica sana per a tots. Però el pensament racionalista sobre la vida, la mort i el destí dels homes, suscita l'enveja, aliena per natura al bon treballador, i en la qual troben ufana les llevors de la política democràtica, en la que s'expansiona la mentalitat malaltissa de Rousseau.

Llavors la revolució, agafa tendència i contingut e-

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

La evolució econòmica engendra el proletariat ço es la separació i lluita de classes

conòmic, es suscita oposició entre rics i pobres, i la lluita de classes. Es vol tenir tot lo que pot comprar-se amb diners, i per això hom es partidari de la comunitat o de la repartició de riqueses, de la destrucció i del menyspreu de certs béns de cultura, no susceptibles de repartició.

Aquesta revolució destructora -segueix dient Spengler- no ha triomfat fins ara en la postguerra, però començà amb la introducció dels conceptes materialistes que substitueixen als conceptes morals en iniciar-se amb Ad. Smidth i abans amb els filòsofs escocesos de tendència analítica la investigació abstracta de lo econòmic. La traducció d'aquelles construccions doctrinals de l'economia en l'ordre polític, engendren el lliberalisme que s'emprèn la tasca d'esborrar distincions hereditàries i de fer permeables els estaments. Vers 1840 ja suficientment assegurada la llibertat política, l'impuls revolucionari s'orienta vers la igualtat econòmica, i en lloc de combatre als aristòcrates són els rics, els que la revolució vol rebaixar en poder i influència. En el fons hi ha identitat entre un moviment i l'altre. En nom de la igualtat o de la llibertat, en nom de la ciutadania o de la misèria, els que parlen són professionals de l'agitació i gairebé sense excepció privilegiats per la neixença. Ni Owen, ni Marx, ni Fourier, ni Lasalle, ni Engels, o tirant més enrera Robespierre i Marat, no eren proletaris, tots ells eren acadèmics i si no empresaris industrials. Els altres, els innombrables revolucionaris obscurs, en la immensa majoria dels casos ha estat periodistes, escriptors, mestre d'escola, recentment secretaris de sindicat. Raríssimes vegades algú que en un moment hagues treballat materialment (Proudhon o H. George) si és que cap considerar com a demagogs i homes de lluita de classes, aquests reformadors socials.

El concepte abstracte de proletariat creat pels doc-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

trinaris del socialisme l'accepta totalment la burgesia. No correspon a cap mena de treball concreta i precisa, però s'ha fet centre de gravetat de tota la política, corresponent al moment d'incomparable mesquinesa en les arts i en la literatura que hom anomena "naturalisme". Aquest tipus convencional i en definitiva execrable, és converteix en objecte d'un veritable culte, heroi i àdhuc ídol d'una generació, fins que el seu triomf despullant-se de hipocresia implanta com a forma de govern la monstruosa invenció que anomenem dictadura del proletariat.

Tal dictadura és de fet la de la bohèmia política, amb l'ajut del proletariat. Els homes que a Orient pastaren les commocions del 1848, o aquella Commune parisenca, que boi s'apoderà de França com el bolxevisme de Russia, haventho impedit en definitiva la més sòlida quadratura de l'exèrcit i de l'estat derrotats, aquells homes eren juristes, redactors, mestres d'escola, i àdhuc capellans, desencaminats de llur vocació primera. La història clàssica en forneix exemples múltiples de la influència igualitària de l'església a Roma, a Persia i a Babilònia. El primer teòric de la lluita de classes fou de Siéyes, volent convertir el tiers état en tot, de res que no representava. L'irònic esprit dels abbés que parlaven graciosament contra l'autoritat i la monarquia, engendrà els Talleyrand i els Fouché.

L'església i la lluita social

La genial intervenció de Lleó XIII (parla sempre Spengler) ha frenat enèrgicament la tendència socialitzant de l'Església Catòlica. D'ençà de llavors és clar que per al clergat l'ànima de l'homes és més important que el seu vot, i les qüestions metafísiques i morals, més que la intervenció en la vida econòmica. Era temps perquè tots els sistemes socialistes, són fills del pensament cristià teològic. La Utopia de Sant Tomàs Morus, La "Ciutat del Sol"

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

de Campanella el dominicà, les doctrines de Thomas Münzer, i àdhuc les de Fichte, arrosseguen encara molt de dret natural i doctrines de lo just, és a dir l'escolàstica filtrada per Ad. Smith, en el darrer escriptor citat.

I al revés, si les concepcions escolàstiques són progenitores remotes del Marxisme, el marxisme ha engendrat un sistema dogmàtic, amb ortodoxia i escolàstica, Sants Pares comentaristes i heretges i excomunions, i una doctrina escairada, simple popular, i una moral pràctica.

Aquesta té per imperatiu la lluita de classes. Un temps la lluita de classes concentrava sobre el tirà, es a dir el rei, les seves ires. Vers 1840 són aristòcrates i clerecia el blanc dels seus atacs. Avui es el capitalisme concepte un xic indefinit, relacionat amb les condicions de l'economia actual, en què predominen els conceptes de productor i consumidor, d'empressari que dóna feina i proletari que ven la seva capacitat de treballar.

Socialisme és el capitalisme dels de baix, dels que volen adinerar una mercaderia, el treball humà, perquè ells la posseeixen, igual com els homes del pur càlcul i de l'especulació, volen adinerar totes les altres. Entre el capitalisme de dalt i el de baix, tots dos universals, tots dos internacionals, s'ofega la comunitat econòmica i cultural que el món occidental havia creat, i aquesta és la resultant de la lluita de classes.

En definitiva la tesi conservadora de Spengler és una redacció nova i eloqüent de les elocubracions de Nietzsche, esgarrifat de la distància entre la feblesa de l'élite i l'espessa vulgaritat de les masses en la nostra edat contemporània. Crítica a la qual no podriem negar exactitud perquè la consciència clara i intel.ligent de la minoria civilitzada no comprèn ni es satisfà de l'energia instintiva apassionada de les masses en recerca de poder

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

i organització i inversament els elements desfermats, no comprenen la cultura aristocràtica incapaç de resistir un assalt parell.

Posició de l'estament mitjà en la lluita

L'home de classe mitja està condemnat a oscil.lar sense repos entre la rara i feble agrupació dels escollits i la grolleria de la gentada, sent en la seva classe mateixa, en els atacs que sofreix, l'irreductible antagonisme que hi ha entre els valors mercès als quals es manté i progressa la vida espiritual, i les altres valors vitals d'existència en que les institucions col.lectives prenen arrel. I Nietzsche, amb ullada profètica, diriem que va preveure la dictadura nacionalista, retreient als intellectuals llur escepticisme, llur excesiva llibertat, enfront de la superstició popular de la classe i la nació superiors a tot. Quan ha desaparescut la lluita de classes en el xòc de la qual, la mitjana era la víctima forçosa, la unitat s'ha conquerit només a mercè d'una essencial mutilació, d'una capitisdiminutio de la classe mitja, que ha vist naufragar en la dictadura lo essencial del seu caràcter; l'anhel de llibertat, la independència de l'esperit.

. . .

La fecunditat de la idea: lluita de classes

En resum la lluita de classes anunciada com a llei del progrés, ha donat durant tres quarts de segle contingut a l'evolució de la societat. En la debilitació de l'estament mitjà s'ha volgut trobar una demostració de l'eficàcia d'aquesta pseudo llei de la lluita. A tot arreu, els dogmatitzadors del socialisme, han cantat himnes de joia per la desaparició de l'estament mitjà, que deixa enfront i sols proletaris i propietaris, expropiats i expropiadors, i que permetrà l'espectacle catastrofal de la caiguda del sistema burgès. Però qui sense desconèi-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

xer la importància dels fets econòmics, professa un respecte absolut per la fecunditat de les idees, no pot estar-se de pensar i de dir, que la lluita de classes afirmada i enaltida com a llei del progrés, pot trobar o no episodis que la confirmin, en un moment i un lloc determinats -això té poc interès i nul.la importància- però ha tingut una fecunditat enorme i maleïda, en el camp de les idees. La noció que els propietaris al lluitar contra proletaris, els directors de la producció contra els servidors de la producció, demanda de treball contra oferta de treball, servien al progrés de tots, acceleraven l'evolució fatal, ço és, complien un mal necessari que en definitiva és un bé, n'ha resultat en no poca part la disgregació de la nostra societat el desequilibri entre els seus elements, que ocupen successivament posicions de dictadura i de conspiració contra lo estatuit, sense incorporar-se mai a una plena i normal solidaritat. La teoria de lluita de classes, donant una justificació noble als instints menys confessables d'un i altre camp, ha desservit profundament la causa del progrés que pretenia afavorir.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

2.on El fet de la "proletarització"

Si fullegem uns quants estudis actuals sobre la classe mitja, aviat ens cridarà l'atenció aquesta paraula "proletarització". Com gairebé tots els neologismes de la sociologia, és ingrat, ofereix a la intel.ligència i àdhuc a l'orella cantells vius i dificils de passar, però en canvi és un mot que torna, que reapareix, que es fa d'ús forçós, perquè, amb ell, d'una manera precisa i amb expressió curta i comprensiva, són evocats fets diversos però enllaçats en un conjunt, i que presenten un caràcter.

La proletarització es un fenòmen definit i fins mensurable

Aquest complexe de fenòmens que anomenem "proletarització",és en realitat una mera acceleració atribuïble al desori de la post-guerra de fets més antics, i per dir-ho així immanents en el cos social. Com tot fenòmen que té per subjecte la classe mitja, aquest complexe, pot esguardar-se de punts de mira diferents. Ara com un fet de la psicologia col.lectiva, ara com un procés de la política, o de la cultura, però és evident que sobretot cal veure-hi un fenòmen de l'economia. Lo que vol dir que afirmar la proletarització no és emetre un judici moral, sino registrar un fet material i com a tal mesurable, almenys pels mètodes un punt convencionals i aproximatius dels index-number. Proletarització podria llavors definir-se com la rebaixa del standard de vida de l'estament mitjà, al nivell del proletariat. Les questions capitals que tal definició planteja són: a) L'existència del fenòmen; b) Si és susceptible de mesura; c) Si podem esbrinar-ne les causes i per tant les possibilitats de remei; d) Un cop denegada aquesta possibilitat, si es tracta d'una girada de l'humà destí, ineluctable en quant abasta la previsió ra-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cional, o bé, si és un episodi passatger que cal estudiar de seguida abans no l'esvaeixi el mer passar del temps.

Malgrat la primària importància del factor econòmic, en considerar la proletarització no fóra just ni científic oblidar-ne el caire polític; altrament un i altre estan enllaçats d'una manera inextricable.

La crisi de la democràcia es una crisi espiritual de la classe mitja

La proletarització de la classe mitja en l'ordre polític té la seva manifestació més aparent en la greu crisi teòrica i pràctica que sofreix la democràcia parlamentària, la qual era creació de la burgesia, és a dir de l'estament mitjà. Els seus procediments, la seva tècnica de govern, àdhuc on encara no ha perdut la forma jurídica tradicional, es veuen influits deformat i en suma substituits, per mètodes d'acció directa que el sindicalisme havia formulat, doctrinalment i codificat en regles pràctiques d'aplicació.

Cap home del nostre temps, pot ignorar, vull dir, rebaixar la significació i el pes històric de les múltiples dictadures contemporànies, totes les quals amb diferències considerables ofereixen això de comú. Es vanten de posseir una àmplia base popular, mes són en realitat inequívoc producte d'un ferment, d'un llevat: la ideologia nacionalista, socialitzant, i autoritària, nascut en la consciència de l'estament mitjà, especialment dels seus sectors acadèmics, però operant sobre les masses populars, i a tal fí, posant-se, en formulació simplificada de les idees, en violència dels procediments, en dogmatisme, al nivell, que com hem vist en les darreres pàgines del capítol precedent són característiques del proletariat. Breu també ací podem -i devem- parlar en justicia d'una proletarització de la classe mitja.

Per a donar una descripció del fenòmen proletarització de la classe mitja en el seu caire econòmic, comença-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ré referint-me al periode de post-guerra, el qual es caracteritzat pel triomf del que per a entendre'ns de pressa anomenaré "americanisme". Vull dir l'èxit de la inspiració materialista, del pensar quantitatiu. La racionalitat del capitalisme triomfa i s'imposa per damunt de tota fantasia individual de tota diferenciació capriciosa del consum. D'altra banda s'ha produit arreu una concentració i una coordinació d'empreses, subministres i recursos en tal manera que els mots trust, kartell, koncern, pool han passat de les revistes de borsa i els fulls financers a la més usual conversa, fins al punt d'agafar sovint un sentit traslatici com ara "brain trust" o "política del cartell" que han emprat tots els diaris de la terra. A l'endemà de la pau un gran organitzador que fou ensems un pensador original, es feu el propagandista d'aquesta tendència racionalitzadora en uns fulletons de propaganda admirablement concebuts i redactats. La tesi de Rathenau era inatacable. La destrucció enorme de riquesa que la guerra implica s'havia de compensar de pressa en moment en que no sols el capital era minvat per la guerra, sinó el treball i la moral enervats per l'ús de la violència i l'estalvi descoratjat per la inflació i per l'amenaça, latent, d'una revolució. En tan compromeses circumstàncies l'organització podia servir de molt i calia obrir el camí a lo standard, lo corrent, lo produit en sèrie i per tant més barat i sense residus. Si a la fí de l'any els elegants tenien només cinquanta mostres de teixits de seda per a corbata en lloc de mil -aquest era l'exemple de Rathenau- no es perdria gran cosa. Però condició d'aquesta coordinació, era que la direcció del treball es concentrés en poques mans.

Això ha esdevingut realitat i molt de pressa. Pocs centenars d'homes (retrec de memòria sense literalitat en

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

La racionalització econòmica en la post-guerra

la cita, per tant, un mot de Delaisi) que a més es conèixen mutuament, dirigeixen a tot Europa, les gran empreses de crèdit, de transport, de indústria i d'energia que dominen els mercats. Aquesta concentració en poques mans de tant poder ha fet possible la resta de la tasca de racionalització. La millora dels processos productius, la perfecció de les organitzacions mercantils, la uniformitat, tipificació, standardització dels articles, normalització de les necessitats, canalització de les demandes, nivellació i assegurament dels mercats, ampliació de certs consums ... excedeix el que esperaven els homes mateixos que en cada cas van iniciar-la. Tot el món econòmic està avui sota el signe de la massa, de la quantitat; hom persegueix i realitza, a costa d'actuacions de vegades brutals, de vegades súbtils, en que s'aprofiten certs caires de la psicologia col.lectiva, una entelèquia dels tractats d'economia pura, l'anomenada: "elasticitat de la demanda". Cal sempre major consum, perquè siguin valuables les masses creixents dels productes; cal un major consum, perquè no resti sense remuneració el capital esmerçat en un ram determinat.

La tendència econòmica ha tingut en relació amb l'estament mitjà una conseqüència important: L'antiga classe mitja s'ha vist bandejada de posicions nombroses pel trastorn mundial: en part aquesta pèrdua ha estat compensada per la formació d'una élite proletària. En canvi la nova classe mitja, ha crescut i ha crescut de pressa, manifestament, en proporció o percentatge major que el proletariat. Buròcrates, i empleats particulars, dependents, són avui moltíssims més que fa cinquanta anys. Tal proliferació de la burocràcia ha tingut incidències polítiques curioses. El pès que sempre exercí el cos de funcionaris en la governació dels Estats, s'ha fet més sensible, però ara

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

hi ha un matís, sindicalista, de massa o quantitat en tal influència. Més que no els Directors Generals i Caps Superiors, són els de baix els grans caciques de correus, policia, mestres d'escola, qui l'exerceix. En un mot: és encara la classe mitja, però la classe mitja nova i en certa manera proletaritzada.

La guerra mundial amb la intervenció de l'Estat sobre les indústries acaba d'arrodonir el quadre. Després la intervenció creixent de l'Estat ha arribat a invadir els paisos de més pura i viva tradició lliberal, Anglaterra, Holanda, Dinamarca, i ajudant-hi la crisi, totes les indústries recloses en el límit estret del mercat nacional, han corregut a demanar a l'Estat que matés la competència i forcés el consum, sempre perseguint l'elasticitat de la demanda. I llavors han surgit lleis com les de França que fan beure ví a l'exèrcit, o com les que obliguen als remaders a consumir pinsos nacionals i als industrials a prendre carbó de mines que no suportarien la concurrència exterior. Tot lo qual té el necessari contracop, de reduir el camp a la creació personal, i, en posar fèrules de ferro a la vida econòmica, sosté el capitalisme fins a cert punt, però redueix encara més les possibilitats de la classe mitja, que si no és rigorosament incompatible amb el capital, però tampoc n'és filla nutricia.

Impostos i inflació

En fí la creixent i opressora intervenció de l'Estat implica augment d'impostos que pesen més damunt les existències mitjanes, almenys en els paisos llatins, amb la seva tècnica tributària especial, que grava el producte brut, estimat, o com diu la llei espanyola de la contribució industrial "el mero ejercicio" d'una indústria. La intervenció de l'Estat ha gravat arreu del món amb un capítol especial i ràpidament acrescut de despeses, a totes les empreses industrials. Em refereixo a les càrregues so-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cials, les pensions, les assegurances, les indemnitzacions de comiat. També en aquest punt l'estament mitjà ha sortit més castigat que cap altre.

Entre els esdeveniments de la post-guerra cap tan voluminós i que tal impressió hagi causat als homes com la inflació. Es sabut que fou destructora de l'esperit de previsió i estalvi arrelat principalment en la petita burgesia; que produí a més l'expoliació de rendistes i tenedors d'obligacions, i més en general, de tots creditors, pagant-los en una moneda que el mateix estat falsejava. Però darrera aquest descomunal engany hi havia la llei i els tribunals que mantenien l'afirmació de la identitat de valència, o dient-ho en el llenguat-ge metafisic que plau als economistes la "nominalitat de la unitat de valor". Lo que vol dir que un franc és un franc, i un marc és un marc, no un franc tants o quants mil.ligrams d'or fí o de plata fina. Es una cosa que sorprèn a qui no s'hi ha acostat mai, llegir les planes súbtils i profundes que sobre filosofia del diner, sobre valor del diner, han escrit Simmel, per exemple, o més encara els teòrics de l'economia Knapp Bendixen.

Valor creació de la llei, valor fenòmen psicològic, valor per comparació entre quantitats setmanals o mensuals de la renda .... Cap doctrina ha estat prou per a mantenir-lo aquest famós valor, i la influència desmoralitzadora de la inflació s'ha fet sentir arreu. Amb tal evidència que en les enquestes sobre la classe mitja obertes per revistes i autoritats, i en les que fou demanada opinió a gent de tota mena i per tant a politics i periodistes que tendeixen a una fàcil improvisació, era al.legat i analitzat com a fet essencial com a fenòmen primari per a la classe mitja, el fet de la inflació. Vegi's, per exemple, l'enquesta publicada al Butlletí de la "Cambra Mercantil de Barcelona" i

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

especialment les respostes dels Srs. Ventosa i Calvell i Ossorio Gallardo, amb el paper que assignen a l'estalvi o a la renda (números de juliol i agost 1935). Si algun fenòmen és clar i conjuga amb l'augment de la classe mitja nova, és precisament aquest: comparat amb els de pre-guerra els ingressos de la classe mitja depènen en major proporció de la seva activitat i en menor del seu capital. El fet és obvi: la destrucció del capital-renda ha estat considerable, el desplaçament de tota la societat vers les classes inferiors, igualment.

La reconstrucció del capital no l'ha fet la classe mitja

Certs; a benefici dels daltabaixos dels vint anys últims, fan ferotgement castigats d'especulació, sobre les monedes, sobre les mercaderies, sobre les posicions de crèdit, fou possible renovar el capital d'explotació de moltes empreses, potser no en igual volum total, però redistribuit en guisa, que resultava igualment eficaç o més eficaç. El que no s'ha refet, a proporció, és el capital d'ús, de fruició, aplicat a satisfer necessitats o capricis, no a reproduir-se en béns de consums. En un mot, si el capital com a categoria econòmica ha sortit relativament bé de la prova, els capitals líquids, de cada home de la classe, han minvat considerablement. En tal sentit, l'artesanat i la petita pagesia, els dos grups socialment més interessants de la classe, són els que han sortit més mal parats de l'episodi

El gran capital industrial, ha sofert molt menys, perquè va renovar les seves instal.lacions a costa dels creditors, en els quals, (obligacionistes, petits comanditaris, rendistes per vitalicis) predomina la classe mitja. En canvi, l'artesà, el petit burgès, dificilment ha pogut usar del crèdit, i saldar en el bon moment, en moneda desvalorada el deute que havia servit per a refer instal.lacions o per arrodonir un patrimoni. Com a consequència de

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

l'afebliment econòmic de la classe. Avui l'estament mitjà depèn molt més que abans de les grans potències del capitalisme. Els petits industrials són literalment devorats pels grans trusts proveïdors, els metges deixen de costat una clientela inassequible per a posar-se a servei d'una Germandat, o d'altres formes d'agrupació mutualista; les professions lliures, d'advocat i arquitecte tendeixen a burocratitzar-se, a posar-se al servei d'una gran empresa, i amb el fí de defensar-se contra aquesta mena de minoració dels ingressos de la classe mitjana, l'estament coneix lo que mai havia vist: el sindicalisme professional, la unió per a millores i profits de tots. No ja la classe mitja nova, els dependents i els buròcrates, àdhuc l'artesà i el petit pagès, s'agrupen i compren en comú, i treballen segons tarifes, i rebutgen determinades formes de producció, si l'agrupació professional ho prescriu.

Aparició del sindicalisme i del atur forçós en l'estament mitjà

Malgrat moltes dificultats, la situació de l'estament mitjà, com la de tot el món econòmic, s'anava arranjant, fins que pels darrers mesos del 29 esclatà la crisi. La prosperitat dels anys 25-29 que es revela en la inflació universal dels comptes d'estalvi i comptes corrents i en l'especulació a l'alça de totes les borses del món, ha fet més sensibles les privacions en què es debat el món econòmic dels nostres dies. La liquidació que ha fet l'Estat de certes il.lusions polítiques (deutes i indemnitzacions de guerra, en relació amb pensions i reparacions), obligà als governs a desvaluar, a apujar els impostos i finalment lliurant una aferrissada batalla als sindicats de funcionaris a reduir sous i emoluments, i també per aquest conducte reduia les possibilitats de l'estament. Més impostos menys salaris, el crèdit tancat, la xifra d'afers reduida àdhuc en aquelles branques del consum (aliments) que sem-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

blen menys compresibles. En un mot misèria, reducció de vida, proletarització. El terrible flagell de l'atur forçós, que era un fenòmen tipicament obrer, comença de castigar en proporcions considerables a la classe mitja.

. . .

Si examinem en anàlisi somer els efectes de la crisi, en el procés de proletarització de cadascun dels grups que integren l'estament mirjà, constatem lo següent.

La proletarització per grups de l'estament mitjà. - La pagesia

La pagesia que àdhuc en els països bel.ligerants suporta bé la guerra, i que en els països de inflació troba un jubileu per a les hipoteques i deutes a llarg termini (tant que un dels objectes perseguit per Roosevelt al devaluar el dóllar era fer una nova edició de l'episodi) ha sofert greument de la crisi. El nacionalisme econòmic l'ofega. Avui no pocs països com Espanya i França pugnen per revaloritzar fent-ho pagar al comú, les collites de blat obtingudes a cost excessiu en terres inadequades, i en lleis especials tracten de forçar el consum i prevenir l'exportació de productes que com l'oli o el ví són excessius, i no troben en altres països l'apreuament del consumidor. De fet les explotacions mitjanes i petites es defensen millor, o potser amaguen sota una comptabilitat indiferenciada les penúries positives. Les despeses socials i tributàries, són acrescudes, però no en la mesura que a les ciutats, la qual cosa és el contracop natural de la vida social menys complexa. A pagès el petit propietari i el pobre proletari tenen el mateix metge i el mateix mestre, sovint les mateixes diversions. La diferència de classe és pura, no la fa el consum més abundant i suntuós sino el fet que l'un és economicament independent i l'altre és salariat. Altrament també la mitjana pagesia so-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

freix, car les dificultats d'escolar els productes són cada dia majors i no pot deixar de passar així quan s'ha produit una contracció de la demanda per raó de la crisi i l'atur forçós. Una adaptació més rigurosa al mercat, l'extensió dels sindicats, especialment eliminant l'intermediari encaridor, i fent regular la demanda, són mesures, que junt amb la major difusió de l'ensenyança tècnica-agrícola, poden portar, donada la prudència i tenacitat de l'agricultor, una perduració en la composició social de la pagesia, conservant-hi en les proporcions que fins ara hi tenia l'estament mitjà.

La petita indústria d'obrador

L'artesanat ha perdut sens dubte en importància en els nuclis urbans. En moltíssims de casos l'existència de l'obrador familiar, en la botigueta de barriada, només es sosté perque la vida del seu propietari, és la d'un obrer de la seva localitat. Tothom coneix sobre quina estreta base de clientela són mantigudes tals empreses. Determinats articles, per exemple, calçat, han fugit pràcticament a la producció en taller i passen a la fabricació en gran serie, en termes que la majoria dels sabaters degraden a fer adobs de calçat vell, i comença d'ésser rar l'home-de certa posició que tingui com abans mai no mancava, la forma pròpia a casa del seu sabater-proveïdor. Els artesans de tota mena, són inferiors als grans negocis, no per la manca d'utillatge o la tosquedat dels procediments, sinó per defecte dels avantatges que proporciona la compra a l'engrós, que encareix les coses més que no pas una tècnica imperfecta. En els rams de confecció, camiseria i calçat, també en la sastreria, la gran empresa s'ha afermat resoltament. Possiblement en la construcció i en certes industries de l'alimentació: fleca, xarcuteria, dolceria, l'evolució continuarà esborrant l'artesanat. Però en canvi nombra d'industries beneficiaran de l'abaratiment que la motorització amb el corrent elèctric,

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

els diessel i els petits motors a gas i benzina portarà als taller domèstics. En reparacions i instal.lacions, es a dir on el treball no pot ésser totalment mecanitzat, on la destresa manual, i àdhuc el cop d'ull i les solucions noves, tenen aplicació, restarà sempre una vasta esfera en què l'artesanat vencerà a la gran empresa, en termes que en definitiva no és tant pavorós com alguns àugurs suposaren al pervindre immediat de la classe mitja industrial, de la petita indústria i de l'artesanat.

La botiga

El comerç ha portat una paradoxal evolució en els temps darrers. A Alemanya, a França, el nombre de negocis mercantils ha augmentat d'ençà de la guerra i en certs rams, drogueria, merceria, tabac a Alemanya, els detallistes han crescut del 1925 ençà, però la immensa majoria d' aquestes noves empreses eren servides pel propietari i algun familiar únicament, i llur fundació era deguda al comiat d'alguns obrers, dependents, o funcionaris, que no reeixien a recol.locar-se. Com que aquest augment de negocis de detall no ha portat major consum, ans al contrari és conseqüència i derivació d'una crisi, la situació d'aquests novells comerciants no pot ésser brillant i llur competència debilita la posició dels que abans ja tractaven els mateixos articles en els mateixos llocs. Altrament és característic l'augment que els grans magatzems,les cases de sucursals múltiples, i els magatzems de preus únics han experimentat, i éssent vist el major cost que en personal i en impostos tenen els negocis de referència (grans magatzems, preus únics, etc.) es evident que això implica una condemnació dels mètodes seguits pel petit comerç, ja que amb despeses majors, les empreses més grans, tenen una rentabilitat més clara i segura.

Les investigacions de l'enquesta oficial alemanya del 1926 porten a la conclusió de que una sisena part de la

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

riquesa alemanya es gastada en pagar les tasques de distribució i que en promig cada article en passar del productor al magatzemer de gros i al detallista, amb més les comissions i transports, minves, assegurances i despeses que fa, rep un augment del 50 % en terme mig. Tal situació és manifestament injusta i necessitada de reforma. Bé està que quan creix la riquesa creixi l'aparell que l'ha de repartir, però enfondir els canals de la circulació no és lo mateix que partir-los i tornar-los a partir per a reajuntar-los més avall. La cooperativa per a certs articles,el gran magatzem que permet solucionar en breu estona els proveïments del mes, i això justament el dia que hom ha percebut el sou o cupons del seu ingrés, són les formes modernes del comerç de detall. Només quan el petit comerç faciliti i no encareixi la satisfacció de la demanda podrà afermar-se contra els grans establiments de detall. També en la nova classe mitja hom constata fenòmens de proletarització. Per més que ací l'estadística seria especialment rica en ensenyances, és cosa de que no dubta ningú que sàpiga observar que hi ha milers de metges, advocats, escriptors i artistes, ja no dic actors i músics que no disposen del mínim d'existència.

I en els empleats que representen les més segures i constants rendes de treball la xifra absoluta dels emoluments no depassa el nivell de moltes existències proletàries. La diferència, ja és prou sensible, radica en la certitud de la situació i en els drets passius, però l'existència de molts funcionaris públics és de tan modesta, tocant als límits de la misèria.

Els funcionaris són de tots elshomes de classe mitja els que més senten tocant-los a la propia pell el fet de la proletarització: per la manera de treballar, per l'experiència d'un passat recent, per la seva organització re-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

glamentària que dóna fets els quadres i la disciplina del sindicat, per la seva educació i activitat que els fa interessar-se positivament per les qüestions polítiques i econòmiques.

Les observacions per grups típics permeten de comprovar en els funcionaris públics un promig no molt superior als obrers qualificats, fet agreujat per la circumstància d'ésser la mitja elevada pels sous relativament apujats dels alts funcionaris. En canvi s'exigeix a les noves generacions majors prestacions i formació cultural més sòlida.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

I V

LA SITUACIÓ PRESENT DE LA CLASSE

1.er Classe mitja i socialisme

Plantejament del problema

En altre lloc d'aquest estudi hem vist que la psiquis proletària avui floreix en un complexe de sentiments, idees i actuacions als que convé la designació comú de socialisme. I també hem arribat a la conclusió de que la característica última i irreductible de la classe mitja és la seva voluntat de diferenciació i de resistència contra el proletariat. Deriva necessariament d'aquestes dues proposicions el fet de que ara serà examinat, de l'oposició política entre classe mitja i proletariat, i com que el socialisme és forma com una mena de baix continu de la vida civil damunt el qual es dibuixen els episodis diaris, la posició política de l'estament mitjà vé a ésser determinada sobretot per la seva relació amb el socialisme. Tots els problemes, els d'actualitat efímera, parlamentarisme i eficiència governamental amb la qüestió de les dictadures com a seqüela, els de més llarga durada, com ara si la llibertat té encara prou dinamisme per a sostenir les institucions capdals de l'Estat i els problemes eterns, com és ara la realització de la llibertat en l'ordre econòmic privat, i per tant la justificació o condemnació dels drets de propietat i herència, de familia i contractació actuals, tots els problemes polítics repeteixo, tenen una solució socialista. I ens interessa veure en ràpid resum el criteri de l'estament mitjà enfront d'aquestes solucions.

La classe mitja es naturalment anti-socialista

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

La classe mitja antiga, és a dir, menestralia artesana i petit comerç ha vist durant decennis en el capitalisme el seu enemic essencial; avui aquesta hostilitat s'ha girat més aviat contra el socialisme.

La classe mitja historicament es combatuda pel gran capital

Esguardant l'ahir, la creixença invasora de les grans empreses fabrils i mercantils, era per l'estament mitjà antic, el perill immediat de que calia defensar-se amb urgència. La menestralia resistí fluixament, i el comerç amb més encert. Els grans bazars, forma capitalista del negoci detallista foren combatuts en certa manera amb l'ajut administratiu. Tota mena d'ordenances policiaques de vexació, per perills d'incendi, per raons d'higiène,etc. tendien a fer dificil sino impossible l'obertura de bazars nous. Impostos especials foren reclamats i establerts contra el colós capitalista invasor de l'esfera de la venda al detall.

També els artesans intentaren coaccionar i combatre les grans empreses industrials incorporant-les als gremis i classificant-les amb desventatge en la tributació, o agreujant les quotes accessòries i les petites vexacions que l'exacció d'impostos comporta o facilita. Els resultats han estat insuficients pel fí que es perseguia.

Les lleis tributàries especials contra els grans magatzems han estat totalment inoperants, mes, han demostrat la vitalitat de la institució.

Els impostos especials, foren traslladats a la clientela, i provocaren una màxima velocitat en la rotació dels capitals, que els fés més suportables. L'agitació entre les masses de compradors no arriba a conseguir que hom prescindeixi dels avantatges de la compra en bazars. Lo mateix passa amb les cooperatives de consum. D'any en

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

any devenen més poderoses i llur creixença, com la de les empreses industrials capitalistes no dóna senyals d'aturar-se encara avui.

En suma: la manera de lluitar de menestrals i petits comerciants resulta i havia de resultar inutil perque s'entestaven en voler retornar a etapes ja passades i superades, de l'evolució econòmica, de l'organització general del mon. Allí on la gran empresa és més barata, ràpida i eficaç les punxadetes i chinoiseries administratives, no resolen res: els forts triomfen de mesures policiaques i tributàries.

Com el teler mecànic, el tren i el vapor han vençut al teler, la diligència i el veler, la sabata de fàbrica, l'automòbil de serie, la confecció, en un mot el producte standard de massa, triomfen sobre el treball individual. I com el comerç individual en les seves formes antiquat, amb els seus costos excessius, no admet racionalització, es produeix necessària i automàticament el nou ordre de coses en que predominant la gran empresa el consum és en general afavorit. La minoria de productors sacrificada, ha de renunciar sense que el món es recordi del seu sacrifici.

La classe mitja s'ha adonat obscurament que calia canviar de política i fer tasca positiva d'atac en lloc d'obra de contenció. Renunciar als camps en que el capitalisme i la gran empresa triomfen i defensar-se en els altres, o cercar en tot cas de tenir els mateixos avantatges de la gran empresa, per les compres en comú servei de clientela, etc.

Un canvi més essencial de les posicions s'ha produit, perquè la classe mitja s'ha solidaritzat amb la gran empresa en la comú resistència al proletariat. La por del fenòmen difós que anomenem socialització, és a dir la

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

coacció sempre creixent dels interessos col.lectius, ha unit les dues cledes hostils. Aquest episodi serà probablement passatger i els grans moviments de dictadura a Itàlia i Alemanya, semblen inspirar-se prou de les necessitats de la classe mitja, contra el gran capitalisme. Però les aspiracions de l'estament mitjà són tan diverses i en certa manera contradictories, que en la realització no pot haver-hi satisfacció completa.

El feixisme i el nazisme no arrenquen d'interessos econòmics. Són moviments nacionalistes, antiparlamentaris militaristes .... En la invocació racista, en el jugar a milicies, en l'aureola massa teatral dels dictadors, en certa vindicació històrica de drets i posicions altament qüestionables, arrela la força del moviment. Però el seu èxit ha estat afavorit i no poc, per la desesperació i la misèria que la post-guerra, i amb ella la proletarització de la classe mitja, representen. Sense aquest empobriment de l'estament mitjà, sense la por que suscitaren a Itàlia les ocupacions de fàbriques, sense l'ajut d'intel.lectuals, els moviments feixistes no haurien vençut ni durat.

L'antisocialisme de la classe mitja mòbil dels seus moviments antiliberals

Realment és prodigiós amb quina inanitat es llença un moviment dictatorial. Hitler ho ha promés tot segons el públic que l'escoltava: puja de salaris i baixa de salaris; seguretat de la renda i cancel.lació d'hipoteques i baixa d'interessos; als uns aliments barats, als altres aranzel elevat i encaridor; rebaixa d'impostos per un cantó, augment de les prestacions de l'Estat per l'altre. L'organització nazi no podria pas resistir si li fos presentada a cobrament una part mínima de les lletres de canvi que estengué en la propaganda.

Però ha pogut escapar-se fàcilment de les reclamacions. La classe mitja era antisocialista: ara també ho és enc que a Alemanya almenys, porti el nom de nacional-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

socialista i arreu del món respira un cert aire socialitzat, (si puc permetrem aquesta expressió). L'antiga idea del menestral per qui socialista era un home ple de enveges i passions que esvalotava els ànims proletaris i xuclava els mísers diners del pobre treballador, amb un pretext de propaganda i resistència, ha canviat de denominació i ara no és el socialisme sinó el marxisme el que suscita totes les inquietuds i desconfiances. La situació per al menestral vé a ésser aquesta: capitalisme són els bancs i els bazars, els trusts que no deixen lloc a ningú per guanyar-se la vida, les grans companyies de privilegi legal o real. A l'altre cap: marxisme són els desvagats i malcontents, els que reclamen subsidi d'atur forçós, i sobretot els secretaris i capitostos de sindicats que viuen parasitariament de la reforma social. Capitalisme i marxisme no tenen pàtria, són internacionals,i -això almenys a Alemanya- capitalisme i marxisme són fenòmens jueus per la font de les idees que sostenen l'organització i pels homes que les encarnen. Aquesta doctrina és simple i per lo mateix alhora eficaç i falsa. Entre altres resultats ha tingut la inesperada virtut de fer sentir als partits socialistes que no podien viure entre tants odia i per no morir els hi calia comptar amb la classe mitja, conquerint-la i amb tal finalitat modificar el text dels programes i el tó de les propagandes.

Evolució paral.lela del socialisme i captació de la classe mitja

L'experiència del poder ha estat en general i arreu del món fatal als socialistes. El menor-dany dels que els ha causat, ha estat l'escisió dels partits llargament provats en l'opisició. Mentre uns quants dels seus homes amb l'experiència desenganyada del poder, reduïen a un reformisme radical molt prudent i suportable el vell programa de supressió de la propietat i de la llibertat de contractació, una massa de gent jove, es refugiava en la intran-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

sigència doctrinal, i en la teoria de la catàstrofe prèvia, renegant del contacte afeblidor amb les responsabilitats de govern. Els socialistes -si és que hom pot continuar donant-els-hi aquest nom- governamentals, tracten ara de captar l'ajut de la classe mitja, que un temps consideraven impossible d'obtenir, perquè sobretot en el sector pagès passava per eminentment reaccionària, perquè tenia curs la doctrina de que els obrers sols eren la majoria necessària per al triomf socialista, i finalment perque la classe mitja nova es proletaritzava per sí sola, i per tant vindria a caure al sí del socialisme, com una fruita madura, sense esforç.

I bé! hem après que una certa classe pagesa, que no es ben bé proletària, la dels parcers, que amb noms diversos trobem arreu d'Europa, és tant o més radical que els més vermells dels obrers industrials. Resistència a l'autoritat, destruccions, atemptats, vagues, lluites electorals violentes, són coses que s'han produit en tots els països d'Europa on les agitacions de la reforma agrària han fet entrar en la consciència de les gents la idea de la possibilitat, i àdhuc de la possibilitat immediata, d'un canvi de relacions jurídiques. En canvi la classe mitja nova es proletaritza cada dia més en el que es xifra de guanys, tenor de vida, possibilitats d'emancipació, però sense caure en el socialisme, sense mai acabar d'ésser proletària. El socialisme s'ha donat compte de que la majoria en quantitat -que tampoc ho són en termes absoluts els proletaris cent per cent- no basta per a implantar el nou sistema. Pagesos i funcionaris, són imprescindibles; sense intel.lectuals no es fan revolucions. I com que la consciència de l'opressió capitalista es desvetlla en certs sectors de la classe mitja, alguns dels seus homes fan la meitat del camí vers el socialisme a l'hora precisa en que el socialisme fa

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

la meitat del camí vers aquests sectors, i declara sovint que no és un partit de classe que accepta els homes d'origen "petit burgès", intel.lectual, un temps tinguts per enemics, per la mateixa raó de la seva proximitat social.

Com es presenta la propaganda socialista

Què pot oferir aquest socialisme (un xic esbravat cal reconèixer-ho) als menestrals i als dependents? Aquesta és la qüestió que s'han platejat els directors del socialisme, i que han tractat de respondre tenint en compte la que la seva experiència dels obrers els ha ensenyat, vull dir, que no basta el miratge consolador d'una futura realització de la societat perfecta i harmònica per guanyar adeptes i electors, sino que a tal fí cal no ja per a demà o demà passat, sino per avui mateix donar resposta a certes qüestions engunioses.

En el diagnòstic socialista els mals de la classe mitja hi són ben descrits: La petita empresa es veu cada mes desallotjada de posicions tradicionals per la gran empresa, la importància social dels negocis modestos minva, i d'aquesta hegemonia econòmica dels més forts, resulten perjudicats no sols els proletaris sino també els menestrals privats també d'una part de la justa remuneració, o més ben dit del total producte del seu treball. Però en les solucions no és fàcil arribar a obtenir un assentiment unànim i no és fàcil, perquè en la classe mitja manca la unanimitat sempre. No hi ha una classe mitja, sino dues, la vella i la nova, i la posició de cadascuna és distinta enfront del socialisme per raons històriques, o sigui, per raó del moment de la seva naixença. La classe mitja antiga, la menestralia i el petit comerç es en el fons una supervivència de l'organització industrial precapitalista, i del punt de mira polític interessada a servar la seva posició econòmica independent autàrquica per això gelosa de la seva modesta propietat.

La divisió essencial de la classe mitja es una divisió històrica

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

La classe mitja nova és, per contra, un fenòmen clarament de l'època capitalista. Tan privada de propietat(no d'estalvis) com el proletari més proletari, socialment afectada pels mateixos perills que el proletari, i en desitjos, actuació i mentalitat, diferent dels menestrals o dels petits propietaris rurals.

Classe mitja i expropiació

Cal doncs en el programa socialista, que vulgui conquerir la classe mitja, recordar-se de les diferències entre una i altra classe. Això és particularment important en presència de problemes concrets i sobretot de la propietat privada. El socialisme la nega almenys teòricament i això es per a modestos pagesos i menestrals totalment inacceptable. En realitat els darrers intents de programàtica socialista allí on el socialisme ha tingut una experiència del poder, tracten la qüestió amb menys intransigència no fos més que per acordar els compromisos que el partit lliga amb l'opinió i el testimoni i recordança d'actuacions no massa remotes. El socialisme ha començat com un fenòmen urbà i industrial, i quan la crisi de post-guerra l'ha convertit de partit de classe en partit de govern, no s'ha pogut lliberar a temps del gest agressiu contra la propietat de l'aspiració a socialitzar els mitjans de producció. Rigorosament parlant, un taller modest, o una heredat minúscula són medis de producció tant com la casa Krupp o el major dels latifundis. Debades diuen els politics directors del socialisme que ningú ha pensat en expropiar els petit pagesos que van a jornal per altri la meitat dels dies de l'any, o el fusteret de veinat que no té més fadrí que un familiar mig invàlid. Debades els doctrinaris avisen que la socialització de la petita empresa és tècnicament impossible i sociologicament innecessària, i que la qüestió es redueix a l'expropiació dels grans expropiadors ... La idea simple i essencial, la idea que perdura

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

es la de la incompatibilitat entre socialisme i propietat i aquesta idea allunyà dels rengles socialistes els homes de l'estament mitjà.

La nova justificació del dret de propietat

Otto Bauer, leader del socialisme austriac en 1919, donava la fòrmula "El socialisme desarrelarà la propietat d'expoliació, no la propietat de treball." El sol de l'aristocraàcia, del clergat i del capital ha d'ésser socialitzat, no el sol propietat del cultivador, que restarà propietat privada (Der Weg Zum Sozialismus - citat per Rudolf Kustermeier - Die Mittelschichten und der Sozialismus). I en aquella afirmació Bauer es reclama de la més pura ortodoxia marxista en els següents termes: L'exigència socialitzadora deriva de la doctrina del plus-valor. La propietat comú entrarà en el lloc de la propietat privada, perquè el plus-valor no el percebeixin uns pocs sino la col.lectivitat. !Però de plus-valor no n'hi ha, allí on no hi ha proletaris! Per conseguent l'exigència de socialització es totalment infundada quan es tracta d'explotacions que no exigeixen forces de treball estranyes a la familia mateixa de l'empresari. Si exploten a algú, si expolien a algun obrer és el mateix homes que és senyor i propietari de l'empresa, a un familiar que té comunitat de patrimoni i de consum amb ell.

Altre intent doctrinal més súbtil per a reconciliar propietat i socialisme, el devem a Eduard Heimann i podria ésser aixi resumit: La socialització en últim terme no implica negació sino afirmació de la propietat. L'obrer salariat ve a restar, cas de manca total de treball, en relació d'absoluta dependència respecte al capitalista. Aquesta situació de pròpia inferioritat ha de cessar per la propietat col.lectiva dels mitjans de producció. L'obrer ha de sentir novament el seu treball com a cosa pròpia, i perque això pugui ésser i sigui, ha d'ésser vençuda la so-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

birania del capital anònim, i en el seu lloc instaurada la institució de la propietat col.lectiva. Marx mateix parla d'una resurrecció de la propietat individual. Si aquest és el fí de la socialització, és obvi que allí on de bon principi ja és viva i activa la relació entre treball i propietat, el que cal és respectar-la! Cap socialista pot demanar que sigui destruida per a ésser de seguida restaurada.

Certament la ratlla entre propietat de treball i propietat d'expoliació és dificil de marcar. No hi hauria propietat de treball sino alli on cap força estranya, cap salariat no és utilitzat? Però per què eliminar de la propietat de treball la petita hisenda en què mort el pare, la vídua o els fills infants han de contractar uns jornalers? Mentre l'amo formi classe i agafi el càvec o la falç al costat dels jornalers, podriem parlar de propietat d'explotació? La resposta és òbvia: si en sentit econòmic; no en termes de sociologia. Uns centenars de pessetes en la caixa d'estalvis, no fan a un home capitalista ni rendista. Però aquelles pessetes són capital i llur interès anyal és una renda. Per això els sindicats lliures alemanys en el seu programa han pogut inscriure aquest mot: "Els nostres sindicats no reclamen l'expropiació sense distincions de "totes les propietats. Llur combat va només contra la gran "propietat, que amenaça tant als proletaris com als petits "propietaris. Volem la restauració dels lligams entre tre-"ball i propietat, únic fonament moral de la propietat,des-"truit pel capitalisme, explotant a molts en benefici de "pocs. Allí on aquell lligam es trencà -grans empreses- si-"gui restablerta la propietat comuna o col.lectiva. Allí "on propietat significa encara unió del treball i els me-"dis de producció, allí la socialització no és necessària, "ni demanada."

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

La lliure contractació i el neo socialisme --- Economia planificada

No menys delicat que el de propietat és el concepte de llibertat econòmica. També ací el socialisme reformista ha tirat un xic d'aigua al ví, almenys en l'ordre teòric. Car en la política pràctica, s'ha marcat una nova tendència tan activament ecomanadissa que potser no hi ha fenòmen econòmic més discutit en llibres i revistes. Vull parlar de l'economia planificada.

De Marx resten en peu sobretot les pàgines crítiques, la dissecció de l'estructura i el funcionament de l'economia lliberal-burgesa. En les obres poques coses tan vives com la doctrina de la crisi. El socialisme politic té aquesta missió primària en lloc de l'anarquia del produir capitalista, cal instaurar un ordre, esvaïr el perill de les crisis, que amb les seves alternatives lleven a la vida econòmica tota seguretat. Aquest propòsit socialista ha de conciliar al moviment, les simpaties de la classe mitja, per més que impliqui greus atacs a la vanada llibertat econòmica. Però aquesta llibertat quines perspectives ens ofereix avui? Permetrà trobar aquella normalitat i certitud en un tenor de vida que la classe mitja cerca adalerada i que és la raó de que la burocràcia sigui tan envejada? Evidentment, a uns pocs si, però no a les llargues fileres de cada estament. La majoria de la classe mitja, es proletaritza, es a dir cau més i més en la dependència de grans forces capitalistes que com al propi i pur proletariat els hi dónen només les deixalles: "poc per a viure i massa per a morir". Cal només portar a convicció de l'estament mitjà, que hi ha un sistema que evita les crisis, és a dir, que evita el moment tràgic del proletaritzar-se. Aquests sistema és l'economia planificada. Mes l'economia planificada per la menestralia, que veu les coses en el seu pla mediocre i pròxim, és igual a agrupació en associacions cooperatives, de les quals els últims anys i decennis n'han vist

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

surgir a dotzenes del no-res, i no sempre amb èxit falaguer. Allí on el moviment cooperatista ha crescut massa de pressa, incubat per la llei i la política, més que arrelat en la viva necessitat i en la convicció antiga, hem vist els gerents il.lusos o farsants, la financiació insuficient, la rebrotada de l'esperit individualista de la menestralia per dessota de les momentànies creacions cooperativistes. Cal -sempre segons la tesi del neosocialisme- predicar la cooperació que facilita les compres, racionalitza les tasques, aixampla les possibilitats, en un mot redueix el cost i augmenta la rentabilitat. I això, des d'ara, sense esperar la plena injoncció del plà econòmic total, damunt la suma de totes les forces i activitats productores.

Una economia planificada, per valer alguna cosa, cal que sigui àmplia, comprensiva, potser, no agafant tota activitat, però sí entrant a tot arreu on no es produeixi amb medis tècnics normals i en quantitat bastant per a la necessitat corrent. Per tant, la racionalització, tecnificació i ordinació internacional de l'economia, ha d'agafar artesanat, petit comerç, agricultura mitjana ....

Vegem com reaccionen cadascun dels sectors de la classe mitja davant els intents de planificació.

. . .

Les reaccions dels grups que fan l'estament mitjà

Per a la menestralia artesana la planificació es francament odiosa. La menestralia artesama pensa que el pitjor dels mals és encara l'organització coercitiva d'una burocràcia que centralitza les activitats d'un ram. El record de l'economia de guerra és massa fresc perquè fos impossible convencer als artesans de sotmetre's a una tutela. Potser la crisi que fa tres anys flagel.la l'economia hagi fet pensar en la conveniència d'unir-se, d'ordenar-se, de

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

comptar-se, repartir-se les tasques, i afirmar-se enfront de la gran empresa, en un mot de convertir en una puixança la suma de les febleses, sota l'empar de la llei i del poder. Però en països com el nostre, fóra en tot cas molt difícil d'embarcar la menestralia en una organització d' aquest estil, i menys amb la tutela de l'Estat. Tot el que no fos unir-se per a explotar a l'Estat, fer-se dins ell un cantó independent, amb un petit derivatiu del tresor públic, seria foc d'encenalls, tan aviat arborat com extingit.

I no parlem de l'ordenació socialista del petit comerç. Aci la incompatibilitat és indiscutible. Si hi ha d' haver racionalització en l'esfera econòmica del repartiment de riqueses, l'organització menestrala del comerç ha de desaparèixer.

Pel que fa referència a l'agricultura el problema de la planificació té precedents copiosos. Arreu les institucions duaneres i de transport per als cereals panificables, tenen un joc que l'Estat regula de molt a prop, que sovint es converteixen en monopolis, i que sempre facilitarien el pas a un pla econòmic regular i total. Allí on hi ha sindicació, cooperatisme, caixes rurals, i cada dia són més aquestes institucions, podrà també ésser presa en consideració una regulació legal de l'escolament dels productes. A més en l'economia planificada si no s'augmentés el poder de compra de les masses, almenys seria més constant, i amb això seria també més constant en quantitat i classe la producció agrícola i més fàcil i regular el guany dels pagesos.

La planificació és bon xic més difícil per a l'artesanat. En els països on les organitzacions artesanes s'encadenen en graons d'una vasta jerarquia, es federen i relacionen geogràficament i segons rams (Suïssa, Alemanya, Bèlgica), ha estat cosa fàcil fer aprovar en Congressos i

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

reunions, mocions encaminades a establir una regulació de la producció, repartiment, preus i presentació acurada dels productes. Des del punt de mira de l'interès col.lectiu socialisme i capitalisme van d'acord: voldran els uns cooperatives, magatzems municipalitzats, i els altres empreses capitalistes, però tots dos grups reclamen botigues amples, de mercat prou extens, no negocis mesquins, parasitaris, fundats en el crèdit de llibreta i en artificis veins del frau en pes o qualitat. Només per pocs articles especials o de luxe, cal que perduri la botiga individual, la qual altrament pel seu stock costós té amb freqüència un cert matís capitalista.

Més felices prometences i esperances es pot permetre una política socialista de la nova classe mitja; per a burócrates i dependents, àdhuc per als homes de professió lliberal, la propietat, almenys la propietat com a font d'ingressos, té poca importància, i el dogma essencial del socialisme nonecessita ésser negat o aigualit per a captar l'adhessió d'aquests grups. En llur resistència a la massa ascendent del proletariat, funcionaris i dependents lluiten per una suma de condicions i privilegis que constitueixen el seu ideal polític i professional i que hom anomena els drets adquirits. L'expressió que té equivalents en gairebé tots els idiomes (droits acquis, wohlerworbene Rechte) l'ha encunyada la burocràcia, i inclou en primer terme la condició d'inamobilitat en el càrrec; a més el dret a jubilació, les finors i complicacions en la tarificació dels sous, amb augments graduals, indemnitzacions de residència, viàtics o dietes, dret d'habitació i accessoris; l'avenç a l'antiguitat i al mèrit; les pensions d'orfes i vídues; les institucions d'ensenyament per als infants ..... En fí, un complexe d'institucions que embolcallen i sostenen tota la vida de l'home, que no dónen mai

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

luxe, però sempre certitud i per tant confort, i que fa del funcionari un privilegiat entre els treballadors, la qual cosa explica la concurrència desaforada en els examens i concursos d'ingrés en la carrera administrativa. Aquests privilegis són el capital, la propietat d'aquesta classe, defensats amb més zel que cap altra propietat.

Per als empleats particulars la situació no és tan avantatjosa i resten molt endarrera respecte dels buròcrates. També tenen sous i no salaris, i corresponent a aquesta major durada de la jornada, correspon una major raresa en els acomiadaments i una indemnització més crescuda quan es produeixen. Però comparats amb els buròcrates tan pròxims en la formació cultural, en la qualitat de tasca, i en la consideració social, tenen el desavantatge de que el patró no és immortal com ho és l'Estat, i els guanys del patró d'on ells seran pagats són cosa futura i incerta, mentre que el tribut d'on l'Estat pouarà sous i gratificacions és cosa exacta i segura !gran diferència que acosta lamentablement la classe d'empleats particulars al pur proletariat!

La classe dels empleats particulars es troba avui en l'entreforc d'un dilema terrible. Si comparem la situació del grup amb la de 50 anys enrera, especialment en la dependència mercantil, és patent que hi ha hagut una elevació considerable en el nivell de vida promig, i no obstant quan s'ha investigat si hi havia o no hi havia millora en el tenor de vida dels homes d'aquest grup isoladament, individualment considerats, tots els equilibris de llenguatge, a que tan bé es presten les respostes a enquestes, no poden dissimular aquest fet: En els 50 anys darrers amb millora de sous i reducció de jornada, protecció per jurisdiccions especials, etc. s'han esvait, definitivament sembla, les possibilitats d'emancipació econò-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

mica, al mateix temps que la mecanització de les explotacions feia intercanviables els homes en els llocs, i obria la porta al flagell de l'atur forçós en temps de crisi. Posades en ponderació aquestes forces negatives amb els profits en sous i condicions, el saldo positiu resulta ben modest.

Enfront d'aquests grups el socialisme actiu fa molt menys per conquistar-los que respecte a la menestralia. Es un veritable problema psicològic sobre el qual seria profitós meditar un xic. Els teòrics del socialisme consideren treballadors intel.lectuals, sense més, als homes de la classe mitja nova; com a privats de propietat, com a reduits que són a l'únic profit i guany del propi treball en obsequi llur, no volen fer cap retoc al programa del partit, no els cal preocupar-se de les modalitats del grup social en qüestió. Els privilegis d'uns i altres empleats, els de l'Estat i els de l'empresa privada, hande caure unificats, englobats, en el dret comú del treball. En realitat la majoria d'aquests privilegis manca de real justificació, i llur obtenció és nascuda de la proximitat personal als titulars del poder, que gosen els funcionaris públics. La benèfica influència d'aquesta proximitat, s'estén a les classes més humils i nombrosos d'empleats, en les quals però la complaença patronal de l'Estat no ha pogut evitar espurnes de sindicalisme (correus, policia, etc.). En definitiva, el socialista pur, enveja un xic i vol destruir els drets adquirits, de lo qual Lenin ens donà la lliçó en el seu opuscle "Estat i revolució" i en la seva tasca de dictador.

La classe mitja nova i la seva creació el dret corporatiu

Per contra, la classe mitja nova, i especialment els dependents i els professionals lliures, és anticapitalista. Potser ningú no judica tan despiatadament els rics, els capitalistes, com els seus metges, els seus advocats, els seus

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

enginyers, els seus procuradors i administradors, els seus dependents. Amb freqüència els bons patrons, han volgut establir una relació patriarcal amb els seus subordinats i dependents, han demanat una col.laboració i l'han retribuïda en bastants casos amb llarguesa i tot. Però això no bastava; deixar a l'albir de l'home i dels etzars, de l'èxit el premi, era massa aleas en la sort d'una classe: els empleats s'han acostat al proletariat en el contingut de les seves reclamacions, i més encara en el tó amb que les plantejaven.

En els països on el socialisme -des del poder o coaccionant el poder des dels comités de vaga- ha semblat dominar tota altra tendència, l'esperit de la classe mitja,amb l'especial consciència de l'estament que es sap "millor" que els altres, ha tingut una reacció especialísima. No podia desconèixer ni combatre l'anhel de justicia que batega en la idea socialista, no podia desconèixer la força unitiva que dóna a milers de coratges humans, però la lluita de classes essent-li per naturalesa ingrata, ha cercat en la unitat de la producció una superació de la lluita de classes. El resultat ha estat la creació feixista de les corporacions en què obrers i patrons, tècnics i intel.lectuals col.laboren. Han desaparescut la coalició i la vaga, la llibertat de producció i de contractació. Els privilegis de grup de buròcrates, durada en el càrrec, retribució no arbitrària, ara són per a tots, és a dir: per ningú; la sotsmissió dels buròcrates a reglaments i autoritats executives, ara són per a tots. El sistema corporacionista per lo que la curta experiència ens mostra, no mata, sino que estabilitza el capitalisme, el sistema corporacionista, amaga però no extirpa la lluita de classes: al seu final,fa temer un retorn de les formes més agressives i revolucionàries del socialisme, i amb això una definitiva proleta-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

rització de la classe mitja.

En resum: d'ençà que amb la gran guerra i la revolució política, el socialisme ha arribat al poder, la classe mitja ha sofert infinitament, la inflació primer, la crisi després, entremig uns curts anys de reconstrucció feta a crèdit i amb ritme massa ràpid, l'han castigat en l'ordre econòmic, en el polític, li han fet esguardar amb escepticisme el pervindre. Avui hom espera ésser al punt més baix de la corba i iniciar una nova puja. Portarà aquesta la millora decisiva a l'estament?

Els socialistes creuen poder oferir-la-hi. Els mals actuals són conseqüència necessària d'una economia capitalista fundada en la quantitat, tendent a l'expoliació. La millora no pot venir sinó de l'ordre nou en el qual -i això sí que és música nova, mai sentida en el concert socialista- es fondran proletariat i burgesia, empresaris i proletaris. La classe mitja que fins ara en el seu terror del socialisme i del comunisme ha votat arreu amb partits nacionals burgesos servidors del gran capitalisme, ara s'inclina a fondre's politicament amb l'enemic essencial. Val la pena d'aturar-nos un moment a examinar aquest procés, i així com hem dedicat un capitol a classe mitja i socialisme veure ara com lliguen classe mitja i societat capitalistes.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

2.n Classe mitja i capitalisme.

Hem vist la posició de la classe mitja enfront del socialisme, es a dir, enfront d'un ideal no assolit encara per bé que exercint una influència dominant decisiva, sobre totes les esferes de l'economia. Ara, ens cal veure, per completar el quadre del punt de vista oposat, les posicions relatives del capitalisme i de la classe mitja, i com que aci es tracta de condicions actuals, positives i fins mensurables, l'exposició podrà ésser molt més lúcida i precisa que no en el cas primerament examinat del socialisme.

El punt de partida es el mateix que hem vist en el cap. en parlar de la lluita de classes. El socialisme marxista pronostica que en la polarització de la societat en dues grans cledes hostils no restaria lloc per a la classe mitja. La més lleugera observació permet de veure que la classe mitja perdura i la literatura econòmica, partint d'aquesta experiència innegable, ha afirmat reiteradament la força vital i la importància de l'estament mitjà sobretot en la menestralia artesanat, ha ponderat la seva força primària, la seva feina peculiar en que es insubstituible, la seva intacta estructura orgànica.

Al lector imparcial se li fa d'entuvi una mica sospitosa, aquesta pruija afirmar i demostrar fenòmens, que el mateix expositor assegura són evidents. Es una falta antiga en lògica, donar massa proves, aduir masse arguments, perquè arriba que uns amb altres es contradiuen i tots plegats venen a ésser inoperants.

D'aquesta innecessaria defensa de l'artesanat, hom dedueix de seguida, per comparació amb les realitats de la

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

modesta experiència personal de cadascu, que, la menestralia té una influència social, un pes específic en la vida col.lectiva superior, a la seva importància econòmica. I com que això va contra la llei substantiva del mon capitalista, on tant ets com vals, es cau deseguida en el pensament de que tal influència es la perduració d'un estat de coses anteriors, que poc a poc va esmortuint-se. Confirma aquesta primera sospita, l'examen del concepte de classe mitja que en altre lloc hem fet. En rebutjar les notes successives d'autarquia, capital, cultura, etc., cridava l'atenció tant en la definició de Schmoller com en la de Wernicke, la persistència de una certa idea de posició social, es a dir un resultat adquirit, precisant mes, heredat, perque es un dó que ve amb la naixença en una o altre tipus de families. Tant poderosa es aquesta posició social asprement defensada per tal com difícilment mantinguda, que dóna unitat a les dues cledes de l'estament, malgrat ésser l'antiga classe mitja, formada per gent que lloga obrers,que dóna feina, i la nova per gent que es lloga a servei de patrons, que cerca feina. A més el que anomenem classe mitja nova: buròcrates i dependents, cerca feina, generalment en empreses no menestrales, sino de gran capitalisme, i el gran capital es més aviat enemic de la menestralia.

Pero aquesta afirmació darrera, cal entendre-la cum grano salis i a escatir-ne els matissos va principalment encaminat el present capitol. Es indubtable que els treballadors de tota classe, tenen interès en allunyar el seus guanys, la valoració de la seva força de treball de l'arbitrarietat del patró, en assegurar-se contra malaltia,invalidesa, atur forçós breu: en tot el que en diem assistència legal, política social o cosa similar. Tals institucions no són dó graciós de la casta patronal al treballador, sino conquestes laboriosament guanyades, dia rera dia,

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

en força de la solidaritat obrera. Per això la política social, divideix i classifica els homes. Hi ha els que la paguen (patrons) i els que en beneficien (obrers). Poca cosa vol dir que socialment per rossec d'altres èpoques, alguns patrons i alguns obrers, formin classe, es barregin en l'escola i en la diversió, consumeixen per l'istil i votin una mateixa candidatura política, es casin entre sí, i observin una moral de classe, contra un fet econòmic tant poderós.

Més encara, l'artesà és el més dur dels patrons, sofreix una compressió aspre de part del capitalisme, a la qual no pot naturalment resistir millorant la seva instal. lació o comprant a més baix preu les seves matèries primes. L'únic camp en que pot lluitar amb el gran capital es el dels salaris, es a dir, traslladant la pressió que sofreix a les petites forces de treball que lloga en una explotació que vela, el fet de compartir sovint la tasca material, el tenor de vida similar al proletari, la comunitat de vida en molts ordres. Especialment les càrregues de la política social: el segur obrer de malaltia, accident o atur forçós que a ell no li presta ningú, li semblen al menestral una irritant desigualtat. La indeclinable conseqüència d' aquests fets, es que la classe mitja menestrala no sembla estar a l'altura desitjable en el caire d'assistència legal de l'obrer, i per això boi essent enemiga de gran capitalisme, en el combat contra la política social, li ha servit com a franc tirador.

De la classe mitja nova, ja hem vist que havia arribat a un punt critic, no pas per la modicitat de sous i honoraris que en promig no s'allunya gaire dels salaris, sino perque el fet i el propòsit de continuar essent classe mitja, de no caure en la massa proletària, dificilment resistirà al fet d'haver-se esvait o reduit considerablement les pos-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

sibilitats d'emancipació. La consciència de classe dura encara però sense recolzament material, i això engendra la singular contradicció de que un home en força de certa consciència -rossec en gran part de passats moments- es senti capitalista i obri com a tal, quan no té capital, es senti fora del proletariat quan viu del seu treball amb totes les incertituds que això comporta. Es de suposar, que tal situació no resistirà el pas de gaires generacions. La classe mitja nova en la gran majoria dels seus individus no pot fer-se la il.lusió d'allunyar-se de la seva actual condició, en tants aspectes proletària. El seu treball, ha perdut àdhuc l'apariència, de noblesa o dignitat, de funcions delegades del patró que abans podrà tenir. L'exèrcit de taquimeques i comptables, de venedors i venedores, d'auxiliars de l'estadística i correspondència mecanitzades i regulars dels grans negocis, saben que no tenen més "chances" d'ascensió que el forjador o que el paleta.

Repetim-ho doncs: no hi ha una classe mitja. En relació amb el món capitalista, es veu clarissim que n'hi ha dues: Una que es anterior al capitalisme i que en realitat es una forma supervivent de la vida econòmica d'altres èpoques. L'altra que es contemporània del capitalisme plena de vitalitat, en creixença manifesta, però allunyant-se de les essencies de la classe mitja cada dia.

Capitalista es qui té capital i amb ell lliure disposició, independència, seguretat d'ingressos. Proletari es qui no té capital i ven la força de treball per guanyar-se la vida. Hi ha una classe entre aquests dos pols, la classe mitja. Sense propietat, o millor dit amb tant poca propietat que no arriba a ésser una font d'ingressos separats i suficients, però que de vegades permet certa independència respecte al gran capital. Tal és la classe mitja que la societat capitalista, en nèixer va trobar, ja existent;

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

la classe mitja que tenia en vista el Manifest comunista quan pronosticà el seu afebliment progressiu fins a la plena destrucció. I en l'essencial pel que veiem amb ritme més lent, potser però sense cap essencial contradicció la pronostiga de Marx i Engels se va complint.

Hi ha una classe mitja nova, i aquesta ben al revés de la menestralia augmenta, augmenta depressa, a proporció més que cap altre grup social. Tot el problema sociològic de la classe mitja podriem formular-lo aixi. Si l'estament mitjà ens interessa i val, perque es portadora dels valors morals i intel.lectuals, pot la classe mitja nova substituir del tot a l'antiga, en aquesta funció?

La resposta no es unanim. Ni es tampoc massa fàcil.

La classe mitja nova, no està entre el capitalisme i el proletariat no paga salaris bo i compartint la condició de vida dels que els cobren. La classe mitja nova rep salaris, boi compartint en els casos més afortunats la condició de vida dels que en paguen cau per tant del cantó del proletariat. Els seus interessos inmanents són oposats als del patró: el seu creixement, demostraria els efectes d'aquella dinàmica incesant que deixa a l'un cap la demanda de treball a l'altre cap l'oferta. Tals són les paraules i els arguments dels socialistes.

Però seria desconèixer realitats concretes, ignorar que funcionaris i dependents no es senten proletaris, i que a més són també pels proletaris rebutjats com a membres d' una altra classe malgrat que en la lluita contra el patró hagin emprat de vegades mètodes sindicalistes apresos dels obrers cent per cent. La causa d'aquesta diferència no es la mera comunitat de neixement en un grup social, car la influència d'aquest neixement, sino recolzés en fets durables es perdria en una generació. Hi ha una voluntat de durar, en la classe, una voluntat d'ascendir-hi que tenen

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

els de sota, i aquest anhel, boi essent cada dia més difícil de realitzar anima sempre les lluites i les conductes dels homes. No es doncs cert que la classe mitja vella i nova tinguin una base merament econòmica, que cada dia es redueix i estreny com la "peau de chagrin" llegendària. Ni és cert que tingui una base exclusivament sociològica, ço és la resistència a degradar a convertir-se en proletariat. Totes dues causes operen; més intensament la econòmica en la menestralia, al contrari en la classe mitja nova es més operant la sociologica. I en això no hi ha contradicció: la solidaritat de classe es més forta que les causes que la produeixen. La condició proletaroidea de la classe mitja nova, no fa proletaris als seus homes; i gosem a dir que de segur és més proletari un fuster amb taller petit però en que hi hagi mitja dotzena de persones fadrins i aprenents, a més de l'amo, que el comptable d'una casa de comerç mitjana, o el metge mediocre d'una germandat. Per materialista que sota el signe de la quantitat s'hagi tornat la nostra època "il y eut et il y a- diu Labriola dans la societé comme una hierarchie de l'intelligence et des sentments et ideations. Supposer que les hommes toujours et dans tous les cas ont une conscience a peu pres claire de leur propre situation et de ce qui etait rationel de faire, c'est supposer l'invraisemblable, bien plus, l'inexistant" La consciència de classe no correspon a cap situació econòmica, o com diu el mateix Labriola: "Un cretin seulement a pu croire que la morale individuelle a chacun est proportionelle a sa situacion economique individuelle. Cela est, non seulement empiriquement faux, mais intrinsequement irrationel. Etant donnée l'elasticité du mecanisme psychique, et aussi ce fait que personne ne vit tellement enfermée dans sa propre classe qu'il ne subisse l'influence des autres classes du milieu commun et des traditions qui s'en-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

tre croisent, il n'est jamais possible de reduire le développement de chaque individu au type abstrait et générique de la classe ou de l'etat social. (A. Labriola, Essais sur la conception materialiste de l'histoire - Paris 1928. M. Giard - pag. 168, pag. 236).

La condició de classe social es no deslligada del - standard de vida però tampoc rigurosa i exclusivament vinculada a aquests Standard. Mentre lluita per conservar aquest minim de confort i de certitud en l'existència, fa una classe distinta de l'obrera. Mentre lluita per mantenir-se en aquest sistema de tres classes, està sotmés a les condicions de l'edat capitalista que enrareixen l'atmòsfera en que la classe de petita burgesia viu, que limiten les seves possibilitats. El capitalisme oprimeix la classe mitja la qual per a no caure en la proletària, ha de sostenir i defensar el sistema capitalista! aquesta es la paradoxa. L'una classe, la capitalista li pren en detall praticament les possibilitats d'existència; l'altre el proletariat, les nega en bloc, doctrinalment.

La classe menestrala la formen indústries independents. Des del punt de vist del consum, del tenor de vida, els homes d'aquesta classe s'allunyen ben poc del proletariat.La mateixa independència de que la classe es lloa, ha perdut el seu sentit propi: el botiguer o petit industrial ho és ben poc d'independent. Depen dels seus proveidors, depén del crèdit que li fan, depén de la clientela. Li resta la il.lusió de poder i d'autoritat. En el seu taller mana .... ara que sovint no té a qui manar, ni què cosa manar. I en canvi! quins sacrificis no li costa aquesta fantasmal inexercible autoritat! El modest menestral no coneix jornada de vuit hores, ni sap com el buròcrata esperar el dia de fi de mes que es el de cobrar! per ell es el del venciment de lletres i factures. Lluita contra el capitalisme que

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

l'oprimeix amb totes ses forces perque la competència capitalista el proletaritza. I novament la paradoxa com més dura es la presió de la gran indústria, del capitalisme, com més la vida proletaritza de facto a l'home de la classe mitja més s'esforça en afirmar-se distint del proletariat. No era no, tant lluny de realitat el Manifest Comunista en consignar que: "L'estament mitjà, la petita indústria, el petit comerciant, el menestral, el pagés tots combaten la burgesia per a salvar la pròpia existència com a estament mitjà, en combatre la burgesia no són revolucionaris sino conservadors. Més, són reaccionaris que volen fer girar contra sentit natural la roda de la història." I la classe mitja nova en aquest punt concret també, guanyaria amb aturar sino amb desfer el curs dels esdeveniments. La classe mitja es contenció, es resistència estàtica; tota dinàmica social, vagi cap al capitalisme o cap al socialisme destrueix la seva existència.

En altres moments la petita burgesia, la classe mitja aliada amb el proletariat ha combatut el poder, l'aristocràcia i dels seus succedanis la gran burgesia capitalista. Però aquesta aliança s'ha desfet desseguida. La menestralia pot combatre certes formes real o aparentment vicioses del sis tema capitalista, mai el sistema en si, perque propietat privada i empresa privada, són el seu element vital,com el del capitalisme mateix. El proletariat té aspiracions distintes i un cop assolit el fí politic d'una aliança temporal, refusa lluitar amb burgesos, i contra burgesos. I més encara, la coalició fou possible només mentre el proletariat feble i desorganitzat, navegava en les aigues liberals i democràtiques de la menestralia, contra certes formes més rudes d'opresió. Quan s'ha creat una consciència de classe, i uns partits que la serveixen, la separació de la menestralia s'ha fet definitiva.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

De l'extrem del mal la petita burgesia ha vingut a treure'n conseqüències noves i no tant dolentes. Contra la tesi lliberal que volia separar l'economia de tota doctrina moral i fer-ne una ciència tan objectiva com la química, tan lògica com la geometria; contra la tesi socialista que interpretà tot el món per l'economia, i en ella basa la super-estructura moral, filosòfica, política i fins artística de la humana civilització, els petits burgesos afirmen que l'economia no pot ésser fi d'ella mateixa; que l'economia només ha d'ésser vanada, i conreada en quant afegeix a la felicitat dels homes noves possibilitats. No ha de dominar; ha de servir. Manar, disposar, es feina de l'Estat. Unicament l'Estat pot fer cesar les contradiccions i refrecs de la vida econòmica. Aquesta noció dificilment elaborada, que tradueix en un llenguatge abstracte de regust hegelià, amb la realització en l'Estat de la idea de justicia i de dret, els anhels i les fretures vitals necessàries de l'estament mitjà, poc amic en general de tot el que sigui estat i coerció ha sigut interpretada en textes legals i reglamentaris, engendrant l'institució singular, que anomenem amb neologisme a la italiana corporació. No veuen els homes humils de l'estament menestral, que l'Estat nou basat en les Corporacions, continuarà essent l'Estat del capitalisme. Un estat europeu, cert en règim de dictadura, i amb els mitjans d'un poder d'aquesta mena, la Itàlia feixista, ha conseguit en lluita contra el socialisme realitzar l'organització de l'economia per rams. La relació entre el treball i el capital s'ha fet pacífica i regular a base de l'organització corporacionista. Mes examinada d'aprop l'organització corporativa no pot donar satisfacció a les reivindicacions de l'estament mitjà.

El que es el seu anhel especific, no alcança pas realització en el sistema de corporacions. L'estament mitjà

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

era enemic del bazar i de la serie i a Itàlia hi ha com abans grans magatzems i trusts industrials, acumulació d' instal.lacions i expoliació de petites existències. El socialisme es combatut, i és -provisoriament almenys- anullat però d'aquest èxit, no n'obté pas el major benefici la menestralia.

Malgrat que els fets al.legats en el paràgraf que precedeix són certs i indiscutibles, resulta d'aquests fets mateixos ben clarament que a la classe mitja en relació amb el capitalisme li toca un paper ingrat però importantíssim. Es el paper de lubrificant o intermediari que allí on ell manca no tarda pas a produir-se l'enrocament de superficies i l'enferregada de tot el mecanisme. Sense classe mitja, el capitalisme no prospera massa malgrat de l'enemistat, malgrat l'opresió que a l'estament mitjà ha causat i causa el capitalisme. Sense les condicions intel.lectuals i morals de la classe. Sense les seves masses intelligents, sense la vivificació de la llibertat que la classe mitja vol i realitza, el gran capitalisme resistiria molt poca estona a l'assalt de les masses proletàries. Ha estat possible que en certs moments i episodis el capitalisme fos vençut malgrat la solidaritat de la classe mitja el seu venciment fora immediat si li manqués definitivament aquesta preciosa col.laboració. D'on resulta que la classe mitja combatuda en els dos fronts es la base de l'actual sistema econòmic.

D'això en tingué plena consciència el canceller Bruning que en un discurs de la setmana menestrala del 1931 (15 mars - 22 mars) deia "L'artesanat es viui es entre els grups de la nostra societat el mes just el més sa capaç de desenvolupament i amb més dret a viure .... I és bo que aixis sia! Car l'Estat i l'Economia estan interessats en tenir una vasta classe mitja i per tant un artesanat ben vi-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

gorós. L'artesanat ajuda a superar contradiccions, que entre el gran capital i els obrers esclaten amb major violencia. El menestral, el mestre d'un ofici és el mitjancer més eficaç entre treball i capital, i perque això es aixis, la menestralia artesana té dret a que la llei del Reich i la dels seus Estats i l'activitat política diaria dels Ajuntaments i corporacions tingui en compte i guardi consideració a l'estament.(1)

Aquesta cita ens porta a examinar en que consisteix la política de protecció de la classe mitja.

---

(1) Citat per E. Grumberg - Der Mitielstand un der Kapitalischen Gessellschalt Hinschfeld - Leipzig 1932 - pag.188.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

3.er La protecció legal de la classe mitja.

Resumim, abans d'iniciar la nova tasca, els resultats a que hem arribat: El socialisme era teoricament hòstil a l'estament mitjà, al que judica condemnat a desaparició. No gens menys en els darrers temps, i davant el fenòmen de les dictadures, ha començat una tàctica parcial de captació de la menestralia tirant a tal efecte un bon xic d'aigua al vi, de la negació de la propietat privada.

El capitalisme, per la llei de la seva evolució, oprimeix, ofega redueix, la classe mitja. Durant decennis, la lluita girava a l'entorn de la llibertat industrial que la menestralia no aculli amb massa d'entusiasme, i en algun cas àdhuc combaté, a l'hora que el capitalisme industrial exultava de fervor lliberal. En realitat, la llibertat d'indústria d'Espanya, decretada en 8 juny 1813 per les Corts de Cadiz i consagrada després de la reacció fernandina, pel decret d'abolició del gremi de 20 gener 1834, a l'igual que les disposicions similars dictades a França i a Prusia, i al estat d'Itàlia del nord no obeia a un moment de l'evolució econòmica. Era, i la lectura dels documents de l'època ho acusa bé prou, resultat de la ideologia o uns quants escriptors d'economia i politics, que educats en la teoria llavors corrent, sobretot a Anglaterra, trasplantaven a les lleis del seu pais respectiu, les fòrmules legals d'un lliberalisme que no corresponia ni de bon tros a la maturitat industrial de la seva terra i de la seva època.

De manera que la competència entre industrials fou en començar la llibertat en suprimir-se el gremi, mera competència entre menestrals.

Ningú no pensa en dictar-se les lleis del lliberalis-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

me econòmic en protegir als petits productors, en primer lloc perque practicament no n'hi havia d'altres a Europa continental, i a més perque les corrents doctrinals eren hostils a tot privilegi. Tant és aixis que en les indústries més fàcils de convertir a gran indústria mecànica, que són segurament les tèxtils, l'opinió unànim i la legislació que no pot anar contra tals unanimitats d'opinió afavoriren la desaparició de la petita indústria, de l'empresa atomística, i es vanaren i encara avui es lloen de la transformació. Diverses vegades, moviments doctrinals han remés en favor la manera artesana de treballar, i l'organització menestrala, o (diguem el mot especific i descriptiu) gremial del treball. Després de l'intent tarat d'estética de Ruskin i els seus amics, s'ha fet no poques tentatives per a restablir l'organització gremial entre elles la de Orage, que alcança gran fortuna en els dies immediatament anteriors a la guerra. Les lleis d'Austria i d'Alemanya han reconegut en certs moments i en aspectes isolats determinades condicions i avantatges a la menestralia i àdhuc han restablert en determinades condicions, formes gremials amb examen de mestratge i institució dels aprenents a la manera antiga; per damunt de tot l'article 164 de la Constitució de Weimar de 11 Agost 1919 promet a la classe mitja que serà funció de l'Estat: "propulsar la classe mitja independent, en agricultura, indústria i comerç mitjançant la legislació i l'administració i protegir-la contra les càrregues excesives i contra l'afebliment."

Mentre aquest article de la efímera constitució del 1919 era encara lletra viva de la llei, la terrible racionalització que ha informat la indústria fins a la crisi del 1929, representava una agudització mai vista del sistema capitalista i una opresió de la classe mitja portada amb ritme desesperat.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

La política de la classe mitja no ha cedit malgrat tantes contradiccions, com el món real li oferia. La vella ideologia a que en l'anterior capitol me al.ludit, que diu que l'essencial en lo econòmic es l'home i no les coses, ha mantingut el seu punt d'obrir i afirmat damunt de tot el productor lliure que si coneix i acata l'obligació moral del treball comú a tots els homes, vol en canvi que aquesta obligació s'acompleixi en dignitat, i en llibertat, que només és possible per la unió en una persona de la capacitat i els mitjans de treball, o sigui amb la independència social completa del productor. La conclusió, fruit no de cap egoisme personal o de classe, sino d'una autèntica doctrina econòmica es que cal augmentar la xifra d'aquests productors socialment independents d'aquests productors model dels quals la classe menestrala -artesà, revenedor, petit propietari- cultivador, ens ofereix l'exemple més acabat. Llàstima que aquest programa polític implica un girar els ulls enrera, un afany de reconstruir l'època que anomenem de la manufactura o l'organització gremial. Sempre formes periclitades, que l'industrialisme capitalista ha esborrat dels grans centres urbans i va estirpant àdhuc en els petits nuclis rurals de població. Però feble i tot com és, la classe mitja, es la del dependent que serà un dia petit industrial o modest comerciants o agricultor. La classe que forma el llaç d'unió entre el ric i el pobre, entre el gran industrial o magatzemer i el salariat d'altra part. Hi ha doncs un interès general tant com hi ha un interès particular de l'estament mitjà en sostenir i ajudar la menestralia i el petit comerç de detall en llurs tasques, i tantde bó fos possible fer d'aquest tipus de petit productor independent el essencial de tota la vida econòmica!

. . .

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

L'enemic primer segons sentiment de la classe mitja, es el socialisme d'Estat, es a dir la intervenció excesiva de l'administració pública en els afers privats. Caldria a contrario sensu deixar tota l'amplitud de camp possible a la iniciativa privada, tant en el camp de la producció com en el de la circulació. L'Estat s'ha de reduir a l'exercici de funcions, que no puguin ésser explotades segons principis comercials, i per una inspiració especulativa,de perseguir el guany. Tals són la construcció de vies i camins, els serveis de llum i aigua en viles i poblats, els correus i comunicacions, els nosocomis i assils ... L'altre enemic més actiu, enc que no tant constant i universalment operant com el de l'intervencionisme de l'estat, es la concentració (trusts, cartels i Konzerns) de les empreses industrials, es a dir l'imperi del capital. Hi ha indústries que per raons tècniques estan reservades exclusivament a la gran empresa. Mineria, nevegació, indústria sucrera,etc. fora d'aquests casos es a dir sempre que tecnicament es possible, la política de la classe mitja reclama una gran descentralització de manera que tota indústria on per la seva naturalesa no siguin imposats grans mitjans tècnics o financiers ha d'ésser el domini gairebé exclusiu de petits negociants i artesans. La consequència a que han arribat es que caldria un exercici de indústria i comerç per concessió i privilegi i d'ordre gremial excluint tota concurrència local i del ram. De fet, en els anys de post-guerra, i abans de la crisi, arreu del món per la gran indústria, l'Estat ha condicionat l'obertura de fàbriques noves i un dia pel ciment, l'altre per l'acer, l'altre pel sucre i més tard els productes agrícoles o miners, hem vist com es prohibia establir fàbriques, plantar més vinya o enfondir els pous de mina. Com es fundava consorcis i agrupacions que regulaven la circulació d'articles ja intervinguts

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

a la producció. Gairebé només en certes formes boi parasitàries del comerç de detall, perdurava la llibertat. Doncs bé àdhuc això s'ha demanat amb insistència que desaparegués, i assegurar a cadascú una clientela un treball regularment remunerat. Tinc a la vista dos fullets suissos, un de Leimgruber i un de Franz Effert, on és proposada aquesta solució de la concessió i privilegi gremial per a cada obrador o botiga.(1)

Contra la superioritat que en la competència han palesat les grans empreses, es afirmat que les classes mitges poden vendre a tant bon preu i produir de tant bella calitat com les grans empreses plutocràtiques. Es un mer problema de càlcul d'organització, d'associació dels detallistes o menestrals d'un ram, per a comprar en comú matèries o instruments de llur ofici o comerç, fabricar també en comú i vendre encara conjuntament.

La cooperativa de productors que això implica, es el reflex de la forta tendència associacionista que impera en tots els ordres de la vida. Es una reacció contra els excesos de l'individualisme manxesteria, que a l'extrem oposat ha fet nèixer el comunisme en que la propietat i àdhuc la simple iniciativa individual són negades, i l'home personal isolat, l'home fisic, es sacrificat a la col.lectivitat. Una organització col.lectiva, permés que fos nascuda i crescuda democraticament de baix cap a dalt, sense ingerència de l'Estat tindria efectes desconsoladors, esterelitzadors: desapareixen les fortes impulsions de l'individualisme, que són la sal i el ferment de la cultura, la llevor dels resultats més trascendents assolits per la intel.ligència humana. Cap més investigador, cap més inventor; la fi dels pensadors especulatius dels creadors ge-

(1) O. Leimgruber. Le probleme social et la classe moyenue. Friburg 1921 i F. Effert, Mittelstand wird Stand- Bern 1934.

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

nials! Només homes normals mediocres standard, veritables robbot de la intel.ligència!

Ningú que un moment es pari a considerar la qüestió, no vacil.larà en afirmar la necessitat de sostenir l'individualisme; mes tothom coincidirà en que cal deixar-li un màxim espai per a la seva expansió que no es contrari a l'interès general; i cadascú en el seu particular camp d'acció cercava la cooperació d'altres individus exercint igual indústria i comerç, i obtenint un profit de l'activitat collectiva. En fer això el modest productor no fa sino imitar la producció plutocràtica que crea un temps les societats anònimes i que avui les agrupa en societat de societats en forma de trusts, cartell, etc.

Hem parlat en el seu lloc dels sindicats agrícoles i de la seva eficàcia en els rams d'indústries lleteres i destileries, fabricació de vi, olis, farines, treballs d'irrigació o dreuatge, etc. etc. Però àdhuc no essent tant freqüent la cooperació industrial i mercantil presta serveis amb prou feines inferiors. La gran indústria els bazars i cases de sucursals, les cooperatives de consum fan una competència ruinosa al comerç individual. Com ja hem vist també, en la classe mitja manquen sovint els mitjans; la divisió del treball es rudimentària, falten especialistes com ara dibuixants, talladors, caps de propaganda, l'ús de grans capitals fa desaparèixer la petita indústria obstinada i arraulida en la seva rutina. I no sols són defectes del que en podriem dir luxe o extern atractiu, no! sovint les més vives i substantives condicions de l'obrar econòmic són desateses. La comptabilitat es mal portada; la concessió de crèdit a clients de mala mena es excesiva; s'ignora el veritable cost de producció; es compra mal i a crèdit onerós la primera materia; el cap de la indústria ignora els esforços dels seus col.legues, si es que no hi veu merament

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

competidors. Naturalment aixi, no hi ha lluita possible contra el gran capital, no es poden fer bones compres, obtenir crèdits d'una manera racional i ordenada, ni tampoc curar degudament de l'escolament dels productes. Una certa divisió del treball, una certa coordinació de l'esforç són exigències inexcusables de la nostra època. No resta per tant més que una solució, per als petits, per als qui isoladament no disposen dels recursos necessaris per a una actuació a la moderna l'associació, la unió amb els col.legues que es troben en el mateix, per a constituir una cooperativa de producció.

Tres són els tipus d'aquesta classe cooperatives: a) els sindicats per l'adquisició a l'engrós de les matèries primes i auxiliars destinades a l'explotació de l'empresa; b) els sindicats de fabricació i c) els sindicats de venda.

Els sindicats de compra en comú dels articles i matèries destinats a fabricació, són d'utilitat palesa. Ningú no podrá vendre bé si no ha començat comprant bé. El preu de cost i conseqüentment el de venda de l'article produit o de revenda de l'article comprat a l'engrós i detallat, serà reduit mercès a les compres en comú. A més es sabut que el menestral ja sigui artesà o ja sigui revenedor, ha de tenir unes certes existències d'articles manufacturats, de semi-elaborats, de matèries primes o auxiliars, el qual significa un cert capital entretingut amb pèrdua d'interessos i tots els costos accesoris de lloguer de magatzems assegurances conservació etc. que cal computar en el càlcul de cost i es reflexen després en el preu de venda. En tal condicions qui dubtaria dels avantatges que un dipòsit únic i més ben proveit, per a tots els artesans o detallistes d'un ram oferirà i de les proporcions i ocasions d'estalviar que du aparellades? Perque privar a cadascun dels petits artesans independents dels avantatges econòmics oferts als compradors més poderosos?

No és ara ocasió d'entrar en el detall d'aquestes cooperatives per a compres en comú. En la pràctica es realitza o bé essent l'agrupació compradora en ferm, mantenint en dipòsit lo comprat, i cedint-ho als associats a mida que aquests li ho compren, pagant a preu de cost es a dir al preu normalment reservat als grans compradors, que obtingué l'associació, o bé, l'agrupació fa de

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

comissionista i quan rep comandes dels seus membres les agrupa les suma i traspassa als productors, o bé en fi l'associació contracta en ferm amb els fabricants de primeres matèries i en tals contractes es previst que dins ella, els associats faran llurs comandes i les pagaran directament però beneficiaran de les reduccions i altres ventatges reservades als compradors més poderosos. Les cooperatives d'aquest tipus son nombroses allí on la menestralia està organitzada en institucions forçoses, administratives, com es ara a Suissa, Alemanya i Bèlgica; a Suissa tenen organització d'aquest tipus les indústries de confiteria, flequers, adroguers, ebenistes, boters, tapicers, venedors de sabateria, de confecció per senyores, magatzems d'aigua mineral, farmaceutics i calcinaires o petits constructors. (O. Leimgruber en el fullet citat). Es ociós de recordar que aquests sindicats proveeixen als industrials i botiguers mai als consumidors, de manera que no han de lliurar articles destinats a la llar i menatge de l'associat, encara que siguin articles del ram que ell treballa, car llavors aquesta cooperativa de producció es transformaria en cooperativa de consum. I per una d'aquelles rareses de la vida econòmica tota la simpatia que desvetlla l'una es odi que desvetlla l'altra en la classe mitjana dels productors.

Les associacions o sindicats patronals de fabricació són aquelles institucions que posen a disposició dels membres llurs màquines útils costoses, models i dibuixos que cadascú particularment no podrien pagar-se, serveis de calculistes, de jurisconsults, de quimics que resolguin un punt concret i important. A més fan serveis de transport en comú i permeten per tant una reducció de les despeses de la producció.

Els sindicats per a l'ús en comú de màquines i locals industrials són molt útils. Cada artesà no podria ni somniar en haver tots els instruments i màquines auxiliars necessaris per a l'explotació racional de l'empresa; el mes sovint estarà mancat de capitals i no podrà usar de les mà-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

quines amb profit encara que el seu capital li permetés comprar-les perquè té poc volum de feina i no pagarien les poques hores que estarien en marxa per setmana, ni el salari de l'obrer calificat que en té cura. Per contra, en una instal.lació comú a tots els del ram, les màquines treballaran tot el dia, el seu rendiment serà aprofitat a fons i bé. I el que és més important, molts de capitals immobilitzats enterament o en part, quan cada menestral té la seva installació pròpia, moltes hores parada d'un cap de mes a l'altre, trobaran llavors un empleu remunerador.

El tipus corrent de sindicat de producció, són les associacions per a presentar-se a subhastes d'obres públiques, especialment edificis, que sense aquest lligament de esforços i recursos, anirien a estrangersa la comunitat, o per la fabricació en comú d'objectes que han d'ésser lliurats en quantitats tals, que un productor artesà sol no podria fer-los en el temps que desitja el qui fa la comanda, amb el qual es dit que tal comanda anirà al gran industrial llunyà i estrany, potser hostil en tot cas indiferent, a la contrada on cal servir-la i dels quals recursos serà pagada. A tal mena de sindicats pertanyen les associacions que contracten en comú enginyers, dibuixants i altres tècnics que usen en comú laboratoris d'anàlisi i assaig, oficines d'assessoria jurídiques i tributària. També les associacions mutues d'assegurances i les societat de crèdit cooperatiu pertanyen a aquest grup. La petita indústria i el comerç de botiga té necessitat de crèdit hipotecari o en altra manera a plaç llarg, per a obtenir capitals d'ampliació o simplement d'explotació. La verdadera independència econòmica d'un industrial es dificil d'obtenir en local aliè. Sobre tot era dificil quan la legislació protectora del domicili ja sigui vivenda, ja sigui domicili industrial no havia tingut la florida que li ha portat arreu del

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

món els ultims deu anys. En tant es llogater, no pot fàcilment transformar i adaptar a la seva indústria el local. Si ja té propietat li caldrà un bon fons de roulement que li permeti millorar la instal.lació, instal.lar màquines noves, força motriu, compensar una crisi, comprar en condicions que no siguin oneroses. Aquest crèdit necessari ha d'ésser barat en quant a l'interès i ample en quant als venciments. No essent aixis la cadena dels rèdits serà massa feixuga pel qui l'hagi d'arrossegar, i obligaria a vendre a vil preu els productes sense arribar normalment a salvar-se.

Només l'ajut mutu l'esforç de tots en forma de cooperació poden ajudar el botiguer i l'artesà en llurs fretures de numerari. I per això necessiten que s'organitzi un institut financier de caracteristiques especials, ço és: que no persegueixin primària i àdhuc exclusivament alts dividends, sino ésser realment util a llurs nombrosos associats, que a més de tals, són els seus clients exclusius. Com a modalitats de la manera d'operar d'aquesta institució cal esmentar el descompte de paper als petits industrials associats, i àdhuc la pignoració d'articles fabricats.

Finalment consideren els sindicats de venda que com llur nom indica, curaran de col.locar la producció de tots. La clientela fidel de barriada, que anava a cercar al fons d'un obrador sense botiga, el seu parell de sabates o hi duia a adobar la perola abonyegada es un fenòmen d'ahir. Si alguna vegada veiem clientela fidel a un petit establiment, podem temer que la causa de tal fidelitat sigui el crèdit usurari de llibreta, nascut per un dia de vaga o malaltia, que no pot ésser saldat mai més, i que lleva al particular victima d'aquest desgraciat conjunt de circumstàncies tota garantia en pes o calitat. En aquest punt també, cal fer de totes les febleses una sola fortitud, per la col.labo-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ració lleal de tots els homes de la mateixa branca industrial. No cal insistir respecte a la utilitat de magatzems en comú, dipòsits de mostres, viatjants per a tot el gremi propaganda genèrica, exposicions monogràfiques de l'ofici o article, concurs de aparadors o d'especialitats en ocasió del Nadal o d'altres festes, les marques o segells per a la venda amb descompte i serveis conexes, les organitzacions per a l'ús i venda de residus i sub-productes, les oficines d'informes comercials i de gestió i cobrament de crèdits, els agrupaments per ala unificació de tarifes i concurrència a subhastes i adjudicacions en comú.

Alguns serveis de la cooperativa de producció tal com l'enumeració dita ho palesa son comuns amb l'organització col.lectiva de vendes.

Els propagandistes del cooperatisme i la mutualitat, arriben aassegurar que la col.lectivitat de petits artesans i negociants que servint la seva independència total són el regim de treball del futur l'únic que podrà evitar la saturació maquinista de l'economia, i amb ella el predomini de la plutocràcia que ofereix el perill de desembocar, revolucionariament o no, en socialisme. Els optimistes de la protecció a l'estament mitjà, veuen en la cooperació la salvació d'aquest grup social, pacificador entre els grups extremistes i hostils de propietaris i proletaris, la qual cosa permetrà sense minva de les exigències que en el temps moderns té el consum i per a servir-lo la producció, conservar els valors individuals, donant a cada treballador concret l'alt lloc que li toca de bon dret.

Més els mateixos doctrinaris optimistes que esperen un màxim benefici de mutualisme i la cooperació, clamen a grans veus que les dificultats essencials les susciten botiguers i menestrals, amb voluntat de no cooperar, amb resistència formal a posar en comú esforços i riqueses. La

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

causa de tal actitud radica d'un cantó en la mentalitat dels productors d'altre en la naturalesa de les coses. La viva solidaritat dels proletaris, la consciència de que tenen interessos comuns que només la comunitat farà prevaldre, manca a l'home de classe mitja; per a ell, el collega es un competidor, i com més pròxim en l'espai com més similar en la consideració social, tanta major gelosia i malfiança li inspirarà. Això és deplorable, però comprensible, si tenim en compte que els productors dels oficis, i els stocks de les botigues, se coloquen en una clientela local o comarcal inaugmentable per conseguent que tota adquisició de nou client que fa un artesà o botiguer menestral, es una minva de guanys possible pel seu company o veí. Damunt aquesta idea, s'empelta l'esperit de llibertat o independència personal a què en altre lloc he fet ample referència a tal esperit d'independència els homes de l'estament mig sovint hi sacrificarien l'avantatge econòmic ....; que no faran per a sostenir-lo quan els sembli que un i altre coincideixen!

La tasca dels que preconitzen la protecció legal de l'estament mitjà, haurà de consistir precisament en això convencer als homes de la classe mitja antiga, que llur independència econòmica no serà afeblida pel mutu ajudar-se, el qual no fa sino crear ordre i solidaritat de cap manera destruir la llibertat.

Que en menestral no pot durar si no sap associar-se està fora de discussió; que la perduració de la classe mitja té un interès social superior a l'interès particular de la classe mateixa tampoc pot ésser negat. I per tant seria tasca del politic imposar legalment les regles de conducta que augmentaran la capacitat de producció de la classe mitja i sense dany del consumidor, permetin substituir la tendència actual de la producció per altra més moral i més humana.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

Sense dany del consumidor! Suposem que una legislació dictatorial, de classe, com lo que el proletariat industrial, millor dit, uns intel.lectuals al seu servei, han imposat a Russia, fos dictada en benefici de la classe mitja antiga i de la seva manera de produir. Suposem que mantinguda prou de temps, aquesta legislació de classe posés en mans de l'artesanat i del petit comerç, una força econòmica immensa representada per la racionalització del treball productor i del treball distribuidor en sindicats cooperatius en termes que indústria i comerç fossin un monopoli per rams reservat, a certes categories de productors. La protecció dels consumidors reclamaria desseguida que fossin instituides oficines de control encarregades de vetllar perque els preus no excedeixin el just limit, perque la qualitat dels productes no sigui arbitrariament empitjorada ni la producció abaixada sense raons majors, unicament amb un fi d'acaparament o especulació. I bé, en el sistema cooperatiu avui possible i existent, facilitat per lleis i auxilis de l'Estat, aquest control es la contrapartida necessària de l'organització que hom vol donar a la producció menestrala. El sistema lliberal de tout laisser faire, tout laisser passer que ha donat lloc al triomf dels forts en mig de l'anarquia econòmica i del malbaratament de mil possibilitats, ha passat a la història. Ningú no el defensa ni l'estima. La llibertat es com deia Conrad Cohn un problema i el lliberalisme va fer-ne un dogma. Quan la realitat ens ha convençut de que el problema per si sol no es resolia, que com tots els problemes socials, només té solucions aproximades, precàries, temporals, les urgències de moment han suscitat institucions fragmentàries que aci o allà curen un mal, arranjen una dificultat, o resolen una situació

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

particularment dolorosa, i aquestes institucions armonitzades, dirigides sino unitariament almenys segons certes regles comuns donaran major eficàcia a la protecció dels consumidors, boi conservant l'existència, es a dir activitat econòmica amb un benefici suficient, a la classe dels petits empresaris de botiga i obrador.

. . .

Per una paradoxa de les coses tots els escriptors projectistes de mesures legals per a protecció i enfortiment de la classe mitja, tant com es mostren partidaris de la cooperativa de producció, es mostren enemics de la de consum. Debades l'experiència diària acredita que el tant per cent de cooperatives de consum que van bé, que duren i suren, es molt considerable, i al contrari de les cooperatives de producció sino hi ha raons excepcionals no s'arrelen ni sostenen massa temps. La raó la trobem qualsevol manual de cooperatisme, i per simple anàlisi no fora dificil d'escatir. Podriem formular-la en pocs mots dient, que la cooperativa de consum es una institució democràtica i la de producció una institució essencialment jeràrquica. En la primera tots els cooperadors contribueixen d'igual manera als guanys, vull dir, com s'entendrà, a produir sobrants d'explotació que seran reintegrats en proporció als consums que cadascú ha causat. En la cooperativa de producció, hi ha tasques desiguals en importància, dificultat i responsabilitat, hi ha una jerarquia dels cooperadors sense aquesta jerarquia la cooperativa no marxa. Però alli on hi ha diferència de feines ve fatalment la diferència de retribucions, i succeeix que quan es fa necessari -recrutar nous cooperadors perque el negoci ha crescut o perque el pas del temps se n'ha endut la generació dels primers cooperadors, dels que fundaren la ca-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

sa, els nous obrers, no accepten ésser inferiors en drets politics, pesar menys en la gestió de la cooperativa i com que els vells no accepten tampoc aquesta igualtat democràtica contracten als obrers nous, com a senzills salariats, i la cooperativa evoluciona ràpidament cap a una empresa netament capitalista. Els nous obrers més que cooperadors de segona classe, s'estimen ésser francament proletaris, salariats que sostindran i faran valer àdhuc amb les armes del sindicat i la vaga, els seus interessos de classe, sovint francament oposat als de l'empresa cooperativa encara de nom, sino ho és ja en essencia.

Tot això, repeteixo, es conegut i explica, que salvant rares excepcions, les cooperatives de producció perdin aviat el seu caracter. Però a contra sentit d'aquest fet els teorics de la protecció legal de la classe mitja després d'haver propugnat la cooperativa de producció que la realitat no recomana, combaten la de consum que l'experiència té ben acreditada.

El raonament amb que es justifica aquesta paradoxa, paradoxa que ho és doblement: per contradicció interna entre els seus termes i per contradicció entre els seus termes i la realitat es la seguent:

Abans que tot cal facilitar la vida material de l'individu com a productor, en quant exerceix un ofici o professió per a mantenir-se ell i els seus. La doctrina que demana la protecció del consumidor, s'ha d'aturar davant l'atorgació d'avantatges particulars a costa del productor o del detallista; l'únic que pot demanar, es que no es permetin els preus usuraris, que es tradueixen en beneficis exhorbitants. La cooperació de consum proporciona a homes que ja tenen cadascú el seu ofici, els seus ingressos i tenor de vida, un guany supletori, que no prové de llur treball, sino d'unes operacions comercials en que ocupen uns depen-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS M·C·M·X·V·I·I·
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

dents assalariats. El consumidor no té dret a posar-se en el lloc del petit industrial o petit comerciant, perque tal substitució, afegeix llenya al foc de la lluita de classes, llençant al proletariat existències menestrales. I en fi argument suprem, i particularment greu, la cooperació de consum condueix a un sistema de distribució comunista.

No cal insistir massa en lo prim dels raonaments estractats. Si la cooperació de consum destrueix sense falla certes formes de comerç al detall, principalment el d'alimentació (flequers, adroguers) el de merceria etc. això demostra el caràcter parasitari de manta botigueta, que es respectable sosteniment d'una familia menestrala, però que d'un punt de mira social, pot ésser substituida amb avantatge per les empreses capitalistes. Voler que els obrers, que els homes de classe mitja es donguin compte que per llur adhessió a una cooperativa de consum, cooperen a extingir la classe mitja i redueixen les possibilitats d'emancipació per ells i per llurs fills, es una quimera inútil i àdhuc perillosa. Ningú segons el que de la psicologia humana sabem es mourà en l'ordre econòmic per un bé futur incert amb major diligència, que no per un bé present i segur. Demanar renúncia a avantatges individuals pot fer-se en nom de la moral o la justicia no en nom de profits -dubtosos- de la nostra classe per al dia de demà.

L'argument més fort contra les societats cooperatives (!de consum i de producció!) es que preparen el llit al col.lectivisme, a una economia socialista, en que els homes serien poc més que esclaus a les ordres d'una burocràcia sense entranyes. Però l'indiscutible gra de veritat que hi ha en aquesta proposició no pot servir exclusivament contra la cooperació de consum. Es cosa que hom pot oposar en general a l'organització de la nostra època; per a combatre tal tendència s'imposaria un retorn a la ferocitat del pri-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

mer lliberalisme, cosa que repugna a tothom, i que no fora possible de portar a la pràctica, sense alçar en lluita desesperada tot el proletariat.

. . .

No cal dir que els mateixos teòrics que volem salvar tot el que possible sigui de l'estament mitjà per instrument de la llei s'adonen de la possible hostilitat del proletari envers la dita classe mitja, i volem trobar en l'organització corporativa, la solució. Abans del triomf de Mussolini, ja hi havia en terra suissa qui propugnava l'agrupació social obligatòria de tots els que intervenen en una tasca lucrativa per a salvaguardar els interessos del patró i del salariat en el terreny de la producció, volia organitzar grups mixtes en que col.laborés forçosament tothom capitalistes, tècnics i caps de colla, obrers. I si bé aquesta idea corporativa era pensada i ha sigut realitzada especialment pensant en la gran indústria, s'ha estés també a la modesta, millor dit ha volgut realitzar la unitat econòmica de rams o branques per damunt de tota distinció social segons la massa de capitals.

Els deures de l'Estat resulten clars i definits per als partidaris de la Corporació; per instrument d'aquesta institució integradora o com ara es moda de dir totalitària podrà fer concessió de totes les professions i activitats i en definitiva assegurar a les classes mitjanes un paper important en la circulació i en la distribució de riqueses. Paral.lelament serà també tasca de l'Estat facilitar la seva formació tècnica i mercantil amb ensenyances adequades i amb la instauració del sistema gremial d'aprenentatge i protegir contra els excesos de concurrència, setmanes de favor, liquidacions, cupons-primes i vendes a preus unics. En aquest punt la legislació i més encara la regla-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

mentació administrativa ha donat ja sensible resultats als paissos d'Europa Central i a la Alemanya nazi.

Per molta que sigui l'atenció de l'Estat, haurà d'esmerçar-se més en benefici de la producció que dels productors i no diguem d'una classe dels productors. Les mesures que prengués l'Estat i les cooperatives, no salvaran a la classe mitja sense una activitat propia, sense la reforma interna i supressió de defectes interns. Treballi amb llibertat manchesteriana o enquistat en un sistema de corporacions, el que no sàpiga exercir i no estimi son ofici, el que no sigui sobri, laboriós, econòmic, enèrgic i honest a tota prova, no sàpiga reduir els seus costos i millorar les seves calitats, no pot prosperar, no pot durar. La defensa del menestral ha de consistir en aquella amorosa complacència en l'obra ben feta, que ens meravella davant les realitzacions dels tallistes, impresors, brodadors o forjadors de la bona època gremial.

En resum: tots els qui volem la reforma social enaltidora i defensora de la classe mitja parteixen d'aquesta idea: No pot ésser tractada la questió com a merament econòmica. Reclamar una protecció legal de l'estament que el converteix en el primer factor de la vida col.lectiva, propugnant un sistema de treball que li retorni tota la dignitat humana, i li permeti complir els seus deures, fent-lo responsable del propi benestar, a que amb honestedat i constància en el treballar guanyaria el que la nostra gent no diu un passament, no farem més que crear les condicions que corresponen a la condició espiritual del home, al seu anhel de progrés, a la seva capacitat de millora.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

IV (Apèndix)

POSSIBILITATS ACTUALS D'UNA ECONOMIA SOCIALISTA

I

En els dies de confusió politica i de dilettantisme de la violència, que tot el món està passant, es natural que el ciutadà conscient, es plantegi, una vegada més el problema -potser insoluble- de l'eficàcia de la revolució, (referint-lo a les circumstàncies de lloc i temps en que li ha tocat de nèixer i viure.)

Una revolució si ha d'ésser més, que la mera infracció de les ordenances de policia municipal, trencadissa de vidres i explosió del fons d'incongruència i poca-solta que hi en tota col.lectivitat ha d'inspirar-se en una idea. Quan el pas del temps ha difós una idea en prou cervells, i ha madurat una aspiració en prou consciències per a fer-la irresistible, els obstacles que una i altra trobin en l'organització social, seran, o rosegats i desfets en una evolució, o destruits de cop, en una revolució. L'exemple classic es la revolució francesa: L'evolució econòmica, havia creat una classe social nova i més vigorosa que no s'acomodava dels privilegis senyorials ni de l'organització gramial de l'antic règim. La legislació no corresponia al no estat social i s'aguantava només per la inercia de les coses. A l'inrevés d'algun pais on l'estructura jurídica canvià sense xocs, a França fou enderrocada amb estrèpit. La necessitat històrica, la diguem-ne fatalitat d'aquestes transformacions, es demostra pel fet de que les reaccions que les subsegueixen no anul.len, ans respecten i fins consagren, l'essencial de cada transformació.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

M'excuso de començar amb un tòpic tan repregat aquest modest assaig, però és necessari de vegades per a la sòlida construcció del raonament no deixar res al ben entès, i esmentar amb alusió suficient tots els fets, en que basaven la conclusió.

Repeteixo doncs, que una revolució suposa una idea madura, es a dir ja amb començos de realització en la vida real. Crear conscientment, per artificis de la política i de la llei, per actes de pura voluntat, un estat social nou i distint es impossible. Sempre que s'ha pretés canviar les condicions de la vida econòmica, per instrument exclusiu de la política ha vingut el fracás vull dir, que s'ha arribat a resultats imprevistos, i distints del que projectaven els transformadors.

. . .

La idea que avui glateix en tot esforç revolucionari es la de socialització i per tant el problema primer: "Eficàcia de la revolució", es transforma en aquest altre "Possibilitat de la socialització". Ens preguntem doncs, si està planejada en prou intel.ligències, madurada pel desig en prou consciències per a imposar-se en la vida àdhuc contra els obstacles de lo preexistent.

. . .

Entenc per socialització el pas d'una economia basada en la propietat privada, en la iniciativa individual i en la llibertat de canvi, a una economia socialista, ço es: amb uns organs centrals, directors que tinguin entre mans tots els mitjans de producció i de circulació que elabori un pla d'activitats i que el realitzi en tota sa extensió des de

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

la primera i més simple transformació de les matèries fins al llur repartiment entre els consumidors.

El concepte de socialització proposat és prou vast per a incloure-hi un procés natural històric igual que una actuació política; ara que en aquest darrer cas, no tindria cap probabilitat d'èxit si espontaniament ja no s'havia començat de produir en la vida l'evolució socialitzadora. Aquesta constatació ens ve de Marx, i ve emparentada amb la distinció entre socialisme utopic i socialisme cientific.(1)

Es plenament indiferent per al nostre anàlisi que l'acció política socialitzadora es desenvolupi en els motlles legals d'una normalitat constitucional o per mitjans d'illegalitat i violència segons el dret constituit. En un cas ve precedida d'extenses i racionals propagandes, d'una lluita política en que vagi guanyant electors i parlamentaris, de l'adopció de lleis per unParlament elegit segons les normes constitucionals i en l'altre cas, tot això, manca. Es clar, que obrar dins el marc d'una legalitat té importància no sols formal -per al jurista- sino de fons -per al politic o sociòleg- perque, tal obrar es simptoma i gairebé certitud de que l'acció socialitzadora arriba a l'hora, noés ni prematura ni tardana, com la que ha triomfat per violència. Les interrupcions de la normalitat jurídica, desmoralitzen, fan de la llei una cosa feble que qualsevol xoc

---

(1) Sempre m'ha semblat desencertada aquesta expressió de socialisme utòpic i socialisme cientific. I per bé que avui ja té un valor convencional i designa merament un moment en la història de la doctrina socialista, resulta ingrat apel.lar cientific un sistema teòric, fundant tal calificatiu en un dels seus capitols manifestament inexactes. La tesis marxista, a tenor de la qual hi ha una evolució fatal vers el socialisme com llei immanent de la societat humana és absolutament incerta. No en sabem res de si anem vers un sistema socialista o no; afirmar-ho es donar un cop més expansió a l'aspiració eterna de l'humà desig vers una Arcadia, vers una edat d'or, com la que els humanistes suposaven en els començos de la humanitat i els socialistes utòpics construeixen en el futur amb municiosa delectació.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

farà saltar, i els mateixos que feien saltar la continuitat d'ur ordre politic, veuen com no inspiren respecte les normes que ells al seu torn instauraren.

Tenim a Europa occidental uns quants exemples de realització socialitzant sota dictadures polítiques. Aquests casos fills directes de la guerra, són demostració de que la socialització pot realitzar-se, o almenys iniciar-se per una acció aristocràtica, o més ben dit rigurosament hierarquica. No gensmenys en el present estudi vull prescindir d'aquest fenòmen. El que pretenc sotmetre a crítica, es la realització de l'altre socialisme, del que senten i professen com una fe religiosa les masses proletàries. Aquesta socialització és la única que implicaria una vida radicalment nova, radicalment distinta de la d'avui.

En nom d'aquest socialisme ha parlat i actuat la revolució russa, i a la seva política devem la idea d'un pla coerent que agafi tot el panorama econòmic. A tal decisió hi ha arribat el govern dels Soviets per una imposició forçosa de les coses, ço es per la necessària renovació de capitals mitjançant l'estalvi que fan els particulars i als quals ha de suplir la gestió socialista deixant de reserva una quota de lo produit. El socialisme en fer un pla econòmic que permeti la reserva de sobrants (?) o amb més veritat l'acumulació de capitals, no es limitava a refer una funció perfectament omplerta per l'estalvi dintre del sistema lliberal capitalista. El pla econòmic pretenia a més obviar al més greus dels danys de l'economia lliure: el periodic esclatar de les crisis de sobreproducció. Això es el que una socialització total evitaria, això es el que justifica la disciplina d'englobar tota la producció sota un pla.

Mes aquesta idea tan simple de substituir l'anarquia de la producció capitalista, ço es lliure, per un pla coe-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

rent, es precisament això, molt massa simple perque aconort-hi nostre desig de perfecció en lo social i alhora s'adapto a la realitat sempre revessa. Tot plegat es l'etern engany dels sistemes tancats. Alli on s'obre l'abim d'un problema, es llença el pont d'un dogma, ... i es passa endavant.

La vella escola lliberal sostingué i divulgà el dogma contrari, el de les armonies econòmiques preestablertes. I com sempre entre els extrems viciosos hi ha la veritat, perquè si interroguem ben nets de prejudicis l'espectacle de les coses d'avui, veurem que l'economia basada en l'interès i en la propietat privades, no haurà produit un organisme armònic i equilibrat del tot, però tampoc es la perfecta incoerència, l'absoluta manca de pla. El cap d'una indústria fa una feina tant conscient documentada i deliberada com el cap de secció d'una burocràcia socialista, que intervenint la socialització regentarà demà la mateixa tasca o sector. El pagés cull el seu blat per instint de guany, però no per això deixa de subvenir a la nostra necessitat de pa, i es cert que entre la sanció econòmica del guanyar o perdre diners, i la sanció política i disciplinària que una organització socialista pogués imposar als seus funcionaris, la primera sembla més eficaç, garantia d'encert.

En resum la iniciativa privada i l'afany de lucre, no fan produir a la bona de Deu sense cap pla, sino segons un cert pla. Tot empresari, abans d'enjegar el seu negoci, fa números, recull experiències, s'assegura cooperacions i clientela. Per tant la superioritat del pla socialista, no és la de tota quantitat positiva sobre el zero, és en el millor dels casos la d'una quantitat sobre un altre, superioritat que no la coneixem sino després de medir-les. Aquesta commensuració és impossible, i els raonaments només ens dóna idea de la multiplicitat i complexitat dels fac-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

tors que hauriem de fer entrar en compte per a establir la comparança. Per a palesar la superioritat d'un pla i d'una organització socialista, caldria no sols que l'empresa socialista d'igual volum rendis més, sino a més que fos més fàcil crear noves empreses en el règim socialista. Per contra la superioritat, del sistema de producció lliberal no resta demostrada mentre sigui dubtós com ho és, que les acumulacions de capital es a dir el major profit, es produeix en les tasques més útils i que la utilització dels capitals ja constituits, vingui a afavorir el total desenvolupament de l'economia i no el consum d'una classe determinada. D'una banda s'hauria de considerar la importància de les despeses d'ordre cultural que consent l'economia privada, en comparació amb la despesa de cultura socialista, i per contra pensar, com pot compensar-se en un règim socialista l'admirable i poderós estimul a l'estalvi que constitueixen el dret de familia i el d'herència. I encara mant altre punt d'ovir, en els quals l'avantatge es trobaria alternadament d'una i altra banda.

La conclusió que s'imposa, és simplement negativa. Es impossible judicar d'un sistema econòmic socialista en una sentència, neta, indemne de desitjos i aspiracions a favor o contra seva. Eliminem doncs per insoluble aquesta questió de l'excel.lència absoluta del sistema socialista i plantegem més modesta aquest altre. Es possible constatar, certes tendències al socialisme en la nostra època?

. . .

Podem contestar l'anterior pregunta en termes radicalment afirmatius. Hi ha fets molt clars que justifiquen tal afirmació. Per exemple la concentració que d'ençà de la transformació dels mitjans de producció, és a dir d'ença del

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

s. XIX, tendeix a eliminar en profit de entitats poderoses, certes formes més febles de l'empresa. La superioritat de la gran indústria, sobre la petita indústria es un lloc comú de l'economia, que com tots els topics ha sofert el mal de l'exageració, tant en apreciar el volum com la rapidesa del fenòmen. Però la superioritat de la gran indústria i amb ella la concentració de l'empresa, és un fet, un fet que ha sigut negat, perque Marx el formulà en termes massa categorics sobre tot en quant al ritme, i això ha permés produir contraproves estadístiques. Es el mateix fenòmen de la llei de Malthus, inexacte en la seva ruda formulació aritmètica, exacte en els seus supostos biològics i econòmics; en definitiva present sempre en la teoria.

La tesis revisionista de Bernstein, ha tingut contra Marx succesos parcials, no ha fet desaparèixer l'afirmació essencial del fet de la concentració.(1)

En realitat la llei de la concentració no és un fenòmen constant i segur. Més aviat es un episodi de certa intensitat que cau dintre la llei general de la renda aplicada a la vida industrial. La interpretació de l'economia clàsica és la següent: L'empresari novell, d'un negoci de més volum pot procurar-se una major divisió del treball, en una maquinària més perfecta, i per tant obté major rendiment d'iguals dosis de despesa. Les despeses que requereixen els successius engrandiments porten igual norma fins el moment en que entri en joc la llei del producte decreixent. Llavors les despeses es manifestaran menys retribuidores a cada augment, si més no, perque l'atenció dels

---

(1) Per contra el que cal donar raó a Bernstein és en l'haver trencat la punxa a la doctrina marxista de la concentració, es a dir la seva consequència de l'empobriment progressiu. Formació de l'exèrcit industrial de reserva. Aixis com la concentració sembla confirmada l'empobriment progressiu, l'expropiació del món primer i l'expropiació dels expropiadors més tard, són desmentides cada dia.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

directors es debilitarà a causa d'haver-se d'exercir sobre una major extensió de tasques. Qui conegui la importància de les despeses d'inspecció i control en una gran empresa no somriurà com altrement potser faria davant aquesta darrera opinió. En tot cas les addicions fetes al capital originari, s'acusen cada cop més costoses i cal reconèixer i acceptar l'existència d'un volum màxim de capital per la bona explotació a cada negoci. Ara que, avui per avui, en la majoria dels casos tal volum ideal no és encara assolit i la concentració continua essent una força útil.

Per tant les previsions últimes de Marx són sino almenys positivament clarament falses incertes. Els fets no proven que la concentració hagi de proseguir fins a deixar sobre viure només unes quantes empreses. L'experiència mostra que si s'han produit indústries colosals, grans trusts que dominen tot un pais i àdhuc diversos paisos, això no es per raons econòmiques sino extraeconòmiques. Raons de nacionalisme, raons polítiques, militars, que prenem una aparença de raons econòmiques, ja sigui per pøsar més facilment obstacles d'opinió o ja perque els instruments de realització, aranzel lluita anti dumping, protecció per mesures de sanitat o fito-patològiques, tarifes de carril, etc. són d'ordre econòmic.

Reprenent el tema, el règim capitalista lliberal, el règim de concurrència, ha produit una forta concentració, i ha racionalitzat la vida econòmica, fent cesar la rutina en les tasques, que avui gairebé ja no dura sino en les del pobre pagés, content amb realitzar la vida de sempre, acceptant la lenta ascensió vers la propietat i la relativa estabilitat de les situacions socials, en que ens ha col.locat la neixença.

Però l'industrial, l'industrial modern de la màquina i de la fàbrica, i darrera d'ell el comerciant, i l'home de professió lliberal i fins l'agricultor instruit canvien

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

aquestes rutines Obrer, capitalista, empresari, desligats l'un de l'altre, en lloc d'estar forçós en un determinat tipus social de persona física, es troben en un món de lluites mancat de tradicions, i en el que cal prendre resolucions, que no podent inspirar-les el precedent les ha d'inspirar el raciocini. L'economia entra en un procés mai mes interromput de selecció i depuració de sistemes de treball, de formes d'empresa, de combinacions mercantils. La producció com he dit abans es racionalitza (1) i per aquest mateix fet se objectiva es despersonalitza. Les empreses noves que venien a combatre i desplaçar les preexistents tenien un cert temps dificil condicions d'existència en les condicions inveterades de l'ambient, posar-les en marxa era una veritable labor de creació, que de vegades arriba als limits de la genialitat com en el cas d'un Boucicaut un Krupp o un W. Siemens. La manca d'experiència dels mètodes capitalistes els donava fatalment un caràcter aleatori. Avui és al contrari. En l'ordre tècnic es treballa sistemàticament i cada nova descoberta, es classifica i ordena en el seu lloc, i es deseguida valorada en la pràctica. Els mercats, els recursos financiers, es presenten per si sols. Són encara als inicis d'aquesta evolució mes ella es clarament orientada. Temps vindrà que l'economia serà com una sola màquina, a moviment espontaniament perfectible. Sempre caldrà per a moure-la treball director i treball dirigit, però la direcció en lloc d'asemblar-se al condottiere econòmic, serà d'oficina i reglament. Tot això ens acosta al socialisme, com amb l'exèrcit regular i la infanteria de fusells, caigué el poder de la noblesa, amb la normalització de la racional en economia, cauran de llur pedestal totes les dominacions de classe. De fet, el gran prestigi dels capitans d'indústria minva. El ric que només ho és, perque consum potser més i millor que altres homes d'enveja però més sovint és odiós. I els ve-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

ritables "senyors" els senyors d'abans, els que dirigien, es veuen substituits per aquest home sovint invàlid, humil, pobre i tot, que és el professional, el tècnic, l'especialista. Petites rodes necessàries d'un mecanisme que asseca les relacions humanes. Aquest procés implica la democratització, la instabilitat de les posicions de classe, expresada en el desligament de l'home i la propietat. L'antiga unitat patrimonial de la família que dura encara en els pagesos i que explica la perduració en el camp de certs cultius tradicionals, malgrat l'haver-se quedat sense mercat, i sense preu retribuidor, desapareix en la indústria. El magnat industrial d'avui, té paquets d'accions, el contacte amb els homes i les màquines, els clients i els proveidors, es substituit per les directives elaborades en un consell de gerència. La lluita es fa inmaterial, pur càlcul; les posicions personals són temporals, variables. L'eficiència econòmica té una realització més pura, però els esperits són preparats a un socialisme a una renunciació a la propietat dels mitjans de producció. A l'antic industrial li interessava, es clar, una xifra de beneficis, però suposat això, altres coses li interessaven en el treball industrial, més que un suplement o plus de benefici. A l'accionista d'una anònima res no li interessa sino el dividend, i de fet els homes que regenten l'economia, no oposen al socialisme la ferotge resistència que hom podia esperar. Més aviat són homes molt apropats encara del proletariat, homes de petita propietat rústica, la petita indústria on no han començat els procesos de racionalització, els qui resisteixen - l'atac socialista amb molta major energia.

No és unicament en la producció que s'ha produit l'esmicolament del sentit individualista i propietari de la vida, àdhuc en el camp del consum ha començat la disgregació. S'esvaeix aquella exigència absoluta incondicionada, de la

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

propietat de llar i mobles, base de la casolanería. El domicili es variable, la possessió i fins el desig d'objectes concrets, molt menys fort, un cert esperit de cosmopolitisme i mobilitat permet en molt de casos viure en mobles llogats, i per bé, que avui encara sigui una minoria insignificant els que han passat aquest estadi de l'evolució, els que s'han desinteressat dels mobils essencials que els feien aferrar-se al manteniment de la propietat privada, el hi ha el fet ~~X~~s inequivoc, ~~que~~ de existir ~~existeixen~~ homes d'aquesta psicologia, i altres a qui no repugna radicalment ~~aquesta~~ tal concepció. En resum la idea de llar pròpia, condicionant la prosperitat i durada de la unitat familiar té arrels cada dia més superficials i febles, i esdevé menys puixant el desig de la pròpia riquesa. al menys en bens concrets i immobles

La relaxació del llas econòmic afluixa la unió moral de la casa. Un temps com que la familia era la coronació de la manera de produir, sense familia no es podia viure, i la institució era prou forta per a soportar certes excrecències o parasits, com el costum dels "concos" o "onclets" de la nostra organització patrimonial pagesa. Avui tots els lligams cedeixen a causa de la menor importància econòmica de la familia. Els homes hi conviuen absorbits per tasques separades; passen l'un prop de l'altre sense contactes duraders, sense amistat personal. I com que tot es racionalitza, la tasca anguniosa i noble de sostenir la muller i els fills, la creació d'una posició familiar, és facilitada per l'assegurança o per artificis de la vida financiera (transmissió hereditària de paquets d'accions etc.) solucions que tenen la desventatge de deshumanitzar la propietat, de ferla abstracte, de ~~allunyar~~ separar els medis de producció, de l'home que ~~n'~~ es posseidor. I com que la naturalesa humana no pot perdre mai l'espurna angèlica que hi batega, el que resta de sentiment i moralitat en l'individu aixis deslligat de

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

l'antiga vinculació familiar, irradiarà en un camp molt més vast i fecunde i seran interessos de tota la societat que en beneficiin

. . .

Molts de fets portem registrats en les ratlles que precedeixen, que fan pensar en la possibilitat i àdhuc en la inminència d'una realització socialista, i no obstant no pot pas afirmar-se com una previsió cientificament certa. L'anàlisi, proseguit, ens mostrarà ara els obstacles que s'oposen a l'acompliment de tal previsió.

La renovació de capitals es el primer de tals obstacles. El sistema capitalista prepara l'adveniment del socialisme, mitjançant un estat de saturació de capitals, per mitjà de la seva renovellació i acreixement incesants. En el moment en que el capitalisme vingués a cesar, serà problema magne, probablement insoluble del seu continuador, ço es del sistema socialista, subvenir a tal renovellament i creixença. Per ventura es pugui renovar alguna quota del capital, però no és lògic que hi hagi augment. L' experiment de Russia ha estat concloent. Socialisme vol dir regresió de la productivitat, c com s'ha dit en mots simples i clars: "La socialització es cara". La socialització requereix saturació de capitals, el capitalisme la prepara; però, ella, destrueix les condicions de la pròpia viabilitat. Con en un interruptor de mercuri, el circuit es talla aixis que el corrent passa.

Mes àdhuc si la renovació de capitals fos tal que equilibrés la destrucció o dones un lleuger sobrant (hipòtesis que logicament hem de negar) la possibilitat del socialisme exigiria encare una població estable. Les exigències de la població creixent serien prou per a fer insostenible la tensió eco-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

nòmica en el primer periode del sistema, perque de fet el capitalisme proporciona ensems acumulació de capitals i repressió de tot impuls no racionalitzat de lo econòmic ànuc de l'instint de reproducció.

Ara bé, si suposem eliminades aquestes dues dificultats ingents, i més en llur combinació: acumulació de capital i població estable, no per això tenim implantat el socialisme, sino que tendriem només les condicions mínimes necessàries per a la instauració del socialisme, però caldria per a realitzar-la un acte, millor una serie d'actes, legislatius, executius, preparats per una vasta campanya política i per altres treballs de propaganda i difusió. El socialisme marxista sosté que hi ha una evolució necessària vers la catàstrofe final del capitalisme derivada de la desproporció creixent entre el poder de compra que es redueix per l'expoliació dels proletaris (exercit industrial de reserva) i la fecunditat creixent de la producció, concentrada en capitals i especialitzada en tasques. Però aquesta tesi marxista es implacablement rectificada per l'experiència. Res d'empobriment progressiu, res d'expoliació creixent del proletari, i fins en altra ordre, res més incert, que les suposades contradiccions internes del sistema capitalista condemnant-lo a fatal desaparició. La tesi inversa es més certa, el capitalisme si en envellir es consolida, si dóna probabilitats d'èxit a una reforma socialista no és per la pròpia i interior feblesa, sino per causes externes. En primer lloc, perque en lloc d'empobrir-lo proporciona més alt nivell de vida i amb això més fina consciència de classe al proletariat, després perque li dóna educació política i accés al poder. En fi usant un verb enmatllevat al sport, el capitalisme ha encaixat sense dany massa greu les reformes socials i amb això minva la por que la transformació inspira a, i l'ambient de la producció demostra una i altra vegada que es prou ric

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

per a transformar-la.

Tot això és cert. Però no es encara llegítim predicar un triomf fatal, ineluctable del socialisme. Les condicions que l'afavoreixen no constitueixen encara, la causa forçosa i precisa del seu èxit.

. .

Si manca una fatalitat econòmica que portés aparellat un triomf del socialisme es evident que per implantar-lo caldrà una voluntat exercida en un lloc i en un temps determinat.

La questió del temps es la interessant i el seu simple platejament porta a la conclusió que es impossible prefixar-lo. Qui té la fe, socialista, no s'amoina d'aquest problema, li basta l'argument de que la victoria política del socialisme, constituirà la demostració de que l'hora havia arribat. Contra això, tot esperit raonador i tenint en vista l'experiència colosal de Rusia, sostindrà que la "victoria" socialista pot molt ben anticipar-se a la maturitat econòmica volguda per a una eficaç socialització i, ser eixorca, o àdhuc destructora, justament per aquest avençar-se al seu moment. Marx, en escriure, especialment el "Manifest del partit comunista", creia de segur que la victoria socialista no tardaria més de 50 anys a produir-se, es a dir que cauria amb les últimes anyades del segle, i ningú, socialista ni burgés, no desconeixerà, avui, que una socialització realitzada cap als anys del 1900, hauria estat una catàstrofe completa i de curta durada entre la tragèdia i el sainet. Ara bé, en bona lògica no hi ha inconvenient en estirar in-l'hora, ja definidament-que el capitalisme fent més homogeni, més racional, més unitari en les seves directives el món econòmic ofereix cada dia una millor preparació per al canvi.-Tot aconse-

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

lla doncs esperar ni el determinisme imposa la socialització ni l'esperança de l'èxit l'aconsella encara no hi ha necessitat, ni utilitat de la reforma que a la llum del raonament, i de l'experiència sempre semblarà prematura. En resum la qüestió que ens cal dilucidar no és doncs merament la de la socialització, sino la de la socialització prematura.

Tant és evident la inmaturitat econòmica, per a una socialització que tots els plans socialitzadors són parcials, i progresius. Ben entés que socialització total no vol dir la de tota la vida econòmica íntegre d'un pais, sino la dels grans blocs de medis de producció. La socialització total que figurava en els programes socialistes d'Alemanya, Anglaterra i Austria s'esvaí en arribar al poder els partits respectius, sense que aquest escamoteig produis la crítica escandalosa irada, que sembla natural. Tant evident resultava al contrari, que lo discret era sostenir del poder estant el sistema capitalista. Per contra el govern comunista d'Hongria i el de Rusia han intentat la socialització. Una i altra experiència han palesat, que no són insuperables les dificultats de tècnica administrativa, es a dir, l'organització burocràtica de la socialització s'ha pogut fer. I en quant al xoc politic, també s'ha pogut imposar una expropiació sense indemnització i en tots els rams. Es més, en un i altre cas la lluita crua, l'expropiació sense indemnitzacions, afectant tots els medis de producció, es ventatjosa, tacticament, pel socialisme, perquès és més curta. Totalitat i gratuitat de la reforma, són

~~Això concedit:~~ dues condicions que redueixen al minim possible les dificultats que el nou sistema ha de trobar en nèixer, i en les quals la cultura, la productivitat i fins la vida de molts homes perillen de perdre's.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVIII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

El mètode de socialització més usual es l'estatificació o en petita àrea geogràfica la municipalització. Aquesta tàctica meresqué la formal condemna de Lenin en els seus opuscles de primera hora, del comunisme dit de guerra, que postulava precisament la desaparició o segons el mot especialment encunyat per Lenin mateix l'"adormiment" de l'Estat. No gensmenys es alli on s'ha anat a parar de fet, convertint el sistema en capitalisme d'estat, es a dir conservant l'essència i l'estructura del capitalisme, en la manera d'ordenar la producció. I enc que els ingenus diguin que algu, -sigui obrer salariat, sigui consumidor- tindrà el guany que percebia el capitalista, molt més certa i sobretot molt menys remota conseqüència de l'estatificació es el substituir un empresari capaç per un que no ho és. Unicament amparada per un govern socialista, assoleix mantenirse, la il.lusió que en el poble suscita la socialització. El cas més favorable ens el donen les empreses munipalitzades de caràcter monopolistic, però amb certer instint, la massa entén que això no és encara la socialització sino un pas més envers ella.

Vegem doncs els mètodes més radicals, més purs de socialització. De primer entuvi s'ofereix a la nostra consideració el més tosc i primitiu, i per bé que cap teòric amb cara i ulls no el propugna, no convé passar-lo per alt, perque respon a un sentiment obscur però arrelat de les multituds i es el que al fons, del fons entenen per socialisme. Em refereixo a la socialització del consum, al que la nostra gent anomena amb bàrbara però gràfica expressió la "repartidora" ço es una recolecta i concentració de tots els béns de consum per redistribuir-los segons normes distintes de les vigents. Mentrestant la producció podria continuar igual si convé i aquest es un problema subsidiari de que momentaniament pot prescindir-se.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

Me sembla inútil dir que aquest mètode de socialització no val la pena d'analitzar-lo ni d'escatir la seva viabilitat com venim fent fins ací. Però en canvi d'una banda expressa una idea antiga, primitiva però tant poixant que revé instintivament àdhuc en intel·ligències ja treballades i capaces de descompondre una noció, i segur l'evolució de les coses.

A més, un tipus de polític, més exactement d'agitador hi renunciaria dificilment perque el comunisme de consum constitueix un infal·lible procediment de sabotejar la vida privada, per tant destrueix els estrats moralment més alts, i ben constituits de la societat. No en va el socialisme utòpic d'un Fourier, imaginà la comunitat de consum com a base del seu sistema. Els revolucionaris que no tenen ambició constructiva sino mer desig de provocar el daltabaix s'acontenten amb destruir -per medi d'una comunitat de consum temporal, ço es la repartidora de que abans parlava- l'actual sistema capitalista. Es més segur que sabotejar el diner, o els transports, mètodes igualment emprats per aquella finalitat destructora. (exemple la casta)

Deixat de banda el comunisme del consum, altre mètode de socialització, el més poderós i ben armat de doctrina se'ns presenta, es el sindicalisme.

L'economia política obsesionada per la concepció de les classe socials ha donat una importància excesiva a la manera i volum de les despeses a l'economia de les sortides. A mi em sembla que diferencia molt més als homes l'economia dels guanys. En la manera de guanyar hi ha molta més diversitat, molt major camp a la iniciativa i àdhuc limits molt més elastics que en la manera de gastar. Àdhuc la diferència de classe es marca millor. Entre l'hereu-escampa o el selfmade man el segon acostuma a personificar la classe burgesa i a ésser blanc dels odis i àdhuc de les agressions

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

de l'obrerisme.

Aci també prescindint per un moment de tota teoria i de tota interpretació, ens trobem en presència d'un sentiment instintiu, popular, que els meneurs de l'obrerisme tenen com és lògic interès en endegar i aprofitar. Aquest sentiment és l'aspiració de l'obrer a conquerir la "seva" fàbrica, al qual ningú podrà desconèixer arrels psicològiques molt semblants al dret de propietat i ensems expresiu de la solidaritat més poderosa: la dels que participen en una mateixa tasca.

~~Per lo mateix~~, sembla inequivoc que aquests sentiments de semi-propietat, afirmant-se contra tercers, i igual que el dret de domini, i aquesta solidaritat que igual-ment implica una idea d'exclusió, tindria per consequència posar en lloc de l'empresari-capitalista privat, un empresari col.lectiu representació d'un capitalisme de colla, l'actitud del qual envers la societat i l'Estat societari seria la mateixa que la d'un burgés. Amb el sindicalisme les diferències en rentabilitat de les diverses inversions del capital no desapareixen, i per tant s'engendrarien diferencies de guany i de classe, entre els grups industrials. D'aci ve l'hostilitat amb que el marxisme i els partits marxistes que volen sempre la lluita social, en amples quadres d'enrolament i disciplina severissimes, ha vist al sindicalisme, on glateix molt d'una ideologia (premarxista) lliberal.

~~Per l'observador atent,~~ el fenòmen sindicalista haurà deixat una prou vasta consequència en la fàbrica Constitucional ~~la qual cosa no seria per espantar excesivament~~. En efecte el parlamentarisme i el sufragi universal aparesqueren com a instruments de destrucció de l'ordre burgés, tant als conservadors com als revolucionaris. Entorn del sufragi universal, pressumpte instrument de treball socialista lluitava Lasalle, es feia la reforma constitucional Anglesa del

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVIII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

67 i s'exerci tota la pressió dels prefectes del II Imperi. Després la gent s'adonà que el Parlament representava més interessos de grup que de classe i cercava més de conquerir una parcel.la de pressupost que de trastocar l'Estat. Igualment els obrers sota el sindicalisme han començat a descobrir que certes qüestions immediates, les més interessants per a ells, com ara la quantia i seguretat del seu salari, depenen en gran part de la capacitat comercial i tècnica dels seus directors, i naturalment s'ha interessat per la direcció de l'empresa que els havia semblat fins ara cosa interior del burgés-capitalista i totalment indiferent al proletariat. El dia en que els obrers que en un determinat moment conqueriren arreu d'Europa, la institució del consell de fàbrica i el "delegat", estiguessin prou capacitats de les qüestions que en cada ram cal resoldre, poguessin criticar la direcció comercial i tècnica de l'empresa i sentir-se eventualment superiors a tal direcció, l'evolució ens portaria automàticament a un resultat socialista.

D'això en tenim realitzacions parcials en certes cooperatives, però es tracta d'un procés lent i dificil i per tant amb poques probabilitats de que l'admetin i propugnin els radicals en matèria social.

En resum, per més que la disciplina política del socialisme s'hi oposi, si més no a fi d'evitar les lluites internes del proletariat, es clar que en la tendència sindicalista hi ha un mètode de socialització, i unes possibilitats de realitzar-la possiblement les majors en tota la gamma de partits que cerquen la reforma social.

. . .

Finalment cal veure les conseqüències de l'acte material de socialització. Algú considera tant improbable aquest

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estudis Catalans

acte que pensa és ociós esforçar la imaginació discursiva en treure'n les conseqüències. I en efecte normalment pensant sembla remot l'acte socialitzador. Però les condicions del mon poden canviar en un moment i per exemple una nova guerra mundial posaria en manifest perill l'actual manera econòmica. Més àdhuc sense catàstrofe. Certs paissos amb atur forçós, i fiscalitat pesadisima que l'assistència als parats agreuja poden trobar-se, que aquestes circumstàncies per mera durada i intensificació, provoquin fallides en xifra creixent, i amb elles més atur i més greu càrrega d'impost. Un cop passat cert limit inestimable a l'avançada, tota prudència serà desoida, i la socialització reclamada per les masses, sense que gosin denegar-la els socialistes directors que boi sabent-ne la pueril ineficàcia no podran resistir als extremistes del partit. La història política és en aquest punt copiosa en exemples.

// Es clar una socialització feta aixis, dramaticament, entre clams de desesperació i de revolta, fora molt més dolenta que la que fos empresa sota directives llargament reflexionades, en un estat de saturació de capitals, i com a coronament d'una evolució. //

Ultra de la pèrdua en riqueses i acas en vides humanes que la lluita implicaria, hi hauria un xoc, per ventura seguit de desaparició de l'instint d'estalvi amb ocultació, fugida de capitals i sensació en el mon de que es impossible reanusar la marxa del sistema.

// Una desorganització total de la producció i això, no sols per l'hostilitat dels directors enemics del nou ordre, sino per la conducta dels obrers que convertits en milicians i combatents de la reforma, deliberaran en consells, faran guardia en les casernes lluitaran en les barricades, però no seran al peu del teler, del torn o de l'alambic. En fi les enormes despeses de la lluita, de la propaganda de la

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

trastocació de classes socials.

Tot això implica un enorme retrocés de la producció que no té res que veure amb el ralentiment del progrés, abans descrit com a conseqüència del socialisme. Per depressa que es faci el canvi, per curta que sigui la lluita, tindrà apasionadament en contra, les energies més educades i més ben plaçades del país. Si per coacció o sense coacció se'ls conserven els llocs directius, aquests homes realitzaran malament llur tasca. Si en el seu lloc es col.loquen intel.lectuals revolucionari el resultat serà pitjor. Manca repeteixo un cop més, el dinamisme únic que empeny a l'estalvi, que assegura certa tensió en les tasques en la utilització del capital. Els sobrants de producció s'enrareixen i si hom tracta de substituir-los per la reserva d'un quota, que la direcció central socialista assenyalés, tal com es fa a Rusia, la tara del sistema continua perque no hi ha coincidència entre l'èxit econòmic i l'avantatge personal de l'empresari, que es la clau del capitalisme. Cap partit politic, cap discurs que entusiasmi una assemblea, protegeix al capitalista contra el seu desencert com a capitalista. Al contrari en un sistema socialista, el cap politic habil que sàpiga conservar influència, no patirà dels fracassos més aparents i dels errors més innegables. //

// La doctrina dels mòbils econòmics n'ha registrat d'altres a més del de lucre personal. Ningú no ho nega, es acceptable la hipòtesis que demà guanyin intensitat els mòbils morals mes cal comptar amb homes com són ara criats, en un sistema capitalista, enmotllats per la moral d'aquest sistema i aquests homes enfront del teler i de l'enclusa, recordaran la prèdica socialista segons la qual la indústria socialista ha de reduir la durada de llur treball i apujar llur tenor de vida, coses que el poder politic no ne-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

garà almenys en els primers moments, infligint un nou element de disbauxa, de destrucció de les reserves, a la riquesa col.lectiva.

A mes l'obrer pensa que en un sistema socialista ningú no l'hauria de manar per a sortir d'aquesta indisciplina per a retornar a un minim necessari de col.laboració ha calgut usar mètodes de coacció tan crua que transformen en una esclavitud de tipus precristia la "dictadura del proletariat".

En fi, hi ha un argument subtil i d'extraordinària vitalitat que torna sempre en la polèmica socialista, l'argument de l'organització. Només una organització d'Estat unitària armònica, pot evitar les crisis, les contradiccions, orientar les tasques dirigir l'economia. La socialització segons aquesta nova tesi, serà o no, origen de catàstrofes econòmiques. Mes quan la catàstrofe s'ha produit es l'única manera de salvar-nos. Tota indústria en suma, tota col.lectivitat sense feina, tot consumidor sense béns, tots els stocks sense consumidor es giren a l'Estat, s'agafen a l'organisme, a la representació, del poder públic, que es més pròxima demanant que l'ajudin. L'estat crea disciplina i direcció, on no hi havia sino persecució desatinada del guany i amb ella creixent ruina ..... - Parlem. ne d'aquest argument

El segle XVIII, en preparar el triomf del lliberalisme capitalista lluità amb un sistema de privilegis i concessions de prohibicions i tuteles del qual l'economia dirigida preten diferenciar-se en quant a la base ideològica més no se'n dessasembla ni un bri en la part tècnica. Mai -si ens atenem a pura raó i a crua experiència- els mètodes del capitalisme han semblat tan indispensables, com avui a l'endemà de la folla destrucció de la guerra. Si mai calgué extremar les energies aprofitar rapidament les eventualitat, estar a punt a tothora es avui i els desordres de l'economia a l'en-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

demà de la guerra, ha proporcionat als homes i als pobles més aptes, possibilitats excepcionals.

Tots aquests arguments impressionaran poc al socialista. D'una banda enc que un leader politic reconegui que les circumstàncies del moment no es presten a la realització del seu programa, li costarà de fer-ho reconèixer a la massa del partit, i més encara si en tal reconeixement s'havia de contradir la joia que en amenassar o humiliar a la classe socialment superior senten les multituds proletàries. L'egoisme de molts intel.lectuals especialment que en el canvi, o en la lluita per a instaurar el canvi, poden conquerir una posició personal, -egoisme que es en la immensa majoria dels casos inconscient, ignorat dels mateixos que el professen-, no deixa d'ésser un nou obstacle a la clara confessió i reconeixement de les dificultats amb que ha de topar la socialització.

En fi hi ha un sentiment més poderós més noble que els suara enumerats, ço es la fe, la creença absoluta, cega en l'ideal que com tot altre creient professa el socialista d'una peça. Llavors el socialisme no és un sistema d'idees que pot ésser desmuntat i analitzat en cadascun dels seus elements i en la seva interconexió, ponderant les coses bones i les coses males que implica. No, és una religió amb fé màgica que superarà totes les dificultats, aixafarà tots els obstacles guarirà de tots els mals. El raonament l'estudi són d'un mon; aquesta fe, religiosa dels socialistes, d'un altre. La lògica no l'ateny, la moral no la ~~commou~~ per gràcia d'ella, el sensitiu es torna dur, i al contrari. Actes de violència, crims manifestos, d'un govern despòtic que mereixerien el blasme més absolut, no provoquen una repulsa proporcionada mereixen àdhuc un intent de justificació si els realitza un govern soviètic, que de tant en tant, prou la precaució tracta d'enllaçar la seva política amb textes de Marx.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

I en aquest ferment respectables, perque és ideal i desinteressat, radica el perill màxim, no en el temps de calma que les oposicions són prudents i l'Estat, té a les mans tots els ressorts del poder, ans en les hores difícils en que justament l'impuls de la fe socialista rel idealista tindrà major energia. Llavors serà un greu perill per la classe més humil, per tota la nació, i àdhuc per la cultura general humana, fent possibles actes de socialització prematures.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

C O N C L U S I Ó

Hem arribat en l'estudi de la classe mitja i els seus problemes a dues conclusions: dels punt de mira estrictament econòmic, l'actual tendència del mon, no afavoreix l'afermament creixença i prosperitat de les classes mitges. D'un punt de vista econòmic, es a dir pel que diu major riquesa, més activa circulació, producció més intensa, les classes mitges es proletaritzen, són vençudes; si resisteixen és unicament emprant els procediments i maneres del gran capitalisme o en les tasques d'ajust i reparació, o en fi, alli on el mercant és tant petit que no permet la divisió del treball. On per raons històriques, (Bèlgica, Dinamarca, Suissa la mateixa França) la classe mitja es més nombrosa i forta, resisteix millor les tendències que la disgreguen o afebleixen. Un dels defensors de la classe mitja O. Melon, ha escrit que àdhuc pensant només en els fins materials de la vida, en el menjar, vestir, allotjar i divertir la humanitat, la prestació de l'estament mitjà és importantíssima ja que argumenta Melon, de 200wagons que diariament porten a Liège (la ciutat de l'escriptor) els dos milions de quilos del seu consum quotidià 160, venen carregats amb productes,dobra de la classe mitja (cp. O. Melon: L'ordre social et les classes moyennes Gand.-Liège 1933). Cuito a declarar, que aquesta dada em sembla molt discutible. Si es exacte,un anàlisi més detallat de la seva composició, permetria veure per quins motius no és lògic treure les consequències que en treu l'escriptor belga. Però passem.... i estiguem només al que resulta de la universal observació i consciència en l'edat moderna, ço es "la classe mitja més aviat minvant en nombre relatiu i en influència".

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

Aquesta conclusió pesimista d'ordre econòmic, cal completar-la per un altre d'ordre polític que la desvirtua. Davant el fet de la minva de poder de l'estament mitjà la majoria dels escriptors, que el consideren, -i sense excepció tots els que no són de tendència socialista-, no es resigna a acceptar-lo bonament. Al contrari, volen que la classe mitja perduri, volen que influeixi i pesi en els destins del mon. Lloen les seves condicions, vanten els serveis que presta i pot prestar, conten i valoren els elements de vitalitat que encara atresora.

Quina es la raó d'aquesta resistència a acceptar un fet que es produeix cada dia? Els teorics han vist per exemple la implantació del maquinisme, la separació creixent entre el valor nominal i el valor real del diner, la formació de certs corrents emigratoris, la minva de la natalitat etc., etc. Tots els fenòmens registrats, analitzats en llur causa, seguits en llurs consequències, mesurats en llur extensió, deplorats potser, però acceptats en definitiva, malgrat certes protestes de moralistes i politics. En canvi, per a la desaparició de la classe mitja, no es troba aquesta resignació. Hi ha els que propugnen la lluita de classes com a llei del progrés i els que no l'admeten. Aquests darrers no paren de projectar lleis, mesures de govern, concepcions teòriques traduibles en reglaments que assegurin a la classe mitja una influència econòmica major com correspon al seu pes especific en els ordres de la moral i de la cultura.

Tal es la conclusió política que es despren de l'estudi del problema de la classe central de la societat. El mon no es resigna, a que la classe mitja desapareixi com els fets econòmics semblen indicar, perque tots els estudiosos de la sociologia tenen consciència de que aquesta classe es politicament necessària per a la millor i més ordenada e-

Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

volució de la societat.

Llegim en la filosofia moral de Cathrein (pag. 44): "Ce que l'homme fait pour la vie sociale ce qu'il donne à la societé, il le fait et il le donne en regle generale par la classe a laquelle il apartient. Elle est eu realité l'atmosphere dans laquelle chacun vit et se meut inmediatement, ou il trouve son developpement et son perfectionement intelectuel et moral". Tothom que ha tingut la sort de neixer i creixer en la classe mitja, la mes rigidament seguidora de normes morals, apreciarà l'exactitud d'aquestes frases. Considerant-les trobem l'explicació del caos contemporani. L'Estat que, deliberadament, i totalment ignorava fins ara la classe, desconeixia un fet essencial font de considerables beneficis per a ell mateix. L'Estat inorgànic sense cap gradació interposada entre la seva enorme puixança i l'atomisme dels individus, l'estat democràtic on el sufragi es aixis mateix inorgànic, ve á esser "el punt i moment paradoxal en que no importa qui, ocupant no importa quin lloc ~~important~~ destacat, decideix no importa què". Aquest mot, exacte en la seva malicia, explica l'incongruència de la nostra època. La conscient i legal adhessió de l'home a la classe que integra, l'existència de la classe no com a essència social informe, sino com a fet viu i natural però a l'hora reconegut i consagrat per les lleis, proporciona avantatges evidents. En primer lloc protegeix la llibertat professional, la dignitat del nostre treballar. Es clar que els homes són iguals davant la llei i que la llei ampara als febles contra els forts, mes !que sovint aquesta teoria fracassa en la realitat! I si aixis succeeix en la lluita entre iguals, no cal dir amb quina major intensitat veurem prosperar la injusticia i l'opressió quan grans forces com ara capitalisme industrial, tendències polítiques, organitzacions financieres i bancàries s'arrengleren en un dels

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

camps, i arriben a violentar la llei. Clamen els interessos ferits, i obtenen per ventura una llei nova i contradictòria però ?Quid leges sine moribus? deva la saviesa antiga. Si no hi ha l'atmòsfera propicia a la seva realització les lleis bones, són estèrils, i és com escriure en l'arena de la platja, volen canviar per un texte, un estat social que no defensa eficaçment els drets i la llibertat de cadascun dels homes d'un ofici. Tasca paral.lela o millor dit conjunta i complementària, d'aquesta defensa del home productor, escau a la classe proporcionar-li la seva cultura, es a dir: els mitjans de desenvolupar les naturals aptituds i fer més profitós el treball. En segon lloc la classe assisteix al ciutadà en les circumstàncies dificils de la seva vida. Potser el punt en que la inferioritat social del nostre Estat inorgànic és major la trobariem en la notoria manca de solidaritat entre els homes. Aquella organització gremial, que tenia un nucli corporatiu o de germandat en l'altar del patró del gremi, que s'endolava quan moria un de l'ofici, assistir de tots els de la gran familia del seu ram de treballar, que tenia a càrrec dels fons corporatius assistència a malalts i vidues, es cosa que enyoren els mutualistes i previsors de tot el mon. Es clar que tenim l'assistència legal del treballador, en assegurances i pensions d'orfandat i viudetat però ultra de que això afavoreix un altre classe la dels proletaris cent per cent, es una tal amenassa per pressupostos i finances públiques que o s'atura aviat, o bastarà ella sola a socialitzar la integra vida de l'Estat.

En tercer terme: la classe organitzada en gremi,es un empar contra la concurrència aferrissada que es fan els homes d'un mateix ofici. Això ha estat en cert moment de la història, origen de monopoli i amb ell de rutina en que naufragà la institució, per haver-se tornat impenetable al

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

progrés, per haver usat de reglaments vexatoris. L'esperit de contenció es avui de l'altre cantó de la barricada i són els industrials poderosos que demanaven llibertat com l'aire per respirar, els qui avui renuncien a fruir-ne perque entenen que llur salvació la donaran corasses i fèrules de ferro, posades a les velles institucions. Los ominosos ti empos de la tasa! aixis acaba un cert manifest de la Junta defàbriques de l'any 1840. Ara són els fabricants els qui sol.liciten arreu del mon taxa i contingent.

Major ventatge que no per al ciutadà singular, té la classe social per a la societat mateixa que en classes s' organitza. En primer lloc garantitza l'ordre i l'harmonia per la unió de voluntats individuals, i llur subordinació al bé de tots; després aporta un element de prosperitat pública per la repartició de les riqueses, més ben conegudes i vigilades i pel treball més ben repartit; en fi dóna una garantia de pau i normalitat ja que els conflictes entre classes foren de més fàcil solució, si llur organització i representació permanent intervenia en plantejar-se i resoldre's tals conflictes.

La valoració social de la classe mitja es funda doncs en tres ordres d'avantatges en la classe mitja té lloc el millor desenvolupament de la personalitat humana en la classe mitja, es dóna una psiquis especial que facilita les relacions entre els homes, en la classe mitja hi ha en constant devenir, noves forces ideològiques en que l'humà progrés troba el seu impuls. Aquestes avantatges en tals que els escriptors teoritzants de sociologia, es a dir els homes de més afinada sensibilitat per al fet social, els homes de major consciència social, en el desig de que no es perdin estimen necessari mantenir la classe mitja malgrat la seva inferioritat econòmica; i malgrat que el pur capi-

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

talisme tendeixi a fer-la desaparèixer, malden per a sostenir-la a costa dels sacrificis que calgui. Per tant la permanència de la classe mitja, enc que sigui a costa de tota la protecció que calgui es una exigència política, la classe mitja dóna les garanties de perduració de l'Estat burgés. Octave Melon ha definit amb encert: "la classe moyenne est l'ordre social et politique dans lequel se rangent au sein de la nation corporativement organisée les citoyens qui reunissent dans les memes mains le travail et les capital". Aquesta preciosa definició i tot el fullet on es conté el qual porta el significatiu titol de l'ordre social et les classes moyennes, il.lumina al meu entendre la qüestió -la classe mitja es un ordre social, excel.lent com a tal, el millor que s'hagi produit, i per aquesta raó val la pena de sostenir-la, àdhuc contra la seva defallença econòmica.

La funció d'ordenadora convé avui exclusivament a la classe mitja. La inanitat de l'aristocràcia com a tal es palesa; la corrupció rapidíssima del gran capitalisme no menys. A l'altre extrem el proletariat no ha pogut governar mai, mancat d'instrucció, mancat de preparació. L'imperi de les masses, dura hores; tot seguit que hi ha un començ d'organització del poder, la massa abdica en mil petits tirans personals o col.legiats. Poques coses han tingut tan ferma confirmació experimental com el mot de Rousseau que fa: "A dir veritat no ha existit mai, no existirà mai, una pura democràcia." Prou ho sabem les multituds obreres que com cap altre estament blasmen del parlamentarisme i prefereixen dictadures i soviets, a les institucions que fa cent anys semblava garantia de la llibertat.

Els temps són hostils al lliberalisme, perque no ha sabut evitar l'anarquia econòmica. No serveix per a solució dels plets d'avui la concepció ni els mètodes patriar-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMXVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

cals romputs per la turbonada revolucionària i democràtica; no val per a dirigir la vida col.lectiva l'organització capitalista, amb la seva llibertat econòmica, perquè dins ella venen les crisis de sobreproducció, i àdhuc en les bones èpoques, triomfen certes formes inferiors del talent, i alcancen les més altes retribucions homes i fets que davant el tribunal de la moral no mereixen la millor calificació. Tampoc basten a ordenar la societat les dictadures ara proletàries ara nacionalistes, que escindeixen un pais en grups hostils, i que quan ha realitzat un cert progrés material, degraden en "caudillismo" i oligarquia a la sud-americana, sense cap contingut .....

Si en la recerca d'elements per a fonamentar un ordre social ens aferrem als que són la base objectiva de la producció, veiem que el capital es mòbil internacionalment, proveit de defenses formidables per amagar-se i per a fugir. De fa anys totes les legislacions tracten de fermar-lo a les fronteres de la pròpia sobirania; aconsegueixen extremordir-lo però no lligar-lo, i com una gravetat, actua damunt seu una força constant, que el trasllada a certs indrets on hi ha encara un minim de llibertat, una certitud d'ordre.

Per la seva part, el treball, es a dir els proletaris han romput tota solidaritat amb les altres classes socials en el plet del repartiment de les riqueses. Arreu del mon ha fet adoptar salaris acrescuts i de vegades lligats automàticament en llur creixença a l'index-muber del preu de les subsistències, no l'eficàcia de llurs tasques.

Ni capitalistes, ni proletaris són doncs un element estable resistent, que mantingui naturalment l'ordre que transformi sense salts la societat. Per a tal comès no comptem sino amb la classe mitja, justament la que surt de la post-guerra més afeblida més proletaritzada.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

Les causes que expliquen aquesta major estabilitat de l'estament mitjà són dues: la personalitat humana té dins ella moltes més possibilitats de bon desenvolupament. Només qui arriba a maturitat acabada i mercés a ella, a l'equilibri i ponderació de facultats d'intel.ligència i voluntat es capaç d'exercir la funció social per excel.lència, el comanament sense derivar a arbitrarietat o a atzarosa sotmissió al reflux de les circumstàncies. El que vol dir: són més aptes per al comanament els homes de l'estament mitjà.

En segon lloc: l'accesió laboriosa a l'autarquia, a la independència econòmica i el manteniment en aquesta especial posició, enforteix els elements individuals, la familia, la unitat econòmica natural orgànica. L'estament mitjà, dóna per això més que cap altre el sentit de les possibilitats, la voluntat de resistència, l'aguant i àdhuc la iniciativa. Tot home de negocis sap, que en la més ben planejada i més previsorament calculada de les empreses, cada hora, des que comença el seu funcionament ordinari, porta complicacions i perills, exigeix solucions per a conflictes imprevistos, una aplicació constant de la personalitat, dels seus elàstics i inesgotables tresors d'adaptació. També aci la gent burgesa es insubstituible.

En l'ordre politic doncs, la classe mitja és la clau de volta de tot l'edifici. La nació més gloriosa i més forta, ve a ésser destruida quan desapareixen les families independents, formades en la gran tradició pagesa i burgesa, en la menestralia i en el comerç, perque en la vida civil com en la militar, quan les tropes de xoc cauen han d'ocupar el seu lloc les de linea singularment en la lluita de classes, l'estament mitjà, que ha fundat el constitucionalisme i la democràcia parlamentària, que amb el sufragi restringit primer i després amb sufragi universal,

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

depurat cada dia en més subtils procediments, ha governat l'occident d'Europa durant seixanta anys, és l'element que per damunt de la baralla, assegura primer l'ordre i dins de l'ordre, l'eclosió lenta però segura de la justicia.

La crisi de l'Estat en els darrers anys té causes molt complexes, però no serà la última el divorci en que ha viscut de la classe mitja; d'aquest divorci la classe mateixa n'es culpable ja que fidel al seu individualisme no s'ha organitzat encara. La situació és distinta segons els paisos, més àdhuc en els d'antiga i opulenta tradició menestrala com Flandes o Alsacia, alli on la classe mitja ésnombrosa i rica, són poquíssimes les manifestacions de la llei i del poder executiu, que afavoreixen aquesta classe malgrat ésser -els seus fills- qui més ha exercit el poder en els cent anys últims. Evidentment, totes les ajudes i disposicions, que l'Estat li hagi prestat, no componen res al costat de l'expoliació de l'estalvi modest, que ha produit en la post-guerra la repetida alteració del valor de les monedes.

. . .

Sentem doncs que la classe mitja és un element politic estable, conservador i per això els teorics de la sociologia i de la política volen que visqui i que duri malgrat la seva palesa inferioritat en l'ordre de la producció. Aquesta actitud dels escriptors i teorics de lo social, entranya una contradicció: Hi ha un ordre social que lleva possibilitats de vida a l'estament mitjà i justament per conservar aquest ordre, -transformant lo cert- volen sostenir la classe.

Si puc permetrem una comparació o metàfora continuada -que deien els retòrics d'antany- i un xic atrevida, jo diria que els teoritzadors de la sociologia enfront de la

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

classe mitja, venen a tenir una posició semblable a la dels homes de poca o nulla fe, enfront de les pràctiques religioses, quan les accepten i continuen almenys en les ocasions solemnes de la vida, no pas per cinic utilitarisme, sino per una mena de transacció o compromis simbolista, com ha dit R. Martin du Gard. Aquest compromis simbolista es el de l'incredul intel.lectual, critic, que servant empró algun vague sentiment religiós, s'adona dels beneficis d'una pràctica i uns rites heredats, com a lligam que enllaça les generacions successives, o per a cobrir els abims esfereidors de la mort, i de l'origen de l'home, del seu destí ..... i l'única cosa que deplora, es que mancat de fe, com es troba, veu com el compromis simbolista anirà esvaint-se i l'acceptació dels rites i les pràctiques no durarà ja gaire temps.

El sociòleg sap, que la classe mitja s'afebleix, però no té res per a substituir-la en la funció a ella congènita d'ésser intermediaria entre les altres classes, d'ésser ferment de les idees, suport de les reformes. Tenen els homes una obscura esperança de que si podiem aturar un moment la decadència del capitalisme, encara fora possible salvar tota l'organització econòmica d'avui, i per si tal cosa arribés ens cal durar i tenir una classe la menys tarada dels mals del capitalisme la més estranya al sistema, la que cas de reformar-lo sabria fer-ho amb més lluc intel.lectual i ~~savent~~ tenint compte de la necessitat -es a dir: històrica de lo real, del moment en que la reforma es produís ~~es a dir~~ portant: amb el minim de pèrdues i de danys.

La protecció de la classe mitja en aquests paràgrafs darrers postulada no hauria de tenir exclusiu caràcter nacional. Hi ha en el si de la LLiga de les Nacions un Bureau International du Travail, creat com la mateixa Lliga pel tractat de Versailles. El seu objecte es la pau social

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

mitjançant la millora de la condició dels obrers, ben entés que la funció del B.I.T. no és equilibrar treball i capital. L'empresa capitalista es suposada apte i capaç per protegir-se ella sola. El B.I.T. protegeix la ma d'obra; no serva una freda imparcialitat, sino que endega, propaga i justifica les reivindicacions obreres; controla l'aplicació de les lleis on són sancionades. Tindrà en compte les possibilitats econòmiques de l'altre camp, de les empreses, però això és perque si seguís un altre conducta viuria fora de la realitat, es a dir, ~~fora seguir~~ seguiría una mala política. Altrament qui decideix es la Conferència. El B.I.T. és l'advocat no el jutge de les demandes obreres.

En tot cas a Ginebra on són posades les bases de la llei futura la classe mitja, el productor menestral no es escoltat, no ho és perque en 1919, al constituir-se el B.I.T. la concepció econòmica dominava sobre la política, i la classe mitja era diputada poc interessant; i a més perqué en l'hora plena d'engúnies de redacció del tractat, només es feien sentir els qui estaven poderosament organitzats. En el congrés de classes mitjes de Gand del 1932 el diputat belga Van Ackere, demanà un organisme Ginebrí de classes mitges incorporat a la Lliga de Nacions per assegurar la pau social. Classe de transició entre el capital i el treball es la mitjana; suprimir-la seria una prima a la topada de les forces extremes a l'esfonsament de les bases del nostre món social.

Mes, és urgent, que la classe s'organitzi i això és el que li prediquen en el llenguatge apassionat de la política els nacionalismes i les dictadures. Però justament aquests partits volen la quantitat i l'enquadrament, refusen aquella acusar-se de la individualitat, aquella densitat personal que són el resort de la classe mitja. Clamen els politics de més pura tradició burgesa: "les dues clas-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

ses extremes s'organitzen, mentre que l'intermitja no no està!" la qual cosa la deixa exposada a greus injusticies, ja que invita els més forts a expoliar als febles, en un egoisme corporatiu que no val millor que el personal.

Mes no cal oblidar que l'organització vol dir agrupar els homes con s'agruparen els capitals utilitzar-los i substituir-los com s'ha fet amb les màquines, seriar-los i repartir-los com es usat amb els productes, oblidant els elements immortals l'home, la familia, l'esperit ..... En aquestes matèries socials la contradicció sembla ésser llei de la vida mateixa, organitzar es una tasca delicada, perillosa i potser necessària.

L'equilibri social es pense dubte condició i garantia de l'equilibri politic, i només l'Estat que afermi el primer, podrà lliurar-se de la calificació fragel.ladora de Pius XI, que li diu "ha caigut en la condició d'esclau, i esdevingut docil instrument de totes les passions i totes les ambicions de l'interès. (Encicl. "Quadragesimo anno") Avui els ciutadans viuen en latent oposició; un canvi en la majoria definida per una lluita electoral apasionada posa en perill la sort de tota una classe social.

. . .

La importància social de la classe mitja autonoma deriva de la seva independència econòmica. La conveniència de que perdurin nombroses i no del tot febles les petites empreses menestrales, en termes que hi hagi alguna cosa intermitja entre l'enorme massa d'obrers, agrupats en sindicats i la xifra cada dia menor d'unions i federacions d' empreses ja poderoses cadascuna de per no podria ésser desconeguda. P. de Maroussem assimila l'eliminació de families independents de segon ordre, a una interrup-

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

ció de la circulació de la sang, que implicarà la mort en un termini més o menys llarg (citat per O. Melon). -Aixi mateix- la idea de W. Pretó de la circulació de "les élites" que permet que es col.loqui "l'home escaient en el lloc escaient", i que evita afebliment de la classe dirigent -i l'enriquiment intel.lectual de la classe més allunyada del poder, i per tant ~~fermant~~ ~~de~~ inmunització contra la lluita de classes, vindria a ésser -ve a ésser- des de un punt de vista sociològic ben original, un altre allegat en pro de la classe mitja, que és l'instrument d'aquesta necessària circulació de les "élites". Cal adaptar la classe mitja antiga, tant important per a l'economia i per a la cultura a les modernes condicions de la vida de la producció. I això no pas retrotraient la producció a les condicions que imperaven en la ciutat-estat de l'alta edat mitja i del Renaixement sino, fent-la viure al costat de la gran empresa. Malhauradament l'estudi que precedeix porta a la conclusió de que la classe mitja antiga no manté integrament les seves posicions.

Si la classe mitja antiga té com a primera característica principal la seva independència econòmica la classe mitja nova, guanya importància perque és l'element essencial de la moderna organització. B. Shaw en els capitols XLIII, XLIV i XLV de la seva originalíssima divulgació. "Guia de la dona intel.ligent en questions de socialisme i capitalisme" assenyala (a volta d'alguna insuficiència d'informació sobre l'origen de la classe mitja) amb vèrbola originalíssima la funció "providencial" segons ell, que omple l'estament mitja entre dues incapacitats o dues ignoràncies ha descrit també amb acre frase la seva proletarització, però sempre per transitori que sigui l'estat actual (Bernard Shaw es socialista, es a dir: creu en l'acumulació i en l'expropiació final dels expropiadors) avui n'és la clau de volta, en l'ordre tècnic, en el comercial, en el politic,

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

en tot el que representi joc d'idees i nocions, esforç de pensament i d'observació, tasca de la intel.ligència. A-questa classe mitja nova, es la que com hem vist, anima i vivifica tot l'estament; si per desgràcia la menestralia se li contraposés seria vençuda. Mes valdrà que la menestralia infiltri el seu anhel d'autonomia econòmica i de responsabilitat, en l'estament dels buròcrates i dependents Que el funcionari aprengui a sostenir-se en els reglaments i lleis però fent dins ells un treball creador. En aquest sentit la classe mitja antiga pot prestar encara gran utilitat a l'estament sencer infonent en els seus fills que cada-dia-mes passen a les fileres de la nova la psiquis menestrala. Després la llibertat i la responsabilitat que són tradició de certs grans centres administratius, la participació de beneficis dels empleats particulars faran la resta.

No podem esguardar sense tristesa la desaparició d'aquella massa de personalitats economicament independents que eren el nucli essencial de la població urbana industrial. Llur pèrdua amés de prendre les gràcies de calitat i tradició a la manera de produir, el perfum inequivoc dels carrers gremials de les antigues ciutats, es una pèrdua neta del punt de vista econòmic, del punt de vista politic. La compensa per fortuna la creixença i depuració de la classe mitja nova, que ha d'ocupar el seu lloc.

"Del punt de vista material"-deia Albert III rei dels belgues en el Congrés de les classes mitges a Gand de 1932- "l'estalvi, l'esperit d'estalvi de la petita burgesia assegura la renovada formació de capitals. Del punt de vista moral, en el si de la classe mitja s'han format les tradicions d'honor professional que els ha permes resistir a les més dures vicisituds".

"Si les classes mitges tenen el deure i la voluntat

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

de no mancar mai a la seva tradició, el que reclama de vegades positiu esperit de sacrifici, els homes que exerceixen el poder, tenen l'obligació de no empalvegar a l'estament mitjà en la seva missió històrica. I no fora, per ventura, mal inspirat, el govern que renunciant a costums dispendiosos de post-guerra, tornés a prendre per model les virtuts d'ordre d'estalvi, de constància de que la classe mitja ha donat tant de bells exemples. Hi ha veritats essencials, per al mon civilitzat i no poden ésser ignorades impunement."

Aquestes admirables paraules, del rei de Bèlgica ser-
-present
veixin de cloenda al- modest estudi. Qui dubtarà que si els ciutadans i el poder públic se n'inspiressin, millorarien els destins de l'home damunt la terra?

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

I N D E X

I. - EL CONCEPTE DE CLASSE MITJA.

1.r Causes de la confusió sobre el concepte de classe mitja.

2.n Definició i extensió de l'estament mitjà.

3.r a) Definició del proletariat. b) l'aristocràcia.

II. - ANALISI DE LA CLASSE MITJA EN ELS SEUS ELEMENTS.

1.r Artesanat.

2.n Petit comerç.

3.r La petita pagesia.

4.t La classe mitja nova.

5.t L'esperit de la classe mitja.

III. L'EVOLUCIO DE L'ESTAMENT.

1.r La lluita de classes.

2.n El fet de la proletarització.

IV. - LA SITUACIO PRESENT DE LA CLASSE.

1.r Classe mitja i socialisme.

2.n Classe mitja i capitalisme.

3.r Protecció legal de la classe mitja.

(Apèndix: Possibilitats actuals d'una economia socialista)

V. - CONCLUSIO.

·————:o:————·

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS MCMVII
Arxiu de l'Institvt d'Estvdis Catalans

Societat Catalana d'Economia

ESTUDI ECONÒMIC I SOCIAL DE LA CLASSE MITJANA

Nota inicial

Explicar la classe mitjana
Francesc Roca Rossell

Nota sobre l'edició
Laia Reventós Rovira

Nota sobre la publicació
Família Reventós Carner

Cartes Patxot

Estudi econòmic i social de la classe mitjana
Manuel Reventós Bordoy

La valuosa aportació de Manuel Reventós Bordoy
Xavier Farriols Solà

Manuscrit original
Estudi econòmic i social de la classe mitjana
Manuel Reventós Bord

Col·lecció
TEXTOS RETROBATS

Institut d'Estudis Catalans